

CRYPTOMANIA

Ethiek in de praktijk van cryptovaluta

Simone de Groot

28-7-2018

Scriptie Leiderschap, Management en Bestuur

Welke ethische maatstaven kunnen worden ontwikkeld voor de ethische problemen in de nieuwe praktijk van cryptovaluta zoals Bitcoin en hoe kan deze praktijk worden ingericht zodat de ethische maatstaven worden gerealiseerd?

Universiteit:	Rotterdam School of Management, Erasmus University
Opleiding:	Parttime Master Bedrijfskunde
Project:	Afstudeerscriptie Leiderschap, Management en Bestuur
Begeleider:	B. Wempe
Meelezer:	J. Hoogendoorn

Student:	Simone de Groot
Studentnummer:	463795

'The good life for man is the life spent in seeking for the good life for man, and the virtues necessary for seeking are those which will enable us to understand what more and what else the good life for man is.'

- Alasdair MacIntyre

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie 'Cryptomania.' In deze scriptie is onderzoek gedaan naar ethische maatstaven en een passend institutioneel stelsel om de ethische maatstaven te realiseren in de handel van cryptovaluta. Deze scriptie is geschreven in het kader van mijn afstuderen aan de parttime master Bedrijfskunde aan de Rotterdam School of Management, Erasmus Universiteit. Van januari 2018 tot en met juli 2018 ben ik bezig geweest met het onderzoek en het schrijven van de scriptie.

Het afstudeeronderwerp is gekozen, omdat het mij interessant leek om het eeuwenoude concept ethiek te koppelen aan een nieuw en nog relatief onbekend concept zoals de handel in cryptovaluta. Met behulp van de brainstorm sessies met mijn begeleider Ben Wempe heb ik de onderzoeksvraag voor deze scriptie bedacht. Het onderzoek wat ik heb uitgevoerd was complex en uitdagend. Allereerst ben ik opzoek gegaan naar een filosoof die schrijft over ethiek. Ik heb uiteindelijk het gedachtengoed van Alasdair MacIntyre gekozen als major theorie. Ik heb geprobeerd om op eigen kracht een interpretatie te maken van zijn theorie om deze vervolgens toe te kunnen passen in de praktijk van cryptovaluta. Ik claim hier niet mee dat ik de complexe materie van Alasdair MacIntyre volledig beheers, maar ik heb mijn uiterste best gedaan om dit te bewerkstelligen. Nadat het theoretisch kader was vormgegeven is er uitvoerig kwalitatief onderzoek gedaan. Met deze resultaten heb ik geprobeerd om de onderzoeksvraag zo volledig mogelijk te beantwoorden.

Gezien de complexiteit van zowel de major theorie als het onderzoeksveld praktijk van cryptovaluta zijn er vaak momenten geweest dat ik mijn begeleider Ben Wempe en meelezer Job Hoogendoorn als vraagbaken nodig had. Ben heeft mijn scriptie een aantal keer voorzien van gedetailleerde feedback waardoor er grote verbeterlagen gerealiseerd konden worden. Zowel Ben als Job waren beide bereikbaar op momenten dat ik vastliep. Ik wil mijn begeleider en meelezer dan ook hartelijk bedanken voor de begeleiding die zij mij geboden hebben.

Ook wil ik de respondenten bedanken voor de tijd die zij hebben genomen om deel te nemen aan het onderzoek. Tevens wil ik hun bedanken voor de openheid tijdens de interviews. Het blijft een gevoelig topic waar niet iedereen zich over durft uit te spreken. Zonder hun medewerking kon dit onderzoek niet worden voltooid.

Als laatste wens ik u veel leesplezier toe. Ik hoop dat u net als ik verrast wordt door de verschillende inzichten.

Samenvatting

De markt van cryptovaluta is een innovatieve, roerige en vooruitstrevende markt. Door zijn exponentiële groei heeft de markt veel ogen op zich gericht. De meest typische kenmerken van deze markt zijn de organische groei en de hoge mate van decentralisatie. Er is geen centrale autoriteit die toezicht houdt of een zorgplicht nastreeft. Sinds 2008 zijn diverse ethische problemen geconstateerd. De meest prominente ethische problemen zijn marktmanipulatie, gebrek aan transparantie, fraude bij Initial Coin Offerings (hierna ICO) en gebrek aan vertrouwen. Om een duurzame groei van de cryptomarkt te waarborgen, is het noodzakelijk om deze markt meer ethisch in te richten.

Het doel van dit onderzoek is om met de filosofie van Alasdair MacIntyre over de herontdekking van moraliteit te achterhalen hoe de cryptomarkt op een meer moreel acceptabele wijze kan verlopen. De onderzoeksvraag luidt als volgt: *‘Welke ethische maatstaven kunnen worden ontwikkeld voor de ethische problemen in de nieuwe praktijk van cryptovaluta zoals Bitcoin en hoe kan deze praktijk worden ingericht zodat de ethische maatstaven worden gerealiseerd?’*

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, is kwalitatief onderzoek uitgevoerd onder vijftien respondenten. De respondenten vallen in twee groepen uiteen, namelijk partijen die actief zijn in de praktijk van cryptovaluta en experts die actief zijn in een vergelijkbare sector zoals de financiële wereld. De respondenten hebben dezelfde interviewvragen guide beantwoord, zodat vanuit verschillende invalshoeken input is gegeven op dezelfde onderwerpen. Uit de antwoorden blijkt het volgende; 1) de ethische deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed zijn toepasbaar op de handel in cryptovaluta; 2) om de deugden te realiseren, dient de markt geïnstitutionaliseerd te worden. Om dit te bewerkstelligen zijn verschillende rollen en functies geschetst, al is het nog niet duidelijk welke partijen deze rollen dan idealiter moeten oppakken en hoe deze rollen er precies uit moeten zien; 3) het duidt erop dat zodra partijen in de handel in cryptovaluta zich houden aan de deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed, de handel meer ethisch zou kunnen verlopen.

Op basis hiervan wordt aanbevolen om de deugden toe te passen op de praktijk van cryptovaluta. Om deze deugden te realiseren wordt gesuggereerd om de volgende rollen te implementeren: rechtvaardigheid neerleggen bij een supranationale organisatie die een toezichthoudende functie bekleedt, eerlijkheid waarborgen door meer transparantie te realiseren door gedecentraliseerde identificatie toe te passen wat gefaciliteerd kan worden door de Blockchain, en moed afdwingen bij de aanbieders van cryptomunten, aangezien de verwachting is dat zij een zorgplicht hebben.

Eventueel vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op welke partijen deze rollen idealiter moeten oppakken en hoe deze rollen er precies uit moeten zien om de deugden te realiseren.

Inhoud

Voorwoord	4
Samenvatting	5
I. Inleiding	8
1.1 Aanleiding en context	8
1.2 Bitcoin	9
1.2.1 Werking bitcoin	9
1.2.2 Ethische problemen bij bitcoinhandel	10
1.3 Probleemdefinitie, relevantie, doelstelling onderzoek, onderzoeksvraag en deelvragen	15
1.4 Verwachte conclusies	16
II. Theorie	17
2.1 Gedachtengoed van Alasdair MacIntyre	17
2.1.1 MacIntyre's kritiek op emotivism	17
2.1.2. Kernaspecten van MacIntyre's deugdethiek	18
2.1.2.1. MacIntyre's Praktijk	19
2.1.2.2. MacIntyre's Deugden	20
2.1.2.3. MacIntyre's Instituties	22
III. Research design en uitvoering	25
3.1 Methodologie	25
3.2 Afbakening van het onderzoek	26
3.3 Bestaand onderzoek	26
3.4 Onderzoek benadering	26
3.5 Datacollectie	27
3.6 Data interpretatie	28
3.7 Reflectie methodologie	30
IV. Data-analyse en Resultaten	31
4.1 Resultaten Deelvraag 2	31
4.2 Resultaten Deelvraag 3	41
4.2.1. Rechtvaardigheid	42
4.2.2. Eerlijkheid	45
4.2.3 Moed	49

4.3 Resultaten Deelvraag 4	51
4.3.1. Rechtvaardigheid	54
4.3.2 Eerlijkheid	56
4.3.3. Moed	60
V. Conclusie	66
5.1 Conclusie onderzoeksvraag	66
5.2 Samenvatting en conclusie deelvraag 2	67
5.2 Samenvatting en conclusie deelvraag 3	69
5.3 Samenvatting en conclusie deelvraag 4	71
5.4 Aanbevelingen	73
5.5 Reflectie onderzoek	74
VI. Bibliografie	76
VII. Bijlagen	81
7.1 Interview guide	81
7.2 Transcripties Interviews	83

I. Inleiding

1.1 Aanleiding en context

Cryptovaluta; een woord dat tien jaar geleden zelden werd uitgesproken en nu kan geen krant meer worden opengeslagen of er wordt over geschreven. Cryptovaluta staat voor nieuw, onbekend, spannend, organisch en vooruitstrevend. Het is een digitale en virtuele munteenheid die wordt ontwikkeld en beveiligd door cryptografie. De meest bepalende kenmerken van een cryptovaluta zijn misschien wel haar organische en gedecentraliseerde aard. Cryptovaluta nemen een steeds grotere en belangrijkere plaats in de financiële wereld. In 2017 stond het aantal cryptomunten op 919 (de Boer, 2017). Het aantal cryptomunten staat op dit moment op 1656 .

Al in een vroeg verleden hebben mensen die in gemeenschappen leven betalingsmiddelen gebruikt om goederen of diensten uit te wisselen. Van ruilhandel tot edelmetalen, zilver, goud en papiergeld, de betaalmanieren zijn telkens geëvolueerd om transacties te vergemakkelijken. Zo brengt het internet weer nieuwe mogelijkheden met zich mee. Toegang tot informatie en het aansluiten bij onlinegemeenschappen is onmisbaar in deze tijd. Leden van deze gemeenschappen zijn zich bewust geworden van het belang van decentralisatie van de handel en distributie van goederen en diensten (Dumitrescu, 2017). De ontwikkeling van de eerste cryptovaluta in 2008, de bitcoin, vertegenwoordigt de reactie van deze gemeenschappen op de oude betaalmanieren die gecontroleerd worden door centrale autoriteiten zoals banken, overheden, belangengroepen. In tegenstelling tot traditionele valuta in de traditionele financiële wereld, worden cryptovaluta niet uitgebracht door een centrale autoriteit zoals een overheid of centrale bank. Dit heeft tot gevolg dat het ontbreekt aan centraal toezicht op zowel de ontwikkelaar van de cryptovaluta als partijen die erin handelen. De cryptomunt is hiermee immuun voor overheidsinterventie.

In het cryptolandschap bestaat van nature geen algemene opvatting over wat goed en slecht is. De handel is zo ingericht dat iedereen in beginsel solitair te werk gaat. Er is niet afgesproken welke houding wenselijk is. Vanaf 2008 zijn dan ook diverse ethische problemen geconstateerd. Zo lijkt er sprake te zijn van marktmanipulatie, frauduleuze praktijken, gebrek aan transparantie, onduidelijkheid over herkomst van vermogen, ontbrekende zorgplicht en gebrek aan duurzaamheid. Dit heeft zijn effect op de gehele cryptomarkt. De cryptomunten hadden in februari 2018 een gezamenlijke marktwaarde van 433 miljard dollar (Coinmarketcap, 2018). De totale marktwaarde bedraagt op dit moment nog maar 284 miljard dollar, waarvan de bitcoin een marktkapitalisatie heeft van 128 miljard dollar (Coinmarketcap, 2018).

Om ethische redenen is het wenselijk om afspraken te maken met marktpartijen over de belangen van de belegger in een cryptomunt. In de traditionele financiële wereld is dit georganiseerd door verregaande regulering van het beleggen in traditionele valuta of effecten. Denk hierbij aan de bankierseed, de zorgplicht van banken en de aanwezigheid van toezichthouder de Autoriteit Financiële Markten (AFM). Deze scriptie is voornamelijk geïnspireerd door de ethische problemen in de handel van cryptovaluta, waar tot op heden weinig actie is ondernomen. Het doel is om kenmerken van de nieuwe markt rond cryptomunten, zoals de bitcoin, aan een ethische toets te onderwerpen, zodat ideeën aangedragen kunnen worden hoe deze handel meer ethisch ingericht kan worden. Gezien de omvang en populariteit van de bitcoin zal deze scriptie zich richten op de ethiek in de handel in deze cryptomunt.

1.2 Bitcoin

In de volgende paragraaf wordt de werking van bitcoin uitgelegd en tevens worden de ethische problemen in deze handel nader toegelicht. Deze zijn geformuleerd aan de hand van literatuuronderzoek.

1.2.1. Werking bitcoin

De populariteit van de bitcoin is te danken aan het feit dat de bitcoin de eerste cryptomunt in zijn soort is die globaal aan populariteit won. In 2008 verscheen op internet een artikel geschreven onder het pseudoniem Satoshi Nakamoto. In het artikel beschrijft Satoshi Nakamoto een peer-to-peer elektronisch betalingsnetwerk, genaamd bitcoin. Satoshi Nakamoto is tot op heden niet geïdentificeerd. Sinds de publicatie van het artikel van Satoshi Nakamoto is er aandacht gekomen voor bitcoin. Bitcoin is een gedecentraliseerde cryptomunt. Er zijn geen centrale autoriteiten of tussenpersonen bij betrokken (Bitcoin, 2018). De munt wordt ontwikkeld en uitgebracht door miningprocessen, ook het proof-of-work-protocol genoemd. Via deze processen worden complexe wiskundige problemen opgelost met computers die een grafische kaart gebruiken om de zogeheten 'nonce' te ontcijferen (Bitcoinmining, 2018). Zodra deze 'nonce' is gevonden, wordt een nieuwe block aan de blockchain toegevoegd waarin transacties geverifieerd kunnen worden. De miner ontvangt als beloning de transactiekosten van alle transacties in het toegevoegde block aan de blockchain. Deze beloning wordt uitgekeerd in bitcoin (Ramzan, 2018). Het aantal uit te geven bitcoins is gemaximeerd en bedraagt 21 miljoen. De onderliggende technologie blockchain kan niet meer blocks toevoegen zodra er 6,929,999 blocks actief zijn. Dit komt neer op een geschat aantal bitcoins van 21 miljoen. Verwacht wordt dat de laatste bitcoin in 2140 gemined wordt. (bitcoinmining.nl, 2018)

Van belang is dat deze cryptomunt ervaren wordt als 'bevrijdend voor de tirannie van gecentraliseerd vertrouwen'. Met de tirannie van gecentraliseerd vertrouwen worden de huidige regeringen en financiële tussenpersonen bedoeld. Zij worden namelijk niet langer gezien als onpartijdige faciliterende organen. Financiële privacy bestaat volgens critici niet langer, als gevolg van controle door de huidige financiële sector. Zo worden de huidige financiële instellingen als partijdige poortwachters gezien die toegang kunnen regelen tot traditioneel geld en die bepalen wie welke transacties ontvangt (Wiersma, 2018). Tevens is het in de ogen van critici de overmoed van deze partijen geweest die heeft geleid tot de wereldwijde financiële crisis van 2008 (Vigna & Casey, 2016).

1.2.2 Ethische problemen bij bitcoinhandel

De ethische vraagstukken die spelen bij de handel van bitcoin variëren enorm. Allereerst wordt ingegaan op het speculatieve karakter van de bitcoin, waardoor deze trekken heeft gekregen van een nieuwe financiële bubbel. Daarna worden de ethische problemen omschreven.

- Bitcoin-bubbel: een combinatie van speculatief rendement en Fear Of Missing Out (hierna FOMO)

Een motivatie om te beleggen in bitcoin is dat beleggers op basis van gedegen berichten vertrouwen hebben dat de bitcoin verder in waarde zal stijgen. Met gedegen berichten worden de berichten in de (sociale) media bedoeld. Beleggers handelen echter op basis van zeer speculatieve en vaak onjuiste informatie die zij als waarheid zien. Experts worden niet langer vertrouwd en sociale media wel (Franken, 2017). Beleggers hechten meer waarde aan kreten op social media als 'dit levert tenminste rendement op' en 'eindelijk een belegging die zich snel en makkelijk terugverdient' dan aan de waarschuwingen van de AFM. Zo ontstaat een vorm van 'selffulfilling prophecy', omdat gebleken is dat met beleggingen in Bitcoins snelle en grote winsten te behalen zijn. De verliezen worden echter genegeerd.

De bitcoin-enthousiastelingen worden aangetrokken door het feit dat de waarde van de munt, gemeten in reële valuta, gestaag is gestegen. Voor 2018 was deze stijging 826 procent. In 2013 was de bitcoin ongeveer 1.000 dollar waard (Carter, 2017) en vandaag (22-07-2018) 7.466 dollar (Coindesk, 2018). De reden van de exponentiële waardeinstijging van de bitcoin is verklaarbaar: de markt krimpt. Met een beperkt aantal beschikbare bitcoins (grootweg nog 4 miljoen) om te verhandelen en een groeiende groep speculanten, is de enige richting die de waarde van de bitcoin kan gaan omhoog (Bitcoin Block, 2018).

Naast de instrumentele motivatie om te beleggen in de bitcoin, worden beleggers ook aangetrokken door het innovatieve en vooruitstrevende karakter van de bitcoin, zoals het ontbreken van een centrale autoriteit. Over het geheel genomen bestaat de optimistische overtuiging dat de bitcoin de volgende grote revolutie in de economie kan zijn (Surda, 2011). Verschillende gedragspsychologen spreken in dit verband over het fenomeen FOMO (Thakkar, 2017). Mensen willen onderdeel zijn van deze revolutie. Ze stappen in iets om vooral mee te doen, niet wetende wat het uiteindelijk inhoudt.

Critici zijn minder enthousiast over bitcoin. Zo wordt de handel in bitcoins als een manie en een bubbel omschreven, zoals de Tulpenmanie in de 17-de eeuw (Lewis, 2013). Nobelprijswinnaar voor de economie Paul Krugman uit zijn zorgen over de problemen met de bitcoinwaarde, die hij bestempelt als 'kwaadaardig' (Krugman, 2013). Zo stelt hij dat wanneer de munt succesvol wil zijn als geld, het zowel als ruilmiddel moet fungeren als een redelijk stabiele waarde dient te vertegenwoordigen. Dit is volgens Krugman onmogelijk, omdat de economische waarde van de bitcoin niet te onderbouwen valt, het is lucht. Bij de bitcoin kan geen plafond of bodem worden geplaatst op de waarde, doordat het geen opbrengst heeft, zoals een aandeel dividend geeft en een lening rente.

Over het algemeen betekent een snelle prijsstijging niet automatisch dat sprake is van een luchtbel. Echter, een kunstmatige overwaardering op basis van speculatie die een plotselinge neerwaartse correctie tot gevolg heeft wordt wel beschouwd als luchtbel (Whalen, 2017). Krugman spreekt dan ook over een financieel actief waarvan de prijs puur speculatief is (Krugman, 2018). Het speculatieve karakter van de bitcoin in combinatie met het gegeven dat de munt in zeer beperkte mate gebruikt kan worden, maakt het vrijwel onmogelijk om de economische waarde van de bitcoin in te schatten. Dit maakt deze belegging vluchtig. Als de bitcoin een echte valuta zou zijn, zou de stijging neerkomen op een jaarlijkse inflatie van ongeveer 8.000 procent. Zie figuur 2 voor de waardeontwikkeling van de bitcoin de afgelopen twee jaar. De munt behaalde zijn hoogtepunt op 19 december 2017. De munt was toen \$19.343 waard (Coindesk, 2018).

Figuur 2 'Waarde bitcoin uitgedrukt in dollars' (Coindesk, 2018).

- Marktmanipulatie en fraude

Opmerkelijk is dat historisch gezien Edward Balleisen in zijn boek *Fraud* opmerkt dat het krachtigste middel om mensen een frauduleus plan als legitiem te laten beschouwen, de opwaartse prijsbewegingen van een de fabrikant is (Balleisen, 2017). Is hier een overeenkomst te zien met de handel in bitcoins?

Bitcoin wordt ook wel vergeleken met een vorm van 'hightech gaming'. Zo wordt een wettig betaalmiddel (of ander activum) ingeruild voor bitcoins waarvan de waarde niet in te schatten is en de munt beïnvloed wordt door vormen van markt- en prijsmanipulatie (Rabobank, 2017). De handelingen vallen buiten de gereguleerde financiële sector en binnen de wereld van ethernet. Momenteel lopen verschillende onderzoeken van het Amerikaanse Justice Department naar 'spoofing' en 'wash trading' activiteiten. Spoofing is een vorm van marktmanipulatie. Het betreft het afgeven van neporders. De blockchaintechnologie valt niet te hacken door de geavanceerde beveiliging op het systeem. Websites die bitcoins aanbieden of nepaccounts die bitcoins aanbieden kunnen echter wel gehackt worden. Hackers doen zich voor als partijen die Bitcoins aanbieden om te verkopen. Hiervoor ontvangen zij de betalingen, maar uiteindelijk blijkt de order helemaal niet te bestaan en is de kopende partij gedupeerd. Wash trading is ook een vorm van marktmanipulatie. Bij wash trading worden ineens grote aantallen bitcoins gedumpt en verkocht door partijen die in het bezit zijn van een grote bitcoinportefeuille en die als doel hebben om de waarde van de bitcoin te laten dalen. Vervolgens kopen dezelfde partijen weer in grotere aantallen bitcoin terug tegen een lagere waarde (Heester, 2018). Zo hebben verschillende miners recent massaal bitcoinmunten gedumpt om de waarde van de munt te manipuleren. Hier hebben vele

beleggers schade door geleden (Falvey, 2018). In feite komen deze activiteiten ook voor in de traditionele beurspraktijk. Het verschil is echter dat de partijen die deze activiteiten in de bitcoinhandel ontplooiën onzichtbaar blijven, waardoor zij niet gesanctioneerd kunnen worden (Bitcoin- Magazine, 2018). De marktmanipulatie heeft daardoor dusdanig extreme vormen aangenomen dat het Justice Department zich genoodzaakt voelt om in te grijpen.

Kaushik Basu, econoom van de Wereldbank, noemt de bitcoin een algemeen voorkomend ponzifraude die "moeilijk te detecteren" is door het troebele digitale landschap (Basu, 2014). Het ponzischema in de bitcoinhandel kan volgens Basu als volgt worden gezien: vermeende partijen in de handel proberen investeerders te lokken om te investeren in bitcoins op basis van onvolledige berichten. Vervolgens investeren deze beleggers in bitcoins. Zij rekenen erop dat hun belegging rendeert en dat zij winst boeken als gevolg van de stijging van de economische waarde van de munt. Het nut van de munt als ruilmiddel is dubieus wat maakt dat het als een risicovolle activaklasse (nog altijd buiten een beleggingscategorie) wordt aangezien. Dit heeft als gevolg dat er geen stabiele economische waarde wordt gecreëerd. Het rendement op de munt (of waardestijging) wordt niet behaald door werkelijke waardecreatie. Eventuele uitbetaling van winst is enkel het gevolg van verkoop van andere munten aan nieuwe investeerders. De uitbetalingen worden dus gefinancierd door de verkoop van nieuwe bitcoins. Dit proces wekt de illusie dat de handel duurzaam is. Echter, zodra de meeste beleggers in de bitcoinhandel volledige terugbetaling eisen van hun investering (door de munten die ze bezitten te verkopen), zal duidelijk worden dat dit niet tegen kan gebeuren tegen de waarde van de munt op papier. De waarde van de munt zal namelijk imploderen bij massale verkopen, zoals is gebleken bij wash trading-activiteiten.

Daarnaast zijn er tal van voorbeelden waarbij partijen in het bitcoinlandschap zich voordoen als betrouwbare partners waar beleggers hun bitcoinportefeuille kunnen stallen. Dergelijke partijen werpen zich op als een digitale kluis om hackers tegen te gaan. Tussen 2011 en 2016 deden acht partijen zich voor als zogenaamde digitale kluizen om vervolgens te verdwijnen van de digitale markt zodra zij voldoende bitcoins onder hun hoede hadden. De totale schade die deze partijen hebben aangericht is ongeveer 500 miljoen dollar (Lee, 2017).

- Compliancerisico's (gebrek aan transparantie, herkomst vermogen, ontbrekende wet- en regelgeving en zorgplicht)

De bitcoinhandel kent diverse compliancerisico's. Dit komt met name door de ontbrekende wet- en regelgeving. Door het gebrek hieraan speelt de handel in bitcoins zich af in een wettelijk grijs gebied waar niemand zijn verantwoordelijkheid neemt (Everts, 2018).

Een van de compliancerisico's is de ontbrekende transparantie met betrekking tot de herkomst van vermogen in de handel. Dit vermogen is niet te achterhalen. Dit is een van de redenen dat door onderzoekbureaus geconstateerd wordt dat de handel in bitcoins regelmatig wordt gebruikt voor criminele doeleinden, zoals het witwassen van geld (Goslett & Pritchard, 2017). Ook zijn niet alle transacties te traceren. Zo worden ondanks internationaal financieel en economisch sanctiebeleid verscheidene transacties gedaan naar verboden landen (Durden, 2017).

Een andere implicatie van de bitcoinhandel is dat er geen instituties zijn die toezicht houden of verantwoordelijk worden gehouden voor het naleven van een zorgplicht. Iedereen mag en kan instappen in deze belegging. Mensen weten echter doorgaans niet wat ze kopen bij de aanschaf van een bitcoin. Hier zit zeer complexe wiskunde achter. De AFM erkent zich zorgen te maken om ethische problemen die zich in de bitcoinhandel voor doen (Franken, 2017). De AFM heeft de munt echter niet erkend als wettig betaalmiddel, waardoor deze toezichthouder naar eigen zeggen niet kan ingrijpen.

- Gebrek aan duurzaamheid

De laatste tijd wijzen verschillende commentaren op de dreiging van virtuele valuta voor de menselijke omgeving. De race om de mining-activiteiten om nieuwe bitcoins te genereren, blijft toenemen. Daarbij wordt het steeds lastiger om munten te minen, omdat de wiskundige formules complexer worden en het aanbod van de munt daalt (Kaminska, 2018). Dit maakt dat de miningprocessen om een block te creëren langer duren (Laurent, 2017).

In termen van energie is recent vastgesteld dat een enkele bitcoin-transactie 215 kilowattuur aan elektriciteit kost om te verwerken (Malmo, 2017). Dat is gelijk aan wat een gemiddeld Amerikaans huishouden in één week verbruikt. Verwacht wordt dat in 2018 in IJsland meer energie verbruikt wordt door computercentra die bezig zijn met het minen van bitcoins, dan alle huishoudens in IJsland verbruiken aan energie. De regering van IJsland onderzoekt of hier maatregelen tegen getroffen kunnen worden. (The Associated Press, 2018)

1.3 Probleemdefinitie, relevantie, doelstelling onderzoek, onderzoeksvraag en deelvragen

Probleemdefinitie, relevantie en doelstelling:

Zoals eerder beschreven is er in het cryptomuntlandschap niet van nature een algemene opvatting over wat goed en slecht is. De handel is zo ingericht dat iedereen in beginsel solitair te werk gaat. Zo zijn er geen afspraken gemaakt over welke houding wenselijk is. In dit gedecentraliseerde liberale landschap worden waarden zoals vrijheid en neutraliteit gepropageerd. Aanhangers van de handel in cryptovaluta lijken morele keuzes te maken op basis van ieder zijn eigen opvatting, ongeacht welke gevolgen dit heeft voor een ander. Deze vorm van emotivisme keurt het goed voor de partijen in de bitcoinhandel om op basis van verschillende universele en onpersoonlijke morele principes een moreel 'correcte' beslissing te nemen. Zoals blijkt in paragraaf 1.2.2. resulteert dit uiteindelijk in een mengelmoes van ethische vraagstukken en problemen zoals marktmanipulatie, frauduleuze praktijken, gebrek aan transparantie, onduidelijkheid over herkomst van vermogen, gebrek aan duurzaamheid. Dit maakt het noodzakelijk om te onderzoeken hoe deze handel op een moreel acceptabelere wijze kan verlopen.

Om dit te onderzoeken wordt het gedachtengoed van Alasdair MacIntyre gebruikt als theoretisch kader. De fit met Alasdair MacIntyre lijkt gevonden te zijn aangezien hij een oplossing biedt om van het emotivisme af te komen. Als oplossing voor het emotivisme presenteert MacIntyre een herinterpretatie van de aristotelische deugdethiek. MacIntyre onderzoekt in zijn theorie hoe mensen in een praktijk ethisch kunnen samenleven. Voortbordurend op de aristotelische filosofische traditie stelt hij een benadering van ethiek voor die bedoeld is om herontdekking van moraliteit mogelijk te maken. Deze herontdekking is geoperationaliseerd in een drietal kernaspecten en stappen.. De doelstelling van deze scriptie is om te onderzoeken of deze kernaspecten vanuit MacIntyre's theorie over de herontdekking van moraliteit ook toegepast kunnen worden op de handel van cryptovaluta, zodat deze op een meer moreel acceptabele wijze kan verlopen. De geoperationaliseerde kernaspecten van MacIntyre's deugdethiek worden uitvoerig beschreven in hoofdstuk 3.

De kernaspecten die zijn opgesteld vanuit de theorie van Alasdair MacIntyre vormen de structuur en opzet van dit onderzoek. De kernaspecten houden in: 1) onderzoek naar de ethische problemen (in de praktijk van de handel in bitcoins); 2) onderzoek of de deugden rechtvaardigheid, moed en eerlijkheid toepasbaar zijn (in de praktijk van handel in bitcoins); 3) het toepassen van een passend politiek stelsel of politieke instituties die de drie deugden kunnen ondersteunen om nageleefd te worden. De onderzoeksvraag en deelvragen luiden als volgt.

Onderzoeksvraag:

- Welke ethische maatstaven kunnen worden ontwikkeld voor de ethische problematieken in de nieuwe praktijk van cryptocurrencies zoals bitcoin en hoe kan deze praktijk worden ingericht zodat de ethische maatstaven worden gerealiseerd?

Deelvragen:

- Wat is MacIntyre's gedachtengoed?
- Wat zijn de meest prominente ethische problemen in de praktijk van cryptovaluta zoals bitcoin?
- Zijn de deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed toepasbaar op de handel van bitcoin?
- Welke rol zouden de verschillende partijen in de bitcoinhandel idealiter moeten spelen om de drie deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed te realiseren?

1.4 Verwachte conclusies

De verwachte conclusies die uit dit onderzoek komen zijn als volgt:

- Er is een institutie in de vorm van een overkoepelende centrale toezichthouder nodig om mensen verantwoordelijk te kunnen houden en processen te reguleren. Als mensen door niemand verantwoordelijk worden gehouden, zullen ze ook niet ethisch handelen. (cf. Glaukon's verhaal over *De Ring van Gyges* in *Politeia*). Aanvullend beargumenteert MacIntyre dat instituties nodig zijn om zijn drie hoofddeugden (rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed) na te leven om de onderlinge relatie tussen mensen te bevorderen. Zij kunnen op deze manier verantwoordelijk worden gehouden voor het naleven van de overeengekomen deugden.
- Er dient meer transparantie te komen over de gebruikers en de herkomst van het vermogen van de gelden. De bitcoinmarkt claimt transparant te zijn, maar blijkt in praktijk juist zeer troebel, waardoor marktmanipulatie, handel met voorkennis en het witwassen van gelden gemakkelijker wordt gemaakt dan in de financiële markt met banken, toezichthouders en regulering.

II. Theorie

Het doel van dit hoofdstuk is om antwoord te geven op de eerste deelvraag. Dit antwoord is als volgt opgebouwd. Allereerst wordt de achterliggende motivatie van Alasdair MacIntyre uitgelegd waarom hij vindt dat er een herontdekking van de hedendaagse moraliteit nodig is. Dit wordt gedaan aan de hand van hoofdstukken twee en drie van zijn werk *After Virtue*. Daarna wordt aan de hand van hoofdstukken veertien, vijftien en zeventien van *After Virtue* een overzicht gegeven van MacIntyre's kernaspecten die hij in zijn deugdedethiek toepast. Tot slot wordt beschreven hoe MacIntyre's kernaspecten toegepast kunnen worden in de praktijk van cryptovaluta.

2.1 Gedachtengoed van Alasdair MacIntyre

2.1.1 MacIntyre's kritiek op emotivism

Het belangrijkste werk van MacIntyre is *After Virtue* (hierna AV). Hierin presenteert hij een herinterpretatie van de aristotelische deugdedethiek. In hoofdstuk twee en drie van AV legt MacIntyre uit wat volgens hem het grootste probleem is van de moderne morele uitingen. Zo stelt hij:

'The most striking feature of contemporary moral utterance is that so much of it is used to express disagreements; and the most striking feature of the debates in which disagreements are expressed is their interminable character' (MacIntyre, 2007). Met 'interminable character' bedoelt MacIntyre dat geen definitief standpunt wordt ingenomen in de hedendaagse morele debatten. De discussies belanden in een cirkelredenering. MacIntyre benadrukt nog zijn bezwaar over het hedendaagse morele debat door kenmerken te noemen van de argumenten die worden gebruikt in deze debatten:

- De morele standpunten of argumenten zijn incommensurabel, wat wil zeggen dat er is geen vergelijkbare standaard is.
- Er wordt vaak beweerd dat de argumenten onpersoonlijke rationale argumenten zijn, terwijl ze dit niet zijn.

(MacIntyre, 2007)

Bovenstaande problemen relateert MacIntyre voornamelijk aan de filosofische stroming 'emotivism' die hij hierom bekritiseert. MacIntyre geeft de volgende uitleg en definitie aan emotivism: *'Emotivism is the doctrine that all evaluative judgments and more specifically all moral judgments are nothing but expressions of preference, expressions of attitude or feeling, insofar as they are moral or evaluative in character.'* (MacIntyre, 2007).

MacIntyre benadrukt dat morele uitspraken, standpunten of argumenten in het emotivisme niet waar en onwaar zijn. Het betreft enkel een uitdrukking van een persoonlijk goedkeurend of afkeurend gevoel over het standpunt. MacIntyre uit zijn ongenoegen dat er klaarblijkelijk geen

rationele manier in de hedendaagse cultuur is om tot morele overeenstemming te komen. Daarnaast bekritiseert MacIntyre dat het emotivisme geen rekening houdt met de sociale context waarin een individu handelt. Aanhangers van het emotivisme beweren dat het menselijk leven van nature solitair is. Het emotivisme rechtvaardigt het voor een individu om op basis van verschillende universele en onpersoonlijke morele principes een moreel 'correcte' beslissing te nemen (MacIntyre, 2007). Dit betekent dat het emotivisme het goedkeurt dat elk individu in volledige vrijheid handelt (Clayton, 2018). De meningen van individuen zijn volgens het emotivisme immers toch gelijkwaardig. Dit maakt dat iedereen vrij is om te doen wat hij of zij kiest te doen, ongeacht de mening van een ander. Men kan elk willekeurig standpunt en actie verdedigen (Dohmen, 2013).

MacIntyre stelt in tegenstelling tot het emotivisme dat mensen van nature wel degelijk sociaal van aard zijn. Ze dienen echter te onderzoeken welke houding nodig is om deugdzzaam te handelen (MacIntyre, 1988). MacIntyre keert zich af van het emotivisme. MacIntyre wil de liberale kapitalistische ideologie, die momenteel de wereld domineert, ombuigen. Dit zowel op het gebied van ideeën als in de manier waarop deze ideologie zich uit in politieke en sociale instellingen en acties (Stephen Lutz, 2018). Hij stelt een neo-aristotelische deugdedethiek voor. Door een herinterpretatie te maken van de ethische visie van Aristoteles beoogt MacIntyre om tot een meer coherente moraliteit te komen. Deze aanpak wordt beschreven in de volgende paragraaf.

2.1.2. Kernaspecten van MacIntyre's deugdedethiek

MacIntyre begint zijn betoog over deugdedethiek door een samenvatting te geven van filosofen en wijsgeren die bijgedragen hebben aan de totstandkoming van premoderne deugdedethiek. Hij kijkt naar Homerus, Sophocles, Aristoteles, het Nieuwe Testament, Benjamin Franklin en Jane Austen. Hij geeft direct aan dat de lijst van deugden uit deze bronnen komen onderling niet te vergelijken zijn. MacIntyre stelt dan ook dat er op basis van deze geschriften geconcludeerd kan worden dat er nog niet één uniforme aanpak is voor het toepassen van deugden. MacIntyre gelooft dat hij wel in staat is om een uniform 'core concept' te ontwikkelen voor het toepassen van deugden. Hiervoor stelt hij een aantal kernaspecten. Deze zijn in onderstaande paragrafen beschreven. Ook is de link gemaakt hoe deze kernaspecten geoperationaliseerd kunnen worden op de handel in bitcoins.

2.1.2.1.

MacIntyre's Praktijk

MacIntyre impliceert dat het goede zich in een praktijk bevindt. Een deugd kan volgens MacIntyre enkel aanwezig zijn zodra er sprake is van een praktijk. MacIntyre's gedetailleerde definitie van praktijken is:

'By a 'practice' I am going to mean any coherent and complex form of socially established cooperative human activity through which goods internal to that form of activity are realized in the course of trying to achieve those standards of excellence which are appropriate to, and partially definitive of, that form of activity, with the result that human powers to achieve excellence, and human conceptions of the ends and goods involved, are systematically extended (MacIntyre, 2007, p. 187).'

Uit bovenstaande criteria blijkt dat een ethisch criterium in een praktijk samenwerking is. Elke praktijk vooronderstelt samenwerking tussen diegene die deelnemen aan de praktijk om bepaalde excellente standaarden te bereiken. Bovendien biedt bezigheid in een praktijk de mogelijkheid om onze vaardigheden en opvattingen over doelen en het goed te vergroten (Beadle & Knight, 2012).

Aanvullend identificeert MacIntyre in zijn praktijk een tweetal soorten goed: het interne goed en het externe goed. Het externe goed wordt gerelateerd aan de activiteit van een praktijk en aan de sociale context waarbinnen de beoefenaar opereert. Het externe goed bevat volgens MacIntyre macht, roem, status en rijkdom. Er is zozeer sprake van competitie binnen het externe goed dat er altijd winnaars en verliezers zijn. Waar de één rijkdom verwerft, verliest de ander rijkdom. Het interne goed is enkel gerelateerd aan de activiteit van de praktijk en kan niet elders in een andere praktijk worden verkregen. (MacIntyre, 2007)

Het verschil tussen het externe goed en het interne goed wordt duidelijk gemaakt aan de hand van het volgende voorbeeld van MacIntyre: *'Consider the example of a highly intelligent seven-year-old child whom I wish to teach to play chess, although the child has no particular desire to learn the game. The child does however have a very strong desire for candy and little chance of obtaining it. I therefore tell the child that if the child will play chess with me once a week I will give the child 50 cents worth of candy; moreover I tell the child that I will always play in such a way that it will be difficult, but not impossible, for the child to win and that, if the child wins, the child will receive an extra 50 cents worth of candy. Thus motivated the child plays and plays to win. Notice however that, so long as it is the candy alone which provides the child a good reason for playing chess, the child has no reason not to cheat and every reason to cheat, provided he or she can do so successfully. But, so we may hope, there will come a time when the child will find in those goods specific to chess, in the*

achievement of a certain highly particular kind of analytical skill, strategic imagination and competitive intensity, a new set of reasons, reasons now not just for winning on a particular occasion, but for trying to excel in whatever way the game of chess demands. Now if the child cheats, he or she will be defeating not me, but himself of herself. (MacIntyre, 2007, p. 188) ’

De praktijk in dit onderzoek zal de praktijk zijn van het handelen in bitcoins. Interessant is om te bezien of het externe en het interne goed in de handel in bitcoin wordt behaald. Om dit te kunnen beoordelen is MacIntyre’s voorbeeld over het interne en externe goed herschreven op de praktijk van handelen in bitcoins. De personages zien er dan als volgt uit;

- De oorspronkelijke oprichters van bitcoinhandel als MacIntyre
- Mensen in de bitcoinhandel als ‘The child’
- Het verlangen van de mensen in de bitcoinhandel geld verdienen is
- Het verlangen van de oprichters is om mensen het handelen in en het maken van bitcoins te leren

Op basis hiervan kan er gesteld worden dat het externe goed behaald wordt en het interne goed nog niet volledig behaald wordt in de praktijk van bitcoins. Een deel van de aangetrokken mensen hebben namelijk persoonlijk een groter verlangen om geld te verdienen dan om te leren hoe te handelen in bitcoins en hoe bitcoins te maken. Nu is het bitcoinplatform zo ingericht dat mensen een beloning krijgen zodra zij het handelen in en het maken van bitcoins beheersen. Genoeg motivatie dus voor desbetreffende mensen om te leren hoe bitcoins gemaakt en verhandeld moeten worden. Ze verdienen er immers geld mee. Let wel dat wanneer de enige reden om het handelen en het maken in bitcoins te leren geld verdienen is, de mensen geen reden hebben om niet ‘vals te spelen’ en alle reden hebben om ‘vals te spelen’ in de handel. Gezien de geconstateerde ethische problemen is dit nu juist gaande in de bitcoinhandel.

2.1.2.2. MacIntyre’s Deugden

MacIntyre is van mening dat deugden nodig zijn in een praktijk om het interne goed te realiseren. MacIntyre’s definitie van een deugd is als volgt: *‘A virtue is an acquired human quality the possession and exercise of which tends to enable us to achieve those goods which are internal to practices and the lack of which effectively prevents us from achieving any such goods’* (MacIntyre, 2007, p.190).’ De samenleving kan er niet eenvoudig vanuit gaan dat het interne goed van een praktijk te allen tijde nagestreefd moet worden (Nicholas, 2012). Moraliteit is namelijk een ontwikkeling van menselijk gedrag die bijdraagt aan het realiseren van het goed.

De volgende passage is cruciaal in AV. MacIntyre geeft hier in het bijzonder aan dat naast alle deugden die denkbaar zijn om toe te passen in een praktijk, drie deugden essentieel zijn voor het

bereiken van goed in elke praktijk. Dit zijn de deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed. *'It belongs to the concept of a practice as I have outlined it—and as we are all familiar with it already in our actual lives, whether we are painters or physicists or quarterbacks or indeed just lovers of good painting or first-rate experiments or a well-thrown pass that its goods can only be achieved by subordinating ourselves within the practice in our relationship to other practitioners. We have to learn to recognize what is due to whom; we have to be prepared to take whatever self-endangering risks are demanded along the way; and we have to listen carefully to what we are told about our own inadequacies and to reply with the same carefulness for the facts. In other words we have to accept as necessary components of any practice with internal goods and standards of excellence the virtues of justice, courage and honesty. For not to accept these, to be willing to cheat as our imagined child was willing to cheat in his or her early days at chess, so far bars us from achieving the standards of excellence or the goods internal to the practice that it renders the practice pointless except as a device for achieving external goods (MacIntyre, 2007, p.191).'*

MacIntyre spreekt dat er naast deze drie deugden tal van andere deugden denkbaar zijn in een praktijk. Echter is er voor gekozen om in dit onderzoek enkel te onderzoeken of deze drie deugden toepasbaar zijn, omdat deze als essentieel gekwalificeerd worden om de handel in bitcoin ethisch te laten verlopen. Volgens MacIntyre zijn deze deugden nodig zijn om de relaties tussen mensen in eenzelfde praktijk te verbeteren. Zodra deze relaties in orde zijn, kunnen alle beoefenaars op een excellente manier in een praktijk leven (West, 2018). Dit maakt dat het goede in een praktijk kan worden behaald (MacIntyre, 2007).

Onderstaande paragrafen geven in meer detail weer waaraan de drie deugden dienen te voldoen om gekwalificeerd te worden als rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed. Om er zeker van te zijn dat MacIntyre's interpretatie van deze deugden in dit hoofdstuk juist wordt weergegeven, is ervoor gekozen om de letterlijke citaten van MacIntyre uit AV te gebruiken waarin hij zijn uitleg geeft per deugd;

Rechtvaardigheid: *'Justice requires that we treat others in respect of merit or desert according to uniform and impersonal standards; to depart from the standards of justice in some particular instance defines our relationship with the relevant person as in some way special or distinctive (MacIntyre, 2007, p.201).'*

Moed: *'We hold courage to be a virtue because the care and concern for individuals, communities and causes which is so crucial to so much in practices requires the existence of such a virtue. If someone says that he cares for some individual community or cause, but is unwilling to risk harm or*

danger on his, her or its own behalf, he puts in question the genuineness of his care and concern. Courage, the capacity to risk harm or danger to oneself, has its role in human life because of this connection with care and concern, (MacIntyre, 2007, p201).'

Eerlijkheid legt MacIntyre uit door het verschil te laten zien in de soort relatie die gecreëerd wordt zodra een persoon eerlijk is tegen een ander persoon, maar liegt tegen een derde persoon: *'By telling the truth to one and lying to the other he has partially defined a difference in the relationship. Of course it is open to A to explain this difference in a number of ways; perhaps he was trying to spare C pain or perhaps he is simply cheating C. But some difference in the relationship now exists as a result of the lie. For their allegiance to each other in the pursuit of common goods has been put in question (MacIntyre, 2007, p.200-201).'*

2.1.2.3. MacIntyre's Instituties

Praktijken dienen volgens MacIntyre te worden opgericht, te worden gehandhaafd en ze dienen verder te worden geïnstitutionaliseerd. Betreffende instituties dienen vormen en rollen aan te nemen die ervoor zorgen dat de drie deugden worden nageleefd, zodat de onderlinge relaties in een praktijk worden ondersteund (Lutz, 2004). Deze instituties zijn vanzelfsprekend nauw betrokken bij hun geassocieerde praktijken. Hier volgen een tweetal voorbeelden ter verduidelijking hoe de relatie ligt tussen praktijk en institutie: de praktijk in dit onderzoek is de handel in bitcoins en de nauw verbonden institutie is de bitcoinhandel met haar partijen, een andere praktijk kan het uitoefenen van schaken zijn en de nauw verbonden institutie met betreffende praktijk kan een schaakclub zijn (MacIntyre, 2007).

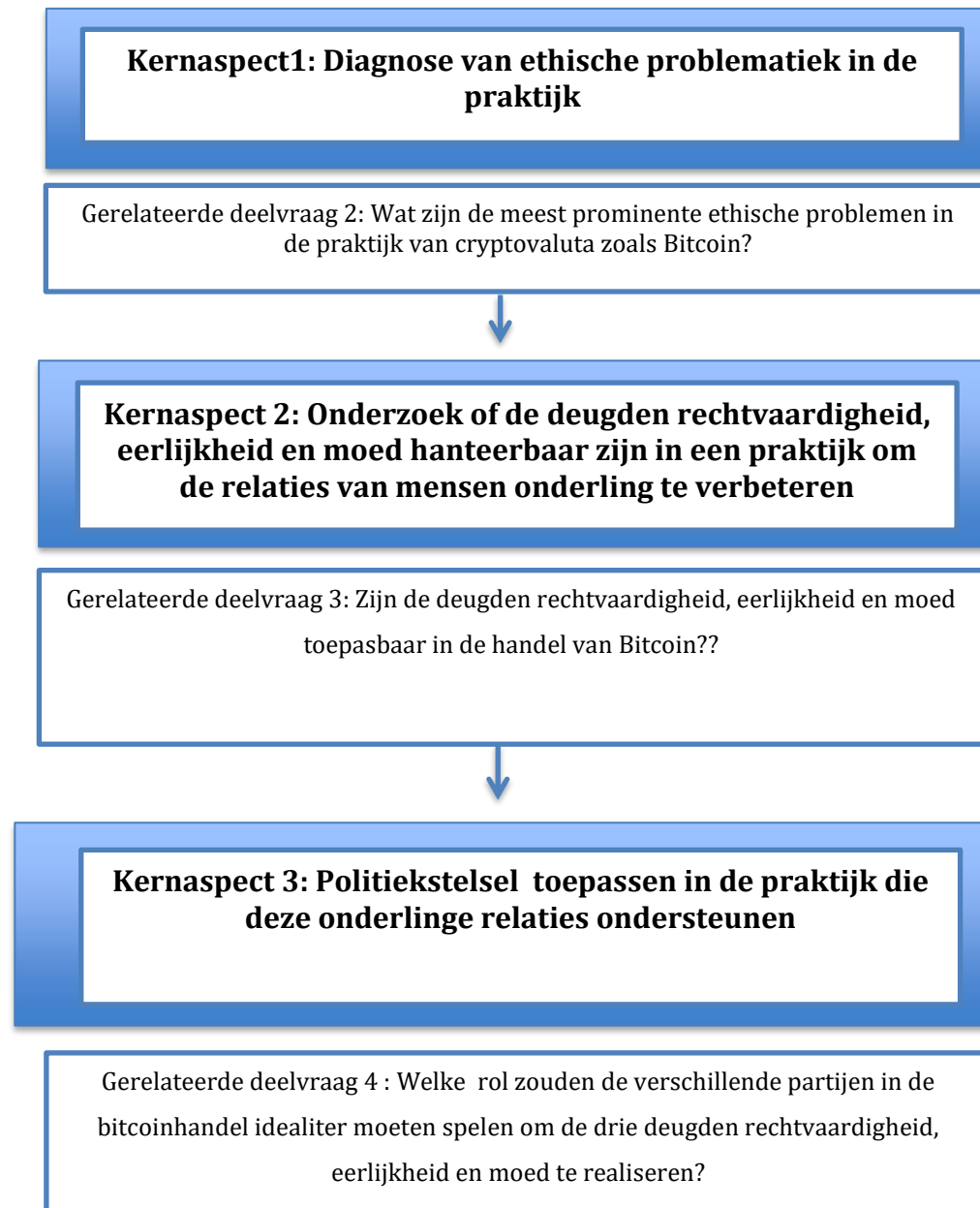
MacIntyre stelt dat in praktijken het interne goed behaalt kan worden. Dit kan middels instituties, onder andere door de sociale context waarbinnen beoefenaars opereren. Instituties zijn betrokken bij het verwerven van geld en andere materiële goederen; ze zijn gestructureerd in termen van macht en status en ze verdelen geld, macht en status als beloningen. Hiermee houden de instituties zowel zichzelf als de praktijk in stand. MacIntyre benadrukt hiermee dat geen enkele praktijk kan overleven zolang het niet door instellingen wordt gestabiliseerd. De relatie tussen praktijken en instituties is dus zeer intiem. MacIntyre stelt dat ervan uit moet worden gegaan dat instellingen en praktijken één vormen. Desondanks is de praktijk op twee manieren kwetsbaar voor de institutie:

- De idealen en de creativiteit van de praktijk zal kwetsbaar zijn voor de passiviteit van institutie.
- De coöperatieve zorg voor gemeenschappelijke goederen van de praktijk zal kwetsbaar zijn voor het concurrentievermogen van de institutie.

In deze geschetste context wordt de essentiële functie van de deugden duidelijk. Zonder rechtvaardigheid, moed en eerlijkheid zouden praktijken de corrupte macht van instituties niet kunnen weerstaan.

MacIntyre benadrukt dat het belangrijk is om eerst onderzoek te doen naar de problematiek in praktijken (in dit geval is dat de praktijk van bitcoinhandel) en daarna onderzoek te doen naar in hoeverre de drie deugden toepasbaar zijn alvorens er regels (lees politiek stelsel) ingevoerd kunnen worden (Koehn, 1995). In de moderne liberale morele filosofie gebeurt dit juist andersom. Hier gaan regels aan deugden vooraf (Dohmen, 2013).

In figuur 3. 'Alasdair MacIntyre's gedachtengoed als theoretisch kader voor de praktijk van handel in bitcoins' wordt samengevat wat tot nu toe is beschreven in bovenstaande paragrafen. De hoofdvraag en deelvragen zijn uiteindelijk te herleiden tot de drie kernaspecten die zijn geformuleerd aan de hand van MacIntyre's ethische aanpak.

Figuur 3. Alasdair MacIntyre's gedachtengoed in de praktijk van handel in Bitcoins'

III. Research design en uitvoering

Het researchdesign geeft een duidelijke beschrijving over de aanpak van dit onderzoek. De volgende onderwerpen worden hierin beschreven:

- de methodologie;
- de afbakening van het onderzoek;
- bestaand onderzoek;
- onderzoek benadering;
- datacollectie
- data interpretatie;
- reflectie methodologie.

3.1 Methodologie

Het merendeel van de wetenschappen zijn descriptief (empirisch) van aard. Bij dergelijke wetenschappen wordt de feitelijke stand van zaken beschreven en verklaard. Het onderzoeksgebied in dit onderzoek is ethiek. Ethiek beschrijft, in tegenstelling tot descriptief onderzoek, niet wat de feitelijke stand van zaken is of hoe we ons feitelijk gedragen. Het beschrijft juist hoe de stand van zaken zou moeten zijn en hoe men zich dient te gedragen. Dat maakt dat de methodologie voor dit onderzoek een normatief karakter heeft. Het onderzoek is prescriptief omdat het zich primair richt op hoe de werkelijkheid van de praktijk van cryptovaluta ethisch gezien zou moeten zijn. Waar de normatieve methodiek aan dient te voldoen, is niet in concrete kaders vastgelegd. Er zijn geen harde richtlijnen waar het onderzoek zich aan dient te houden. In normatief onderzoek kan het morele principe, zoals deze is geschetst in hoofdstuk 2 met MacIntyre als uitgangspunt, als een norm (normatief equivalent) dienen, waardoor het onderzoek op concrete situaties kan worden toegepast (Hardin, 2008). Het doel van normatief onderzoek is dus om te beschrijven hoe de empirie, de feitelijke stand van zaken, eruit zou moeten zien als het normatief equivalent als uitgangspunt wordt gehanteerd.

Het onderzoek is gestart met een constatering van een probleem, namelijk de ethische problemen in de praktijk van cryptovaluta. Het onderzoek is praktijkgericht en heeft een evaluatief karakter. Er is voor gekozen om het gedachtengoed van Alasdair MacIntyre als normatief kader te gebruiken. Zoals is weergegeven in hoofdstuk 3 is MacIntyre zijn theorie herschreven naar een drie tal kernaspecten waar onderzoek naar plaatsvindt. De drie kernaspecten in het onderzoek zijn:

- 1) Onderzoek naar de ethische problematieken in de praktijk van handel in bitcoins.
- 2) Onderzoek naar of de drie deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed toepasbaar zijn in de handel in bitcoins zodat deze handel op een moreel acceptabele wijze kan verlopen. Tevens

wordt onderzoek gedaan naar voor welke ethische problemen de deugden ingezet kunnen worden.

3) Onderzoek naar welke rol die verschillende partijen in de bitcoinhandel idealiter zouden moeten spelen om de drie deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed te realiseren.

Deze drie kernaspecten zijn gebruikt om de deelvragen te formuleren en dienen als leidraad in de interview guide.

3.2 Afbakening van het onderzoek

Het onderzoek richt zich op de ethische problemen en vraagstukken van één cryptovaluta, namelijk de bitcoin. Dit is gedaan vanwege de omvang en populariteit van de bitcoin. Er zijn in totaal 1382 cryptocurrencies met een koersnotering waarbij de bitcoin goed is voor 45% marktaandeel.

3.3 Bestaand onderzoek

Omdat het onderwerp relatief nieuw is, zijn er nog niet veel onderzoeken naar de toepassing van de bitcoin. Er is geen gebruik gemaakt van bestaand onderzoek.

3.4 Onderzoek benadering

Het doel van de methodologie is door middel van normatief onderzoek deelvragen twee tot en met vier te beantwoorden. Om dit te bewerkstelligen is empirisch onderzoek nodig om de normatieve doelstellingen te finetunen (Robertson, 1993). Ethische besluitvorming mag door wetenschappers en institutionele beoordelingscommissies niet enkel gebaseerd zijn op ingevingen en anekdotes. De gestelde deelvragen moeten worden beantwoord door middel van empirisch onderzoek (Sieber, 2004).

Het empirisch onderzoek is aan de hand van kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Er is nog weinig onderzoek gedaan naar ethiek in de praktijk van cryptovaluta. De onbekendheid en complexiteit van het onderwerp vraagt om kwalitatief onderzoek. De data in dit kwalitatieve onderzoek zijn opgehaald door het houden van semigestructureerde interviews. De structuur van de semigestructureerde interviews is opgesteld aan de hand van de drie eerdergenoemde kernaspecten. De respondenten zijn tijdens de semigestructureerde interviews gevraagd om hun mening te geven over deze thema's. Allereerst is gevraagd naar de huidige ethische vraagstukken die zich voordoen in de cryptomunthandel. Uit dat onderzoek blijkt welke ethische problemen het meest prominent aanwezig zijn. Daarna is aan de geïnterviewden gevraagd of zij van mening zijn dat de drie deugden rechtvaardigheid, moed en eerlijkheid toepasbaar zijn in de handel in

bitcoins. Tevens is gevraagd welke ethische problemen ondervangen kunnen worden door de deugden. Als laatste is aan de respondenten gevraagd welke rol de verschillende partijen in de bitcoinhandel idealiter moeten spelen om de drie deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed te realiseren. Tijdens de interviews zijn de respondenten meegenomen door de interviewer in MacIntyre's definities. Dit is bewust gedaan om de respondenten (voor zover als mogelijk) te laten antwoorden in lijn met MacIntyre's interpretatie van zijn deugden. Zie voor de interview guide bijlagen 1. 'Interview guide'.

3.5 Datacollectie

MacIntyre heeft het in zijn theorie over praktijken. In deze praktijken zijn 'practioners' actief, ook wel beoefenaars van de praktijk. Deze beoefenaars zijn uiteindelijk degene die handelen in de praktijk en hebben daarom uiteindelijk de grootste invloed op hoe hun praktijk wordt gevormd. Dit maakt het verdedigbaar om deze beoefenaars te interviewen over hoe zij hun praktijk ethisch zouden inrichten. Met beoefenaars worden verschillende partijen bedoeld die actief zijn in de handel van bitcoin. Aanvullend zijn er 'beoefenaars' geïnterviewd van een vergelijkbare praktijk. Dit zijn partijen die actief zijn in de huidige financiële sector. Hier is bewust voor gekozen omdat deze praktijk ethisch gezien verder is ontwikkeld dan de praktijk van handel in bitcoins. Het vermoeden is dat de praktijk van handel in bitcoins kan leren van deze inzichten. De beoefenaars in de praktijk van cryptovaluta en in de praktijk van de huidige financiële sector zijn als volgt geïnterpreteerd.:

- Beoefenaars in de praktijk van cryptovaluta: dit zijn mensen die actief zijn in de handel in bitcoins, een bedrijf dat ICO's regelt, een bedrijf dat een eigen cryptovaluta heeft en een bedrijf wat dient als wisselkantoor voor bitcoins.
- Beoefenaars in de praktijk van de financiële sector: dit zijn mensen die een economische achtergrond hebben, iemand die jarenlange bankervaring heeft als directeur en iemand die werkzaam is bij een bank als blockchainspecialist.

Er zijn vijftien semigestructureerde interviews gehouden. Twee interviews zijn door het gebrek aan kennis van de respondenten over het onderwerp niet bruikbaar. Een interview is niet bruikbaar door de slechte geluidsopname. De onderstaande twaalf respondenten zijn geïnterviewd:

- [respondent 1 – Blockchainspecialist]
- [respondent 2 – Bitcoinhandelaar]
- [respondent 3 – Econoom]
- [respondent 4 – Monetair econoom ING]
- [respondent 5 – Bitcoinhandelaar]
- [respondent 6 – Bankdirecteur]
- [respondent 7 – Bitcoinhandelaar]
- [respondent 8 – CEO van bedrijf van een cryptovaluta]
- [respondent 9 – CEO van een wisselkantoorbedrijf voor Bitcoins]
- [respondent 10 – Bitcoinhandelaar]
- [respondent 11 – Expert in ICO's en tevens Bitcoinhandelaar]
- [respondent 12 – Econoom Rabobank en PHD-kandidaat econometrie]

3.6 Data interpretatie

Het streven is om tot een juiste eindconclusie te komen. Dit is echter haast onmogelijk. De overtuigingen van de respondenten dienen dan volledig in overeenstemming te zijn. Het behalen van een juiste eindconclusie wordt ook wel het behalen van een zo groot mogelijk reflectief equilibrium genoemd. Een reflectief equilibrium is een staat waarin iemands gedachten over een onderwerp consistent is en waarin geen losstaande opvattingen of weerspannige elementen zijn die niet samenhangen met de algemene overtuiging (Blackburn, 2008).

De data zijn geanalyseerd aan de hand van een thematische data-analyse. Allereerst zijn alle interviews woordelijk getranscribeerd. Respondenten twee, vijf, zeven en elf wensten om volledig anoniem te blijven en wilden niet dat hun transcript gepubliceerd zou worden in het onderzoek. De overige respondenten hadden hier geen moeite mee en de interviews zijn dan ook toegevoegd in bijlagen 2. 'Transcripties Interviews'.

De drietal kernaspecten die zijn vormgegeven aan de hand van de major theorie van MacIntyre zijn gebruikt voor zowel de formulering van de thema's in de semigestructureerde interviews als voor de formulering van de deelvragen twee tot en met vier. Dit maakt dat de antwoorden van de respondenten op de drie thema's in de interviewgids direct het antwoord zijn op de deelvragen

twee tot en met vier. Zo zijn alle antwoorden van de respondenten op het eerste thema van de interviewgide samengevoegd en gebruikt om deelvraag twee te beantwoorden. Dit is ook zo gedaan met alle antwoorden op de thema's twee en drie van de interviewgide, waarvan de antwoorden zijn gebruikt om deelvragen drie en vier te beantwoorden. In deelvragen drie en vier worden de respondenten gevraagd hun visie te geven over de deugden van MacIntyre. Om de interpretatie en analyse van de antwoorden van alle respondenten op deze vraag beter mogelijk te maken, zijn de definities van MacIntyre's deugden vooraf besproken met de respondenten

Zie tabel 1. 'Aanpak data-analyse'. De daadwerkelijke analyse en resultaten staan in hoofdstuk 4.

Thema Interviewgide	Geeft antwoord op...	Deelvraag:
1. Diagnosticeren van ethische problematiek in praktijk van Bitcoinhandel	beantwoord	2. Wat zijn de meest prominente ethische problemen in de praktijk van cryptovaluta zoals Bitcoin?
2, Deugden (ethische maatstaven) toepasbaar in de Bitcoinhandel	beantwoord	3. Zijn de deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed toepasbaar in de handel van Bitcoin?
3. Ideale rollen en functies van verschillende partijen in Bitcoinhandel	Beantwoord	4. Welke rol zouden de verschillende partijen in de bitcoinhandel idealiter moeten spelen om de drie deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed te realiseren?

Tabel 1. 'Aanpak data-analyse'

3.7 **Reflectie methodologie**

- Normatief onderzoek wordt niet door iedereen erkend als wetenschappelijk onderzoek. Het merendeel van de wetenschappen is descriptief van aard en beschrijven en onderzoeken de feitelijke stand van zaken. Dit zijn ook wel de positivistische onderzoeken. Tot op de dag van vandaag is er onenigheid of normatief onderzoek wetenschappelijk is of niet. Normatief onderzoek beschrijft namelijk hoe de stand van zaken zou moeten zijn in plaats van hoe deze feitelijk is. Deze aanpak ligt niet in lijn met waar wetenschap zich vooral op heeft gericht, namelijk op empirie, retorica en logica de feitelijke stand beschrijven. Sinds de vorige eeuw is er echter steeds meer onderzoek gekomen waaruit blijkt dat descriptief en prescriptief complementair aan elkaar kunnen zijn en dat de ene vorm van onderzoek de andere niet uitsluit. Empirisch onderzoek en normatief onderzoek hebben beide een aanzienlijke bijdrage geleverd aan theorievorming. (Robertson, 1993) Normatief onderzoek wordt dan ook erkend als wetenschappelijk onderzoek. Aanvullend voldoet normatief onderzoek ook aan de vier CUDOS waarden die wetenschappelijk onderzoek in acht dienen te nemen. Deze waarden staan voor; gemeenschappelijkheid, universalisme, belangeloosheid en georganiseerde scepsis (Bray & von Storch, 2017).
- Er zijn moeilijkheden om tot een juiste eindconclusie te komen. Het behalen van een zo groot mogelijk reflectief equilibrium wordt in dit onderzoek gedaan aan de hand van een thematische analyse. Hiervoor zijn geen harde eisen of richtlijnen waaraan dient voldoen (van der Burg & Pierik, 2003). Dit maakt dat de interpretatie van de onderzoeker zwaar meeweegt in de uiteindelijke eindconclusie. Deels is dit ondervangen door duidelijke definities te geven van kernbegrippen, echter blijft dit een aandachtspunt.

IV. Data-analyse en Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten vanuit de empirische data gepubliceerd. Middels deze resultaten worden deelvragen twee, drie en vier beantwoord.

4.1 Resultaten Deelvraag 2

Wat zijn de meest prominente ethische problemen in de praktijk van cryptovaluta zoals Bitcoin?

Alvorens er gesproken wordt over de ethische problematieken is het interessant om te bekijken wat het oorspronkelijke doel is geweest van deze gedecentraliseerde betaalmogelijkheid. Waarom is deze nu opgericht? Alle respondenten gaven aan hier het antwoord niet zeker op te weten. Het is namelijk niet echt duidelijk waarom deze gedecentraliseerde betaalmogelijkheid is opgericht. Zo geeft respondent 1 aan; *'Nou, het staat in de bitcoin whitepaper. Ik weet niet of je die zelf hebt gelezen? Die zou je moeten lezen. Als je dit doet, moet je die lezen. Maar daar staat volgens mij in dat het een peer-to-peer transactieprotocol is zonder tussenliggend bedrijf. En niet met die motivatie daarbij, maar wel van; we kunnen betalen zonder tussenliggende bedrijven, dus die hebben we niet meer nodig. Ik denk zelf in de toekomst dat je die tussenliggende niet meer nodig hebt ertussen, maar wel erbij, want ze moeten een rol hebben voor het vertrouwen en netwerk. Maar je kan inderdaad een stukje efficiënter betalingen afhandelen.. Echter kunnen het heel veel redenen zijn. Wat wel frappant is dat het precies na de crisis is begonnen. Dat kan een reden zijn. Het kan zijn dat iemand veel geld wilde verdienen. Het kan iemand zijn die de centrale banken een andere rol wil geven. Het kan een centrale bank zelf zijn. Het kan de FBI zijn. Dat soort complottheorieën zijn er natuurlijk ook bedacht. Niemand weet het. Wat wel zo is, is dat het gewoon een geniaal concept is en het zet de hele wereld aan het denken. De hele blockchain industrie is natuurlijk geboren vanuit de bitcoin beweging en dat kan leiden tot heel veel nieuwe innovaties. Dus dat kan ook een beginsel zijn geweest, maar ik denk toch dat het te maken had met hoe bankoverheden op dit moment de financiële wereld besturen.'*

Respondent 12 benadrukt de tegenstrijdigheid van het oorspronkelijke doel van oprichting van de bitcoin en hoe de cryptovaluta uiteindelijk functioneert: *'Ja, dat is dus eigenlijk heel krom, want ja, de oprichters daarvan die waren het eigenlijk niet eens met hoe het gegaan is in de financiële crisis. Dus, zij hebben gezegd van: "We willen niet meer dat de grote banken de wereldeconomie in handen hebben, want dat is de oorzaak van de crisis geweest. We gaan een gedecentraliseerde munt oprichten". Maar, eigenlijk heeft die munt er niet heel veel mee te maken, want een valuta is in handen van een centrale bank en niet een commerciële bank. Dus, de reden waarom ze het hebben*

opgericht, is voor mij niet duidelijk. (R12)' Respondent 3 vult aan: 'En ze zeggen van: "We willen daarmee het systeem aanvechten, want we willen niet meer dat de economie in handen is van centrale banken". Een van de argumenten die een keer op is gegooid, is dat de centrale bank zich voordoet als overheidsorgaan terwijl ze dat niet zijn en zij zien dat als iets slechts. Terwijl, het is juist heel fijn dat je een onafhankelijke centrale bank hebt die de economie kan sturen. Anders krijg je dus dat ze gaan begroten met de politiek mee. Als de politici zeggen: "We gaan meer dit doen om de economie te kickstarten", terwijl de centrale bank die heeft een lange termijn visie en die willen dus dat je een stabiele groei hebt in de economie. Anders krijg je te veel dat je zo'n sterke cyclus hebt. Dus, eigenlijk is het heel vreemd dat ze die munt hebben opgericht om dat aan te pakken, terwijl dat niet het probleem is waar ze mee bezig zijn (R3).'

Respondenten 1, 2, 4 en 6t/m 12 geven aan dat gezien de onduidelijkheid van de oorspronkelijke oprichting van bitcoin en de onduidelijkheid over wat nu het precieze doel is van de cryptovaluta het veel ethische vraagstukken en problematieken met zich meebrengt. Zo geven respondenten 4, 8, 9 en 10 het volgende aan; respondent 4: *'Wat ik lastig vind... Je zou eigenlijk kunnen zeggen dat Bitcoin is opgericht om een bepaald ethisch problemen te omzeilen of op te lossen. Het probleem dat je een tussenpersoon moet vertrouwen en dat die zich kan misdragen dus, het vertrouwen kan beschamen. En het zit een beetje in de filosofie van Bitcoin van: als we dat allemaal kunnen outsourcen aan de techniek dan hoeven we niemand meer te vertrouwen want de techniek die doet alles. En eigenlijk – het woord ethiek hoor je eigenlijk nooit bij Bitcoin – als je het doortrekt naar ethiek en alles maar in de techniek stopt dan heb je eigenlijk ook geen ethische vraagstukken meer want de techniek regelt alles. Terwijl volgens mij is het kernprobleem dat techniek dat helemaal niet kan. Techniek kan niet vertrouwen tussen mensen waarborgen of alle govenance problemen oplossen. Want het zijn voornamelijk govenance maar ook ethische problemen, die weer voortvloeien uit misgovenance of nongovenance.. Dat die veronachtzaamt worden en dat daardoor alle fouten die in het traditionele stelsel al gemaakt zijn de afgelopen tweehonderd jaar weer opnieuw gemaakt worden (R4).'* Respondent 9 zegt; *'In 2013 had ik erover gelezen en nou, interessant. Maar, toen was het echt bij lange na nog helemaal niet duidelijk of het, nou, illegaal was of legaal (R9).'* Respondent 10 vult aan; *'Nou, het was sowieso niet illegaal, maar het was bekend dat er voornamelijk het voornamelijk bekend was van de ondergrondse wereld. En ik vond het wel leuk, omdat het was een beetje technisch en je kon er een beetje mee traden, dus ik ben echt begonnen echt op straat letterlijk.(R10)'*

Respondent 8 stelt; *'Dus, zolang iets niet gereguleerd is en daar heel veel geld op te verdienen is, dus die combinatie, zorgt voor een enorme onethische markt. Het is volledig ongereguleerd. Daar zit nog*

geen ethiek in. Het is nog te nieuw. Dus, dat is een markt die nog heel erg onvolwassen is, maar wel enorm groot is geworden in zijn onvolwassenheid. (R8)'

De volgende ethische problematieken kwamen het meest prominent naar voren in de interviews:

Marktmanipulatie- Respondent 4 geeft aan dat het manipulatieve karakter min of meer al in het bitcoinprotocol is ingebouwd. Er zit namelijk een deflatore tendens in die door de afnemende volumemutatie van bitcoin enkel kan resulteren in een stijgende waarde mutatie van de munt; *'...je merkt heel duidelijke een liberale filosofie erin zit. Geen tussenpersonen, geen overheden vooral, een echt peer-to-peer betalingssysteem. Dat zie ik als belangrijkste motivatie en ik vind het ook heel interessant dat je dan de laatste tijd mensen spreekt die zeggen: 'het was ook de bedoeling om iets te maken wat alleen maar in waarde toenam eigenlijk'..... Maar het punt is wel: doordat dat aanbod vastligt of in ieder geval steeds van afneemt zit er wel een deflatore tendens ingebouwd. Als je dat erin wil lezen dan zou je kunnen zeggen: dat heeft iemand bedacht om die munt alleen maar omhoog te brengen. Maar ik weet het niet. Wij willen peer-to-peer betalen. (R4)'* Respondenten 6 en 12 geven de volgende antwoorden op de vraag welke ethische problematieken zij kennen in de bitcoin handel; *'Nu? De koersmanipulatie. Dat is gewoon, ja, koersmanipulatie is echt een dingetje.(R12)'* Respondent 6 zegt: *'Het lijkt erop dat het nog steeds ... De creatie van de bitcoins is nog steeds niet helemaal doorzichtig. En de mogelijkheid om de koers te manipuleren en ... Of in ieder geval de volatiliteit, de beweeglijkheid van de koers, is heel erg groot, zodat het veel meer een speculatief karakter heeft dan echte waarde vertegenwoordigt. (R6)'*

Respondenten 2,5,6,9, 10, 11 en 12 geven aan dat de marktmanipulatie erg makkelijk uitvoerbaar is op het moment. Zo spreken zij over een aantal zaken en gebeurtenissen waaruit blijkt dat de markt zeer manipulatief is. Zo hebben zij het over de werking van daytraders, de zogeheten Bitcoin Whales, de pump en dump whatsapp groepen, partijen die dusdanig van omvang zijn qua aantallen bitcoins dat zij de mogelijkheid hebben de markt te manipuleren en partijen die handelen met voorkennis. Onderstaande citaten geven bovenstaande gebeurtenissen weer.

Respondent 12 zegt: *'Je hebt Bitcoin Whales. Nou, dat is dus gewoon één iemand die vreselijk veel van een bepaalde munt, misschien nog niet van de bitcoin, maar van de wat kleinere cryptovaluta, die hebben er dan heel veel in handen en die kunnen dan alleen de koers beïnvloeden. Wat in normale financiële markten niet mag. Daarbij heb je ook nog pump en dump groepen. En dat zijn gewoon groepen die via Whatsapp of Telegram communiceren en die geven dan aan van: "Oh, we gaan een bepaalde munt kopen. Iedereen moet gaan kopen". En op het moment dat ze dan zien dat er genoeg mensen zijn ingestapt, gaan ze dat extern communiceren. Bijvoorbeeld via Twitter. En dan zie je dus*

dat externe mensen die gaan het kopen. Op het moment dat ze zien dat die prijs flink omhoog gaat dan gaan ze alles verkopen. En dan, dat is pure koersmanipulatie. En dat mag gewoon niet in normale financiële markten. (R12)'

Respondent 9 is nauw betrokken in de handel in bitcoin omdat hij hierin werkzaam is en geeft meerder malen aan dat hij de markt/koersmanipulatie ziet aankomen. Hij geeft het volgende aan: *'...de volatiliteit vind ik een heel interessant onderwerp, want dat blijft. Daar kan niemand echt gewoon grip op krijgen van, waar gaat dit nou heen? Kan dat ooit een keer stabiel worden, ja of nee?'* aanvullend zegt hij: *'Markmanipulatie, ja. Ontzettend. Ja, ik ben zelf ... Ik zit er best wel dicht bovenop en je ziet het gewoon heel makkelijk gebeuren, namelijk. Ja. Het is super simpel..... het mooie van Bitcoin is dat het 24/7 is en dat je het allemaal live ziet gebeuren, omdat het dus ook allemaal inzichtelijk is. En vooral op dit moment nu de koers ... De koers wordt nu de afgelopen vier maanden volledig gemanipuleerd door day traders, eigenlijk (R9).'* Met daytraders bedoelt hij mensen of partijen die veel bitcoins bezitten en zichzelf inkopen op een bepaald moment met de intentie om op korte termijn de bitcoins te verkopen. Hiermee is de doelstelling om quickwins te genereren.

De werking van daytraders wordt als volgt uitgelegd door respondent 9: *'Ja. Dus, die, of die gaan bijvoorbeeld short hè, dus die gaan ... die dumpen in één keer vijfhonderd Bitcoins, omdat ze hopen dat de prijs omlaag gaat. En dat zie je gewoon live gebeuren. Sterker nog, ik probeer daar af en toe ook nog weleens een slaatje uit te slaan met een paar jongens. Je ziet op een gegeven moment gewoon gebeuren, Bitfinex, is de grootste beurs waar alle Bitcoins dan op getrade worden. Dat is ook nog een hele bepalende exchange. Het is eigenlijk best wel raar dat het nog steeds zo is, want je had natuurlijk Mt. Gox, dat verhaal van die exchange die toen omgevallen is. (R9)'*

Respondent 10 vult het volgende aan over de manipulatie door daytraders en partijen die in het bezit zijn van veel Bitcoins: *'En je hebt nu nog steeds een hele grote speler die eigenlijk nog steeds compleet de koers van alle coins bepaalt, omdat zij in Bitcoin de grootste zijn en als daar iets gebeurt dan zie je gewoon, daar kun je gewoon je klok op gelijk zetten, dat binnen een, nou, een tijdsbestek van vijf minuten alles nagenoeg dat volgt. En wat je daar gewoon ziet gebeuren, is als op een gegeven moment de koers, nou, vooral deze maanden en afgelopen twee weken ook weer, als de koers op een gegeven moment, nou, twee uur stabiel is, en dat stabiel is, hij varieert misschien tien dollar op en neer, en het volume blijft heel laag, dan kun je er gewoon naar blijven kijken totdat je op een gegeven moment een paar hele grote jongens vijfhonderd of zeshonderd Bitcoins in één keer ziet in- of verkopen. En dat zijn er dan niet één, maar dat zijn er dan een stuk of vier of vijf of tien bij elkaar. En die gooien gewoon in een keer terwijl dat volume normaal per vijf minuten ongeveer vijftig Bitcoins is, is dan in een keer het volume, nou, achtduizend, negenduizend Bitcoins. Met andere woorden, de*

prijs wordt in een keer keihard omhoog of keihard omlaag gemanipuleerd. En die houden dat dan of twee uur of twee dagen vast en dan zie je exact diezelfde gasten op dat moment gewoon weer alles verkopen en dan hebben ze weer een dikke winst gepakt. En dat is wat er constant nu gebeurt... (R10)'

Zo geeft respondent 9 ook nog een voorbeeld van de pump en dump groepen; 'Er zijn gewoon nog gasten die er ook helemaal in het begin bij hebben gezeten die een flink aantal hebben die hebben gewoon, dat is echt zo, die hebben gewoon whatsappgroepjes met elkaar en dan is het gewoon op een gegeven moment met z'n allen: "Oké, pump of dump". Die bestaan. En die jongens die hebben gewoon zoveel ...Power. Die hebben zoveel Bitcoins dat zij gewoon de markt nog kunnen beïnvloeden. En dat zijn gasten die ooit, ja, waarschijnlijk nerds die misschien ooit een keer wat gemined hebben en die nu nog gewoon op duizend Bitcoins zitten wat omgerekend, wat staat hij nou, nou ongeveer €6.000.000,- euro. (R9)'

Respondent 2 haalt nog een recent voorbeeld aan wanneer er vermoedelijk sprake was van marktmanipulatie: '... wat er vorige week is gebeurd. Ik weet niet of je de koersen actief volgt, maar vorige week is hij in een keer ... hadden we dus bijvoorbeeld zo'n heel mooi voorbeeld van koersstijging van vijftienhonderd dollar in een half uur tijd. Dat is echt ontzettend veel. Dat kan bij niks anders dan bij Bitcoin of cryptocurrencies. En iedereen dacht op een gegeven moment op dat moment, en het is nog niet helemaal gebleken of dat zo is, maar ik denk dat het gewoon puur manipulatie is, iedereen dacht op dat moment: "Nu is het zo ver. We zijn vier maanden lang omlaag gegaan. Dit is het moment dat hij nou naar de twintigduizend gaat". Zou kunnen. Maar, het zou ook heel goed kunnen dat deze jongens gewoon net zo hard straks op een gegeven moment met hun winst, want ja, dan hebben ze weer een paar miljoen winst gemaakt, net zo hard op een gegeven moment straks weer besluiten van, plof, alles weer omlaag. En dan schiet iedereen weer in de paniek. (R2)'

Als afronding over het ethisch dilemma marktmanipulatie geeft respondent 12 nog een opinie over waarom bitcoin nooit een optimale valuta of munt zou kunnen worden. Dit onderbouwt hij door de sterke mate van aanwezigheid van marktmanipulatie te koppelen aan de theorieën van een tweetal economen. Dit zijn Robert A. Mundell (auteur van 'A Theory of Optimum Currency Areas') en Friedrich Hayek: 'Ja. Dus, er zijn er twee die ik wel belangrijk vind. Je hebt Robert A Mundell. En dat gaat over optimal currency areas. Dus, kunnen wij een bepaalde munt inzetten voor een heel groot gebied? Nou, hij beschrijft dus ook van, oké, waarom de Europese Unie geen optimal currency area is. Omdat wij allemaal verschillende economieën hebben. En het nadeel ... Ja, het nadeel is dus ook dat op het moment dat je conjunctuurschommelingen krijgt, de economie die gaan er anders mee om en normaal gebruik je dus je monetair beleid om die klap een beetje op te vangen.

Je munt te evalueren en dergelijken. Maar, dat kan dus niet als je één munt hebt. Zoals de bitcoin. Dus, daarom vind ik dat een hele mooie benadering. ... Kijk, intern devalueren van een economie is heel schadelijk. Dat wil je dus voorkomen. Aan de andere kant heb je dus, ja, Friedrich Hayek die had het over dat bedrijven valuta gaan aanbieden en dat de sterkste valuta overwint. Dus, een beetje survival of the fittest idee, maar dan met geld. En dat vooral de munt die het meest stabiel is dat die blijft bestaan. Gezien de hevige mate van marktmanipulatie in de cryptomuntsector en met name bij de munt Bitcoin, is betreffende munt alles behalve stabiel, laat staan dat deze volgens Friedrich Hayek nog lang bestaansrecht zou hebben. Je wilt eigenlijk dat er geen externe autoriteit is die de koers kan beïnvloeden, maar er gebeurt momenteel niet anders door verschillende partijen.(R12)'

Transparantie – Het tweede ethische probleem dat is besproken is de ontbrekende transparantie in de handel in cryptovaluta en de bijhorende implicaties. Respondenten 1, 2, 6,7,8 en 12 gaven dit aan.

Respondent 6 geeft aan dat de anonimiteit een probleem is gezien de negatieve gevolgen die het heeft zoals ongelijkheid: *'Kijk, ik vind het een groot ethisch dilemma wanneer het anoniem is. Want, dat betekent ook dat er dan allerlei geldstromen kunnen zijn die het daglicht niet kunnen verdragen. Dus, dat vind ik een probleem. Het lastige is ook dat er dan allerlei waardes gecreëerd kunnen worden waar overheden ook niks aan hebben hè. Dus, je creëert een hele andere economische werkelijkheid, terwijl nu de economie helemaal verweven is in de overheid en ook allerlei fiscale voordelen oplevert. En daarmee betalen we ook de maatschappij. En het creëert ... Ik vind het ook een dilemma, het creëert echt ook twee werelden. Je doet er wel aan, niet aan mee. Terwijl je juist vanuit mijn filosofie betalingsverkeer inclusief wil hebben voor iedereen. En hier betekent dat toch wel dat heel veel mensen het nog niet vertrouwen en dus, ja, dit vergroot de verschillen van de wereld. Dan kun je zeggen: "Dat is altijd bij iets nieuws". Maar, ik denk dat dat niet gunstig is.(R6)'. Aanvullend benadrukt respondent 6 nog: 'En waardetransporten dat is altijd de economie en dat is de essentie van de economie. Het ruilen. Het laten groeien in waarde. Met minimale inspanning zoveel mogelijk waarde creëren, dat is economisch handelen. En als dat begeleid wordt door een ondoorzichtig betalingssysteem dan vraag je om problemen, want de mens is van nature hebzuchtig ...(R6)'*

Respondent 1 en 6 leggen ook uit dat mede doordat de handel niet transparant is, dit dilemma's geeft omdat de herkomst van gelden niet inzichtelijk is. Zo zegt respondent 6: *'Anonimiteit dat zorgt er toch voor dat er een alternatief geldcircuit is waar dan de criminelen gewoon, ja, gewoon als vliegen rondom een lamp op af gaan komen. Gelden zijn niet te herleiden' (R6)*. Respondent 1 bevestigt dit: *'Ik denk dat dat vooral zit in de herkomst van gelden, de handel is niet transparant.... Ik heb inderdaad nauw contact met Ethiek Commissie van Rabobank en zij doen aanvullend onderzoek en die hebben ook een aantal Bitcoin, cryptocasussen en dan zeggen ze altijd; het grote*

risico is dat we niet weten waar het geld vandaan komt, waar het naartoe gaat en als banken moeten we dat wel weten, want dat is verplicht. Als je het niet weet, betekent het ook dat het heel makkelijk iets slechts kan zijn, want het kan ontransparant blijven. Je hoeft het niet te laten weten. Dat faciliteert dus heel makkelijk criminele transacties, witwassen van geld, financieren van terroristische activiteiten bij wijze van. Dat moet absoluut verbeterd worden. Het leuke is, het kan niet geforceerd worden. (R1)'

Respondent 1 stelt zelfs dat het zomaar mogelijk is dat IS één van de grootste minen pools zijn zonder dat dit bekend is; *'Stel dat IS ging mijnen, niemand kan ze stoppen, want we weten het niet. Sterker nog, ze kunnen zo groot zijn, dat IS de grootste miner is. Ze kunnen meer dan 50% halen als ze maar goed betalen. Dus dat is wel het liberale, niet transparante, wat ook flink tegen je kan werken. (R1)'*

Respondent 12 benadrukt de moeilijkheden met betrekking tot het ontbreken van transparantie door een vergelijking te trekken met de huidige financiële sector: *'Het is gewoon zo vreselijk vrij en ook omdat je daar dus ... Voor de mensen die aan de beleggingskant van de bitcoin zitten die hebben geen inzage in wat er aan de achterkant gebeurt. Dus, er is ook niet genoeg transparantie. Terwijl, als jij wilt investeren in een onderneming met een beursgang dan zou je mogen verwachten dat ze bijvoorbeeld jaarrekeningen hebben en balansen en dat je een beetje kunt kijken van ...En soortgelijke informatie in de handel in crypto's kan in sommige gevallen compleet fictief zijn, want ze kunnen opschrijven wat ze willen. En niemand die het controleert... (R12)'* Zo gaat hij door: *'ja, in de cryptowereld heb je dat dus nog niet, omdat iedereen zich kan verstoppen. Dus, het is een deel ook het ... Meer pressure. Je kan geen hele rare trucen uithalen in de huidige financiële sector. (R12)'*

Respondent 8 zegt het volgende over transparantie: *'Dus, ik denk dat het helemaal niet geschikt is. Ik denk ook niet dat een echte valuta decentraal zou moeten zijn. Ik denk dat dat een te grote impact op de economie zou kunnen hebben die oncontroleerbaar wordt. Waar dus volledige landen op failliet kunnen gaan. Ik denk dat Venezuela, zeg maar, een mooi land is daar we straks dat gaan zien.(R8)'*

Respondent 7 geeft het volgende aan over de ontbrekende transparantie: *'Ja, ik denk dat het belangrijkste is dat de mensen dezelfde informatie hebben. Dus, nu heb je dat er mensen zijn die hebben heel veel informatie. En die gebruiken dat om andere mensen te benadelen. Dus, die markt zou eigenlijk transparanter moeten worden.....Plus je neemt gigantisch veel risico op die cryptovaluta. Dus, ja, verbieden zou ... Dat vind ik te sterk. Want, ik bedoel, er moet wel wat ruimte zijn. Het kan op zich wel door ontwikkelen tot iets moois. Maar, ja, er zou zoveel wetgeving moeten*

komen. Het beschermen van de consumenten. Puur de transparantie van die markt. En ik denk dat dat wel de grootste uitdagingen zijn.(R7)' Respondent 2 geeft nog aan waar hij denkt dat de ontbrekende transparantie naar toe leidt; *'En als jij je kan verstoppen achter een wallet en je kan gewoon hele vreemde transacties uitvoeren waar je gigantisch veel geld mee verdient en niemand ziet dat je de boel aan het beriepen bent, ja. Dus, dan valt een beetje die marktdruk weg. Dus, ook weer het transparantieverhaal. Van, als we in kaart kunnen brengen wie dit precies zijn dan zouden ze misschien wat ethisch handelen puur omdat ze zich nu kunnen verstoppen.(R2)'*

Initial Coin Offering – De Initial Coin Offering (hierna ICO) wordt ook ervaren als een ethisch dilemma. Dit komt door de hoeveelheid fraude die in dit proces plaatsvindt. Allereerst geeft respondent 11 een zeer duidelijke omschrijving van wat een ICO precies inhoudt; *'Tja, een ICO, het is eigenlijk heel simpel uit te leggen. Zie het als een middel waar fondsen worden opgehaald voor een nieuwe crypto onderneming. De startups en fintechs in de cryptowereld zijn kapitaalbehoefstig en willen gelden ophalen zonder dat hier het gereguleerde financierings- of fondsenwervings proces aan ten grondslag ligt. Het is gewoon een snelle manier van kapitaal verschaffen voor de goede en innovatieve ideeën die de crypto start-up verwacht te gaan behalen. (R11).'*

Respondent 9 geeft zelfs aan, ondanks zelf actief te zijn in de handel in Bitcoins, dat het goed zou zijn als er wet en regelgeving komt voor de ICO's; *'Nou, wat ik goed vind en dat delen heel veel mensen, denk ik, niet met mij, vooral de idealistische mensen niet, maar wat ik, denk ik, goed vind, is dat er regelgeving aan zit te komen. Bijvoorbeeld die ICO's die je nou allemaal hebt, die initial coin offerings, daar moet gewoon regelgeving op komen. Dat is gewoon, de ene na de andere scam zie je optreden en je zit er al langer in en je ziet het gebeuren of je zit er nog niet zo lang in en je ziet het gewoon niet gebeuren. En ik heb gewoon zoveel mensen gezien. Ik weet niet of je bekend bent met bit connect? Nou, het bestaat ook niet meer, maar bit connect was een van de grootste, een hele grote, piramide coin die was uitgegeven waarin mensen ... Nou ja, je kocht die coin en als je andere mensen aandroeg dan kreeg je weer meer geld, zeg maar, en zodoende werd het een piramidespel ... Dat was vrij logisch dat dat zo was. Alleen, dat hebben ze gewoon twee jaar laten runnen. En toen die koers van Bitcoin op een gegeven moment hard omhoog ging, bleef dat heel lang goed gaan, maar dat was heel duidelijk dat dat een piramidespel was. Nou ja, omdat het decentraal is en dat die coin niet echt aangepakt kon worden en dat er niet echt regelgeving was, zijn er zoveel mensen ... Ja, ik denk dat er ook mensen gewoon zelfmoord hebben gepleegd, omdat het gewoon niet bekend is dat dat ... Van het verlies wat ze hebben geleden. Want, er zijn gewoon mensen die echt gewoon leningen afsloten om in dat bit connect te stappen, omdat ze zagen dat het alleen maar meer werd en meer werd. En ja, mensen moeten, denk ik, wel beschermd worden, de mensen die, zeg maar, niet de mogelijkheid hebben om zo logisch na te denken en niet ... Nou goed, drie, vier maanden geleden is*

dat ding dus inderdaad omgekelderd. Hebben de creators, die zijn er waarschijnlijk met heel veel miljoenen vandoor gegaan. (R9)'

Respondent 11 spreekt ook over de gebeurtenis met BitConnect en zegt het volgende erover: *'En dan alleen cryptovaluta. Dus ja, super vet dat dat gewoon verzonnen is. Alleen ja, op een gegeven moment zijn er ook een hele hoop slimme boefjes, zoals die gasten van BitConnect die denken: "Ja hé, wacht eens even, nou, daar kunnen wij ook wat mee, en kijk hoe dat is afgelopen" (R11)*

Respondent 4 gebruikt een metafoor om aan te tonen hoe krom de werking van een ICO is zodra je de werking ervan zou vertalen naar de huidige financiële wereld: *'...is een kwestie van hetzelfde toezicht van toepassing verklaren. In de zin van: nu doet iedere gek opeens aan coin-offering en de helft blijkt gewoon fraude te zijn. Als ik er presentaties over geef dan maak ik altijd de grap: 'ik heb een startup, ik heb een fantastisch idee, ik heb alleen nog niks om te laten zien dus geef me maar een zak geld en dan over een jaar heb ik wat voor je.' Dan zullen de meeste mensen zeggen: 'nou, dat doe ik niet.' Maar dan zeg ik: 'ik heb een geweldig idee, blockchain, ik ga een token uitgeven', en dan plotseling stroomt het geld toe. Waarom? Ja, geen idee. Omdat het woord 'blockchain' erin zit.(R4)'*

Respondent 12 geeft aan wel eens te kijken op een website waar je de meest vreemde dingen voorbij ziet komen met betrekking tot nieuwe ICO's. Hij is dan ook van mening dat hier toezicht op dient te komen: *'Je hebt trackico.io. Dat is een website daar kun je al die ICO's volgen. Maar, je ziet dus dat de mensen de gekste dingen beloven. En dan kun je de Whitepaper gaan lezen, maar het is nog maar de vraag of het gewaarborgd wordt dat wat zij beloven dat dat ook geleverd wordt. En daar zou dus ook wat meer toezicht op moeten zijn en dat heb je dus helemaal niet. (R12)'*

Vertrouwen – Wat minder op de voorgrond dan de eerder genoemde ethische problematieken is het gebrek aan vertrouwen. Door een aantal respondenten wordt aangehaald dat dit ook een ethisch probleem is. Zie onderstaande reacties van respondenten 2, 4, 6, 8 en 12.

Respondent 6 zegt dat vertrouwen voor hem ook een ethisch dilemma is: *'Wat ik ook nog wel een ethisch dilemma vind, is de betrouwbaarheid. Er is geen vertrouwen in het systeem.(R6)'*. Zo haalt hij ook aan dat voor hem vertrouwen een voorwaarde is om een deugd te kunnen hebben: *Kijk, een deugd is ook altijd wel dat die ... Die is niet eens genoemd. Maar, een deugd is het vertrouwen. Dat iets vertrouwen heeft. Of dat is een voorwaarde om een deugd te kunnen hebben.(R6)'*. Tevens haalt hij aan dat het vertrouwen momenteel alleen maar afneemt waar de gevolgen niet gunstig van zijn: *'En als het zo flagrant blijft en het gaat van het ene schandaal naar het andere schandaal dan*

op een gegeven moment implodeert het weer. En dan blijkt het toch een tulpenbollenmanie te zijn geweest.(R6)'

Respondent 12 zegt: *'Terwijl, ja, in de cryptovaluta wereld wordt er geen waarde gecreëerd. En het is altijd gewoon een herverdeling van inkomsten. Dus, als we met tien man instappen en afhankelijk van wanneer de persoon instapt, kan het bepalen of je wint of verliest. En er komt nooit iets bij. Het is gewoon pure herverdeling. En ik vind het dus ook vervelend dat het gewoon veel te toegankelijk is. De media berichten wekken het idee dat het te vertrouwen is door het beoogde rendement wat behaalt kan worden. Maar als ergens gebrek in vertrouwen is, is dat in de handel van cryptovaluta. Er zijn veel te veel kansen voor cybercriminelen om, ja, mensen te bedotten.(R12)'* Zo geeft hij nog een voorbeeld hoe cybercriminelen frauderen: *'Van die wallets die worden gehackt. Als je kijkt naar die exchanges die worden gehackt. Er gebeuren zoveel gekke dingen in die wereld en daar zou veel meer toezicht op moeten zijn. (R12)'*

Respondent 4 zegt: *'Er ligt verbeterpotentieel. Dat is hét probleem van economie, van kapitalisme, van vrijemarkteconomie, geef mensen op de vrije markt de vinger en ze nemen de hele hand. Ik geloof in zekere zin wel in vrije markt maar ik geloof ook dat als je mensen de vrije ruimte geeft dat ze dan alle ruimte nemen die ze kunnen pakken en dat dat misschien wel teveel is. In feite geef je ze het vertrouwen om juist te handelen. Gezien de problemen in de bitcoin handel kunnen we stellen dat dit vertrouwen om juist te handelen misbruikt wordt. Het is gewoon ieder voor zich.(R4)'*

Respondent 2 geeft aan: *'Vertrouwen vind ik ook nog wel een dingetje, of ja, het gebrek eraan. Wat ik merk bij mij en bij mijn vrienden waarmee ik samen handel, is dat we afen toe wat huiverig worden om meer te investeren. We worden er een beetje moe van dat die markt telkens wordt misbruikt door een aantal mensen die niks beters te doen hebben. Eigenlijk doen zij een afbreuk aan een systeem of protocol wat zeer vooruitstrevend is en op die manier de aandacht zou moeten krijgen in het nieuws. En niet dat er alleen op een negatieve manier over wordt gesproken. (R2) '*

Respondent 4 maakt nog een vergelijking met de bankensector van de vorige eeuw. Zo geeft hij aan dat de bankensector in het begin ook peer to peer was, maar dat dit wel is geëvolueerd omdat mensen er geen vertrouwen meer in hadden om op deze wijze zaken te doen. Er werden in die tijd ook veel mensen bedrogen en uiteindelijk om het vertrouwen te wekken in de bankensector zijn er onafhankelijke toezichthouders gekomen: *' Wat ik lastig vind... Je zou eigenlijk kunnen zeggen dat Bitcoin is opgericht om een bepaald ethisch problemen te omzeilen of op te lossen. Het probleem dat je een tussenpersoon moet vertrouwen en dat die zich kan misdragen dus, het vertrouwen kan beschamen. En het zit een beetje in de filosofie van Bitcoin van: als we dat allemaal*

kunnen outsourcen aan de techniek dan hoeven we niemand meer te vertrouwen want de techniek die doet alles. En eigenlijk – het woord ethiek hoor je eigenlijk nooit bij Bitcoin – als je het doortrekt naar ethiek en alles maar in de techniek stopt dan heb je eigenlijk ook geen ethische vraagstukken meer want de techniek regelt alles. Terwijl volgens mij is het kernprobleem dat techniek dat helemaal niet kan. Techniek kan niet vertrouwen tussen mensen waarborgen of alle govenance problemen oplossen. Want het zijn voornamelijk govenance maar ook ethische problemen, die weer voortvloeien uit misgovenance of nongovenance. Zoals het gebrek aan vertrouwen. Dat die veronachtzaamt worden en dat daardoor alle fouten die in het traditionele stelsel al gemaakt zijn de afgelopen tweehonderd jaar weer opnieuw gemaakt worden.(R4)’ Zo vult hij aan: ‘Ik vergelijk het altijd een beetje met de negentiende eeuw. Toen had je het begin van de free-banking in de VS. Geen toezicht, niks. Je had fantastische banken en je had cowboy-praktijken. En zo benader ik het ook altijd: er zaten ook goeie tussen. Het is niet gezegd dat het alleen maar slechteriken zijn. Ze zaten er wel tussen en het is dus volledig aan jou als gebruiker om wie dan de goeie en wie de slechte is. Maar het vertrouwen dat er ook goeie zijn wordt wel minder gezien de problemen die zich voordoen in de handel door het toedoen van een select clubje.(R4)’

Respondent 8 zegt: *‘Maar, we zijn nu in de volgende stap gekomen. Dat is de internet value. En dat is waar we fysieke assets en geld kunnen gaan digitaliseren. En dat is, eigenlijk is het een natuurlijke evolutie, zeg maar, van het internet. Zoals ik het zie. Met daarbij als voordeel is dat je, ja, wat ik zeg, de afhankelijkheid van gecentraliseerde partijen, zeg maar, niet meer nodig hebt. Dus, dat je vertrouwen kunt creëren voor wat dan ook eigenlijk zonder dat daar een centrale partij boven zit die je moet vertrouwen. Maar goed, tot op heden weten we dit nog niet echt te realiseren. Misschien is het wel helemaal niet mogelijk om vertrouwen te hebben in een handel zonder dat er een onafhankelijke partij het algemeen goed bewaakt. Als je het vertrouwen bij de individuen legt, ja wie waarborgt dan dat deze individuen niet hun eigen belang kosten wat het kost willen behartigen? (R8)’*

4.2 Resultaten Deelvraag 3

Zijn de deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed toepasbaar in de handel van Bitcoin?

Op de vraag of de deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed van toepassing zijn in de handel van bitcoin is een onderscheid te maken tussen de antwoorden. De respondenten die nauw betrokken zijn in de handel in bitcoin zien vaak betreffende deugden toch anders dan de respondenten die niet nauw betrokken zijn in de handel. Tevens is er gesproken over welke deugden ingezet kunnen worden om de eerder geconstateerde ethische dilemma's deels te ondervangen. Zie onderstaand de resultaten.

4.2.1. **Rechtvaardigheid**

De antwoorden of de deugd rechtvaardigheid toepasbaar is in de handel van bitcoin wordt door de respondenten die nauw betrokken zijn in de bitcoinhandel als volgt gegeven:

Respondent 9 geeft aan: *'Ik vind het wel rechtvaardig dat mensen in principe gewoon de volledige vrijheid hebben om te kunnen meedoen in Bitcoin en blockchain of welke cryptocurrency dan ook. En ik vind het dan ook wel rechtvaardig dat je zelf ook wel de consequenties moet voelen als dat fout gaat. Want, ja, omdat er gewoon, je kiest voor een gedecentraliseerd ...Platform. Ja, dat betekent ook dat je dus eigenlijk ook kiest voor geen regelgeving of in ieder geval de regelgeving waar iedereen in dat platform het mee eens is. En dat heeft er gewoon mee te maken dat, daar is regelgeving heel simpel, één plus één is twee. Er wordt een nieuwe Bitcoin gemaakt en er komen er twaalf uit en die worden gedistribueerd over degene die de juiste code heeft geraden met zijn minen. En er zijn er ooit 21 miljoen en niet meer. En je gelooft er dan in dat er misschien meer omheen gebouwd gaat worden. Maar, het is gedecentraliseerd hè, by nature, dus dan, ja, dan vind ik het ook wel rechtvaardig dat als op een gegeven moment de boel in elkaar klappt net zoals de afgelopen vier maanden, ja, dat je dan ook gewoon of op tijd ...Je verlies moet nemen of op tijd uit had moeten stappen en hadden moeten bedenken dat het, ja, dat het niet altijd alleen maar up is, zeg maar. Dus, dat vind ik wel rechtvaardig. Je staat gewoon in voor je eigen belegging, eigenlijk.'*

Respondent 2 geeft aan: *'Ja dat is zeker van toepassing, de rechtvaardigheid. Er is geen centrale partij die nu ondoorzichtig alle macht naar zich toetrekt bijvoorbeeld, net als in de financiële sector wel het geval is. En daarbij, je krijgt een beloning gerelateerd aan het risico wat je neemt. Zo ben ik zelf sinds 2012 actief in de handel. Ja toen wist niemand nog wat de markt zou gaan doen, je kon alles verliezen of juist niet. Nou we weten wat de waarde heeft gedaan sinds die tijd, dus ja, ik vind het rechtvaardig dat het risico wat je neemt beloont wordt in de gedecentraliseerde markt.'*

Respondent 5 geeft aan: *'Ik vind dat rechtvaardigheid zeker van toepassing is in de bitcoinhandel, dat komt door het gedecentraliseerde karakter. In theorie heeft iedereen dezelfde rechten, iedereen loopt hetzelfde risico, alleen de één kan meer risico dragen dan de ander, maar dat is met alles zo. Rechtvaardigheid staat voor mij niet equal aan gelijkwaardigheid met betrekking tot materiële zaken, dat is meer iets communistisch. De rechtvaardigheid zit hem hier meer in dat, ongeacht hoeveel munten je hebt, iedereen kan instappen wanneer hij of zij wilt, iedereen kan uitstappen wanneer hij of zij wilt, je kan zelf beslissen wat je met je munten doet, de keuzevrijheid wordt niet gestuurd of afgedwongen door een centrale partij. Het ligt allemaal bij de individuen, iedereen is zo vrij om te doen wat hij of zij wilt doen. In theorie. (R5)'* Respondent 5 vult nog wel aan: *'Persoonlijk vind ik wel, ondanks er in theorie sprake kan zijn of al is van rechtvaardigheid, dat dit nog meer tot uiting mag komen in de praktijk. Als je ziet wat voor crazy dingen gebeuren qua manipulatie op*

markt, ja, dan eigenen een klein deel van de gehele markt zich toch meer macht toe waardoor de keuzevrijheid waarover ik net sprak, juist wordt ontnomen. Dan wordt de keuzevrijheid wel degelijk gestuurd namelijk. (R5)'

Tijdens het interview met respondent 9 en 10 gaf respondent 9 aan dat het rechtvaardige in de bitcoinhandel is dat je als deelnemer een soort van vetorecht hebt om iets te bepalen; *'En Bitcoin is daar dan een uitzondering in, want ja, daar heb je gewoon, moet je met iedereen, ben je eigenlijk allemaal, heb je een soort van vetorecht om iets aan te passen.'* Waarop de interviewer dit 'vetorecht' probeerde toe te passen op de eerder gestelde ethische dilemma's; *'Ja oke, maar het vetorecht is niet van toepassing om iets tegen te houden. Ik bedoel, er wordt natuurlijk niet gezegd van: "Goh, er komt nu een grote dump aan. Zijn we er met z'n allen mee akkoord, ja of nee? Steek je hand op. Ja. Dan doen we het. Steek je hand op. Nee. Dan doen we het niet".'* Respondent 9 gaf hierin wel toe dat dit inderdaad niet het geval is en definieerde toen de term rechtvaardigheid als volgt: *'Nee, dat is een enkeling, inderdaad. Dus, ja, als je hierop instapt dan, en dat is ook een beetje de uitdaging waar het systeem dan mee zit, ja, dan zijn er ook gewoon heel veel dingen die ... Je stapt in een nieuwe technologie waar je heel veel dingen niet van weet. En ja, het is gedecentraliseerd. Maar, je moet ook een soort van begrijpen dat er, ja, dat er mensen dan inzitten ... Er zit gewoon een soort van, ja, net zoals in de huidige wereld, er zijn gewoon mensen die meer hebben dan anderen en ja, die kunnen daar wat mee. En ja, wat jij aangeeft van, vinden we het oké dat we met z'n allen dat dumpen ... (R9)'* Waarop de interviewer vroeg of dit dan rechtvaardig is? Waar respondent 9 op antwoorde: *'Ja. Nou, ik zit zelf nog te denken, want ik ... Bijvoorbeeld, ik heb best wel wat erin zitten, in Bitcoin. Ik ben ook absoluut veel verloren de afgelopen maanden. Vind ik dat rechtvaardig? Ja. Had ik er maar eerder uit moeten stappen. Anderzijds is het natuurlijk wel zo dat rechtvaardigheid de marktmanipulatie tegen kan gaan, dus dat het verlies kleiner wordt. (R9)'*

De antwoorden of de deugd rechtvaardigheid toepasbaar is in de handel in bitcoin wordt door de respondenten die niet nauw betrokken zijn in de handel als volgt gegeven:

Respondent 6 geeft aan: *'rechtvaardigheid staat bij mij ter discussie omdat ik het idee heb dat de bitcoin te manipuleren is door partijen. En als hij te manipuleren is dat betekent dat er een aantal mensen die kunnen manipuleren er veel meer voordeel van hebben dan anderen. En dat is niet eerlijk. Dat is niet rechtvaardig. (R6)'*

Respondent 4 vindt dat rechtvaardigheid zeker toepasbaar is mits er sprake is van toezicht: *'Uiteindelijk zul je dat af moeten dwingen met een vorm van toezicht. En het interessante is natuurlijk dat als je echt een crypto-, blockchainpurist bent dan houdt het dan al op. Want blockchain was decentraal. Wat toezicht is is bijna per definitie iets gecentraliseerd. Dat kan dus niet. Eén antwoord*

zou kunnen zijn: forget it, het werkt gewoon niet, dat decentrale. Het zou me niet verbazen als we daar op de langere termijn op uitkomen (R4)'.

Respondent 4 vindt dat er dan ook aan de volgende eisen voldaan dienen te worden:

'Ja. Wat moet je dan doen? Dan moet je zorgen dat er gewoon een splitsing wordt gemaakt tussen handelaren en toezichthouders. En dat er dus meer transparantie komt– en dat beurzen een beurslicentie moeten hebben en dat marktmanipulatie net als op traditionele beurzen niet wordt toegestaan. Dat er zorgplicht is voor een beurs, voor een walletprovider. Laat dat vrije regime maar los, dan dwing je rechtvaardigheid af (R4).

Respondent 12 geeft ook aan dat er sprake kan zijn van rechtvaardigheid. En dat er voornamelijk gekeken moet worden om een gezamenlijk goed of doel na te streven: *'ja, dan zou je dus kunnen kijken van, oké, wat is het doel van die blockchain? En dat is dus het faciliteren van slimme contracten en bepaalde processen efficiënter in te richten. Dus, als jij dan handelt in die munt, dat je handelt in lijn met het doel van die blockchain. Dus, als jij wilt dat die contracten makkelijk tot stand kunnen komen, ja, wat wil je dan? Een stabiele munt, geen munt die makkelijk te manipuleren is. Geen marktmanipulatie. (R12)'*

Respondent 1 spreekt over de functionaliteit van Blockchain in relatie tot de deugd rechtvaardigheid; *'Ik heb een keer met Rutger Bregman van de correspondent erover gehad. Ik zeg; jij moet Bitcoin gaan pitchen. Jij wil een gedecentraliseerde samenleving. Hij zei; natuurlijk niet, want met Bitcoin is de kloof tussen arm en rijk nog veel groter dan dat het nu is, dan met het huidige kapitalisme dat we hebben. Dat klopt, maar dat is concreet. Theoretisch gezien zou je iedereen gelijk kunnen krijgen. Blockchain is in staat om te zorgen dat je niet meer zoveel verschillen hebt tussen centrale bank, overheid die allemaal zaken dicteert en de gewone mens die betalingen willen uitvoeren. Dus het is een stuk... Dat is meer gelijk he. Niet rechtvaardig. Het is misschien rechtvaardiger in een vorm van dat je liberaler bent in van wie je geld ontvangt en wie je geld toestuurdt zonder dat partijen daar controle op kunnen uitoefenen die wellicht niet rechtvaardig is. Want ik mag niet betalingen naar Iran doen, omdat toevallig Iran nu een nucleair programma heeft daar. Daar heb ik niks mee van doen, maar daarom mag ik geen betalingen doen naar mijn oom in Iran. Dus wat dat betreft is het goed voor de rechtvaardigheid en ik denk omdat het zo gedecentraliseerd is, dat het juist heel veel kansen voor het niet rechtvaardig zijn tegengaat. (R1)'*

Op de vraag welke ethische dilemma's er deels tegengegaan kunnen worden zodra er sprake is van de deugd rechtvaardigheid hebben respondenten 1, 4, 5, 9 en 12 in bovenstaande paragrafen al antwoord opgegeven, namelijk het tegengaan van marktmanipulatie. Respondenten 2, 8 en 11 geven ook aan dat de deugd rechtvaardigheid de marktmanipulatie deels zou kunnen

ondervangen. Zo zegt respondent2: *'Markmanipulatie, sowieso. Kijk, ik gaf net het voorbeeld dat er nu geen centrale partij is die ondoorzichtig alle macht naar zich toetrekt. Laat ik dit iets nuanceren. We zien namelijk dat dit deels wel gebeurd zodra we spreken over markmanipulatie, daar trekken partijen veel macht naar zich toe en misbruiken dit. Kijk naar de whales en pump en dump groepen. Als er sprake is van rechtvaardigheid en commitment dat iedereen zich hier aan houdt, dan zouden die partijen (de whales of de pump en dump groepen) hun macht in feite niet meer kunnen misbruiken en kunnen we de marktmanipulatie tegen gaan (R2).'*

Respondent 8 geeft aan dat er nu geen sprake is van rechtvaardigheid, maar dat hij niet uitsluit dat het niet in de toekomst van toepassing zou kunnen zijn om marktmanipulatie te ondervangen; *'Nou ja, kijk, ik denk dat als we wat verder de toekomst in gaan, ik bedoel, nu is er geen mogelijkheid om er echt rechtvaardigheid op te hebben. Ik bedoel, we kunnen normale wetten en regels toepassen en dat kan voor een rechtbank komen. Dus, fraude blijft fraude. Oplichten blijft oplichten. Ik bedoel, dat soort dingen dat is gewoon de normale wetten. Maar, in een decentrale globale wereld zal er ook op een decentrale globale manier omgegaan moeten worden met die rechtvaardigheid. En ik denk dat onze huidige wereld niet klaar is om dat gewoon te kunnen. Dus, we hebben geen ... Ja, we hebben natuurlijk een internationaal strafhof, maar de helft van de landen doet niet mee... Nou ja, en dan werkt het niet met technologie. Dus, ik denk dat als we de rechtspraak, mag ik hem zo noemen, de rechtspraak zouden gaan decentraliseren en op de blockchain zouden kunnen gaan zetten, ik denk dat we dan ergens zouden kunnen gaan komen en de marktmanipulatie aan kunnen pakken middels het handhaven van de rechtvaardigheid. Maar, hoe dat eruit zou moeten zien, wij zijn er nog helemaal niet klaar voor. (R8).'*

Respondent 11 spreekt nog een hoop uit dat zodra er sprake is van rechtvaardigheid in de markt dat mensen of partijen niet meer zullen manipuleren; *'Ik hoop dat wanneer er een manier wordt gevonden dat iedereen zich rechtvaardig gedraagt, wij geen last meer ervaren van de fraude en marktmanipulatie. Ik ben namelijk bang dat anders het super innovatie karakter van een ICO de dupe wordt van wantrouwen gezien de manipulatie die in sommige ICO's afspeelt'.*

4.2.2. Eerlijkheid

Respondent 8 geeft aan dat er momenteel geen sprake is van eerlijkheid; *'Dus, op dit moment niet. Dus, omschrijven, die eerlijkheid die bestaat gewoon niet. Alles draait om profit en alles is gebaseerd op greed. Zeker met een Bitcoin. Wel geeft hij aan dat er sprake van zou kunnen zijn als er regulering en transparantie komt in de handel van Bitcoin: 'Hoe zou je dat ... Ja, ik denk dat uiteindelijk op een ongereguleerde markt met een pure speculative coin, dus gewoon een 100% speculatieve munt wat de bitcoin is, op een ongereguleerde markt, ik denk dat daar geen eerlijkheid te behalen is. Dus, die markt moet gereguleerd worden en transparanter worden (R8).'*

Respondent 6 geeft aan dat er nu weinig sprake is van eerlijkheid maar dat het wel mogelijk is mits er zaken zoals de verschillende gebruikers in de bitcoinhandel transparanter worden : *‘ En hoe hadden we net eerlijkheid ook weer omschreven? Oh ja, met name het geven van informatietransparantie.’ ‘Nou ja, daar vind ik veel te weinig sprake van, omdat juist die ... omdat het allemaal zo diffuus is, is het, denk ik, ook moeilijk om eventuele beleggers goed voor te spiegelen anders dan dat het gewoon een lot uit de loterij is en dat het een zeer speculatieve belegging kan zijn..’ ‘Als we daarvan met z’n allen concluderen dat dat wel een technologie van de toekomst is dan zou het, denk ik, al nodig zijn dat er kennis is in de markt over de werking van de blockchain technologie in relatie ook tot de bitcoin. Dus, kennis. Want, kennis dat vergroot ook het vertrouwen. Oké. Zo werkt dat. Vervolgens moet er toezicht zijn op de mining, de creatie van Bitcoins. Omdat een niet-transparante ongebreidelde creatie dat zorgt ongetwijfeld voor waardedaling. En een plotseling gecreëerde schaarste kan dan weer tot ongelooflijke stijgingen leiden. Dus, dat, en wie kan acteren in die Bitcoins, dat moet ook helder en transparant zijn. De vraag wordt dan natuurlijk wel als het dan op die manier steeds meer gaat lijken op financiële markten of dan de aantrekkelijkheid er nog van is. Maar goed. En ik denk ook dat het niet anoniem kan zijn (R6).’*

Respondent 1, 4 en 9 geven aan dat eerlijkheid in een bepaalde mate door de technologie achter de bitcoin wordt gewaarborgd. Zij bedoelen hiermee de blockchain technologie. Echter zitten hier wel implicaties omdat de blockchain technologie nog immoreel als moreel is. De gebruiker van de technologie maakt dat het eerlijk of niet eerlijk wordt toegepast. Onderstaand de citaten waaruit dit blijkt.

Respondent 4 maakt bovenstaande duidelijk aan de hand van een metafoor; *‘ Wat hier ook weer specifiek probleem is is dat als iets eenmaal op de blockchain staat dan kan het niet meer gewijzigd worden. Bitcoin kan niet twee keer uitgebracht worden, kan niet vervalst worden, ik kan niet jouw Bitcoin uitgeven, prima. Dat werkt allemaal. Ja, dus een zekere eerlijkheid zit erin gebakken. Er is dus vooruitgang. Als hier een corrupte IT-er zit bij ING, die zou allemaal dingen kunnen gaan overboeken en bij blockchain kan dat eigenlijk niet, tenzij je 51% van het netwerk in handen hebt en, by the way, sommige minerpools hebben dat ongeveer. Maar goed, laten we voor het gemak even aannemen dat het technisch gezien snor zit met die eerlijkheid. Dan nog is het punt, en ik heb het idee dat heel veel techneuten dat een beetje vergeten, die blockchain kan alleen dingen garanderen zolang het op de blockchain zit. Ik geef zelf ook vaak als voorbeeld waar blockchain nuttig zou kunnen zijn: je hebt een ei en je wil voedselveiligheid garanderen, dan maak je een blockchain met alle partijen die met dat ei te maken hebben. De boer, de pesticidespuiters, de handelaar, de groothandel.’ ‘Als data op de blockchain zitten dan kan het niet gecorrumpeerd worden, daar gaan*

we vanuit, maar dit wil niet zeggen dat je geen corrupte data op de blockchain kan zetten. En daarbij helpt de blockchain helemaal niks tegen. Als je blockchain alleen voor currencies gebruikt ligt dat ietsje anders. Dan zou je zeggen: als iemand van wie ik een bepaalde bitcoin krijg corrupt is, dat maakt me niet uit zolang ik maar die Bitcoin krijg. En wat hij er mee gedaan heeft maakt me niet zoveel uit. Dan ligt het ietsje anders. Maar dan blijft het probleem: welke waarde heeft die Bitcoin? Die heeft nu waarde, waarom eigenlijk? Moeten we dat allemaal geloven? (R4)' Aanvullend geeft respondent 4 nog aan: *'Nog een aspect is: blockchain is heel goed in het uitvoeren van regels, techniek en dit en dat. Alleen als je regels wil veranderen of innoveren, daar is niets voor geregeld. En dat heeft ook met eerlijkheid te maken. We hadden het net over de miners. Drie van de minerpools hebben nu meer dan de helft van de netwerken in handen, qua computerkracht, en die zijn dus een machtsfactor van belang. En die kunnen dus, dat doen ze al, beïnvloeden welke richting het op gaat. En je hebt de programmeurs. Er zijn tien programmeurs die meer dan driekwart van alle codewijzigingen van Bitcoin voor hun rekening hebben. Als niet duidelijk en transparant is naar de buitenwereld wie deze personen zijn die zoveel macht in bezit hebben, waarom zouden ze dan eerlijk handelen als men ze toch niet verantwoordelijk kunnen houden?(4)'*

Respondent 1 geeft aan; *'Ik denk dat het direct gezien zeer eerlijk is, want het valt niet te manipuleren. Als jij een transactie doet, kan niemand dat wijzigen'. 'Doordat iedereen een kopie heeft en controleert elkaar kopieën en daardoor kan je niks wijzigen of veranderen. Daardoor is het wat mij betreft volgens de letter van de wet of van de norm eerlijkheid 100%. Als je dan gaat kijken hoe het gebruikt wordt, dus meer indirect de eerlijkheid, dan is dat wel een stukje problematischer, omdat het heel ontransparant ingezet kan worden. Dus ik weet niet waar m'n geld vandaan komt en ik weet niet waar het naartoe gaat. Jij kan daar een verhaal overhouden, maar ik kan dat niet controleren. Dus de indirecte oneerlijkheid zouden we eens moeten proberen aan te pakken. (R1)'. Verder geeft respondent 1 nog aan: 'Wat Bitcoin eigenlijk kan is dat in een hele grote groep van mensen die je niet kent en niet vertrouwt, en die groep is dynamisch, dus er kunnen zo duizenden of miljoenen mensen bijkomen, dat je nog steeds een betrouwbare administratie hebt. Om dat te doen leveren ze wat in. Dat is het voordeel. Het nadeel is dat het zoveel energie kost om transacties te valideren en als ze dat niet deden, konden ze niet garanderen dat het netwerk veilig bleef. Nou, Bitcoin bestaat sinds 2009 en is nog niet gehackt. Dat komt puur door het proof of work dat energie-intensieve berekeningen (R1).'*

Respondent 2 zegt: *'misschien eerlijk, maar misschien zitten er ooit wel mensen die niet eerlijk zijn. En dat is op geen enkele manier geborgd. Daar zijn geen verkiezingen voor: 'Jij mag nu de bitcoin programmeren'. Dat is allemaal informeel. Dat vind ik onder andere qua borging van eerlijkheid – ja, er is totaal geen borging. En dan kom je bij: hoe wil je dat wel doen? Ja, dan moet een overheid of*

een toezichtshouder zich ermee gaan bemoeien. Dat was nou net het idee dat we dat niet gingen doen. (R2)'

Respondent 9 geeft aan dat er absoluut sprake is van eerlijkheid. Hij geeft hier een onderbouwing van en probeert dit te versterken door een voorbeeld te geven over de oneerlijkheid in de huidige financiële wereld. Al pratende zegt de respondent dit eigenlijk ook te zien in de bitcoinhandel en komt hij tot de conclusie dat eerlijkheid niets te maken heeft met de handel of met de markt, maar met de mensen die erin actief zijn. Respondent 9: *'Ja, ik vind absoluut dat er sprake is van eerlijkheid. Ik denk dat het heel transparant is. Je ... Als je het hebt over oneerlijk, ik probeer hem even om te draaien ...' 'Dan zouden de dingen waar we het net over hadden die zou je als oneerlijk kunnen beschouwen. Dat er mensen zijn die meer hebben dan anderen. Maar goed, ja, waarom hebben ze meer? Ja, omdat ze eerder een risico hebben durven nemen of, ik noem het risico, of de interesse hebben gehad om het weer ergens naar een volgend niveau te brengen. Want, deze technologie, als het echt gaat worden waar iedereen het nu over heeft, een gedecentraliseerde wereld gebaseerd op blockchain, ja, dan zijn het wel die jongens die er aan het begin op in zijn gestapt die ervoor gezorgd hebben dat dit kon. En ja, dan vind ik het wel eerlijk dat zij nu heel veel geld hebben of heel veel Bitcoins hebben. En ja, dat ze daar dan nu een beetje de markt mee kunnen manipuleren, ja, dat kunnen ze ook maar voor een bepaalde tijd. Want, op een gegeven moment dan groeit dat ook en dan heeft het ook geen zin meer. Dus, als je het dan over oneerlijk hebt dan zou je het kunnen hebben over het feit dat mensen meer hebben dan de rest. Of dat er bijvoorbeeld meer miningpower ligt en dat er bedrijven zijn die heel hard hebben geïnvesteerd om hele efficiënte miners te hebben en waardoor ze dus een heel groot deel van het netwerk kunnen hebben. Ja, goed, dat zijn wel jongens die ook in het begin gewoon in zijn gestapt, omdat ze hier gewoon zien dat er een technologie is en enerzijds zijn ze misschien ook wel geldwolven. Maar goed, ja, het systeem stabiliseert zich wel daarin. (R9)'* Hier haalt de respondent zijn voorbeeld aan om zijn argumentatie te versterken, echter komt hij tot een ander inzicht: *'Dus, ik vind het een eerlijk systeem, ja. Anders dan bijvoorbeeld in de aandelenwereld waarvan ik denk dat daar juist een hele hoop dingen, voorkennis is of dat er ... Ja, op een gegeven moment constructies worden verzonnen met die CFD's dat er pakketjes worden gemaakt en aan mensen worden doorverkocht en dat niemand eigenlijk bij god weet wat er eigenlijk in zit en dat het uiteindelijk een grote bubbel is. Ik zit even te denken of ik die lijn kan trekken naar Bitcoin, want er zijn natuurlijk nu ook mensen die ...met die ICO's'. 'Ja (interviewer)'. 'Die er dan misbruik van maken. Ja, het is op zich wel een interessant ... Want, je ziet het natuurlijk ook wel gebeuren dat daar mensen dus ook gewoon een mooi pakketje maken en het aan mensen verkopen en ja, mensen eigenlijk niet de moeite nemen om zich er in te verdiepen. En dan komt het eigenlijk gewoon neer, als je dan echt op de core kijkt, dan komt het gewoon neer op de greed van de mensen. Want, ze willen gewoon geld verdienen en ze gaan gewoon blindelings*

achter mensen aan zonder dat ze ... omdat er geld te verdienen is en dat je buurman ook al heel veel geld heeft verdiend, dus dan moet ik het ook maar kopen. (R9) Nu maakt respondent 9 zijn punt dat eerlijkheid uiteindelijk in de mens zit en niet in de handel of markt: *'Maar, dan is het eigenlijk ... Dan maakt het stukje technologie eigenlijk niet uit, want dat zit gewoon in de mens en dat zul je er niet uit krijgen. Dus, dan is het misschien ook niet helemaal eerlijk om dat dan op de aandelenmarkt af te schuiven. Dan ligt het uiteindelijk gewoon in de rationaliteit van de mensen om te besluiten of het eerlijk is of niet. (R9)'*

4.2.3 Moed

De respondenten gaven de volgende antwoorden over hoe zij moed zien in de handel van Bitcoin en welk ethisch dilemma hiermee deels ondervangen kan worden.

Respondent 1 zegt het volgende over de deugd moed: *'Ik heb toevallig vandaag een soort werkgroepje via de ethische commissie die Rabobank heeft van wat voor policy uitgangspunt moeten we hebben op crypto currencies? Daar kwam dat ook naar voren, de moed en bij wie dient dit belegd te worden. Heel interessant. Er valt ook heel veel over te zeggen. Ik ga het niet proberen samen te vatten, maar bijvoorbeeld één ding wat zij zeiden dat wij onze klanten moeten informeren als de koers 10% daalt. Dat vonden ze een beetje moeilijk om dat ook te faciliteren voor Bitcoin transacties. Hetzelfde als wat wij faciliteren, omdat je dan dagelijks je klanten moet informeren als het 10% naar boven of naar beneden is. Verder denk ik op zich dat de basisprincipes goed zijn. Je informeert de klant dat er een beleggingsrisico is, dus het kan naar 0 gaan. Sterker nog, het is zeer speculatief, dus aandelen kunnen wat halveren of verdubbelen, maar bij crypto kan dat keer factor 10.'* Ook haalt respondent 1 het ethische dilemma van vertrouwen aan, omdat dit belangrijk is wil moed werken; *'In zeker zin is er sprake van moed. Dat is in ieder geval wel zo. Het is ieder voor zich. Je ziet heel weinig begeleiding. Er is wel wat begeleiding. Je kan wel via wat partijen instappen, maar kan je dat wel vertrouwen? En vertrouwen in de cryptohandel, ja dat loopt nog een beetje achter. Dat is precies de reden dat de Rabo dit doet. Wij kunnen een stukje van de risico's wegnemen. Maar inderdaad, iedereen zegt; doe het niet, ook omdat het een bubbel is en als die bubbel klappt en je hebt gezegd; doe het wel, dan gaan mensen jou aansprakelijk stellen. (R1)'*

Respondent 6 zegt: *'Nou, moed, van moed, om met de laatste te beginnen, is sprake, wat ik net zei, als er risico's zijn en als die risico's inzichtelijk zijn durven mensen in te stappen (R6)'*

Respondent 8 zegt: *En ik, wat ik nu zie, is dat overheden, EU, ook banken, vooral acteren vanuit een angstperspectief en nog niet zozeer vanuit een moed perspectief. Dus, als je dat wat dichterbij huis zou halen, zeg maar, Chris is prima bezig met een stukje moed, maar je ziet ook, zeg maar, dat zijn*

initiatieven eigenlijk in ieder geval tot nu toe nog niet echt tot iets hebben geleid wat praktisch inzetbaar is. En dat komt door de angst die erachter zit vanuit, nou ja, vanuit de organisatie. Dus, hij heeft leuke innovatieve ideeën van: "Joh luister, dit zouden we kunnen doen om waarde toe te kunnen voegen". Dat vind ik de moed kant. Maar, op dit moment is het nog niet ver genoeg om te zeggen van: 'Dat gaan we dan ook uitrollen in de praktijk en er iets mee doen'. Dus, dat wordt geregeerd vanuit de angst, waarbij dus de banken op dit moment eigenlijk allemaal zeggen van: "Luister, doe maar niet, want we weten het niet. We kennen het niet. We weten het niet. We snappen het niet genoeg en vertrouwen de partijen niet die actief zijn in deze handel"(R8).'

Respondent 9 geeft aan: Ja, het gaat er wel langzaam heen, natuurlijk. Want, de partijen die het steeds makkelijker maken voor mensen om in te stappen, worden ook steeds meer regels opgelegd van, ja, je moet wel zorgen dat je mensen goed informeert over het feit dat ze risicovol gaan beleggen. Alleen om dit te waarborgen dient er wel vertrouwen te zijn in de markt, en dat is er niet of nauwelijks.. Dus durven mensen überhaupt wel adviezen te geven? (R9)'

Respondenten 4 en 12 geven aan dat zij moed terug zien komen in de financiële bekwaamheid van mensen. Wanneer is iemand capabel om zelfstandig te handelen in de markt van cryptovaluta of wanneer dient de financiële ondersteuning bij een derde partij te worden belegd zodat mensen die meer hulpbehoevend zijn in het handelen in deze markt een keuze hebben om dit elders te beleggen. Om dit elders te beleggen is vertrouwen nodig en daar ligt verbeterpotentieel. Respondent 12 zegt: Ja ... Ja, dus de financiële bekwaamheid van mensen, dat is sowieso een heel groot punt. Financiële geletterdheid is niet heel hoog. Maar, dat even terzijde. Ja, je kan wel campagnes starten om mensen te informeren over de risico's of hoe het werkt, maar iedere dag komen er nieuwe cryptovaluta bij, dus je loopt altijd achter. En daarbij dient er vertrouwen te zijn in de markt, door alle partijen. En dat is er niet, dus als een derde partij geen vertrouwen heeft in de markt door alle frauduleuze aspecten, ja hoe kan zo'n derde partij dan een handelaar ondersteunen met het geven van advies? Dus, ik denk dat dit de moeilijkste is van allemaal om, ja, mogelijk te maken.(R12)'

Respondent 4 geeft aan: 'Nou, het doet me een beetje denken aan – ik weet niet honderd procent zeker of dat is wat je bedoelt. Ik heb ook een paar jaar voor de AFM gewerkt en daar ging de discussie altijd over paternalisme. In de zin van: in hoeverre is inderdaad de belegger zelf verantwoordelijk en in hoeverre kan en mag je hem niet die verantwoordelijkheid in de schoenen schuiven en moet je inderdaad aan zorgplicht, ken uw klant, afdwingen aan de aanbiederskant? Ik heb daar drie jaar gezeten. Dat was een eeuwige discussie en is ongetwijfeld nog steeds een eeuwige discussie. Is dat in de richting van wat je bedoelde? Ik hink ook heel erg op twee gedachten: want aan de ene kant ben

ik geneigd om te zeggen: iedereen heeft zijn eigen verantwoordelijkheid. Maar weten ook zeker bij financiële beslissingen dat mensen daar niet toe in staat zijn. Ik zou bijna zeggen dat de manier waarop ons brein in elkaar zit is gewoon niet goed gebouwd op het overzien van financiële beslissingen, zeker niet als die een lange horizon hebben. Dat kunnen we gewoon niet. Dan heb je natuurlijk mensen die dat beter kunnen dan anderen. Ik ben wel van de school van dat je de minst krachtigen moet beschermen. (R4)'. Respondent 4 vult aan: 'Dat is een beetje het punt. De mensen die erop zitten zijn dan de moedigsten, misschien. Ik heb het absoluut niet in die woorden geformuleerd, maar dat is wel de reden dat ik zo'n stuk heb geschreven, zo van: volgens mij blijft het een niche asset. Want ik denk dat het voor het grote publiek gewoon niet interessant is. En dat kun je ook van toepassing verklaren op dat moed-verhaal: mensen zitten daar helemaal niet op te wachten om iets te kopen wat misschien wel op nul gaat en wat ze niet doorgronden. Ook daar kun je wel wat aan doen, want dan zou een bestaande bank een soort platform, een beurs, kunnen maken en zeggen van: wij zorgen dat daar eerlijke handel op plaatsvindt. Dan zit je dus wederom met een tussenpersoon die dat doet. Een tussenpersoon die in eerste instantie vertrouwd wordt. Dan is er geen moed meer want dan vertrouwt je op iemand anders.(R4)'.

4.3 Resultaten Deelvraag 4

Welke rol van de verschillende partijen in de bitcoinhandel is idealiter om de drie deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed te realiseren?

Meerdere respondenten erkennen de noodzaak om de bitcoinhandel dusdanig in te richten dat de ethische problemen minder worden. Verschillende partijen (zowel actief als niet actief in de bitcoinhandel) dienen verantwoordelijkheden te nemen. Tevens geven meerdere respondenten aan dat er een moeilijke klus voorligt om deze handel zo in te richten dat de deugden worden nageleefd. Er zijn namelijk best wat implicaties die overwonnen dienen te worden wil het een kans van slagen hebben. Zie onderstaand de resultaten. Allereerst wordt er gesproken over de noodzaak om een stelsel met partijen in te richten in deze handel, daarna wordt er gedetailleerder gekeken hoe de deugden nageleefd kunnen worden en als laatste wordt er nog gesproken over de implicaties van de eventuele implementatie van een nieuw stelsel.

Allereerst wordt er door respondent 1 beknopt samengevat welke partijen er actief zijn in de bitcoinhandel; *'Je hebt de miners om mee te beginnen die de transacties valideren. Dan heb je de wallets waar puur de combinatie van je publiek en je privé sleutel zit, jouw Blockchain account eigenlijk. Die kan je zelf houden. Die kan je uitbesteden aan een derde partij. Die kan je op papier schrijven. Die kan je technisch op een internetsite maken. Dus dat kan met partijen en dat kan zonder partijen. Vervolgens heb je nog de exchanges die zeggen; ik ruil Bitcoin in voor Fiat geld of andere cryptocurrencies. Vervolgens heb je de fabrikanten van mining software en de fabrikanten van de*

technische hardware. Dan heb je nog wat decentrale exchanges. Hetzelfde soort principe, alleen dan zit er geen bedrijf achter. Dan heb je nog een metingniveau. Het hele netwerk dat op zichzelf als administratie werkt, waarbij je ook dat als platform kan gebruiken om uit te geven om identiteit vast te stellen. Dan heb je toezichthouders.’ Hier geeft respondent 1 direct een voorbeeld aan waar er een conflict ontstaat tussen de toezichthouder en betreffende partij in de Bitcoinhandel; *‘In New York heb je de bit licence bijvoorbeeld, wat Bitcoin exchanges al dan niet mogen doen. Dus die hebben een rol in dat ecosysteem. Die geven exchanges, handelsplatformen, een bepaalde licentie waardoor die zo online mogen zijn in die staat, in New York, maar dan moeten ze wel de overheid inzicht geven in materialen. Coinbase is nu in gevecht met de IRS, Amerikaanse belastingdienst, om niet gebruikersdata terug te geven en IRS wil dat wel natuurlijk, want dan vangen zij miljoenen.(R1)’*

Respondent 8 geeft aan: *‘En wat je eigenlijk, denk ik, tot nu toe hebt gezien, is dat een markt die zo groot is geworden eigenlijk veel eerder gereguleerd werd. Nou, door de snelheid van die innovatie plus het decentrale karakter is het fantastisch moeilijk om dat op tijd te kunnen reguleren. En dat is dus ook niet gebeurd. (R8)’* Respondent 8 gaat door; *‘Ik ben er ook nog niet zo uit hoe je dat makkelijk en goed zou kunnen reguleren. Dus, ik denk ook niet dat het zo makkelijk gaat. Ik denk dat er op wereldwijde schaal afspraken voor gemaakt zouden moeten worden. Maar, je kunt geen afspraken meer maken met landen zoals bijvoorbeeld een Noord Korea of een Syrië of een Iran.(R8)’*

Respondent 4 haalt aan dat het eventueel interessant kan zijn om te kijken hoe de huidige financiële wereld is ingericht; *‘Stap 1 is geloof ik dat de bitcoin-gemeenschap of de mensen die daar fan van zijn zich er überhaupt rekenschap van geven dat er ook in hun technische universum governance en etische problemen kunnen voordoen. En dan kan je dus gaan nadenken wat je daarmee wilt. Ik vermoed dat je dan uitkomt dat hoe het in het huidige systeem geregeld is zo gek nog niet is. Het bestaan van een toezichthouder en de overheid. Dat heeft allemaal wel een reden en dat kun je natuurlijk anders doen. Maar om het allemaal meteen weg te halen dat werkt natuurlijk ook niet.(R4)’*

Respondent 1 zegt: *‘Technisch werkt het en het gaat door, maar iedereen zit met z’n handen in het haar hoe dit te reguleren en dit te bouwen zeg maar. Er komen nu wel wat voorstellen van, maar die zijn gewoon nog heel behoudend eigenlijk. Je mag alleen een transactie doen met iemand van wie je weet dat hij ook bekend is bij een bank bijvoorbeeld. Dat betekent dat je voor 99,9% geen betalingen meer kunt doen.’* Zo suggereert respondent 1 dat we wellicht moeten overwegen een wetboek te nemen voor de markt; *‘Dat vind ik niet leuk, maar het zal wel moeten. Kijk, het liefst leven we zonder wetboek, maar mensen maken er misbruik van. Daarom hebben we het ontwikkeld. Dus je hebt wel zo’n wetboek nodig, alleen het is goed als je alternatieven hebt en nu zijn er alternatieven en dat is*

het grappige. Omdat Bitcoin er is, is de hele financiële markt aan het innoveren van als wij het niet doen, gaat iedereen Bitcoin gebruiken en dan hebben we helemaal geen controle.(R1)'

Respondent 9 geeft aan dat er ruimte ligt voor innovatie om deze handel qua structuur juist in te richten zodat het ethisch meer verantwoord wordt. Tevens geeft hij voorbeelden waarin hij aangeeft dat de technologie, de Blockchain, volgens hem hier ondersteunend in kan zijn. Ook praat hij over dat hij het contrasterend vindt dat mensen die actief zijn in de handel blijven roepen dat het decentraal dient te zijn, maar ondertussen opgelucht zijn als één van de grootste partijen een payment license toegekend krijgt omdat dit impliceert dat die partij te vertrouwen is. Respondent 9; *'Daar ligt ruimte voor innovatie..... En je gaat nu naar partijen toe die daar een solide optie voor bouwen. Het enige punt wat je daarbij zou kunnen hebben, wat er dus nu gebeurt, is dat eigenlijk dat hele decentrale wat betreft kopen gaat een beetje weg. Want, je legt het uiteindelijk altijd weer bij een centrale partij neer. En ja, eigenlijk is het ook wel weer heel hypocriet dat mensen juist ook in die Bitcoin community, als dan Coinbase een payment license krijgt dan is iedereen in een keer super euforisch. Terwijl dat eigenlijk natuurlijk weer super raar is, want uiteindelijk, de mensen zijn euforisch omdat ze denken: "Hé, Coinbase krijgt een payment license, ze zijn te vertrouwen. Kunnen ze naar Europa toe. Kunnen meer mensen toetreden. Waarde gaat stijgen.'* *'Dat was niet oorspronkelijk het idee wat mensen ... Het was meer van, iedereen kan zijn eigen bank spelen, decentraal. In principe wordt Coinbase gewoon een nieuwe bank. Dat zijn ze al. Die zitten op zoveel funds van mensen. Dus, wat dat betreft is het, ja, is het ook wel weer grappig hoe dat gaat. Er ligt gewoon eigenlijk een nieuwe technologie die eigenlijk gewoon onder de ... Er wordt gewoon een nieuwe bankenstructuur gebouwd die gewoon efficiënter werkt, maar waar alsnog wel centrale partijen zijn die gewoon op heel veel funds zitten. Dus ja, wat dat betreft, ja, gaan we eigenlijk gewoon naar een efficiënter ecosysteem toe op een andere technologie, waarin mensen absoluut meer vrijheid kunnen nemen als ze dat zouden willen, maar waar uiteindelijk het nog teveel in ons zit om, en dat is misschien ook de shift die we moeten maken, dat het nog teveel in ons zit om ons vertrouwen bij één partij neer te kunnen leggen. En dat we ook gewoon weten van onszelf van: "Ja, ik ga het niet bij mezelf doen, want ik vind het te moeilijk of ik snap het niet (R9)'*

Respondent 4 geeft nog aan dat gezien de noodzaak om deze handel goed in te richten qua structuur, de toezichthouders zich wel erg afzijdig hebben gehouden en geen moed tot op heden hebben getoond: *'En ik vind eigenlijk dat toezichthouders zich heel erg afzijdig hebben gehouden. Daar zijn ze het overigens zelf niet mee eens. Die ken ik wel, ja. Die zeggen ook: we hebben gewaarschuwd. We zijn naar Nieuwsuur geweest, advertenties geplaatst. Oké, fair enough, hoeveel kan je doen? Ze hebben één boodschap, namelijk: pas op, doe het niet. Dat is één keer nieuwswaardig en daarna niet meer. Dus voor hun is het probleem: hoe blijf je daarmee in de media? Dat begrijp ik*

ook wel. Maar toch... Dat is misschien een beetje flauw van mijn kant. Maar het is blijkbaar niet gelukt of juridisch rond te krijgen. Waarom hebben ze niet gewoon harder verboden? Of geprobeerd hun mandaat ruimer te interpreteren? DNB gaat vrij ver: 'wij noemen het crypto en niet crypto currencies want we vinden het geen geld.' En ik denk daar dan bij: ja, zodat je het ook niet hoeft te reguleren. Dan denk ik: lekker makkelijk jongens. Wacht eens even, dat ding gaat straks door het dak, er gaan een hoop mensen het schip in. Wij gaan nu eerst ons mandaat even te buiten en als we dan straks worden teruggefloten, dat zien we dan wel weer. Dat hadden ze ook kunnen doen. Die moed, zeg maar. Als je het dan toch over moed hebt, die hebben ze niet gehad. (R4)'

4.3.1. Rechtvaardigheid

Onderstaand worden de resultaten weergegeven van de respondenten op de vragen met betrekking tot welke partij of partijen zich verantwoordelijk moeten maken voor de deugd rechtvaardigheid.

Respondenten 1,8 en 12 geven aan dat dit bij een toezichthoudende rol ligt, zoals de AFM. Respondent 8; *'Dus, ik denk dat het ook echt aan de AFM is om hier gewoon fatsoenlijke wet- en regelgeving voor te maken om die ethiek te kunnen waarborgen.... De partij die rechtvaardigheid waarborgt, die leg je toch weer bij de AFM.(R8)'* Respondent 1 geeft aan; *'Ja, de autoriteiten van financiële markten dan. Die moeten er gewoon voor zorgen dat mensen netjes handelen vanuit zichzelf.'* Aanvullend geeft hij nog aan; *'De toezichthouders kunnen indirect forceren dat die handelsplatformen exchanges meer controle moeten oefenen waar het geld vandaan komt. Als je een betaling krijgt van een miljoen Bitcoins van iemand anders, waar komt dat vandaan? Verifieer het, want anders krijg je dat geld niet. Volgens mij moeten ze dat nu ook met vierde of vijfde witwas richtlijn. Ik heb het van horen zeggen. Dat betekent dat wij als bank zeker moeten weten waar dat geld vandaan komt en exchanges handelsplatformen dat ook moeten doen. Dat zorgt voor de rechtvaardigheid, eerlijkheid en ook de moed wel.(R1)'* Ook geeft hij direct een implicatie aan met betrekking tot waarborgen; *'Dus, het zou op zich niet verkeerd zijn, omdat je dan ziet van, oké, wat zijn de repercussies van koersmanipulatie en beursfraude? En eerst gewoon op de vingers tikken van: "Dit mag niet". En dat is ook een beetje het nadeel, je kan transacties natuurlijk niet omkeren. Dus, je moet een nieuwe transactie de andere kant op doen, waardoor het ook weer moeilijker is om alles in de gaten te gaan houden.(R1)'* Respondent 12 zegt; *'Hierbij zou je dus de AFM en de ACM kunnen aanhaken. Omdat er dus een beetje het beschermen van consumenten, maar ook vooral zorgen dat er geen gekke dingen gebeuren op financiële markten. Maar, omdat het niet onder een bepaalde jurisdictie valt en omdat het heel makkelijk is om jezelf, zeg maar, digitaal te verplaatsen wereldwijd ... En dus, vooral de toezichthouders die de consumenten beschermen dan en zich bezighouden met financiële markten. Maar ja, die zouden dus met z'n allen samen moeten gaan werken puur omdat*

het niet geografisch gebonden is. Terwijl, als jij een beurs hebt in Amsterdam of je hebt een beurs in New York dat is iets makkelijker dan de blockchain..(R12)'

Respondent 6 geeft aan alle drie de deugden op dezelfde manier in te regelen. De citaat wordt niet herhaald bij de deugden eerlijkheid en moed, maar hoort daar ook bij; *'Ja, ik zit iedere keer te denken, wanneer is iets rechtvaardig als je een beloning krijgt voor je ... Volgens mij zitten die alle drie gewoon bij dezelfde. Of het nou moed is, rechtvaardigheid en eerlijkheid. De ene ... Voor moed is meer de goede informatieplicht.... Ja, zorgplicht. Nou, dat kun je ... Als Bitcoin niets is, zul je dat ook neer moeten leggen ... Je kunt dat leggen bij degene die ervan profiteert. Want, dat moeten banken ook. Maar, dan moet weer iemand anders het controleren. Dus, eigenlijk zou je de zorgplichtachtige, om daarmee ook het fenomeen moed te kunnen onderbouwen, dat zou je misschien wel bij degene moeten leggen die ervan profiteert. Alleen is dat juist in de bitcoinwereld zo'n verspreide groep dan kan het bijna niet anders dan dat het bij de overheid moet liggen. Bij de regulerende instanties. En dat geldt ook voor zorgen dat het rechtvaardig is en zorgen dat het eerlijk is, want dan moet je juist ... En dat moet je supranationaal doen, want dit is flitshandel in een splitsecond over de hele wereld.(R6)'*

Al pratende geeft respondent 6 nog een verdieping op de deugd rechtvaardigheid en hoe deze in te regelen en met welke implicaties er rekening gehouden dienen te worden volgens hem; *'Ja kijk, omdat het zo internationaal is, moet je het altijd internationaal bekijken. Maar, dat staat en valt nog steeds bij de individuele landen. Dus je komt dan bij wetgeving, regeringen, parlementen, die ... Nou ja, en als je het met mekaar eens bent dan kun je in Europa via ... Dat is typisch iets wat je Europees kunt regelen. Net zo goed dat je nu de uitwassen van Facebook probeert te reguleren. Omdat zij alles maar gewoon doorgeven en ... Dus, ik denk met name daaraan. En misschien moet het ook gelinkt worden aan de mensen die de banken controleren. En of dat dan de Europese Centrale Bank moet zijn voor Europa of het IMF voor de wereld Een toezichthoudende functie. Dus ... Nou is het wel iets wat naast de banken zit hè. Dus, je zou ook kunnen zeggen, je moet het niet perse bij dezelfde instanties gaan bekijken, want je moet daar met een andere bril naar durven kijken. Maar, als dit echt zijn vlucht gaat nemen dan moet er desnoods een aparte poot voor opgezet worden die dat gaat ... Want, dit lijkt nu toch al behoorlijk uit de klauwen te lopen.(R6)'*

Respondent 4 geeft het volgende antwoord op die vraag bij wie rechtvaardigheid ligt; *'In eerste instantie zou je zeggen dat dat ligt bij de aanbieder, het platform, bij een beurs of een walletprovider. In tweede instantie bij de toezichthouder. Ik zou zeggen in eerste instantie bij zo'n beurs. Bij een aanbieder. Je zou ook kunnen zeggen dat die daar zelf een belang bij heeft. Als het uitkomt dat het*

allemaal geen zuivere koffie is dat raakt hij zijn klanten kwijt. Hoewel in cryptoland is het geen probleem om gehackt te worden en daarna ga je gewoon door.(R4)'

4.3.2 Eerlijkheid

Onderstaand worden de resultaten weergegeven van de respondenten op de vragen met betrekking tot welke partij of partijen zich verantwoordelijk moeten maken voor de deugd eerlijkheid.

Respondent 10 draagt een eventuele oplossing aan hoe eerlijkheid te waarborgen: *'En volgens mij is de oplossing, als ik al een ja zeg, er zijn er heel ... er zijn er legio. Maar, de meest simpele zou, denk ik, zijn dat ze het gewoon zien als cash geld. En dat ze gewoon zeggen: "Alle transacties boven de € 15.000,- meld je gewoon bij ons". Nou, as easy as that. En dan desnoods dat je er dan nog niks mee doet. Dan heb je in ieder geval op record dat er mensen meerdere malen per maand een transactie van boven de € 15.000,- hebben gedaan en je weet het adres en je weet de naam. Ja, en als je dan op een gegeven ... Dan kan ik je vertellen, dan heb je binnen no time een trackrecord van mensen, daar kun je wel wat mee. Maar goed, dat ... Het is ook mijn business. Aan de andere kant, ja, ik probeer daar in ieder geval in mee te gaan, maar van die partijen hoef je geen innovatie te verwachten.(R10)'*

Respondent 10 gaf ook aan nog niet goed te weten bij welke partij dit dan gelegd zou moeten worden; *'Dus, bij wie moet je het dan wel neerleggen? Ja, ik geloof dat er bepaalde ... Er zijn natuurlijk associations, ook binnen de blockchainwereld, die een paar bright minds bij elkaar proberen te krijgen en dan, ja, een soort van certificering of regelgeving omtrent de blockchain te creëren. Het lastige daarin is, is dat vanuit nature iedereen dan gelijk weer boe gaat roepen, want het moet gedecentraliseerd worden en dan komt er een association en die gaat over regulering vertellen en die gaat ons dan iets opleggen. (R10)'*

Respondent 8 geeft aan dat de deugd eerlijkheid gelegd dient te worden bij de AFM, maar ook bij de individuen zelf; *'AFM. Ja, er zit natuurlijk wel een verschil in tussen eerlijkheid waarborgen en zorgen dat mensen het ook gaan doen. Dus, ik vind dat de ondernemers ook wel degelijk een eigen verantwoordelijkheid hebben. Maar, als je hem wilt waarborgen, zul je inderdaad bij de AFM moeten zijn, denk ik.'* Verder vult hij aan met welke implicaties hij voorziet; *'Ja, nou ja, om dit goed te kunnen, zou je dan gedecentraliseerde identification moeten hebben. Dan is de vraag, zeg maar, als ik nou een handelaar zou zijn en er zou een of andere shady Iranees naar me toe komen van: "Pst, pst, Bitcoin kopen?" ... Ja, daar hebben we het dan toch over? Zou me dat uitmaken? Zou mij dat boeien als consument zijnde? Ik denk het niet. Als die Bitcoin goedkoop is, dan koop ik hem wel. Tenzij ik de wet overtreed. Dan misschien niet. Maar, de vraag is, hoe weet ik dat? Dus, dan zou je dus transparant met waarschuwingen en alles erop en eraan. Maar, die waarschuwing komt weer van centrale partijen, want die Iranees gaat natuurlijk nooit van zichzelf zeggen: "Niet van mij kopen",*

op een gedecentraliseerde munt, dus dat lijkt me niet zo handig. En voor de rest, zeg maar, vanuit de consument en het tradersperspectief denk je dat het gewoon om winst draait en niet zo zeer om ethiek. Dus, of die winst nou uit Iran gehaald wordt, zeg maar, waar het niet verboden is, ik denk dat dat wel belangrijk is, of dat het uit België, zeg maar, gehaald wordt, maar dunder, ja, ik denk dat iedereen voor de Iranes gaat. Op het moment dat je dus niet die identification erbij hebt en dat moet gedecentraliseerd, dat kan dus niet centraal ingeregeld worden, dat moet dan ook echt op de Blockchain komen om ervoor te zorgen dat het ook echt is wie het zegt dat het is.(R8)'

Respondenten 4 en 9 geven aan te verwachten dat de eerlijkheid gewaarborgd wordt bij de individuen en partijen zelf die actief zijn in de bitcoinhandel; Respondent 4; *'Heb ik mezelf mooi klemgezet. Ik zit te twijfelen. Zit dat dan inderdaad bij het platform, dus bij een beurs of zo, of zit dat bij de issuer van een initial coin offering. Ik denk misschien in eerste instantie bij de issuer. Is lastig hoor, want in het geval van Bitcoins zijn dat ook de programmeurs. Die issuen of maken de bitcoin blockchain. Als je het puur in de crypto currency bekijkt is inderdaad de eerlijkheid van de mensen die handelen niet zo – wat ze buiten de blockchain uitvreten dat is niet zo relevant. Of ze nou eerlijk of oneerlijk zijn dat boeit niet zo. Ze moeten ook niet met voorkennis dingen gaan lopen doen. Pump and dump bijvoorbeeld. Het zit ook bij handelaren. Je komt eigenlijk bij issuers, handelaren, platforms uit. (R4)'* Respondent 9 zegt: *'Ja, ik denk dat dit zichzelf op een gegeven moment wel in stand gaat houden, want als het heel oneerlijk gaat worden, ja, dan verwacht ik dat je er dan ook wel uit gaat stappen. Ja. Kijk, als op een gegeven moment, net zoals dat ... Het houdt elkaar ... Je ziet gewoon dat het op dit moment in ieder geval stand houdt. Ook met die miners. Het klassieke voorbeeld dat op een gegeven moment meer dan 50% van de blockchain in handen is van één mininggroep, daar hebben we al in het verleden een paar keer tegenaan gezeten, dat op een gegeven moment een mininggroep 48% had en dan is het statistisch gezien zo dat zij in principe aanpassingen zouden kunnen maken op blockchain, waardoor je, weet ik veel, fraude kan gaan doen. Alsnog, even aan de zijlijn, is het ontzettend moeilijk om dat dan alsnog voor mekaar te krijgen, maar goed. Je ziet wel constant als dat gebeurt, als op een gegeven moment een partij meer dan 40% van het netwerk in stand ... Of, meer krijgt, meer mining power, dan gaan er altijd op al die forums alarmbellen af. Dan gaan mensen elkaar vertellen, zeg maar, van: "Joh, je moet even overstappen naar een andere miningpool, want dit moeten we niet willen"... Want, als straks op een gegeven moment blijkt dat meer dan 50% bij één partij zit, ja, dan kunnen we niet meer waarborgen dat het eerlijk blijft. Ja, hetzelfde is, denk ik, ook als je bijvoorbeeld naar andere dingen kijkt wat je eerlijk vindt of niet. Ja, als jij ... Als op een gegeven moment constant partijen zijn die tienduizend Bitcoins inkopen en tienduizend verkopen, ja, dan is het op een gegeven moment ook niet meer leuk om erin te zitten waarschijnlijk. Dus, dan stap je er vanzelf ook wel uit.(R9)'*

Respondenten 1 en 2 geven aan dat zij de eerlijkheid gewaarborgd zien worden op een innovatieve manier die wordt ondersteund door de Blockchain technologie. Respondent 2; *‘Ja, absoluut. Ja nou, ik denk dat op een gegeven moment gewoon, wat je nu ook ziet ontstaan, er zal op een gegeven moment een soort van ... Kijk, bedrijven die zijn eigenlijk ... Bedrijven die zorgen er eigenlijk voor ... Die zorgen voor de innovatie, maar die zorgen ook op een gegeven moment voor dat ze gereguleerd worden, want dat zijn de jongens die de overheid aan kan pakken. Daar zit een fysiek persoon. Daar zit een fysiek bedrijf. Die kunnen ze regelgeving opleggen. Dus, als je het dan over blockchain hebt dan kun je in essentie de technologie laten zoals het is en dan zou je inderdaad bepaalde verificaties op die blockchain kunnen doen waardoor je kan verifiëren dat iemand degene is die hij is. Dat is natuurlijk het mooie van blockchain.(R2)’*

Respondent 1 geeft vanuit zijn expertise in de blockchain achtergrond zeer innovatie oplossingen hoe eerlijkheid te waarborgen via de Blockchain technologie. Zijn oplossingen zijn allemaal gerelateerd aan het transparant maken van de gebruikers, identiteit weergeven. De eerste oplossing die hij aandraagt noemt hij een self software identity framework; *‘Ik vind het woord soeverein wel mooi. Dat jij zelf alle macht en controle hebt over wat jij doet en wat jij deelt. Alle gebruikers. Nog geen eens de peers. De peers weten alleen wat ze moeten weten. Een voorbeeld is, we hebben een self software identity framework. Een hele mond vol. Wat is het? Identiteit oplossen. Dus jij zet allemaal informatie van jezelf, je naam, je rijbewijs, je woonplaats, je zorgverzekering, diploma’s... In een persoonlijk profiel, maar dan informatie waar we mensen op moeten kunnen vertrouwen....Dat soort informatie gegevens over jouzelf waar mensen echt op moeten kunnen vertrouwen, dat kan je in een Blockchain zetten. Een leuk tooltje voor ontwikkelt en daarmee staat eigenlijk alles op de Blockchain. Dat is voor iedereen inzichtelijk, maar jij hebt op jouw telefoon het extra stukje wat het ‘snapbaar’ maakt. Dus niemand kan er wat mee. Iedereen ziet het, maar niemand kan er wat mee. Totdat ik zeg van; ik geef jou dit stukje informatie en daarmee zie jij dat ik bijvoorbeeld een status heb die door de Rabobank is geverifieerd. ...’Ja en het mooie ervan is dat soevereine. Niemand ziet het, want ik heb alle controle en macht over de data die ik heb en bij wie dat terecht komt. Nou, vervolgens denk ik bijvoorbeeld ...geef mij via een tooltje, via een login app, toegang. Dus ik denk dat het zoiets wordt. Een soort van proactieve of een soeverein tool dat je zelf kunt kiezen wie wat wanneer van jou mag zien. Dus ik kan ook zeggen; ik heb crypto en daarmee kan ik alleen die vissers in Cambodja betalen, maar niet in Nederland, want men accepteert dat niet. Als ik Nederland wil betalen, moet ik een bepaalde minimale identificatie doen, zodat mensen zeker kunnen zijn waar mijn geld vandaan komt.(R1)’*

Als tweede oplossing geeft hij aan: *‘Ik denk dat banken en overheidsinstellingen een grote rol kunnen spelen in het waarborgen van eerlijkheid. Dat niks weglekt en identiteit te verifiëren, zodat*

je minder witwas praktijken hebt. Dat je de herkomst van je geld beter kan garanderen. Ik denk dat banken en overheden er nog heel weinig mee doen. Ik zie ze wel voorzichtig tenen in het water steken. Van Rabobank vind ik dat ook heel goed.’ Ik denk dus dat banken of overheden in de toekomst, dat zal nog even duren, een soort identity module hebben. Dat jij zegt; laat mijn Bitcoin adres of crypto adres valideren bij een overheid. Jij komt daar langs met een videotje van jouw gezicht en een paspoort en dan valideren ze dat. Dit adres is bij ons bekend. Vervolgens kan iedereen die met adres zaken wil doen zien, ik weet misschien niet wie het is of ik weet dat het Simone zonder achternaam, maar ik weet wel dat de Nederlandse overheid het heeft goedgekeurd. Ik vertrouw de Nederlandse overheid, dus ik vertrouw dit adres.(R1)’ Tevens geeft respondent 1 direct een verwachte implicatie aan; ‘Ik ben er bang voor dat als wij eenmaal dit hebben, dat wij zeggen; wij accepteren geen Bitcoin transacties zonder labeltje. Dan ben je 100% eerlijk, maar het boet je wel in op de functionaliteit van het netwerk, want dan kan je alsnog niet meer transacties doen met die vissers in Lamos. .(R1)’

Als derde oplossing heeft hij het over de verantwoordelijkheid wegleggen bij een centrale partij die een ‘know your customer’ practice hanteert: *‘Je kan het protocol natuurlijk veranderen, maar zoals het nu werkt, is het heel lastig om aan te tonen dat, stel dat jij Bitcoins naar mij overmaak, dat ik aantoon van jij was een kennis van mij of iets dergelijks en dat geld heeft een goede oorsprong. Dat is niet drugsgeld wat wisgewassen wordt. Dat kan nauwelijks. Wat ik zelf voorzie en dat heeft met de handelsplatformen te maken zoals Coinbase, Kraken, dat die volledige identificatie KYC van hun klanten doen en dat zij dus weten wie met wie transacties doen. Op een gegeven moment verwachten... Ken je klant inderdaad. Dat transacties niet meer geaccepteerd worden als het vanuit een onbekende bron komt. Nu kan het nog wel, dus ik kan nu zo random Bitcoins die ik gekregen zou kunnen hebben met drugsgeld naar Coinbase overmaken en daar omzetten in euro’s en dat gaat prima. Zolang het geen miljoenen zijn, want dan zullen ze wel denken; waar komt dat vandaan? Maar dat zou wel eens helemaal dichtgezet kunnen worden. Zo vult hij aan; ‘Ja. Het voordeel is wel dat die lecture is publiek, dus ze kunnen wel alle transacties zien. En als ze dan zien dat mensen hele gekke dingen doen en je kan dat koppelen aan een wallethouder dan zou het misschien wat makkelijker worden.(R1)’*

Tenslotte concludeert respondent 1: *‘Dat is een heel interessant gedachtengoed, want dan heb je een centrale partij van een decentraal netwerk. Het zou wel faciliterend kunnen zijn. Dus een organisatie die de standaard probeert te zetten. Die identiteitsinformatie uitlevert. Het zou ook kunnen, ik verwacht het niet, dat er een meer hybride vorm komt van Blockchain voor betalingen. Dat we de publieke variant niet meer nodig hebben. Waarom ik die kans laag inschat, is dat er zoveel samenwerking tussen landen internationaal benodigd is. Dat gaan we gewoon niet voor mekaar*

krijgen. Daar zijn mensen, landen te eigenwijs voor. Dit kan je gewoon opbouwen en dit kan je een stukje veiliger maken, dus dan is het ook voldoende(R1)'.

4.3.3. Moed

Onderstaand worden de resultaten weergegeven van de respondenten op de vragen met betrekking tot welke partij of partijen zich verantwoordelijk moeten maken voor de deugd moed.

Respondent 8 zegt: *'Ja. Moed. Dan kom ik toch weer terug op de banken. Die kunnen daar wel wat stappen in gaan zetten om ervoor te zorgen dat deze internet 3.0 ook tot realisatie gaat komen. (R8)'*

Met internet 3.0 bedoeld hij het volgende: *'Dat is de internet value. En dat is waar we fysieke assets en geld kunnen gaan digitaliseren. En dat is, eigenlijk is het een natuurlijke evolutie, zeg maar, van het internet. Zoals ik het zie. Met daarbij als voordeel is dat je, ja, wat ik zeg, de afhankelijkheid van gecentraliseerde partijen, zeg maar, niet meer nodig hebt. Dus, dat je vertrouwen kunt creëren voor wat dan ook eigenlijk zonder dat daar een centrale partij boven zit die je moet vertrouwen. (R8)'*

Respondent 8 geeft hiermee aan dat er in internet 3.0 uiteindelijk geen centrale partijen nodig dienen te zijn, maar aan de andere kant stelt hij wel dat banken in het begin zich sterk moeten maken zodat het platform internet 3.0 staat. Hiervoor is moed nodig geeft respondent 8 aan en dient in eerste instantie bij banken te worden gelegd. De interviewer stelde ook de vraag bij wie moed gelegd kan worden zodra er gekeken wordt naar de financiële kennis en zelfredzaamheid van de consumenten. Respondent 8 ziet hier een bepaalde vorm van zorgplicht in en geeft aan dat dit gelegd kan worden bij een AFM: *'Juist. Dus, dan ligt dat inderdaad bij de AFM.' en eventueel bij een groep ondernemers die actief Bitcoins aanbieden : 'En ik denk dat zolang dat er nog niet is dat ondernemers zelf ook zo'n, zeker zo'n investeerderstest mogen toe gaan passen om de consument proactief te beschermen van domme fouten.(R8)'* De implicatie zit volgens respondent 8 in de verschillende belangen van de partijen om deze vorm van zorgplicht ook na te leven en uit te voeren: *'Ik denk dat dat ook kan, maar het probleem daarvan is weer greed, omdat dat een block (weerstand) geeft, zeg maar, voor consumenten om te investeren.Dat is natuurlijk niet de AFM zijn bedoeling. Maar, dat is nou net niet de cryptomensen hun bedoeling..... Ja. Dus, daar zitten tegenstrijdige belangen die niet overbrugbaar zijn, dus ja, dat is wel complex.(R8)'*

Respondent 11 geeft aan dat moed begint bij een internationaal overkoepelend orgaan, daarna per land geïmplementeerd kan worden door een overheid, waarna banken per land dit verder kunnen faciliteren : *'Weet je wat het is, die hele markt is nog steeds ongereguleerd en er zijn ook geen specifieke wetten voor de blockchain crypto's. Dus, ik denk dat de eerste stap moet zijn, als je het dan hebt over moed tonen, dat de Europese Unie daar wetgeving voor gaat maken waar iedereen zich ook in kan vinden. Dus zowel de consumenten als partijen zoals ik, die gewoon hard werken met ons eigen investor kantoor en waar geld verdient mag worden zonder dat er sprake is van fraude*

enzo.. En ja, dat ze daarna de regulators, zeg maar, dat over gaan nemen en praktisch implementeren binnen een land. En daar, binnen dat frame, zou een bank kunnen gaan handelen om ervoor te zorgen dat er moed daadwerkelijk terecht komt (R11).’ Respondent 11 geeft ook direct een implicatie aan: ‘Maar, op dit moment is dat nog te vroeg, want op het moment dat het misgaat, nou, dat risico is gewoon te groot en niemand die dat risico gaat nemen.(R11)’

Respondent 4 geeft aan : ‘Op dit moment dus bij de klant, maar daar hebben we het over gehad. Maar is dat waar het ook belegd zou moeten worden? Toezichthouders hebben we het over gehad.... Toezichthouders, regelgevers. Wat je dan ook vaak hoort vanuit toezichthouders, regelgevers, is: wij willen de innovatie niet afknellen. Dat vind ik eigenlijk te makkelijk. Als je ziet dat er gemanipuleerd wordt en dat mensen het schip in dreigen te gaan. Dan moet je niet aankomen met ‘We willen de innovatie niet afknellen’. Dan moet je, vind ik hoor, meer paal en perk stellen op dat moment, meer moed tonen. Volgens mij kun je dat best doen op een manier dat de goede innovatie daar geen last van heeft. Dus ik denk toezicht, maar ik denk ook dat beurzen en platforms daar moed in moeten tonen. Het grappige is: sommige doen dat door wat ik bijvoorbeeld net zei, door te lobbyen voor een vergunning. Dat getuigt van een zekere moed vind ik. Want daarmee zeg je: ik ben bereid om mij te onderwerpen aan allerlei regels en ellende en kosten uiteindelijk, waar mijn collega’s die niet gereguleerd zijn zich niet aan onderwerpen. Dus dat vergt wel moed. En dat is wel nodig denk ik.(R4)’

Respondent 12 geeft aan dat hij moed ook vindt terugkomen in de bekwaamheid van mensen om te handelen. Hij geeft aan lastig te vinden om een partij te kiezen waar dit gewaarborgd kan worden: ‘Juist. Dus, ja, hoe kun je moed waarborgen in de markt waar iedereen kan toetreden? Vrijwel niet. Dus ja, dan zou je of een intermediair moeten inschakelen die mensen informeert hierover. Maar ja, dat wilden ze dus juist niet. Ze wilden juist doordat het decentraal is dat iedereen kan toetreden.(R12)’

Respondent 1 vindt dat moed bij een toezichthoudende rol ligt die al actief is in de financiële markten: ‘Ja, nu is bijvoorbeeld de AFM ook al bezig met het informeren van mensen bij beleggingsrisico’s, dus dan kom je ook wel weer snel bij de AFM uit.

Respondenten 2, 5 en 7 vinden dat moed belegd is bij iedereen die actief is in de handel van bitcoins. Volgens respondent 2, 5 en 7 is er sprake van moed zodra iemand (een handelaar of hele partij) instapt in de handel van bitcoin: ‘Je hebt moed nodig om te kunnen handelen in deze markt. Dat komt juist omdat iedereen zelf mag en kan weten op welke manier hij instapt, koop je een deel van een munt, koop je er één, koop je er 10, ja dat mag je zelf weten.(R2)’. Respondent 7 zegt: ‘Wel grappig, we begonnen ons gesprek over de ethische problematieken enzo, ofja, wat misschien ethisch

beter kan in onze handel. En ondanks dat gegeven stappen er toch mensen in deze handel. Sterker nog we blijven enkel groeien (R7)'. Respondent 5 geeft dit ook aan en vult nog aan dat er een samenhang is tussen de deugden: 'Dus de moed zit bij iedereen in deze handel. We weten allemaal wel dat er een risico is terwijl je instapt en ondanks dat we dit weten groeien we.... De marktmanipulatie etc of frauduleuze praktijken moeten niet aan blijven houden want dan zou het zo maar kunnen betekenen dat mensen de moed verliezen en uit de handel stappen. En dat is sowieso niet wenselijk... Dus ja, eigenlijk, ja ik zie het dan zo, de moed ligt bij de mensen maar deze moet wel blijven dus de, hoe noemde we ze nou, de ethische problemen moeten niet groeien. En ja dan komen we in een soort van cirkel, want die zouden niet kunnen groeien als we die ondervangen middels die maatstaven van net, die rechtvaardigheid en eerlijkheid... Het hangt dus eigenlijk allemaal samen met elkaar. (R5)'

Als laatste is er aan de respondenten gevraagd welke mogelijke implicaties zij voorzien tijdens het implementeren van de verschillende rollen om de drie deugden te realiseren. Sommige respondenten hebben hier in voorgaande paragrafen al antwoord op gegeven. Deze citaten worden hier niet herhaald. Deze worden uiteraard wel meegenomen in de conclusie.

Respondent 6 geeft aan: *Nou er is samenwerking nodig, en die samenwerking, ja nou, dat kan pas bevorderd worden als het systeem ook toelaat dat het te volgen is. En dan kun je zeggen, dan praat je toch over een supranationaal, noemen ze dat geloof ik hè, bovennationaal orgaan.(R6)'*

Respondent 6 vult nog aan: *'Er moet ook een opsporingsbevoegdheid zijn. Er moet ook een ... Ja, je ziet dat ... We hebben dat ook gezien bij de excessen van de internethandel. Of dat nou de Marktplaats is of wat dan ook. Dan zie je altijd dat daar opkomend altijd weer nieuwe ... De criminelen die proberen ook een graantje mee te pikken. Dus, dan moet je daar vervolgens weer achteraan. Want. Bitcoin moeten we echt wel iets mee.....En ... Dus, dat moet je dus minimaal nationaal, maar eigenlijk ook internationaal aanvliegen, want anders, deze handel is niet te pakken, natuurlijk. Die stromen. (R6)'* Respondent 6 geeft verder nog aan: *'Het grootste heikel punt is toch om uit de anonimiteit te halen. En om er een controlemechanisme aan ... Of, een controlemechanisme op te richten wat juist weer niet decentraal alleen is, want de handel is natuurlijk internationaal van Bitcoins. Nou, als je ziet hoe moeilijk het is. Het ene land die gaat er zelf in en even later stoppen ze weer hè. Of dat nou China is of wie dan ook.'*

Respondent 4 geeft aan: *'Ja, wat ik net zei: die governance is nu gewoon een ramp. Die is er gewoon niet. Totaal niet. Informeel. En ik denk dat je er niet aan ontkomt om dat op een of andere manier te formaliseren. Daar ontkom je volgens mij gewoon niet aan. Dat gaat over de programmeurs, dat gaat over de minors. Dat gaat over de platforms, of in ieder geval het toezicht op de platforms. Over*

de platforms zelf kun je nog zeggen: nou ja, zo lang er toezicht op is laat er dan verder maar concurrentie zijn tussen die platforms. Er moet governance zijn van minimum standaard op de platforms. En dan voor de rest, laat dan die vrije markt z'n werk maar doen.. (R4)' Respondent 4 vult nog aan: 'Dus die governance moet er zijn. Toezicht. Ik denk zelf ook wel eens na over welke voorwaarden er moeten zijn wil Nederland, de Nederlandsche Bank, ECB, een crypto currency als wettelijk betaalmiddel accepteren. Dat is dit. Dat is governance. Een raad van controle over programmeurs, controleurs, de minors, toezicht. Als dat voldoende gewaarborgd is zou het in theorie kunnen. In theorie zeg ik met nadruk.(R4)' Ook geeft hij aan dat volgens hem de grootste implicatie zit in de verschillende wereldbeelden; 'Het belangrijkste is denk ik de botsende wereldbeelden. Dat is volgens mij als van oudsher de uitdaging van Bitcoin en crypto currency. Dat vertrekt vanuit een decentraal wereldbeeld en dat botst met een gecentraliseerde setup van eigenlijk de hele huidige wereld (R4)'.

Respondent 4 maakt nog een vergelijking met de financiële wereld van 100 jaar geleden om aan te tonen dat verandering soms noodzakelijk is: *'Dat is niet handig. En er is vervolgens steeds meer toezicht en dat heeft zich natuurlijk helemaal opgebouwd en we zijn nog steeds niet in evenwicht. En ik denk niet dat dat evenwicht ooit komt. Want enerzijds klagen banken dat ze dat toezicht hebben en anderzijds – op het moment dat er iets misgaat, zoals recent – dan roept Rutte dat banken eigenlijk semi-staatsinstellingen zijn. Dat vind ik ook wel een interessante uitspraak. Je zou kunnen zeggen die negentiende-eeuwse Amerikaanse banken die waren allemaal decentraal en men heeft op een gegeven moment toch geaccepteerd dat je dat moet centraliseren, qua wetten, qua toezicht, oversight. Anders dan komen we niet verder. (R4)'. Respondent 4 verwacht echter niet dat de bitcoinhandel zich zal aanpassen waardoor het een niche asset zal blijven: 'Ik denk inderdaad dat als de bitcoin-gemeenschap of de crypto currency-gemeenschap toch onverkort blijft vasthouden aan het oorspronkelijke idee dan blijft het een niche. Want dan blijft het aan de randen van de legaliteit hangen. In sommige landen zal het dan verboden worden. China bijvoorbeeld. Maar dan blijft het een beetje aan die rand hangen. Als je nadrukkelijk wel kiest om het op te laten nemen, te laten assimileren, in het bestaande systeem, dan kun je verder komen. In de praktijk zal het alle twee wel gebeuren. Dat denk ik. (R4)'*

Respondent 9 geeft aan dat er misschien wel geen nieuwe rollen moeten komen en de handel gelaten moet worden voor wat hij is. Dus ook het accepteren dat er dubieuze ethische voorvallen in plaatsvinden: *'Dus, ik denk dat het inderdaad ... Misschien moet je het gewoon niet doen en hou je het huidige ecosysteem in stand zoals het is. En dan zul je gewoon zien dat er een bepaalde voorkeur gaat ontstaan voor een chain. En ja, er gaan gewoon afgevaardigden komen die je gewoon niet kunt controleren. En daar kun je ethisch heel veel dingen van vinden ...(R9)'*

Respondent 8 geeft aan dat de belangen dusdanig tegenstrijdig zijn dat deze haast niet overbrugbaar zijn: *‘..het is heel makkelijk tegenwoordig om gewoon alles te structureren in het buitenland, zodat de AFM er helemaal niks meer over te zeggen heeft. Nou, dat is dus wel een probleem. En ik denk dus eerlijk gezegd dat als je nu kijkt naar landen zoals Malta die dan toch weer de cryptolanden van de wereld willen gaan worden, ja, dat die gewoon een lagere ethische standaard hebben dan wij hier in West Europa hebben.(R8)’* Zo vult hij aan: *‘Nou ja, dat kan. Maar, dat is niet iets wat wij in Nederland a wensen en b kunnen. Dus, onze technologie rondom de landsgrenzen is niet goed genoeg om dat te kunnen blokkeren. Dan zou je dus de samenwerking moeten gaan zoeken met alle internetproviders, met de Ziggo’s van deze wereld. Nou ja, lijkt me lastig. Ik bedoel, dan komen natuurlijk onze rechten van de mens, rechten van vrijheid van meningsuiting. Ja. Dus, daar zitten tegenstrijdige belangen die niet overbrugbaar zijn, dus ja, dat is wel complex. (R8)’*

Respondent 11 haalt als implicatie aan dat het een afbreuk gaat zijn van het oorspronkelijke doel van de bitcoinhandel (gedecentraliseerd en volledig peer to peer) zodra er nieuwe rollen komen om de deugden te realiseren. Dit omdat hij vermoedt dat betreffende nieuwe rollen een toezichthoudende functie met zich meebrengen: *‘Daarnaast heeft het bepaalde technische innovaties in zich, maar het is voor mij zeer de vraag of als je die filosofische aantrekkelijkheid weghaalt en het hele standaard toezichtsraamwerk erop loslaat en vergunningsplicht en weet ik veel wat, dan blijft het alleen het technische aspect over, en ik vraag me af of dat voldoende is om dat levensvatbaar te laten zijn. Je zou ook kunnen zeggen dat dat de hele doodsteek zou kunnen zijn van het hele veld. Dus misschien kan het gewoon wel niet. Maar ik vermoed in de praktijk dat dat geprobeerd zal worden door toezichthouders om wel stapjes te maken in die richting. En het grappige is ook dat een hoop partijen in het veld dat zelf ook graag willen. Want we zijn niet allemaal slechteriken, helemaal niet. Er zijn partijen die al jarenlang lobbyen van: geef ons alsjeblieft een vergunning want dan kunnen we laten zien dat we legitiem zijn en dan kunnen we ook verantwoording afleggen.(R11)’*

Ook haalt respondent 4 aan dat bitcoin een filosofische aantrekkingskracht heeft, namelijk het decentrale. Net als respondent 9 geeft respondent 4 aan dat het misschien wel gewoon niet gaat werken met toezichthoudende functies in deze handel: *‘Uiteindelijk zul je dat af moeten dwingen met een vorm van toezicht. En het interessante is natuurlijk dat als je echt een crypto-, blockchainpurist bent dan houdt het dan al op. Want blockchain was decentraal. Wat toezicht is is bijna per definitie iets gecentraliseerd. Dat kan dus niet. Eén antwoord zou kunnen zijn: forget it, het werkt gewoon niet. Het zou me niet verbazen als we daar op de langere termijn op uitkomen. In*

de zin dat: crypto currency, Bitcoin heeft een bepaalde filosofische aantrekkingskracht. Decentraal.(R4)'

Respondent 1 verwacht dat er veel implicaties zijn met betrekking tot het vastleggen van verschillende wetten en regels: *'Ja, dus eerst, hoe moet je het ... Hoe leg je het aan banden? Puur omdat er geen, ja, jurisdictie is waar het onder valt. Dus, dat is al een heel groot probleem. Hoe ga je voorkomen dat mensen het niet via andere kanalen gaan doen? Je kan heel makkelijk ... Je hebt die handelsplatforms en je kan heel makkelijk jouw geld omzetten in digitale valuta en daar gaan handelen. En dan verdwijnt het ergens in de vergetelheid, want als je een wallet naar een wallet naar een wallet, dan kan niemand die betaling meer traceren....Dus, ik denk dat het belangrijkste is, eerst in kaart krijgen van, oké, hoe kunnen we dit gaan wetgeven en daarna pas gaan bezighouden van, wat moeten we dan gaan doen. Want, we kunnen wel allemaal bedenken van: "We gaan dit en dit doen om het op te lossen", maar ja, als we het juridisch niet goed in kunnen richten, ja, dan zijn we nog steeds nergens. (R1)'* Respondent 1 vult nog aan het volgende te zien als de grootste implicatie: *'Eén hele simpele; internationale samenwerking. De G20 komt deze of volgende maand bijeen om te praten over crypto currencies en wat ze daarmee willen. Pas als iedereen het eens wordt, kan je iets sluitends neerzetten. Wat je zelf ook al zegt; we kunnen als Nederland het braafste jongetje van de klas zijn, maar dan gaat dat internationale netwerk nog steeds door. Plus, het is zo'n complexe discussie, willen we dan zeggen dat ook die miners bekend moeten zijn? Dus de IS miner mag niet meer? Of niet, want hoe meer controle we hebben, hoe minder het een decentraal platform is. Dus hoe meer dat platform zelf zegt; jullie willen dingen aanpassen. Prima, hier is een aangepaste Bitcoin en wij gaan door met de normale Bitcoin. We hebben nu al drie varianten van Bitcoin. Dan heb je alleen nog maar meer fragmentatie en meer onzekerheid.(R1)'*

V. Conclusie

In dit hoofdstuk wordt eerst de conclusie gegeven op de onderzoeksvraag. Daarna worden de samenvatting van resultaten en conclusies per deelvraag weergegeven. De conclusie is geformuleerd aan de hand van de resultaten in hoofdstuk vier. Na de conclusie worden aanbevelingen gedaan voor zowel de praktijk van cryptovaluta als aanbevelingen voor vervolgonderzoek. Als laatste wordt in dit hoofdstuk een reflectie op het onderzoek gegeven.

5.1 Conclusie onderzoeksvraag

Dit onderzoek is geïnspireerd door de toenemende ethische problemen in de praktijk van cryptovaluta. Dit onderzoek suggereert dat de meest prominente ethische problemen in de handel van bitcoin marktmanipulatie, gebrek aan transparantie, fraude bij Initial Coin Offerings en gebrek in vertrouwen zijn. In paragraaf 5.2 wordt hier verder in detail op ingegaan. Het onderzoek is bedoeld om de handel beter ethisch in te richten. De onderzoeksvraag luidt als volgt;

‘Welke ethische maatstaven kunnen worden ontwikkeld voor de ethische problematieken in de nieuwe praktijk van cryptocurrencies zoals Bitcoin en hoe kan deze praktijk ingericht worden zodat de ethische maatstaven worden gerealiseerd?’

De onderzoeksvraag kan in twee delen worden opgesplitst;

1) welke verschillende ethische maatstaven kunnen worden ontwikkeld in de praktijk van cryptovaluta en 2) hoe deze handel te institutionaliseren zodat de ethische maatstaven worden nageleefd.

De volgende conclusie kan getrokken worden aan de hand van de resultaten.

- 1) De ethische deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed van MacIntyre blijken volgens alle respondenten toepasbaar te zijn in de bitcoinhandel. Dit suggereert dat deze ethische maatstaven de handel op een meer moreel acceptabele wijze kunnen laten verlopen. Overige ethische maatstaven, naast de deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed zijn door de respondenten niet genoemd. In paragraaf 5.3 wordt hier in verder detail op ingegaan.
- 2) Meerdere respondenten erkennen de noodzaak om de bitcoinhandel dusdanig in te richten zodat de ethische problemen minder worden. Het is echter nog onvoldoende duidelijk voor de respondenten hoe deze handel geïnstitutionaliseerd dient te worden om te kunnen waarborgen dat de drie deugden worden nageleefd. Het merendeel van de respondenten geven in hoofdlijnen aan wat voor soort rollen zij per deugd verwachten nodig te hebben om ze na te leven. Ze weten echter niet goed welke partijen deze rollen dan idealiter zouden moeten oppakken en hoe deze rollen er in detail uitzien. De

respondenten verwachten namelijk dat er grote implicaties overwonnen dienen te worden om de institutionalisering te bewerkstelligen. Zo is er gesproken over afstand doen van het decentrale karakter van de bitcoinhandel, aangezien de respondenten verwachten dat er rollen nodig zijn die worden vervuld door een centrale partij. De vraag is of dit wenselijk is gezien de decentrale aard van de bitcoinhandel. Daarnaast geven de respondenten aan dat zij intensieve internationale samenwerking nodig achten om een vernieuwde supranationale rol te implementeren. Echter is het nog niet duidelijk hoe dit gewaarborgd kan worden gezien de verschillende belangen en jurisdicties per land. In paragraaf 5.4 wordt hier verder op ingegaan.

In onderstaande paragrafen worden de samenvatting en conclusies per deelvraag in meer detail gegeven.

5.2 Samenvatting en conclusie over de meest prominente ethische problemen in de praktijk van cryptovaluta zoals bitcoin

Het oorspronkelijke doel van de oprichting van bitcoin is niet volledig duidelijk. Alle respondenten geven aan niet zeker te weten waarom bitcoin is opgericht. Sommige respondenten vermoeden dat het doel is om de eerste peer-to-peerbetaalmogelijkheid te zijn, volledig decentraal. Andere respondenten geven aan dat de oprichting van bitcoin dient als een tegenreactie op de huidige financiële sector omdat deze sector verantwoordelijk wordt gehouden voor diverse financiële crisissen. Het merendeel van de respondenten geeft aan dat mede door de onduidelijkheid over; 1) de oorspronkelijke oprichting van bitcoin en 2) de onduidelijkheid over het doel van de cryptovaluta, veel ethische vraagstukken en problemen ontstaan. Volgens de respondenten zijn de meest voorkomende ethische problemen:

- marktmanipulatie;
- gebrek aan transparantie;
- fraude bij Initial Coin Offerings;
- gebrek aan vertrouwen.

Bovenstaande ethische problemen zijn naar omvang gerangschikt. Verwacht is dat marktmanipulatie het meest prominent aanwezig is en gebrek aan vertrouwen het minst prominent aanwezig is.

Marktmanipulatie: Marktmanipulatie komt dagelijks in de bitcoinhandel voor. Dit komt door verschillende respondenten omdat er geen consequentie aan verbonden is. Het merendeel van de respondenten stelt dat marktmanipulatie makkelijk uitvoerbaar is. De markt is volgens hen zeer manipulatief door de werking van daytraders, bitcoin whales, partijen die handelen met voorkennis en pump en dump WhatsApp-groepen. Het komt erop neer dat deze partijen in het

bezit zijn van honderden of duizenden bitcoins waardoor ze bij machte zijn om vormen van wash trading en spoofing uit te voeren. Zo kunnen zij beslissen om tegelijk 1500 munten te verkopen. Dit maakt dat mensen of partijen als schrikreactie ook direct hun munten gaan verkopen. Hierdoor daalt de waarde van de munt. Vervolgens koopt dezelfde partij een aantal dagen later meer munten tegen een lagere waarde dan waarvoor ze verkocht zijn.

Gebrek aan transparantie: Het tweede prominent aanwezige ethische probleem is het gebrek aan transparantie in de markt. Dit geeft volgens de respondenten de volgende implicaties:

- Er is sprake van een andere economische werkelijkheid, die digitaal is en niet transparant. Dit maakt dat waardes worden gecreëerd waar een land of overheid niet van kan profiteren.
- Herkomst van de gelden zijn niet inzichtelijk. Dit is bekend bij criminelen. In combinatie met de anonimiteit van gebruikers maakt dat de handel in bitcoins interessant is om gelden wit te wassen en andere criminele transacties uit te voeren.
- De informatie voor investeerders in bitcoins kan compleet fictief zijn. Er kan opgeschreven worden wat partijen willen, er is niemand die weet of de informatie juist is en niemand kan het controleren.
- Sommige partijen hebben meer informatie tot hun beschikking dan andere en kunnen deze ook misbruikend door te handelen met voorkennis.

Fraude bij Initial Coin Offering – ICO's worden ook ervaren als een ethisch probleem door de respondenten. Met name door de hoeveelheid fraude die gepleegd wordt tijdens het proces. De initiators van een ICO claimen een goed idee te hebben en geven hier vaak niet juiste of niet volledige informatie over. Zij proberen andere mensen en partijen ervan te overtuigen om te investeren middels het aankopen van hun nieuwe munt. Zodra de gelden binnen zijn, blijkt de verwachtingen niet waar kunnen worden gemaakt, of ze verdwijnen zelfs van de cryptomarkt. De respondenten geven aan dat hiervoor meer wet- en regelgeving moet komen.

Gebrek aan vertrouwen: Wat minder op de voorgrond in dit onderzoek dan de eerdergenoemde ethische problemen is het gebrek aan vertrouwen. Door een aantal respondenten wordt aangehaald dat dit ook een ethisch dilemma is. Zo verwachten de respondenten dat het gebrek aan vertrouwen zal leiden tot waardedaling van de munt. Dit is voor niemand wenselijk. Daarnaast is door het gebrek van vertrouwen lastig om de handel meer ethisch te laten verlopen. Zo wordt gesuggereerd dat vertrouwen een voorwaarde is om een deugd te kunnen hebben. Tevens merken respondenten op dat het vertrouwen alleen maar blijft afnemen omdat het ene schandaal na het andere schandaal naar buiten komt.

5.2 Samenvatting en conclusie over de toepasbaarheid van de deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed

De deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed zijn toepasbaar in de handel in bitcoin volgens de respondenten. Zie in onderstaande paragrafen de conclusie per deugd.

Rechtvaardigheid: Alle respondenten geven aan dat rechtvaardigheid toepasbaar is in de handel in bitcoin. Een opmerkelijk verschil is dat de respondenten die nauw betrokken zijn bij deze handel vinden dat er al sprake is van rechtvaardigheid. Zij verklaren de aanwezigheid van rechtvaardigheid op twee manieren:

- Het decentrale karakter biedt in theorie veel kansen om niet-rechtvaardige zaken tegen te gaan. Zo kan en mag iedereen instappen in de handel, niemand wordt buitengesloten door een ander. Betalingen kunnen naar iedereen overgemaakt worden en iedereen kan betalingen ontvangen. Er is geen partij die dicteert wat wel en niet mag.
- Iedereen wordt beloond of neemt het bijhorende verlies, gerelateerd aan de omvang van het risico wat genomen wordt per individu.

De respondenten geven wel aan dat deze rechtvaardigheid vooral op de theorie is gebaseerd. Kijkend naar de praktijk vinden respondenten dat er verbeterpotentieel is om de deugden verder toe te passen, gezien de ethische problemen zoals markmanipulatie. Er kan namelijk niet gesteld worden dat het rechtvaardig is dat mensen instaan voor hun eigen risico als dit risico door het toedoen van een ander onwenselijk wordt gemanipuleerd.

De respondenten die niet nauw betrokken zijn in deze handel geven aan dat zij juist niet vinden dat er al sprake is van rechtvaardigheid, maar dat zij dit wel degelijk toepasbaar vinden op de handel in de toekomst. Er zou volgens hen nog geen sprake zijn van rechtvaardigheid, omdat de markt momenteel te manipuleren valt zonder dat er consequenties aan verbonden zijn. Deze respondenten zijn van mening dat voor rechtvaardigheid minimaal sprake dient te zijn van een toezichthouder die controleert en straft indien hier aanleiding voor is en dat een algemeen doel of goed wordt vastgesteld wat door iedereen nagestreefd kan worden.

Alle respondenten geven aan dat zij de deugd rechtvaardigheid van toepassing vinden om marktmanipulatie tegen te gaan. Als er sprake is van rechtvaardigheid kunnen de partijen die nu de markt manipuleren hun macht niet meer misbruiken. Dit suggereert dat marktmanipulatie kan worden tegengegaan.

Eerlijkheid: Alle respondenten geven aan dat de deugd eerlijkheid toepasbaar is op de handel in bitcoin. Het merendeel geeft aan dat er momenteel nog geen sprake is van eerlijkheid, omdat de

gehele handel nu enkel draait om het behalen van rendement. Eerlijkheid wordt in hoge mate gewaarborgd door de blockchaintechnologie. De data op de blockchain kunnen niet vervalst worden, dat laat het systeem niet toe. De blockchain kan echter alleen dingen garanderen zolang het op de blockchain zit. De blockchaintechnologie is even immoreel als moreel, het zijn de gebruikers die bepalen of het eerlijk wordt gebruikt. Het systeem kan niet uitsluiten dat er onjuiste data op de blockchain gezet worden. Dit wordt niet ondervangen door de technologie. Een ICO kan namelijk compleet fictief zijn en toch worden gefaciliteerd door de blockchain. Ook kunnen criminele gelden gebruikt worden om Bitcoins aan te kopen, dit wordt niet gedetecteerd.

De respondenten geven aan dat eerlijkheid toegepast kan worden op bitcoin. Ze zijn van mening dat eerlijkheid bij de mens ligt, de mens bepaalt of er eerlijk gehandeld wordt. Om eerlijkheid toe te passen in de handel stellen zij dat sprake dient te zijn van informatietransparantie, transparantie over de gebruikers en miners, en toezicht en regulering. Zij menen dat mensen eerlijker gaan handelen als zij zich niet kunnen 'verstoppen' achter het systeem en zelf verantwoordelijk worden gehouden. De respondenten vermoeden dan ook dat met de deugd eerlijkheid de ethische problemen als gebrek aan transparantie, fraude bij ICO's en het gebrek aan vertrouwen aangepakt kunnen worden.

Moed – De respondenten zijn het met elkaar eens dat de deugd moed al van toepassing is in de handel in bitcoin. Anders zou de handel niet kunnen bestaan. Zij interpreteren de deugd moed als volgt: moed is het lef van mensen om in stappen in deze handel op basis van hun kennis en kunde over deze markt. De vragen die dit oproepen zijn: wanneer is iemand capabel om zelfstandig te handelen en vanaf wanneer dient er financiële ondersteuning bij een derde partij te worden belegd? Verwachting is dat de deugd moed nog beter van toepassing is zodra partijen en mensen goed worden geïnformeerd over hoe te handelen in de markt en over de bijhorende risico's. Het vermoeden is dat dit mensen in staat stelt om een juiste beslissing te nemen of zij actief kunnen en willen zijn in deze handel. Mensen mogen deze keuze niet op basis van valse en onjuiste informatie baseren. Om dit te bewerkstelligen, suggereren de respondenten het volgende:

- Er dient meer vertrouwen te komen in de markt onder meer tussen de handelaren. Als er een gebrek is aan vertrouwen, durven mensen niet meer te handelen en durven partijen niet meer te adviseren.
- Partijen die het mogelijk maken om mensen in te laten stappen, dienen zich te houden aan standaarden en regels.
- Bij partijen moet een zorgplicht komen te liggen die hen verplicht om hun klanten goed te informeren over de risico's.

- Banken en toezichthouders dienen meer moed te tonen en hun rol op te pakken door betrouwbare informatie te geven.

Met de deugd moed menen de respondenten het gebrek van vertrouwen in de markt te verbeteren.

5.3 Samenvatting en conclusie over de ideale rol van de verschillende partijen in de bitcoinhandel om de drie deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed te realiseren

Het merendeel van de respondenten erkent de noodzaak om de bitcoinhandel op een andere manier in te richten, zodat de ethische problemen afnemen. Suggestie is dat verschillende partijen hier een rol en verantwoordelijkheid in kunnen nemen. Opvallend is dat de respondenten moeite hebben met de invulling van hoe deze organisaties dan zouden kunnen gaan werken. Onderstaand volgt per deugd de conclusie.

Rechtvaardigheid: De respondenten vermoeden dat deze taak gelegd dient te worden bij een partij die een toezichthoudende rol bekleedt en geen commerciële belangen heeft in de handel. De partij dient onpartijdig te zijn en maatregelen te nemen tegen marktmanipulatie. Respondenten geven dan ook aan dat de partij een taak krijgt zoals die nu in de financiële sector wordt bekleed door de AFM. Het verschil is echter dat de respondenten vermoeden dat het een supranationale organisatie dient te zijn. Dit omdat de handel in bitcoin niet geografisch gebonden is. De grootste implicatie die de respondenten voorzien, is de benodigde samenwerking tussen verschillende landen (met ieder een eigen jurisdicties) om deze taak te implementeren. Hoe deze problemen moeten worden opgelost, is voor de respondenten nog onduidelijk.

Eerlijkheid: De respondenten geven aan dat de deugd eerlijkheid niet bij één partij of persoon ligt. Ze geven aan te verwachten dat de eerlijkheid gewaarborgd wordt door alle betrokken individuen en partijen in de bitcoinhandel. Om dit uiteindelijk te waarborgen, dient de handel transparanter te worden. De respondenten vermoeden namelijk dat individuen en partijen eerlijker zullen gaan handelen zodra zij niet meer anoniem zijn. De handel, die wordt ondersteund door de blockchain technologie, kan volgens de respondenten op een innovatieve manier transparanter worden gemaakt. Zo stellen zij gedecentraliseerde identificatie voor. In essentie houdt dit in dat de technologie bepaalde verificaties op de blockchain kan doen, waardoor iemand geïdentificeerd kan worden als degene die hij of zij zegt te zijn. Dit wordt ook wel een self software identity framework genoemd. In paragraaf 4.3.2. worden deze technologisch oplossingen nader toegelicht.

Respondenten geven aan nog niet goed te weten wie de ideale partij is om de eerlijkheid te monitoren, te controleren en om eventuele sancties op te leggen zodra sprake is van oneerlijke handel.

Moed: Net als eerlijkheid vinden de respondenten dat moed momenteel al bij alle betrokken individuen en partijen aanwezig is. Zoals eerder aangegeven is er verbeterpotentieel voor het toepassen van de deugd moed. De respondenten vermoeden dat dit bij de partijen dient te liggen die de aankoop van bitcoins faciliteren. Momenteel ligt moed in feite bij de klant en moed dient volgens de respondenten ook bij de aanbieder van de munt te liggen. De aanbieder van de munt dient een bepaalde zorgplicht te hebben. Volgens de respondenten dient een internationaal overkoepelend orgaan een standaard te zetten voor de zorgplicht, zoals de ECB. Daarna dienen deze standaarden per land geïmplementeerd te worden door een overheid, waarna banken dit per land verder kunnen faciliteren. De respondenten geven echter aan dit niet snel te zien gebeuren, aangezien geen enkele partij als eerste de verantwoordelijkheid van een zorgplicht op zich wil nemen. Het vermoeden is dat dit komt door het grote risico in de markt.

Implicaties met betrekking tot implementeren van ideale rol van verschillende partijen

Diverse respondenten trekken de conclusie dat er een moeilijke en uitdagende taak ligt om de handel op een dusdanige manier in te richten dat de deugden worden nageleefd. Het vermoeden is namelijk dat er veel implicaties zijn die overwonnen dienen te worden. De grootste implicaties volgens de respondenten zijn:

- De benodigde internationale samenwerking tussen landen.
- Samen een ethisch 'handboek' op te stellen wat door elk land wordt nageleefd.
- Het waarborgen van de inzet van alle betrokkenen, maar er is wereldwijd een groot verschil tussen normen en waarden.
- De tegenstrijdige belangen van landen die niet overbrugbaar zijn.
- De innovatieve aantrekking van de handel van bitcoin wordt minder omdat de handel niet volledig decentraal zal blijven. De rollen die zijn genoemd, betreffen allemaal rollen bij een centrale partij in een decentraal netwerk.

5.4 Aanbevelingen

Aanbevelingen voor de praktijk van cryptovaluta

De belangrijkste aanbeveling voor de praktijk van cryptovaluta is om de deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed zo snel als mogelijk te implementeren. Zoals is geconcludeerd is het vermoeden dat alle drie de deugden toepasbaar zijn in de handel in cryptovaluta. De verwachting is dat hiermee de ethische problemen deels ondervangen kunnen worden.

Om de deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed na te kunnen leven worden de volgende rollen van verschillende partijen aanbevolen. Verwachting is dat de deugd rechtvaardigheid gerealiseerd kan worden als dit wordt gelegd bij een toezichthoudende partij die geen commercieel belang heeft in de praktijk van cryptovaluta. Ook wordt geadviseerd dit bij een supranationale organisatie te leggen, omdat de handel in cryptovaluta niet geografisch verbonden is. Het vermoeden is dat de deugd eerlijkheid deels kan worden gewaarborgd door een self software identity framework. Zie paragraaf 4.3.2 voor een gedetailleerde beschrijving en aanpak hoe deze eventueel te implementeren. De ideale partij die deze deugd in de gaten houdt en waarborgt, is niet uit dit onderzoek naar voren gekomen. Dit wordt meegenomen in aanbevelingen voor vervolgonderzoek. De deugd moed is vermoedelijk het best besteed aan een partij die zich sterk maakt voor het naleven van een zorgplicht in de praktijk van cryptovaluta. De suggestie is om door een internationaal overkoepelend orgaan een standaard te laten zetten voor de zorgplicht, daarna deze standaarden per land te implementeren door een overheid, waarna banken dit per land verder kunnen faciliteren.

Aanbevelingen vervolgonderzoek

In deze scriptie is onderzocht hoe de praktijk van cryptovaluta op een meer moreel acceptabele wijze kan verlopen. Dit is gedaan aan de hand van het gedachtengoed van MacIntyre. Dit gedachtengoed is geoperationaliseerd naar een drietal kernaspecten. In dit onderzoek zijn de eerste twee kernaspecten, de meest prominente ethische problemen en de toepasbaarheid van de deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed uitvoerig aan bod gekomen. Vervolgonderzoek zou aanvullende ethische maatstaven kunnen onderzoeken nu vermoed wordt dat de essentiële deugden van toepassing zijn. Het derde kernaspect betreft het onderzoek naar welke rol de verschillende partijen in de praktijk van cryptovaluta idealiter zouden moeten spelen om deze deugden te realiseren. In dit onderzoek is naar voren gekomen wat voor soort rollen er nodig zijn. Er zijn echter te weinig data vergaard over welke partijen deze rollen idealiter zouden moeten oppakken en hoe deze rollen er precies uit moeten zien. Ook hier ligt ruimte voor verder vervolgonderzoek.

5.5 Reflectie onderzoek

De volgende beperkingen in dit onderzoek zijn naar voren gekomen.

Interpretatie van de onderzoeker

Het theoretisch kader is gevormd aan de hand van Alasdair MacIntyre zijn theorie. De onderzoeker heeft middels haar eigen interpretatie de theorie geoperationaliseerd naar een drietal kernaspecten om te onderzoeken. Belangrijk om te benoemen is dat gerealiseerd is dat dit een element van reductie met zich meebrengt.

Aan de hand van de woordelijke transcripties zijn de data geanalyseerd en geïnterpreteerd door de onderzoeker. Dit betrof een thematische analyse waarbij de onderzoeker deels de interpretatie van MacIntyre in acht heeft genomen en deels een eigen interpretatie heeft gebruikt.

Begrip van de deugden rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed

Ondanks dat een definitie is gegeven van deze deugden, is er nog steeds veel ruimte voor eigen interpretatie van de deugden, waardoor wellicht niet iedereen dezelfde definitie voor de deugden heeft gehanteerd. Bovendien hebben sommige respondenten, met name de respondenten die actief zijn in de handel in bitcoin, niet eerder gehoord van deugdethiek. Zij hebben moeite gehad om deze deugd te begrijpen en te relateren aan de bitcoinhandel. De interviewer heeft deze respondenten moeten helpen door voorbeelden te geven, waardoor mogelijk indirect sturing is gegeven aan de denkwijze van de respondenten.

Uitval empirische data

Twee interviews waren niet bruikbaar door het gebrek aan kennis van zowel de deugdethiek als de handel in cryptovaluta en een interview was niet meer bruikbaar door de slechte kwaliteit van de geluidsopname. Dit maakt dat een vijfde van de beoogde data niet meer gebruikt kon worden in het onderzoek.

Antwoorden van respondenten

Op een paar vragen in de interview guide na, verschilden de antwoorden fors tussen partijen die actief zijn in de handel in Bitcoins en partijen uit in een vergelijkbare financiële sector. Dit verschil kwam voort uit de verschillende ervaringen met de praktijk van cryptovaluta. Hier lag een taak van de onderzoeker om tijdens het interview dusdanig door te vragen dat de verschillende ervaringen niet de overhand kregen in de antwoorden.

Uitwerking empirische data

De empirische data zijn woordelijk getranscribeerd door een extern bureau. Dit maakt dat de lengte van de citaten in hoofdstuk vier soms lang zijn. Dit is niet altijd bevorderlijk voor de leesbaarheid van het stuk. Om deze reden is er voor gekozen om in hoofdstuk vijf per deelvraag een samenvatting te geven van de resultaten waar vervolgens conclusies aan verbonden worden.

VI. Bibliografie

- Audi, R. (2012). Virtue ethics as a resource in business. *Business Ethics Quarterly*, 273-291.
- Balleisen, E. J. (2017). *Fraud ; An American History from Barnum to Madoff*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Basu, K. (2014). *Bitcoin is a 'Naturally Occuring' Ponzi*. Washington D.C.: World Bank.
- Beadle, R., & Knight, K. (2012). Virtue and meaningful work. *Business Ethics Quarterly*, 433-450.
- Bitcoin Block. (2018, 02 15). *Bitcoin Block Reward Halving Countdown*. Opgehaald van The Bitcoin Block: <http://www.bitcoinblockhalf.com/>
- Bitcoin- Magazine. (2018). *Fraud Detection in the World of Bitcoin*. Opgehaald van Bitcoin Magazine: <https://bitcoinmagazine.com/articles/fraud-detection-world-bitcoin-1395827419/>
- Bitcoin, o. (2018). *Wat is Bitcoin?* Opgehaald van Bitcoin.org: <https://bitcoin.org/nl/faq>
- Bitcoinmining. (2018). *Bitcoin mining*. Opgehaald van Bitcoinmining.nl: <https://bitcoinmining.nl/>
- bitcoinmining.nl. (2018). *Bitcoin mining*. Opgehaald van bitcoinmining.nl: <https://bitcoinmining.nl/>
- Blackburn, S. (2008). *The Oxford Dictionary of Philosophy (2 rev. ed.)* . Oxford: Oxford University Press.
- Blakely, J. (2016). *Alasdair MacIntyre, Charles Taylor, and the Demise of Naturalism; Reunifying Political Theory and Social*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Bray, D., & von Storch, H. (2017). The Normative Orientations of Climate Scientists. *Sci Eng Ethics*, 1351–1367.
- Carter, S. M. (2017, 12 14). *If you invested \$1,000 in bitcoin in 2013, here's how much you'd have now*. Opgehaald van CNBC: <https://www.cnbc.com/2017/12/14/if-you-put-1000-in-bitcoin-in-2013-heres-how-much-you-d-have-now.html>
- Clayton, T. (2018). *Political Philosophy of Alasdair MacIntyre*. Opgehaald van Internet Encyclopedia of Philosophy; A peer-Reviewed Academic Resource: <https://www.iep.utm.edu/p-macint/#H11>
- Coindesk. (2018, 02 14). *Bitcoin (USD) Price*. Opgehaald van Coindesk: <https://www.coindesk.com/price/>

- Coinmarketcap. (2018, 13 02). *Cryptocurrency Market Capitalizations*. Opgehaald van Coinmarketcap: <https://coinmarketcap.com/all/views/all/>
- de Boer, J. (2017, 06 28). *Er zijn 919 cryptomunten, maar slechts 8 doen er echt toe (en de digitale Gulden zit op de 3e rang)*. Opgehaald van Business Insider: <https://www.businessinsider.nl/bitcoin-ethereum-gulden-cryptomunten-digimunten-marktwaarde-markt-blockchain/>
- Delong, B. (2013, 12 28). *Watching Bitcoin, Dogecoin, Etc....* Opgehaald van Washington Center for Equitable Growth: <http://equitablegrowth.org/equitablog/watching-bitcoin-dogecoin-etc/>
- Dohmen, J. (2013). Alasdair MacIntyre als antimodernist. In J. Dohmen, & M. van Buuren, *Van oude en nieuwe deugden, Levenskunst van Aristoteles tot Nussbaum* (pp. 161-170). Amsterdam: Ambo.
- Dohmen, J. (2013). Alasdair MacIntyre; Nietzsche of Aristotels? In J. v. Dohmen, *Van Oude en Nieuwe Deugden, Levenskunst van Aristoteles tot Nussbaum* (pp. 182-183). Amsterdam: AMBO.
- Dumitrescuy, G. C. (2017). Bitcoin – A Brief Analysis of the Advantages and Disadvantages. *Global Economic Observer*, 63-71.
- Durden, T. (2017, December 9). *Is North Korea Using Bitcoin To Get Around UN Sanctions?* Opgehaald van Zero Hedge: <https://www.zerohedge.com/news/2017-09-12/north-korea-using-bitcoin-get-around-un-sanctions>
- Everts, V. (2018, 02 1). *Nederlandse banken weigeren bitcoin-ondernemers*. Opgehaald van Sprout: <https://www.sprout.nl/artikel/crypto/nederlandse-banken-weigeren-bitcoin-ondernemers>
- Falvey, D. (2018, Januari 16). *Bitcoin price MANIPULATION: Economists warn just ONE person may have caused value surge*. Opgehaald van Express : <https://www.express.co.uk/finance/city/905222/bitcoin-price-news-latest-manipulation-cryptocurrency-surge-plummet-stock-exchange>
- Franken, L. (2017, December). De bitcoingekte plaatst toezichthouders voor een dilemma. (Bremmer, & v. M. David, Interviewers)
- Goslett, M., & Pritchard, N. (2017, 12 8). *Criminals are cashing in on Bitcoins for illegal activity from buying drugs, hiring hitmen and forging passports on the Dark Web*. Opgehaald van The Sun: <https://www.thesun.co.uk/tech/5092224/criminals-use-bitcoin-for-dark-web-illegal-activity/>
- Hardin, R. (2008). Normative Methodology. In J. M. Box-Steffensmeier, H. E. Brady, & D. Collie, *The Oxford Handbook of Political Methodology*. Oxford: Oxford University Press .

- Hartman, E. (2008). Socratic questions and Aristotelian answers: A virtue-based approach to business ethics. *Journal of Business Ethics*, 313-328.
- Heester, R. (2018, 05 24). *Amerika maakt jacht op bitcoin prijsmanipulatie*. Opgehaald van Blockchain stories: <http://www.blockchainstories.com/amerika-jacht-bitcoin-prijsmanipulatie/>
- Kaminska, I. (2018). *The environmental costs of bitcoin are not worth the candle* . Opgehaald van The Financial Times: <https://www.ft.com/content/c166aa1e-c303-11e7-a1d2-6786f39ef675>
- Knight, K. (1998). *The MacIntyre Reader*. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Krugman, P. (2013, 12 28). . Opgehaald van Bitcoin Is Evil - New York Times: https://krugman.blogs.nytimes.com/2013/12/28/bitcoin-is-evil/?_r=2&
- Krugman, P. (2018, 01 29). . Opgehaald van Bubble, Bubble, Fraud and Trouble - The New York Times: <https://www.nytimes.com/2018/01/29/opinion/bitcoin-bubble-fraud.html>
- Laurent, L. (2017, November 13). *Bitcoin Plunge Exposes a Fundamental Flaw*. Opgehaald van Bloomberg: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-11-13/bitcoin-s-boom-is-unsustainable-in-more-ways-than-one>
- Lee, T. B. (2017, 12 05). *A brief history of Bitcoin hacks and frauds*. Opgehaald van Arts Technica: <https://arstechnica.com/tech-policy/2017/12/a-brief-history-of-bitcoin-hacks-and-frauds/>
- Lewis, A. (2013, 12 08). *Tulip Bulbs for our Time*. Opgehaald van The Wall Street Journal: <https://www.wsj.com/articles/tulip-bulbs-for-our-time-1386466720>
- Lutz, C. (2004). *Tradition in the ethics of Alasdair MacIntyre*. Lanham: Lexington Books.
- MacIntyre, A. (1981). *After Virtue*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (1988). *Whose Justice? Which Rationality?* . Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (2007). . In A. MacIntyre, *The Nature of Moral Disagreement Today and the Claims of Emotivism - After Virtue* (pp. 1 - H2). Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (2007). . In A. MacIntyre, *The Nature of Moral Disagreement Today and the Claims of Emotivism - After Virtue* (pp. 6-9 H2). Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (2007). . In A. MacIntyre, *The Nature of Moral Disagreement Today and the Claims of Emotivism - After Virtue* (pp. 12 - H2). Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.

- MacIntyre, A. (2007). . In A. MacIntyre, *Emotivism: social content and social context - After Virtue* (pp. 2-3 H3). Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (2007). . In A. MacIntyre, *The Nature of Virtues - After Virtue* (p. 13 H14). Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (2007). . In A. MacIntyre, *The Nature of Virtues - After Virtue* (p. 19 H14). Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (2007). . In A. MacIntyre, *Te Nature of the Virtues - After Virtue* (p. 20 H14). Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (2007). . In A. MacIntyre, *The Nature of Virtues - After Virtue* (pp. 20-21 H14). Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (2007). . In A. MacIntyre, *The Nature of Virtues* (p. 26 H14). Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Malmo, C. (2017, November 1). *One Bitcoin Transaction Now Uses as Much Energy as Your House in a Week*. Opgehaald van Motherboard:
https://motherboard.vice.com/en_us/article/ywbbpm/bitcoin-mining-electricity-consumption-ethereum-energy-climate-change
- Rabobank. (2017). *Bitcoin, Customer Due Diligence standaarden*. Utrecht: Rabobank.
- Ramzan, Z. (2018). *Bitcoin: Proof of work*. Opgehaald van Khan Academy:
<https://www.khanacademy.org/economics-finance-domain/core-finance/money-and-banking/bitcoin/v/bitcoin-proof-of-work>
- Robertson, D. C. (1993). Empiricism in Business Ethics: suggested research directions. *Journal of Business Ethics*, 585-599.
- Sieber, J. E. (2004). Empirical Research on Research Ethics. *Ethics & Behavior*, 397-412.
- SOAS University of London. (2017). *Limitations of traditional normative theories*.
 Opgeroepen op 04 2019, 2018, van Introduction to Ethics:
https://www.soas.ac.uk/cedep-demos/000_P563_EED_K3736-Demo/unit1/page_18.htm
- Solomon, R. (2003). Victims of circumstances? A defense of virtue ethics in business. *Business Ethics Quarterly*, 43-62.
- Stephen Lutz, C. (2018). *Alasdair Chalmers MacIntyre ; Ethics and Politics*. Opgehaald van Internet Encyclopedia of Philosophy, A Peer-Reviewed Academic Resource:
<http://www.iep.utm.edu/mac-over/#H5>
- Surda, P. (2011). *Economics of Bitcoin: is Bitcoin an alternative to fiat currencies and gold?* Vienna: WU Vienna University of Economics and Business.

- Thakkar, R. (2017, 11 30). *IS FOMO driving you to bitcoin? This is where you may land up*. Opgehaald van Economic Times: <https://economictimes.indiatimes.com/markets/stocks/news/is-fomo-driving-you-to-bitcoin-this-is-where-you-may-land-up/articleshow/61860296.cms>
- The Associated Press. (2018, Februari 13). *Iceland's bitcoin miners will guzzle more energy than its homes in 2018*. Opgehaald van CBC News: <http://www.cbc.ca/news/technology/bitcoin-energy-iceland-1.4532930>
- van Buuren, M. (2013). Aristoteles, De vader van de deugdeethiek. In J. Dohmen, & M. van Buuren, *Van Oude en Nieuwe deugden, Levenskunst van Aristoteles tot Nussbaum* (pp. 50-55). Amsterdam: AMBO.
- van der Burg, P. m., & Pierik, d. R. (2003). *John Rawls: de filosoof van de liberaaldemocratische*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Vigna, P., & Casey, J. M. (2016). Cryptocurrency, How bitcoin and digital money are challenging the global economic order. *Asian Investor*, 54.
- West, A. (2018). After Virtue and Accounting Ethics. *Journal Business Ethics*, 21-36.
- Whalen, C. (2017, 12 19). *Bitcoin: The Most Impressive Speculative Bubble In Modern History*. Opgehaald van The American Conservative: <http://www.theamericanconservative.com/articles/bitcoin-the-most-impressive-speculative-bubble-in-modern-history/>
- Wiersma, A. J. (2018, 08 30). *Coinrecht #9 – De tirannie van gecentraliseerd vertrouwen*. Opgehaald van ICTRECHT: <https://ictrecht.nl/2017/08/30/coinrecht-9-tirannie-gecentraliseerd-vertrouwen/>

VII. Bijlagen

7.1 Interview guide

ROTTERDAM SCHOOL OF MANAGEMENT
ERASMUS UNIVERSITY

INTERVIEW GUIDE

Introductie

Introductie van mijzelf en het onderzoek

Heeft u wellicht vragen voordat we het interview beginnen?

Achtergrond informatie

Wat is uw professionele achtergrond?

Welke rol heeft u binnen uw organisatie?

Ethiek binnen de praktijk van cryptovaluta's zoals Bitcoin

Thema's	(potentiële) vragen	Verhelderende vragen
1. Diagnostiseren van ethische problematiek in praktijk van Bitcoinhandel	- Wat heeft u doen besluiten om u zichzelf te specialiseren in Blockchain/cryptovaluta? - Waarom denkt u dat deze gedecentraliseerde betaalmogelijkheid is opgericht? - Welke ethische problematieken ziet u in de Bitcoinhandel? - Welke compliance risico's worden er genomen volgens u? - Welke aspecten binnen de Bitcoinhandel kunnen volgens u ethisch gezien verbeterd worden?	- Kunt u daar wellicht iets meer over vertellen? - Kunt u één of meerdere voorbeelden geven?
2. Deugden (ethische maatstaven) toepasbaar in de Bitcoinhandel	- Wat is het verschil tussen de bestaande beleggerswereld/aandelenmarkt en de handel in Bitcoin? - Zijn dezelfde deugden toepasbaar als in de beleggerswereld? - Hoe zou u de deugd rechtvaardigheid omschrijven in de handel van Bitcoin? Aan welke normen dienen te worden voldaan om deze deugd na te leven? - Hoe zou u de deugd eerlijkheid omschrijven in de handel van Bitcoin? Aan welke normen dienen	Zo ja, waarom?

The business school that thinks
and lives in the future

	te worden voldaan om deze deugd na te leven? - Hoe zou u de deugd moed omschrijven in de handel van Bitcoin? Aan welke normen dienen te worden voldaan om deze deugd na te leven? - Welke deugden (naast de drie deugden van Madntyre) vindt u toepasbaar in de Bitcoinhandel die bij zouden kunnen dragen aan het algemeen goed? Aan welke normen dienen deze deugden te voldoen om nageleefd te worden?	Zo nee, waarom?
3. Ideale rollen en functies van verschillende partijen in Bitcoinhandel	- Welke partijen/instituten zouden volgens u een grotere rol kunnen pakken om ethiek te waarborgen in de Bitcoinhandel (rekening houdend dat het een gedecentraliseerde organisatie is)? - Hoe zou volgens u rechtvaardigheid in de Bitcoinhandel gewaarborgd kunnen worden? - Hoe zou volgens u eerlijkheid gewaarborgd kunnen worden? - Hoe zou volgens u moed gewaarborgd kunnen worden? - Hoe zou de onderlinge samenwerking van verschillende partijen in de Bitcoinhandel bevordert worden? - Welke uitdagingen ziet u in het implementeren van een (vernieuwde) rol om deugden te waarborgen in de Bitcoinhandel (rekening houdend dat het een gedecentraliseerde organisatie is)?	

7.2 Transcripts Interviews

[respondent 1 – Blockchain specialist]

[respondent 2 – Bitcoin handelaar]

[respondent 3 – Econoom]

[respondent 4 – Monetair Econoom]

[respondent 5 – Bitcoin handelaar]

[respondent 6 – Bank directeur]

[respondent 7 – Bitcoin handelaar]

[respondent 8 – CEO van bedrijf van een cryptovaluta]

[respondent 9 – CEO van een wisselkantoorbedrijf voor Bitcoins]

[respondent 10 – Bitcoin handelaar]

[respondent 11 – Expert in ICO's en tevens Bitcoinhandelaar]

[respondent 12 – Econoom]

7.2.1 Respondent 1 – Blockchain specialist

Interview 1	
Aantal minuten:	57
Aantal sprekers:	2
Taal:	Nederlands

SP1: Eigenlijk allereerst; wat is je professionele achtergrond?

SP2: Zou je niet eerst kort een korte introductie kunnen doen van wie je bent en wat we hier gaan doen?

SP1: Zeker. Mijn naam is Simone de Groot. Eigenlijk wat ik via de mail ook aangaf, ik werk bij een lokale bank.

SP2: Welke bank ook al weer?

SP1: West-Brabant Noord. Ik ben daar accountmanager MKB, dus dan heb je je eigen klantenportefeuille met ondernemers en eigenlijk is mijn taak om een beetje koffie te drinken heel de dag en ik heb echt een super team aan assistentie die eigenlijk de administratieve taken voor me willen doen. Ik vlieg eigenlijk in zodra er financiële vraagstukken liggen, dus het analytische deel en daar ben ik een beetje het spin in het web voor. Daarnaast ben ik twee jaar geleden gestart met mijn opleiding op de Erasmus, wat ik wilde eigenlijk ook nog iets anders gaan doen. Ik was 20 toen ik afstudeerde van het HBO. Toen twijfelde ik of ik gelijk een master wilde gaan doen of een traineeship. Toen eigenlijk gekozen voor traineeship. Ik ben nu 25, dus twee jaar geleden was ik 23 en wilde ik eigenlijk ook nog wel graag een master doen. Eigenlijk een parttime master toen gestart en nu alweer in de afrondende fase. Dus dan moet je natuurlijk een afstudeerscriptie gaan doen en dan heb je het ook over wat je wil gaan doen. Je moet je ergens in gaan interesseren. Dat is lekker een open deur intrappen, maar dat is dan de tip die je krijgt. En Bitcoin of in ieder geval de praktijk en cryptovaluta die vind ik zeer interessant, ook omdat ik er gewoon nog niet zoveel vanaf wist, dus ik ben me daarin gaan verdiepen. Ik studeer af in het vak 'leiderschap, management en bestuur', dus dan heb ik het gerelateerd aan... want dan moet er natuurlijk een theoretisch kader omheen zitten. Waarschijnlijk herken je dat nog wel van je eigen afstudeerperiode? Wat theorie is dan ook belangrijk.

- SP2: Ja. Het kan ook relatief leuk zijn.
- SP1: Precies. Het hoort erbij. Toen heb ik gekozen om ethiek te gaan onderzoeken binnen zeg maar die Bitcoin handel en de Blockchain technologie daarachter. Dan begin je natuurlijk eerst met je onderzoeksvoorstel. Allemaal spannend. Nou, die is goedgekeurd. Dan je literatuur. Dat was ook allemaal prima. En dan begin je in de praktijk en dan moet je mensen gaan spreken en de interviews gaan doen. En toen werd eigenlijk heel snel jouw naam genoemd bij onze lokale bank, dus vandaar dat ik jou benaderde. Dus ik hoop dat ik de juiste persoon aan tafel heb.
- SP2: Ja, ik zal even kort toelichten. Ik zit in het Blockchain team van de Rabobank. Dat zit aan die kant goud/zilver hiernaast (wordt dit gezegd? 00:02:43). Een innovatief gebeuren. We konden daar net niet gaan zitten, want daar zitten altijd veel te veel mensen. Niet dat het nou hier zo rustig is, maar goed. Daarin onderzoek ik eigenlijk Blockchain technologie (? 00:03:00) currencies en dat doe ik al sinds drie jaar, sinds 2014. Toentertijd was het nog heel klein met de echte enthousiastelingen, de cryptograven, dat type mensen wat geïnteresseerd was. Ondertussen heeft de goudkoorts veel mensen bevreemd en zitten heel veel mensen erin. Meestal van speculatieve redenen, maar er zijn ook een aantal mensen die het echt wat toe vinden voegen. Wij onderzoeken eigenlijk wat Blockchain voor de bank kan betekenen. Samenwerkingstechnologie en ook wat zijn cryptocurrencies? Hoe veilig is het en hoe veilig is het juist niet? Wat voor activiteiten kunnen wij daarin ontplooien? Een paar weken geleden kwam Rabobit in het nieuws. Ik weet niet of je dat wellicht...?
- SP1: Ja.
- SP2: Toen zaten we dus halve dagen Twitter vragen te beantwoorden. Dat hoort er ook bij. Dus het is een hele leuke dynamische omgeving.
- SP1: Anders.
- SP2: En het is heel anders. Dat klopt.
- SP1: Ik heb een viertal thema's. Ik ben eigenlijk zelf niet zo van de structuur en ik hou er gewoon van om een gesprek te voeren. Dan kleed ik het natuurlijk wel een beetje in de vragen die er staan in, maar dit is dan het format wat je in moet leveren en dan geeft zo'n leraar daar goedkeuring voor. Dus daar heb ik me allemaal netjes aan gehouden. Mijn onderzoek is, om je mee te nemen, opgebouwd uit een viertal thema's. Ik gebruik daarvoor de filosoof Alasdair MacIntyre en die schrijft over ethiek, maar eigenlijk pas ik zijn visie toe op de praktijk van Bitcoin handel. Die doet dat eigenlijk heel erg makkelijk. Eerst gewoon; welke ethische problemen zien we in die praktijk? Eigenlijk wat hier staat; welke (? 00:04:41) deugden kennen we al in onze beleggerwereld/aandelenmarkt? En met deugd een beetje normen en waarden zeg maar. Dat bedoel ik daarmee.
- SP2: Dat is een filosofische term of niet?
- SP1: Ja. Laten we het alsjeblieft gewoon lekker Nederlands houden. En vervolgens; welke ethische maatstaven zijn er dan nu toepasbaar in de bitcoin handel. En als laatste, kort over de rollen en functies, en dan wellicht ook die van de Blockchain die daarachter ligt, dat die een stukje kan bijdragen. Dus eigenlijk als allereerst; welke ethische problematiek zie jij in de praktijk van Bitcoin handel?
- SP2: Gelijk een irritante vraag. Gaat het om direct of indirecte ethische consequenties?
- SP1: Zonder al te veel sturend te zijn, waar denk jij als eerste aan op het moment dat jij aan die problematiek denkt? Wat vind jij zeg maar prioriteit nummer 1? Waarvan denk je; dit gaat echt niet goed?
- SP2: Ik denk dat dat vooral zit in de indirecte gevolgen. Het is een heel open en heel toegankelijk waarde-uitwisseling mechanisme en dat kan ervoor zorgen dat het op de verkeerde manier

gebruikt wordt. Dus dat iedereen wil investeren, omdat ze eraan verdienen en het lijkt op een (? 00:06:06). Dat het ook voor iedereen toegankelijk is, dus ook voor criminelen die transacties willen afhandelen op die manier. Dus ik denk dat het vooral indirect een aantal negatieve gevolgen heeft. Aan de andere kant het aantal liberaal, positieve gevolgen van het kunnen zonder centrale bank en zonder overheid betalingen doen, dat moet toch iedereen willen? Dus die strijd een beetje tegen elkaar.

SP1: Denk je dat dat ook de reden is waarom de bitcoin handel zeg maar is opgestart? Als een soort van tegenreactie of niet per se tegenreactie, maar je zegt; zonder centrale bank etcetera kunnen we betalingen doen?

SP2: Nou, het staat in de bitcoin whitepaper. Ik weet niet of je die zelf hebt gelezen? Die zou je moeten lezen. Als je dit doet, moet je die lezen. Maar daar staat volgens mij in dat het een peer-to-peer transactieprotocol is zonder tussenliggende bedrijf. En niet met die motivatie daarbij, maar wel van; we kunnen betalen zonder tussenliggende bedrijven, dus die hebben we niet meer nodig. Ik denk zelf in de toekomst dat je die tussenliggende niet meer nodig hebt ertussen, maar wel erbij, want ze moeten een rol hebben voor het vertrouwen en netwerk. Maar je kan inderdaad een stukje efficiënter betalingen afhandelen. Wat was dan de vraag?

SP1: Wat jij denkt wat de reden is waarom die Bitcoin handel is opgestart?

SP2: Dat kunnen heel veel redenen zijn. Wat wel frappant is dat het precies na de crisis is begonnen. Dat kan een reden zijn. Het kan zijn dat iemand veel geld wilde verdienen. Het kan iemand zijn die de centrale banken een andere rol wil geven. Het kan een centrale bank zelf zijn. Het kan de FBI zijn. Dat soort complottheorieën zijn er natuurlijk ook bedacht.

SP1: Dat heb ik ook voorbij zien komen inderdaad.

SP2: Niemand weet het. Wat wel zo is, is dat het gewoon een geniaal concept is en het zet de hele wereld aan het denken. De hele (? 00:08:08) industrie is natuurlijk geboren vanuit de bitcoin beweging en dat kan leiden tot heel veel nieuwe innovaties. Dus dat kan ook een beginsel zijn geweest, maar ik denk toch dat het te maken had met hoe bankoverheden op dit moment de financiële wereld besturen.

SP1: Je gaf net wat thema's aan waarvan jij denkt dat die ethisch misschien wat onverantwoord zijn of niet. Welke aspecten binnen Bitcoin handel dienen daarin nog verbetering nodig te hebben? Wat je zegt, het heeft echt wel zijn voordelen, maar waarin kunnen ze nog meer excelleren? Of waarin dienen ze nog meer aandacht op te vestigen?

SP2: Ik denk dat dat vooral zit in de herkomst van gelden. Ik weet niet of je zelf cryptocurrencies hebt?

SP1: Nee, maar een kennis van mij wel. Ik durf het nog niet helemaal. Heb jij ze?

SP2: Absoluut.

SP1: Heb je ook Bitcoin of heb je ook nog andere? Want er zijn echt 1500 munten en iedereen heeft het altijd over Bitcoin, maar...

SP2: 10 a 20. Ik weet het ook niet precies. Ik zeg altijd tegen iedereen dat je niet zelf moet investeren, maar ermee moet experimenteren. Maar misschien moet jij vooral onbevlekt blijven.

SP1: Dat is lastig als je bij een bank werkt, maar dat is me wel meegegeven.

SP2: Wat is lastig?

SP1: Bij ons op de lokale bank hebben we wel eens van die bijeenkomsten en dan... Even een zijstapje hoor, maar dan heb je ook van die compliance bijeenkomsten. Klanten die dan Bitcoins hebben die

over onze betaalrekening gaan etcetera. Dat vinden we allemaal niet zo fijn, dus dan mag ik op gesprek. Dan neem je al een bepaalde positie natuurlijk aan, dus vandaar.

SP2: Ja en als je zelf natuurlijk flink in de bitcoins zit, dan zeggen ze...

SP1: Juist.

SP2: Nu was ik weer de vraag kwijt.

SP1: Welke aspecten binnen Bitcoin kunnen volgens jou verbeteren?

SP2: De herkomst van gelden. Ik heb inderdaad nauw contact met (? 00:10:12) aanvullend onderzoek en die hebben ook een aantal Bitcoin, crypto (? 00:10:14) casussen en dan zeggen ze altijd; het grote risico is dat we niet weten waar het geld vandaan komt, waar het naartoe gaat en als banken moeten we dat wel weten, want dat is verplicht. Als je het niet weet, betekent het ook dat het heel makkelijk iets slechts kan zijn, want het kan ontransparant blijven. Je hoeft het niet te laten weten. Dat faciliteert dus heel makkelijk criminele transacties, witwassen van geld, financieren van terroristische activiteiten bij wijze van. Dat moet absoluut verbeterd worden. Het leuke is, het kan niet geforceerd worden.

SP1: Wat bedoel je daarmee?

SP2: Bitcoin protocol. Je kan het protocol natuurlijk veranderen, maar zoals het nu werkt, is het heel lastig om aan te tonen dat, stel dat jij Bitcoins naar mij overmaak, dat ik aantoon van jij was een kennis van mij of iets dergelijks en dat geld heeft een goede oorsprong. Dat is niet drugsgeld wat wiskewassen wordt. Dat kan nauwelijks. Wat ik zelf voorzie en dat heeft met de handelsplatformen te maken zoals Coinbase, Kraken, dat die volledige identificatie KYC van hun klanten doen en dat zij dus weten wie met wie transacties doen. Op een gegeven moment verwachten...

SP1: Een beetje 'ken je klant' principe?

SP2: Ken je klant inderdaad. Dat transacties niet meer geaccepteerd worden als het vanuit een onbekende bron komt. Nu kan het nog wel, dus ik kan nu zo random Bitcoins die ik gekregen zou kunnen hebben met drugsgeld naar Coinbase overmaken en daar omzetten in euro's en dat gaat prima. Zolang het geen miljoenen zijn, want dan zullen ze wel denken; waar komt dat vandaan? Maar dat zou wel eens helemaal dichtgezet kunnen worden.

SP1: Dat is enerzijds dan het herkomst van het vermogen. Ik las ook iets over, en ik ben daar dan nog vergeleken met jou best wel onervaren in, qua Blockchain. Ik begreep dat eigenlijk alle transacties herleid kunnen worden?

SP2: Ja.

SP1: Dus ook de transacties... Want wat ik nu ook weer las in Economist is dat er best wel wat transacties nu blijken gedaan te worden naar sanctielanden, waarbij een bank betalingen nooit zou faciliteren. Maar daar is zeg maar niet een signaal op van dit moeten we niet faciliteren? Dat is nog niet ingeregeld. Hoe kijk jij daar naar?

SP2: Als dat niet zou moeten kunnen, zou dat niet moeten kunnen, maar dat is typisch iets wat Bitcoin kan, want die kan makkelijk de grens over omdat niemand dat tegen kan houden en huidige valuta kan dat niet. Tegelijkertijd is dat soms ook een voordeel. We kennen een Afrikaans software bedrijf die ze gewoon in Bitcoins betalen, omdat ze geen betaalinfrastructuur in dat Afrikaanse land hebben. Volgens mij was het Zuid-Afrika. Dus dat is weer een mooi voorbeeld dat het kan. Tegelijkertijd vraag je; wat doet het met de autonomie van een land zelf als ze niet meer kunnen controleren wat de geldstromen zijn? In Venezuela, Argentinië, zelfs met Cyprus ging de koers van Bitcoin gigantisch omhoog toen de landen bijna failliet gingen. Kapitaalvlucht. De bitcoin is stabielere dan mijn eigen currency.

SP1: Dus dan stappen ze over. Venezuela heeft nu volgens mij ook hun eigen coin, staatscoin, en de currency is gelinkt aan olie ofzo. Zoiets kreeg ik mee.

SP2: Ja, dat is een heel vreemd verhaal.

SP1: Precies, maar dat lijkt me geen oplossing.

SP2: Nee.

SP1: Helder. Dan gaan we eigenlijk al naar het tweede thema. Eerste vraag: zou je de bitcoin handel een beetje vergelijken met een beleggerwereld of hoe moeten we dat zien? Aandelenmarkt?

SP2: Ja, op zich wel, alleen dan... Gaat het over Bitcoin of cryptocurrencies?

SP1: Cryptocurrencies is meer algemeen, maar omdat Bitcoin ongeveer zo'n 35% van die marktcap heeft, dan pak ik Bitcoin zeg maar om te bespreken.

SP2: Ja, ergens wel. Ik vind het mooie van (? 00:14:08), ze noemen dat wel de world computer en het is geen currency op zich zelf, maar het is een tool voor developers. Dat vind ik een hele mooie vergelijking. Heel veel developers kunnen dit gebruiken om bepaalde platformen te maken waarbij klanten van alles kunnen afnemen en van alles kunnen doen, terwijl ze instant kunnen betalen en vertrouwt kunnen betalen en je een gewaarborgde, geverifieerde identiteit hebt. Ik advies altijd om de toshi app te downloaden.

SP1: Toshi? Ken ik niet.

SP2: Dat is eigenlijk een app met daarin een app store en in die app store kan je ook zelf je app maken, dus wij willen een microfinanciering app in die app zetten. Dat bouwt op jouw Blockchain portemonneetje, dus die je hebt bij (? 00:14:50). Dus dat bouwt jouw identiteit die je hebt bij (? 00:14:53). Dat betekent dus dat iedereen die app kan gebruiken, dus je kan met iedereen ter wereld schakelen. Afgelopen week zat er een nieuwe app in en dat was cryptocribs en dat is eigenlijk Airbnb, maar dan voor cryptonerds. Dus ik heb nu cryptonerd uitgenodigd om bij mij thuis te overnachten.

SP1: Serieus joh?

SP2: Ja, dus kijken of iemand daar interesse in heeft.

SP1: En heeft er al iemand interesse?

SP2: Nog niet gehoord. Ik had ook nog geen foto's toegevoegd, dus ik zou me zelf ook niet aanmelden. Maar het interessant is, dit werkt ongeveer gelijk als Airbnb, maar dan dus zonder die centrale partij. Ik betaal alleen maar aan fees voor transactiekosten als iemand mijn identiteit wil weten als ik een betaling ontvang. Ik voorzie dat hoe het er in de toekomst uit gaat zien... Even terug naar de vraag: is het dan een aandelenmarkt?

SP1: Of een beleggerwereld.

SP2: Nou, je belegt in een stukje toekomstige functionaliteit van gebruikersplatforms. Dat klinkt heel abstract, maar net zoals je belegt in Airbnb bij wijze van zou je nu kunnen beleggen in (? 00:16:02). Een stukje indirecter, maar je kan het zien als (? 00:16:06) meer dan een currency of valuta.

SP1: Helder. En als je dan kijkt naar hoe we de huidige beleggerwereld hebben ingeregeld. Welke normen of waarden of regels denk je dat we daarvan kunnen gebruiken ook in zo'n Bitcoin handel?

- SP2: Ik heb toevallig vandaag een soort werkgroepje via de ethische commissie die Rabobank heeft van wat voor policy uitgangspunt moeten we hebben op crypto currencies? Daar kwam dat ook naar voren, de moed en bij wie dient dit belegt te worden. Heel interessant. Er valt ook heel veel over te zeggen. Ik ga het niet proberen samen te vatten, maar bijvoorbeeld één ding wat zij zeiden dat wij onze klanten moeten informeren als de koers 10% daalt. Dat vonden ze een beetje moeilijk om dat ook te faciliteren voor Bitcoin transacties. Hetzelfde als wat wij faciliteren, omdat je dan dagelijks je klanten moet informeren als het 10% naar boven of naar beneden is. Verder denk ik op zich dat de basisprincipes goed zijn. Je informeert te klant dat er een beleggerrisico is, dus het kan naar 0 gaan. Sterker nog, het is zeer speculatief, dus aandelen kunnen wat halveren of verdubbelen, maar bij crypto kan dat factor 10.
- SP1: Dat is wel interessant. Ik had zo'n coin marketcap van 14 februari 2015 tot aan nu en afgelopen december was ie echt 20.000 dollar en in januari kelderde die echt helemaal. Echt bizar.
- SP2: Weet je wie de lachende derde is?
- SP1: Nee.
- SP2: De overheid.
- SP1: Serieus? Hoe kleed je die in?
- SP2: Omdat je de belastingaangifte doet van de waarde van jouw munt op 1 januari van het voorgaande jaar. Dus stel dat je een cryptocurrency hebt, dan moet je voor 1 januari 2017 belastingaangifte doen voor je cryptocurrency voor de waarde die het toen had. Waarschijnlijk met aandelen werkt het ook ongeveer zo?
- SP1: Ja.
- SP2: 1 januari 2018 is dus voor volgend jaar. Nou, toen was het nog allemaal gigantisch veel waard, terwijl er nu nog een vijfde van over is in veel gevallen. Dus de overheid is de lachende derde, want je moet wel belasting betalen over iets wat je eigenlijk al kwijt bent.
- SP1: Denk je dat daar ook nog een rol inzit van iemand die dat stuurde of is dat toeval? Of niet?
- SP2: Misschien wel, maar dan indirect, want er zijn natuurlijk een aantal signalen die ervoor zorgen dat het populairder wordt. Vooral, het ging omhoog, men informeerde elkaar en steeds meer mensen investeerde en daardoor ging het verder omhoog. Steeds meer hedge funds kwamen erop, maar waar het naar beneden ging is dat steeds meer overheidspartijen en overheid agencies, Europese Unie, Verenigde Naties, G20, zeiden van; dit moeten we nu even aan banden leggen, want anders wordt het gevaarlijk. Dat kan het tij doen omslaan zeg maar. Maar dat is gissen.
- SP1: Wat ik tegen ben gekomen tijdens mijn onderzoek, want dan lees je natuurlijk ook heel veel op blogs en forums... Dat moet je niet als waarheid aanzien, maar er wordt ook geen onzin daarop verteld. Wat me dan ook wel opvalt is dat zoveel speculatief is en niemand weet eigenlijk, ook die oprichter daarvan, we weten helemaal niet wie die beste man is. Ik vind dat echt zoiets bijzonders. Wel mooi.
- SP2: Het is sowieso een decentraal iets. Dat is sowieso bijzonder. Dat kennen wij eigenlijk niet.
- SP1: Van deze omvang inderdaad, ja.
- SP2: Technisch werkt het en het gaat door, maar iedereen zit met z'n handen in het haar hoe dit te reguleren en dit te bouwen zeg maar. Er komen nu wel wat voorstellen van, maar die zijn gewoon nog heel behoudend eigenlijk. Je mag alleen een transactie doen met iemand van wie je weet dat hij ook bekend is bij een bank bijvoorbeeld. Dat betekent dat je voor 99,9% geen betalingen meer kunt doen.

- SP1: Ja, juist. Even terugpakkend op die bestaande deugden, normen en waarden. Je had het net over een soort van policy waar je vanmorgen over had gesproken. Je probeerde het niet samen te vatten, maar toen onderbrak ik jou. Weet je nog waar je bent gebleven ongeveer?
- SP2: Nou, ik wilde even die 10% aanhalen. Dat voorbeeld. Jij zegt; kunnen we het als beleggingsobject neerzetten? Ja, dat zou op zich wel redelijk kunnen.
- SP1: Helder. MacIntyre, die filosoof die ik gebruik als mijn theoretische kader, geeft aan dat je ongeveer drie normen en waarden zeg maar in elke praktijk denkbaar dient te hebben, wilt het kunnen werken. Dan spreekt hij over de rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed, en dat zijn wel een beetje de filosofische termen zeg maar, maar wellicht dat je er iets over vindt of van kan denken. Hoe zie jij bijvoorbeeld in dat rechtvaardigheid gewaarborgd zou kunnen worden in de bitcoin handel gezien de ethische dingen die je zojuist zei? Vind je het te rechtvaardigen?
- SP2: Ja, ergens wel, ergens niet.
- SP1: Wat wel en wat niet?
- SP2: Ik heb een keer met Rutger Bregman van de correspondent erover gehad. Ik zeg; jij moet Bitcoin gaan pitchen. Jij wil een gedecentraliseerde samenleving. Hij zei; natuurlijk niet, want met Bitcoin is de kloof tussen arm en rijk nog veel groter dan dat het nu is, dan met het huidige kapitalisme dat we hebben. Dat klopt, maar dat is concreet. Theoretisch gezien zou je iedereen gelijk kunnen krijgen. (? 00:22:00) is in staat om te zorgen dat je niet meer zoveel verschillen hebt tussen centrale bank, overheid die allemaal zaken dicteert en de gewone mens die betalingen willen uitvoeren. Dus het is een stuk... Dat is meer gelijk he. Niet rechtvaardig. Het is misschien rechtvaardiger in een vorm van dat je liberaler bent in van wie je geld ontvangt en wie je geld toestuurdt zonder dat partijen daar controle op kunnen uitoefenen die wellicht niet rechtvaardig is. Want ik mag niet betalingen naar Iran doen, omdat toevallig Iran nu een nucleair programma heeft daar. Daar heb ik niks mee van doen, maar daarom mag ik geen betalingen doen naar mijn oom in Iran. Dus wat dat betreft is het goed voor de rechtvaardigheid en ik denk omdat het zo gedecentraliseerd is, dat het juist heel veel kansen voor het niet rechtvaardig zijn tegengaat. Dus een stuk (? 00:22:58)
- SP1: Helder. En kijkend naar eerlijkheid en dan pak ik ook even het stukje herkomst van het vermogen wat je net al aangaf, het stukje witwassen zeg maar, hoe zou jij die inregelen? Of vind je dat daar sprake al van is?
- SP2: Ik denk dat het direct gezien zeer eerlijk is, want het valt niet te manipuleren. Als jij een transactie doet, kan niemand dat wijzigen.
- SP1: En dat komt door die Blockchain technologie erachter?
- SP2: Dat klopt. Doordat iedereen een kopie heeft en controleert elkaar kopieën en daardoor kan je niks wijzigen of veranderen. Daardoor is het wat mij betreft volgens de letter van de wet of van de norm eerlijkheid 100%. Als je dan gaat kijken hoe het gebruikt wordt, dus meer indirect de eerlijkheid, dan is dat wel een stukje problematischer, omdat het heel ontransparant ingezet kan worden. Dus ik weet niet waar m'n geld vandaan komt en ik weet niet waar het naartoe gaat. Jij kan daar een verhaal overhouden, maar ik kan dat niet controleren. Dus de indirecte oneerlijkheid zouden we eens moeten proberen aan te pakken.
- SP1: Zie je daar ergens een rol voor iemand weggelegd? Of dat de technologie dat over zou kunnen nemen?
- SP2: Ik denk dat banken of overheden in de toekomst, dat zal nog even duren, een soort (? 00:24:17) module hebben. Dat jij zegt; laat mijn Bitcoin adres of crypto adres valideren bij een overheid. Jij komt daar langs met een videotje van jouw gezicht en een paspoort en dan valideren ze dat. Dit adres is bij ons bekend. Vervolgens kan iedereen die met adres zaken wil doen zien, ik weet

misschien niet wie het is of ik weet dat het Simone zonder achternaam, maar ik weet wel dat de Nederlandse overheid het heeft goedgekeurd. Ik vertrouw de Nederlandse overheid, dus ik vertrouw dit adres.

SP1: Bitcoins is natuurlijk wereldwijd. Die zitten overal. Wij Nederlanders kunnen dan het beste jongetje van de klas zijn. Hoe zie je dat?

SP2: Ik ben er bang voor dat als wij eenmaal dit hebben, dat wij zeggen; wij accepteren geen Bitcoin transacties zonder labeltje. Dan ben je 100% eerlijk, maar het boet je wel in op de functionaliteit van het netwerk, want dan kan je alsnog niet meer transacties doen met die vissers in Lamos.

SP1: Zou het dan denkbaar zijn dat er een soort van overkoepelende organisatie dit op gaat pakken?

SP2: Ja, klopt. Dat is een heel interessant gedachtengoed, want dan heb je een centrale partij van een decentraal netwerk. Het zou wel faciliterend kunnen zijn. Dus een organisatie die de standaard probeert te zetten. Die identiteitsinformatie uitlevert. Het zou ook kunnen, ik verwacht het niet, dat er een meer hybride vorm komt van Blockchain voor betalingen. Dat we de publieke variant niet meer nodig hebben. Waarom ik die kans laag inschat, is dat er zoveel samenwerking tussen landen internationaal is. Dat gaan we gewoon niet voor mekaar krijgen. Daar zijn mensen, landen te eigenwijs voor. Dit kan je gewoon opbouwen en dit kan je een stukje veiliger maken, dus dan is het ook voldoende.

SP1: Helder.

SP2: De moed nog?

SP1: Ja, die komt hier ook nog in terug, maar inderdaad. Prima, heel goed. MacIntyre spreekt dan over; iedereen heeft moed nodig om te kunnen acteren en opstaan uit bed. Dat gaat wel veel verder hoor. Nu zeg ik het heel (? 00:26:28). Hoe zie jij moed in de bitcoin handel? Ik heb er geen weet van. Ik beleg erin en ik denk dat het goed is, want iedereen deed het. Ik geloof de experts niet meer, maar wel m'n social media account zeg maar. Dat idee.

SP2: Kan je moed dan nog iets verder definiëren?

SP1: Ik probeer hem zo makkelijk mogelijk te houden. Het is meer dat ik zeg maar daarin durf te stappen omdat ik er vanuit mag gaan dat het goed is, omdat iedereen dat zegt, maar ergens is het ook weer niet helemaal goed zeg maar. Maar ik heb wel die durf om te gaan. Ken jij bijvoorbeeld nog instanties die mij daarin kunnen ondersteunen? Wat je nu ziet bijvoorbeeld bij een bank, als je gaat beleggen, dan komen ze bij ons op gesprek en dan kunnen ze uit vijf verschillende profielen kiezen. Van zeer offensief tot zeer defensief en bij een Bitcoin stap je eigenlijk gelijk in zeer offensief. Zie je daar zeg maar nog mogelijkheden? Ik heb wat minder moed, dus ik zou zeer defensief willen kiezen in Bitcoin?

SP2: Het is wat lastig te vatten, maar bijvoorbeeld de AFN baas, de DB baas, stapt niet in cryptocurrencies met hoofdletters vijf keer per jaar. Volgens mij is dat iets wat de moed tegenhoudt. Maar verder is het open en iedereen kan zo meedoen. Dat is het grappige ook en het ongrijpbare. Jij kan lid worden van een Bitcoin protocol en Bitcoins krijgen, zonder dat iemand ter wereld ooit weet dat jij dat doet of dat jij die hebt. Dus ja, er zijn mogelijkheden voor iedereen. Ik vind het een lastig concept, de moed.

SP1: Ja, maar MacIntyre is ook geen eenvoudig persoon als je z'n boek leest. Dan denk je; wat is die man complex.

SP2: Hoe vaak heb je hem gelezen?

SP1: Hij baseert zijn filosofie op Aristoteles en hij weer op Plato, dus ik begon met Plato, Aristoteles en toen MacIntyre. Twee keer gelezen, MacIntyre, maar hij noemt dus zeg maar drie deugden en met

moed en wijsheid zijn 300 pagina's af. Maar eigenlijk gaat het er gewoon meer om; wanneer durft iemand in te stappen in zo iets en als ie niet zou durven, maar wel zou willen, is er dan een instantie die hem informatie kan verschaffen? Of is het dan ieder voor zich? Dat idee.

- SP2: Dat is in ieder geval wel zo. Het is ieder voor zich. Je ziet heel weinig begeleiding. Er is wel wat begeleiding. Je kan wel via wat partijen instappen, maar kan je dat wel vertrouwen? En vertrouwen in de cryptohandel, ja dat loopt nog een beetje achter. Dat is precies de reden dat de Rabo dit doet. Wij kunnen een stukje van de risico's wegnemen. Maar inderdaad, iedereen zegt; doe het niet, ook omdat het een bubbel is en als die bubbel klappt en je hebt gezegd; doe het wel, dan gaan mensen jou aansprakelijk stellen.
- SP1: Juist. Dus eigenlijk kunnen we daarmee zeggen dat we ergens wel de risico's erkennen en zien en willen meewerken, maar ook ergens het risico groter achten op het moment dat ie klappt, wat we zeer aannemelijk maken, dat we dan niet aansprakelijk gesteld kunnen worden?
- SP2: Ja en ik denk dat voor Rabobank... Wij zijn een marktautoriteit en op het moment dat wij een cryptocurrency willen aanbieden en daarmee gaan adverteren op de markt. Beleg al je crypto bij Rabobank. Investeer ook in dit revolutionaire netwerk. Dan klappt ie en ik voorzie allemaal problemen. Je weet het niet, maar daarom zeg ik; pas er redelijk mee op. Ook dat stuk waarmee ik dus aan het werk ben voor de (? 00:30:11) commissie. Je zet het wel in de markt, maar gaat er geen normale promotie aanwijden.
- SP1: Precies. Je maakt het podium niet te groot?
- SP2: Nee, dat jij onbewuste mensen ervan overtuigd om iets te doen, want jij als Rabobank zegt het.
- SP1: Ja en jij wordt gezien als betrouwbare partner en expert etcetera.
- SP2: Ik zet trouwens even een wekker, want anders...
- SP1: Ja, want hoeveel...?
- SP2: Half uurtje.
- SP1: Dat moet genoeg zijn. Eigenlijk hebben we ook best wel wat overeenkomsten net gemaakt met het derde thema al. Een beetje die overlap tussen de beleggerwereld en dan vervolgens ook de bitcoin handel. Hoe ze daar die rechtvaardigheid inwikkelen? Daar heb je eigenlijk zojuist antwoord op gegeven. Dan zit je nu hier, een beetje een concluderende vraag. Als jij zeg maar alle macht zou hebben en jij zou zeg maar een soort van normen en waarden initiatief mogen instellen zodat je... Natuurlijk, bij de bank gaat ook een hartstikke hoop fout en we denken het natuurlijk ook hartstikke goed in te hebben geregeld, maar bij ons wordt ook witgewassen. We zijn ook niet heilig, maar hoe zou jij dat dan inregelen? Van welke aspecten denk jij van nou, als we ons hier in ieder geval aan houden, waarin een soort nieuwe Blockchain technologie ons in kan ondersteunen?
- SP2: Ik vind het woord souverain wel mooi. Dat jij zelf alle macht en controle hebt over wat jij doet en wat jij deelt.
- SP1: En met zelf bedoel jij alle peers in dat netwerk?
- SP2: Alle gebruikers. Nog geen eens de peers. De peers weten alleen wat ze moeten weten. Een voorbeeld is, we hebben een self software identity framework. Een hele mond vol. Wat is het? Identiteit oplossen (wordt dit gezegd? 00:32:15). Dus jij zet allemaal informatie van jezelf, je naam, je rijbewijs, je woonplaats, je zorgverzekering, diploma's...
- SP1: Een soort van persoonlijk profiel?

- SP2: Persoonlijk profiel, maar dan informatie waar we mensen op moeten kunnen vertrouwen. Als je een auto huurt, moet de autoverhuurder weten dat jij een geldig rijbewijs hebt. Als je een kar erbij hebt, moet je een B rijbewijs hebben. Als jij gaat solliciteren bij een bedrijf. Heb jij een geldig certificaat? Klopt dat wel eigenlijk? Heftruck rijbewijs. Dat soort informatie gegevens over jouzelf waar mensen echt op moeten kunnen vertrouwen, dat kan je in een Blockchain zetten. Een leuk toeltje voor ontwikkelt en daarmee staat eigenlijk alles op de Blockstain. Dat is voor iedereen inzichtelijk, maar jij hebt op jouw telefoon het extra stukje wat het snapbaar maakt. Dus niemand kan er wat mee. Iedereen ziet het, maar niemand kan er wat mee. Totdat ik zeg van; ik geef jou dit stukje informatie en daarmee zie jij dat ik een (? 00:33:12) status heb die door de Rabobank is geverifieerd.
- SP1: Het zegt iets over jouw betrouwbaarheid?
- SP2: Ja en het mooie ervan is dat souveraine. Niemand zit het, want ik heb alle controle en macht over de data die ik heb bij wie dat terecht komt. Nou, vervolgens denk ik bijvoorbeeld dat ik een nieuwe telefoon wil, want als jij mijn telefoon mee hebt, dan ligt alle identiteit van mij in jouw macht. Dus ik sla dat bij Rabobank op, maar geef mij via een toeltje, via een login app, toegang. Dus ik denk dat het zoiets wordt. Een soort van proactieve of een souverain dat je zelf kunt kiezen wie wat wanneer van jou mag zien. Dus ik kan ook zeggen; ik heb crypto en daarmee kan ik alleen die vissers in Cambodja betalen, maar niet in Nederland, want men accepteert dat niet. Als ik Nederland wil betalen, moet ik een bepaalde minimale identificatie doen, zodat mensen zeker kunnen zijn waar mijn geld vandaan komt.
- SP1: En zeg je dan dat eigenlijk elk land en elke staat toch wel hun eigen invloed mogen hebben op de betalingen die bijvoorbeeld door Bitcoin nu worden geregeld? Dat je zegt; ik wil dat zien qua identiteit?
- SP2: Ja, ik denk het wel. Dat vind ik niet leuk, maar het zal wel moeten. Kijk, het liefst leven we zonder wetboek, maar mensen maken er misbruik van. Daarom hebben we het ontwikkeld. Dus je hebt wel zo'n wetboek nodig, alleen het is goed als je alternatieven hebt en nu zijn er alternatieven en dat is het grappige. Omdat Bitcoin er is, is de hele financiële markt aan het innoveren van als wij het niet doen, gaat iedereen Bitcoin gebruiken en dan hebben we helemaal geen controle.
- SP1: Dan ben je ze kwijt. Juist.
- SP2: En elk land blijft wel zijn eigen jurisdictie houden, dus je kan niet zeggen; ga allemaal onder één frame werken. De EU misschien, maar dat zal nog steeds lastig blijven.
- SP1: Vind je het dan nog steeds gedecentraliseerd als ze op die manier zouden doen?
- SP2: Je kan op verschillende manieren een netwerk decentraliseren. Je kan de administratie decentraliseren. Niet één kopie van de (? 00:35:30), maar 20 kopieën. Je kan de convenance decentraliseren. Niet één partij die bepaald (? 00:35:34), maar 20 partijen. Je merkt hoeveel Bitcoin is en Bitcoin core bepaald wat de nieuwe functies van het netwerk zijn. Dat zijn vier of vijf personen en die beslissen eigenlijk wat ze als patch gaan voorstellen of als ze een serie updaten, dat ze het hele Bitcoin netwerk moeten gaan updaten. Maar als die 7000 (? 00:35:56) allemaal zeggen; dat doen we niet, dan gebeurt dat niet. Dat is het decentrale zeg maar, dus dat is wel mooi. Het moet aan de ene kant centraal genoeg zijn, dat die landen serieus kunnen samenwerken, maar aan de andere kant decentraal genoeg, ook weer zodat ze landen kunnen samenwerken, want die vertrouwen weer niet één centrale body.
- SP1: Klopt, dus dat is wat verschillende belangen ook (? 00:36:19). Dan komen we bij het laatste thema. Daar zit ook wel weer wat overlap in hoor. De rollen en functies van de verschillende partijen in de bitcoin handel. Welke partijen en instituties ken je in de bitcoin handel?
- SP2: Nogal wat.

- SP1: Als je er toch een soort van schets van zou kunnen maken.
- SP2: Je hebt de miners om mee te beginnen die de transacties valideren. Dan heb je de (? 00:36:51) waar puur de combinatie van je publiek en je privé sleutel zit jouw Blockchain account eigenlijk. Die kan je zelf houden. Die kan je uitbesteden aan een derde partij. Die kan je op papier schrijven. Die kan je technisch op een internetsite maken. Dus dat kan met partijen en dat kan zonder partijen. Vervolgens heb je nog de exchanges die zeggen; ik ruil Bitcoin in voor Fiat geld of andere cryptocurrencies. Vervolgens heb je de fabrikanten van Marning software (wordt dit gezegd? 00:37:20) en de fabrikanten van de (? 00:37:22), de technische hardware (? 00:37:24). Dan heb je toezichthouders. In New York heb je de bit licence bijvoorbeeld wat Bitcoin exchanges al dan niet mogen doen. Dus die hebben een rol in dat ecosysteem. Dan heb je nog de...
- SP1: En hoe houden die toezicht? Want dat vind ik wel een interessante.
- SP2: Die geven exchanges, handelsplatformen, een bepaalde licentie waardoor die zo online mogen zijn in die staat, in New York, maar dan moeten ze wel de overheid inzicht geven in materialen. Coinbase is nu in gevecht met de IRS, Amerikaanse belastingdienst, om niet gebruikersdata terug te geven en IRS wil dat wel natuurlijk, want dan vangen zij dat miljoen. Dan heb je nog wat decentrale exchanges. Hetzelfde soort principe, alleen dan zit er geen bedrijf achter. Dan heb je nog een metingniveau. Het hele netwerk dat op zichzelf als administratie werkt, waarbij je ook dat als platform kan gebruiken om (? 00:38:31) uit te geven om identiteit vast te stellen.
- SP1: En welke van deze partijen zouden bijvoorbeeld nog een grotere rol kunnen pakken om rechtvaardigheid te waarborgen? Of eerlijkheid of moed?
- SP2: Ik denk dat banken en overheidsinstellingen een grote rol kunnen spelen in het waarborgen van eerlijkheid dat de (? 00:38:59) veilig blijven. Dat (? 00:39:00) doet. Dat niks weglekt en identiteit te verifiëren, zodat je minder witwas praktijken hebt. Dat je de herkomst van je geld beter kan garanderen. Ik denk dat banken en overheden er nog heel weinig mee doen. Ik zie ze wel voorzichtig tenen in het water steken. Van Rabobank vind ik dat ook heel goed.
- SP1: We lopen daar volgens mij ook best wel op voor?
- SP2: We zijn de eerste grote bank ter wereld die dat zo doen. Dat klopt ja. Maar ze zijn door, dus waarschijnlijk gaan we het inderdaad doen. Dus dat gaat een leuk jaar worden.
- SP1: Ja, precies. Leuk.
- SP2: Verder nog even afmaken? De toezichthouders kunnen indirect forceren dat die handelsplatformen exchanges meer controle moeten oefenen waar het geld vandaan komt. Als je een betaling krijgt van een miljoen Bitcoins van iemand anders, waar komt dat vandaan? Verifieer het, want anders krijg je dat geld niet. Volgens mij moeten ze dat nu ook met vierde of vijfde witwas richtlijn. Ik heb het van horen zeggen. Dat betekent dat wij als bank zeker moeten weten waar dat geld vandaan komt en exchanges handelsplatformen dat ook moeten doen. Dat zorgt voor de rechtvaardigheid, eerlijkheid en ook de moed wel.
- SP1: Helder. Een aspect wat ik ook heel erg terug zie komen is gelinieerd aan de Blockchain, dat is sustainability, duurzaamheid. Je krijgt allemaal van die mooie grafiekjes en dan zie je dat de hele Bitcoin handel meer dan de huishoudens in IJsland...
- SP2: IJsland?
- SP1: Ja, het energieverbruik. IJsland heeft een hele goede glasvezel connectie en goedkope energie, net zoals China eigenlijk, maar de overheid heeft daar nu allerlei regels ook opgesteld en in IJsland zijn er nu dus van die mining fabrieken opgestart die dus in 2019 naar verwachting meer gaan verbruiken dan alle huishoudens in IJsland. Het is ook niet echt heel ethisch kunnen we stellen, want in eerste instantie las ik ook veel dat de Blockchain technologie juist zou bij moeten dragen

aan meer duurzame, innoverende en eerlijke wereld. Dat soort artikelen las ik dan. Hoe zie jij dat aspect? Blockchain hebben we nodig hiervoor. Via Blockchain wordt er gemijnd. Er wordt heel veel energie verbruikt, dus hoe zie je dat? Dan heb ik het ook een stukje over rechtvaardigheid daarin.

SP2: Duaal. Wat Bitcoin eigenlijk kan is dat in een hele grote groep van mensen die je niet kent en niet vertrouwt, en die groep is dynamisch, dus er kunnen zo duizenden of miljoenen mensen bijkomen, dat je nog steeds een betrouwbare administratie hebt. Om dat te doen leveren ze wat in. Dat is het voordeel. Het nadeel is dat het zoveel energie kost om transacties te valideren en als ze dat niet deden, konden ze niet garanderen dat het netwerk veilig bleef. Nou, Bitcoin bestaat sinds 2009 en is nog niet gehackt. Dat komt puur door het proof of work dat energie-intensieve berekeningen. Ik ben er zelf persoonlijk op tegen. Ik denk dat het verkwistend is, maar aan de andere kant zorgt het dus voor dat wereldwijde transactieplatform. Aan de andere kant heb je een aantal alternatieven. (? 00:42:30) Degene met de meeste waarde in het netwerk mag de meeste stake valideren. Dus als jij 5 Bitcoins hebt en ik 10, mag ik twee keer zoveel nieuwe blokken maken dan jij.

SP1: Is het dan ook een beetje macht wat dan iemand...?

SP2: Nee, meer echt stake hoeveel aandeel je hebt en ik zet ook wat geld vast. Ik zet een miljoen vast in het netwerk en als blijkt, en dat kan het netwerk zelf aantonen, dat ik transacties accordeer die niet kloppen... Dus jij geeft twee keer jouw 5 Bitcoins uit en ik accordeer ze allebei, dan ben ik mijn stake kwijt. Zo zorg je dat het rechtvaardig en eerlijk blijft. Iterium, (wordt dit gezegd? 00:43:13), dat ken je wel, die gaat binnenkort over op proof stake. Hopen ze. Dat is nog heel theoretisch, heel veel theoretische bezwaren kleven er nog aan, maar het zou kunnen dat er binnenkort de eerste blokken via stake proof worden gemijnd. Dat kost nauwelijks elektriciteit meer ten opzichte van hoe het nu gaat.

SP1: Dat is een spannende innovatie. Mooi.

SP2: Er zijn ook al platformen die zo werken of proof of authority. Dat betekent eigenlijk dat je alleen bekende partijen vertrouwt die je valideert. Ik heb het zelf afgelopen week nog met iemand van de EU over gehad. Als nu een aantal EU agencies in diverse landen gewoon een node hebben draaien en zij de transacties valideren. Je kan de EU toch wel vertrouwen dat ze dat in de lucht houden en vervolgens hebben we dus niet meer dat energie verkwistende.

SP1: Zie je dat ook bij de bitcoin gebeuren? Die is natuurlijk nog best wel groot.

SP2: Nee. Wel om te zorgen dat er niet teveel centraliseert in grote mining pools, maar ze hebben nog niet het idee om dat proof work te gaan maken. Ik denk dat er steeds meer maatschappelijke onrust zal komen tegen proof of work en dat is ook het grote risico met Rabobit. Wat doe je tegen dat soort geluiden?

SP1: Wat zou jij daartegen doen?

SP2: Proactief eedenken aan een manier hoe het wel kan, maar dat proactief meedenken betekent niet direct dat je wat hebt.

SP1: Nee, ik ken het. Dat claim ik ook af en toe te doen bij klanten. We nemen het mee. We denken erover na. Eigenlijk een beetje een soort van laatste vraag met betrekking tot die rollen en functies. Hoe zou je de onderlinge samenwerking van de partijen... Is er een onderling samenwerking? Kan je het echt zien als een organisatie die...?

SP2: Ja, ze hebben elkaar nodig eigenlijk, maar het is al zo liberaal...

SP1: Het is niet dat ze elke ochtend samen zingen en hetzelfde moraal hebben?

SP2: Dat heb ik nog niet eerder gehoord.

- SP1: Dat ze de zelfde waardes nastreven? Een soort strategie?
- SP2: Nee, het zijn echt de believers die allemaal zo decentraal en autonoom mogelijk willen en die werken zo wel samen, maar je kan zeggen; ik beheer een aantal wallets helemaal zelf. Dus ik heb op mijn computer ergens een (? 00:45:42) opgeslagen. Dat is niet heel erg veilig, maar dan ben ik wel het meest liberaal wat mogelijk is. Maar als ik het aan de andere kant bij een bekende exchange doe, die is zo groot, die zal wel veilig zijn. Dan is het gecentraliseerd. Voor ieder is er wat wils eigenlijk, maar wat bijvoorbeeld wel grappig is. Je hebt één keer per vier jaar feest, een Bitcoin halving party en dat is elk nieuw blok wat gemaakt wordt. Dat krijgt zoveel nieuwe Bitcoins. Die krijgt de maker van de blok, omdat ie zoveel energie heeft gebruikt om die puzzeltjes op te lossen. Dat begon ooit met 25 Bitcoins of 15 Bitcoins zelfs, en dat is elke vier jaar gehalveerd. Dus van 25 naar 12,5. Volgens mij zitten we nu op 12,5 of zelfs op 6 1/4. Dus elke vier jaar. Het protocol doet het automatisch. Er schijnen overal ter wereld chatrooms en feestjes te zijn.
- SP1: Ik ken dit fenomeen nog helemaal niet.
- SP2: Het is ook een hele andere wereld zeg maar. Zoek maar eens op Bitcoin halving party of je er ergens een summary van kunt vinden. Een compleet andere wereld is dat echt.
- SP1: Maar als je dan dus kijkt naar die onderlinge samenwerking. Ze hebben elkaar nodig en ze werken samen, maar kan je spreken van een samenwerking?
- SP2: Soms kunnen ze ook niet zonder elkaar. De meeste echt Bitcoin believers willen eigenlijk dat iedereen op zijn eigen laptop nog kan mijnen en daarmee verdient, maar dat is niet lucratief meer, omdat er grote Chinese partijen miljoenen aan hardware hebben gekocht om te kunnen mijnen en die vinden bijna alle blokken. Er was zelfs een keer een plaatje van 10 Chinezen op één bank en dat was dan de 80% van de mining capacity van Bitcoin.
- SP1: 10?
- SP2: 10 mensen ja.
- SP1: 80% van alle mining?
- SP2: Ja, zo'n 70 a 80%. Misschien waren het er 11 en dan 7 van die 11...
- SP1: Dan is het al anders. Dat is hartstikke veel.
- SP2: Ja, maar goed, zij betalen het meeste, dus zij lossen het op. Dus of dat ik het nou wil of niet wil, zij gaan wel mijn (? 00:47:57) mijnen. Stel dat IS ging mijnen, want we weten het niet. Sterker nog, ze kunnen zo groot zijn, dat IS de grootste miner is. Ze kunnen meer dan 50% halen als ze maar goed betalen. Dus dat is wel het liberale, niet transparante, wat ook flink tegen je kan werken.
- SP1: Dat wetende, wat vind je daar dan van?
- SP2: Ja, integrerend. Ik geef veel presentaties over dit onderwerp en ik gebruik altijd een olifant met roze sokjes en een roze sjaal op roze rolschaatsen bovenaan de trap. Die olifant kan elk moment de trap af flikkeren en dan is echt alles wat je je kan bedenken kapot. Het is zo groot dat het bijna niet meer manoeuvreerbaar is. Je kan meedoen, je kan extra inzicht krijgen door transacties te verbinden, maar je kan ook niet stoppen.
- SP1: Helder. Laatste vraag. Daar hebben we het al een beetje over gehad. Welke uitdagingen zie jij bijvoorbeeld met het implementeren van vernieuwde rol om dus aspecten die we zojuist opnoemden... We hadden het al over een overkoepelende organisatie of over een identiteit. Maar welke hubs dienen dan als eerste te worden overwonnen?

- SP2: Eén hele simpele; internationale samenwerking. De G20 komt deze of volgende maand bijeen om te praten over cryptocurrencies en wat ze daarmee willen. Pas als iedereen het eens wordt, kan je iets sluitends neerzetten. Wat je zelf ook al zegt; we kunnen als Nederland het braafste jongetje van de klas zijn, maar dan gaat dat internationale netwerk nog steeds door. Plus, het is zo'n complexe discussie, willen we dan zeggen dat ook die miners bekend moeten zijn? Dus de IS miner mag niet meer? Of niet, want hoe meer controle we hebben, hoe minder het een decentraal platform is. Dus hoe meer dat platform zelf zegt; jullie willen dingen aanpassen. Prima, hier is een aangepaste Bitcoin en wij gaan door met de normale Bitcoin. We hebben nu al drie varianten van Bitcoin. Dan heb je alleen nog maar meer fragmentatie en meer onzekerheid.
- SP1: Acht je de kans wel mogelijk?
- SP2: Alles is mogelijk. Ik denk nu, gezien alle huidige feiten, dat ik het meest geloof in een oplossing waarbij het wel puur decentraal blijft, maar je meer flexibiliteit hebt en dat je geforceerd kan kiezen van wie je geld gaat ontvangen, naar wie je dat stuurt en eventueel wie jou transactie mijnt. Die IS miner accepteer ik niet en het mag niet van en naar sanctielanden. Alleen maar naar (? 00:50:44) die ook een bepaald banklabeltje hebben. Als je kijkt naar (? 00:50:48). Die zijn er veel geschikter voor dan Bitcoin.
- SP1: Naar wie?
- SP2: Rippel (wordt dit gezegd? 00:50:53). Daar kan je het eigenlijk al instellen van zo en zo moet een mine wallet (wordt dit gezegd? 00:51:00) zich gedragen en dan kunnen ze dat ook doen en dan kan je gewoon transacties doen alleen maar op manieren die voldoende zijn.
- SP1: Helder. Een laatste vraag. Meer omdat het me eigenlijk zelf interesseert. We hebben het natuurlijk wel eens over een speculatieve bubbel, die Bitcoin. Dat er ook een cap op zit. Wat denk je dat er gebeurt zodra die cap is behaald?
- SP2: Geen flauw idee. Ik kan daar niks zinnigs over zeggen. Eén opmerking. Ik was een paar jaar geleden in Duitsland in een meet-up en toen werd er gevraagd of de (? 00:51:32) price, wat de lead developer daarvan vond. Toen was ie 10 dollar en toen zei ie van; ik weet één ding. Of de prijs is veel te hoog of de prijs is veel te laag. Maar hoe hoog zou het dan moeten zijn? Dat weet niemand. Het is nu wel overgewaardeerd, maar men investeert nu op basis van wat men verwacht dat het in de toekomst voor rol gaat innemen. Als (? 00:51:56) inderdaad de wereldcomputer is en al mijn administratie, identiteit en betalingen gaan via een interium gebouwde app, dan zal het best wel veel waard zijn. Maar misschien is het ook wel neo of misschien is het ook wel een ander platform. Ik denk dat je de komende 15 jaar nog niet kan weten wat daar de echte (? 00:52:15) waarde van is. Wat ik wel een integrerende gedachte vind, stel dat inderdaad al onze transacties via Blockchain gaan, dat alle technische risico's ook zijn opgelost, dan heb je in theorie alles systemen die wij hier in de bank gebruiken, niet meer nodig. Want wij kunnen intakken op deze globale infrastructuur en dan veel sneller en efficiënter schakelen. Misschien hier nog wat subsystemen, want klantnamen staan niet op die Blockchain. Ik weet niet of je weet hoeveel miljoenen hier betaald zijn voor IT systemen?
- SP1: Nee, daar heb ik geen beeld bij.
- SP2: Ik weet alleen dat één IT systeem, wat (? 00:52:48) nu gaan implementeren, koste meer dan dit gebouw zelf.
- SP1: Serieus?
- SP2: Ja, 130 miljoen. Dat is één systeem.
- SP1: En hoeveel systemen hebben we?

- SP2: Ik weet niet hoe groot al onze systemen zijn, maar dat geeft aan hoeveel wij aan IT uitgeven. Stel dat het een half miljard is, dat lijkt me veel te weinig, en die half miljard van alle grote organisaties ter wereld, dat is dan de meerwaarde die crypto currencies in de toekomst zou kunnen leveren. Dat is natuurlijk een longshot, maar dan kan je het ergens in uitdrukken.
- SP1: Helder. Dat waren eigenlijk al mijn vragen. Wat vond je van het interview?
- SP2: Ja, leuk. Ik vind het integrerend om er eens over na te denken vanuit die ethische aspecten. Wat je zelf ook al merkt is dat heel veel nog onzeker is. Er zijn veel ideeën. Het lastige is vaak dat juist de ambitieuze ideeën er niet komen. Dat krijg je gewoon niet voor mekaar, maar het rolt een bepaalde kant op.
- SP1: Dat kun je bijna niet operationaliseren, nee. Bedankt voor je tijd in ieder geval.
- SP2: Hoeveel mensen ga je interviewen?
- SP1: Met jou is eigenlijk de kick-off en ik beoog er 15 te spreken. Ik heb nu lijntjes lopen bij de AFM. Die vind ik ook wel heel interessant. Hoe zij denken over hun (? 00:54:16) tech afdeling.
- SP2: Dat scheelt ook weer je spreekt hoor daar.
- SP1: Je kent wel wat mensen daar of niet?
- SP2: Ja. Tenminste, sommigen zullen heel erg risico... Dat is ook binnen een bank. Mensen die alleen maar de risico's en negatieve dingen kijken. Ook hoe het nu is, want je kan niet meer dan drie transacties per seconde, dus het werkt niet. Dat zal bij de AFM ook zo zijn.
- SP1: En vrijdag heb ik een tweede interview staan met Sjors de Boek en die zit in het team van Wim Boonstra.
- SP2: O, Sjors, ja. Die vroeg me net om mee te werken aan een publicatie.
- SP1: Grappig. Nou, die spreek ik dus vrijdag. Eigenlijk met hetzelfde interview ook.
- SP2: Je zou Wim Boonstra zelf moeten spreken.
- SP1: Ik mailde Wim. Ik ken hem helemaal niet, maar ik dacht; ik stuur hem gewoon eventjes een mailtje. Hartstikke leuk idee en ik heb iemand in mijn team die daarin is gespecialiseerd en dat is deze persoon. Dat is dus Sjors.
- SP2: Ik heb Sjors zelf nog niet ontmoet. Alleen maar per mail.
- SP1: Maar Wim zelf gaat het volgens mij nog niet doen. Hij voelde zich er misschien toch niet helemaal in thuis. 10 april komt ie een bijeenkomst geven bij één van onze buurtbanken, dus dan ga ik gewoon even hoi zeggen. Dus wie weet dat ik hem nog te spreken krijg, maar ik merk wel, en dat is gewoon de ingang via een eerste telefoontje of mailtje, dat is lastig. Niet heel veel mensen zijn happig hierop of die durven echt te zeggen dat ze hier iets over willen of kunnen vertellen. Het is lastig.
- SP2: Kijk, op zich, wij krijgen heel veel interview verzoeken en driekwart daarvan reageer ik überhaupt niet meer op. Je wordt helemaal vol gespamd.
- SP1: Ja, jij bent ook onze Blockchain expert. Dat zie je overal. Dat is gewoon.
- SP2: Ja, het lukt ergens best goed. En dit is Rabo, dus dat heeft voorrang en ook een leuk onderwerp. Ik zal wel even nadenken of ik nog wat leuke namen heb.

- SP1: Super. Mocht er nog iemand in je opkomen.
- SP2: Ik heb ook nog wel mensen met een alternatieve mening.
- SP1: Nou, wie weet. Of telefonisch een keer of Skype ofzo.
- SP2: Zou ik er dan eentje mee mogen?
- SP1: Zeker ja. Wanneer ben jij afgestudeerd hier?
- SP2: April 2015.
- SP1: Drie jaar geleden, dus je weet nog best wel hoe dat ging zeg maar. Dus je hebt best wel gewoon body nodig qua mensen die je spreekt.
- SP2: Maar ik zat hier op centraal zeg maar, dus de juiste mensen kon ik redelijk snel vinden. Die hadden ook geen tijd hoor. Je moest wel even pushen.

7.2.2 Respondent 3&4 – Econoom & Monetair Econoom

Interview 3&4	
Aantal minuten:	47
Aantal sprekers:	3
Taal:	Nederlands

- SP1: Vooraf aan het interview. Had je specifieke vragen nog?
- SP2&3: Nee hoor, de vragen waren wel helder. Ik weet niet of ik er ook nog een helder antwoord op heb.
- SP1: Dat edit ik wel. Elk antwoord is goed. Het gaat om jouw mening. Mijn onderzoek heb ik opgebouwd uit vier thema's. En dat zijn thema's van Alisair McIntyre. Dus een beetje hoe naar ethische problematieken kijkt per praktijk. En dat is een soort vierstappenplan, simpel uitgelegd. En die structuur hanteer ik dus ook in mijn interview. Dat zijn thema's die je hier in de linkerkolom ziet staan. Allereerst gaan we het hebben over de diagnose van de ethische problematiek. Maar eerst gewoon nieuwsgierig: wat heeft jou doen besluiten, Teunis, om jezelf te specialiseren in deze handel?
- SP2&3: Ik ben van oudsher monetair econoom en hij is econoom. Zo ben ik bij de Nederlandsche Bank begonnen. Ik vind het interessant om te zien: hoe werkt geld? Hoe werkt rente? Hoe werkt monetair beleid? Kredietverlening? De rol van de financiële sector? Eigenlijk draait alles in mijn werk tot nu toe daar een beetje om. Dus toen ik voor het eerst Bitcoin zag was mijn eerste vraag: hoe werkt dit als geld en hoe kun je monetair beleid doen met Bitcoin? Het antwoord is volgens mijn gewoon: nee, dat kan gewoon niet. Zo ben ik er een beetje ingerold, vanuit die interesse. En toen vorig jaar toen Bitcoin zo groeide. Voor je het weet ben je de crypto-expert van ING.
- SP1: Mooi hoe zich dat ontwikkelt. En wat is de reden denk jij dat deze gedecentraliseerde betaalmogelijkheid – want dat is de achterliggende gedachte ervan – is opgericht?
- SP2&3: Het was in 2008. Het jaar van de financiële crisis. En dat is het jaar dat dat whitepaper van die Yakomoto is verschenen en je merkt heel duidelijke een liberale filosofie erin zit. Geen tussenpersonen, geen overheden vooral, een echt peer-to-peer betalingssysteem. Dat zie ik als belangrijkste motivatie en ik vind het ook heel interessant dat je dan de laatste tijd mensen spreekt die zeggen: 'het was ook de bedoeling om iets te maken wat alleen maar in waarde

toenam eigenlijk'. Maar dat heb ik in dat paper nooit gevonden. En dan krijg ik altijd als antwoord: 'ja, maar dat stond er niet, maar dat bedoelde hij wel'. Waarom heeft hij het dan niet opgeschreven? Maar het punt is wel: doordat dat aanbod vastligt of in ieder geval steeds van afneemt zit er wel een deflatore tendens ingebouwd. Als je dat erin wil lezen dan zou je kunnen zeggen: dat heeft iemand bedacht om die munt alleen maar omhoog te brengen. Maar ik weet het niet. Wij willen peer-to-peer betalen.

SP1: Welke ethische problematieken zie jij in deze handel?

SP2&3: Wat ik lastig vind... Je zou eigenlijk kunnen zeggen dat Bitcoin is opgericht om een bepaald ethisch problemen te omzeilen of op te lossen. Het probleem dat je een tussenpersoon moet vertrouwen en dat die zich kan misdragen dus, het vertrouwen kan beschamen. En het zit een beetje in de filosofie van Bitcoin van: als we dat allemaal kunnen outsourcen aan de techniek dan hoeven we niemand meer te vertrouwen want de techniek die doet alles. En eigenlijk – het woord ethiek hoor je eigenlijk nooit bij Bitcoin – als je het doortrekt naar ethiek en alles maar in de techniek stopt dan heb je eigenlijk ook geen ethische vraagstukken meer want de techniek regelt alles. Terwijl volgens mij is het kernprobleem dat techniek dat helemaal niet kan. Techniek kan niet vertrouwen tussen mensen waarborgen of alle governance problemen oplossen. Want het zijn voornamelijk governance maar ook ethische problemen, die weer voortvloeien uit misgovernance of nongovernance. Zoals het gebrek aan vertrouwen. Dat die veronachtzaamt worden en dat daardoor alle fouten die in het traditionele stelsel al gemaakt zijn de afgelopen tweehonderd jaar weer opnieuw gemaakt worden.

SP1: Mooi dat je dat ook aanhaalt. Ik heb ook in de inleiding van mijn onderzoek een soort gedragsexperiment geschreven en precies wat je ook nu zegt beschrijven ze ook. Op moment nul was onze financiële sector ook peer-to-peer. Dat is ook geëvalueerd, dus misschien gaan we nu ook tweehonderd jaar terug in de tijd. Dus het is mooi dat je dat zo zegt.

SP2&3: Ik vergelijk het altijd een beetje met de negentiende eeuw. Toen had je het begin van de free-banking in de VS. Geen toezicht, niks. Je had fantastische banken en je had cowboy-praktijken. En zo benader ik het ook altijd: er zaten ook goeie tussen. Het is niet gezegd dat het alleen maar slechteriken zijn. Ze zaten er wel tussen en het is dus volledig aan jou als gebruiker om wie dan de goeie en wie de slechte is. Maar het vertrouwen dat er ook goeie zijn wordt wel minder gezien de problemen die zich voordoen in de handel door het toedoen van een select clubje.

SP1: En te definiëren wat goed en wat slecht is.

SP2&3: En te definiëren wat goed en wat slecht is. Ja.

SP1: Welke aspecten kunnen volgens jou ethisch gezien verbeterd worden? Als je ze zou categoriseren?

SP2&3: Om te categoriseren vind ik lastig. Stap 1 is geloof ik dat de bitcoin-gemeenschap of de mensen die daar fan van zijn zich er überhaupt rekenschap van geven dat er ook in hun technische universum governance en etische problemen kunnen voordoen. En dan kan je dus gaan nadenken wat je daarmee wilt. Ik vermoed dat je dan uitkomt dat hoe het in het huidige systeem geregeld is zo gek nog niet is. Het bestaan van een toezichthouder en de overheid. Dat heeft allemaal wel een reden en dat kun je natuurlijk anders doen. Maar om het allemaal meteen weg te halen dat werkt natuurlijk ook niet. Wat was je vraag ook alweer?

SP1: Hoe jij ethisch vindt dat het beter kan. Maar dat gaf je net al aan. Dan gaan we naar het tweede thema. Wat McIntyre dan ook voorschrijft is: laten we kijken naar hoe we de huidige financiële sector hebben ingericht. Hoe doen die praktijken het? Ik heb de vergelijking nu nog meer gemaakt met de beleggers- en aandelenwereld omdat ik het nu persoonlijk ook meer zie als een belegging dan als een betaalmiddel. Kijkend naar die bestaande deugden, ongeschreven regels en normen en waarden, welke ken jij in de beleggerswereld?

SP2&3: Sommige mensen denken dat gewoon het recht van de sterkste is.

- SP1: Machiavelli.
- SP2&3: En die heb je er zeker tussenlopen. En daar is een heel toezichtskader gebouwd om dat allemaal een beetje te kanaliseren. Voor mij is een beetje de vraag: in hoeverre hebben mensen die nu actief zijn op de aandelenmarkt bepaalde normen en waarden geïnternaliseerd of... we gaan er eigenlijk min of meer vanuit in het toezichtskader dat dat men dat nauwelijks heeft en dat dat allemaal extern moet worden afgedwongen. (?00:08:02) Bepaalde bescherming van klanten, zorgplicht natuurlijk. Bepaalde eerlijkheid, je mag niet met voorkennis handelen. Manipulatie mag ook niet. Wat voor deugd is dat precies? Dat is ook een vorm van eerlijkheid. We kennen allemaal de excessen in de financiële wereld. Ik vind sowieso dat ethiek in de financiële wereld een heel interessant onderwerp is.
- SP1: We hebben laten doen blijken dat we weten waar verbeterpotentieel ligt.
- SP2&3: Er ligt verbeterpotentieel. Dat is hét probleem van economie, van kapitalisme, van vrijemarkteconomie, geef mensen op de vrije markt de vinger en ze nemen de hele hand. Ik geloof in zekere zin wel in vrije markt maar ik geloof ook dat als je mensen de vrije ruimte geeft dat ze dan alle ruimte nemen die ze kunnen pakken en dat dat misschien wel teveel is. In feite geef je ze het vertrouwen om juist te handelen. Gezien de problemen in de bitcoin handel kunnen we stellen dat dit vertrouwen om juist te handelen misbruikt wordt. Het is gewoon ieder voor zich.
- SP1: En laat de markt ook zijn werk doen. En niet manipuleren.
- SP2&3: Als je een markt alleen maar de vrijheid geeft dan wordt het een vervelende markt met manipulatie. Dat is ten voeten uit wat er nu een keer kan gebeuren. Dus een markt kan alleen maar bestaan met regulerende instituties die ook een bepaalde ethiek opleggen. Als je het positief bekijkt zou je kunnen zeggen dat we collectief hebben besloten dat toezicht een uiting is van bepaalde ethiek die we gereflecteerd wensen te zien op de aandelenmarkt.
- SP1: Hoe wordt volgens jou de ethiek gewaarborgd? In de aandelenmarkt of de beleggersmarkt?
- SP2&3: Nee, dat zit hem inderdaad in het toezicht. Als je al een beetje vooruitdenkt naar de parallellen met de cryptowereld. Als jij IPO wil doen of (?00:10:06) dat je (?00:10:07) dus dat je informatie. Welke ethische waarde ligt daaraan ten grondslag? Een soort eerlijkheid. Alle informatie die relevant is moet je delen. Marktmanipulatie hebben we benoemd.
- SP1: Stukje vertrouwen.
- SP2&3: Vertrouwen is een lastige. Zorgplicht, daar hadden we het net al een beetje over. Het is moeilijk. Zorgplicht gaat er wel een beetje over dat jij, zeker als retailbelegger, dat je er op mag vertrouwen dat jouw aanbieder of tussenpersoon jou iets vertelt wat wel enigszins bij jou past. Klantprofiel.
- SP1: Je ervan weerhoudt dat je keuzes maakt die je meer schade dan goeddoen.
- SP2&3: Ja. Is dat nou eerlijkheid of rechtvaardigheid, het heeft ook te maken met vertrouwen.
- SP1: Nu komen we dus bij die drie deugden van McIntyre. Die schrijft dus: op het moment dat er sprake is van eerlijkheid en rechtvaardigheid en moed, maakt niet uit in welke vorm van praktijk, dan is er een lichtpuntje en dan valt het nog te redden. Hoe zie jij die rechtvaardigheid gewaarborgd in de bestaande beleggerswereld?
- SP2&3: Dan komen we eigenlijk weer bij al die toezichtseisen uit. Het eerste waar ik aan denk is marktmanipulatie. Allemaal vormen van voorkennis, pump and dump-schemes die je in cryptoland overal ziet en waar gewoon reclame voor wordt gemaakt. Dat is gewoon verboden. En frontrunnen is verboden. Er is van alles dat verboden is.

- SP1: Gelukkig maar.
- SP2&3: Ja, gelukkig maar. En dat reflecteert wel een bepaalde ethische opvatting over wat eerlijk is. Want je ziet ook dat dat door de tijd heen verandert. Dat als je bijvoorbeeld als handelaar in de jaren tachtig een telefoontje kreeg van een vriend die jou wat informatie vertelde dan was het niet verboden om daarop te handelen. Ten eigen voordeel. Nu is dat handelen met voorkennis, dat mag niet. Dus er zit inderdaad wel een bepaald idee van rechtvaardigheid achter wat evalueert.
- SP1: En eerlijkheid? Hoe vind je dat die is gewaarborgd? Wellicht in dezelfde lijn.
- SP2&3: Ja, maar ook in transparantie. Dus ook in verslaglegging. De rol van accountants bij bedrijven. De cijfers en de feiten die je als fonds of als bedrijf presenteert, dat die kloppen. Dat het ook relevante informatie is. Hier komt het ook weer op dat die markt transparant is.
- SP1: Het is verweven.
- SP2&3: (?00:13:09). Het feit dat je als klant de beste prijs krijgt. Dat het platform zich daartoe moet inspannen. Zowel transparantie van de markt als transparantie van de aanbieder.
- SP1: En kijkend naar de laatste deugd die McIntyre schrijft: moed?
- SP2&3: Dat vond ik een hele lastige.
- SP1: Dat is niet de eerste keer dat ik dat hoor. 'Ik vat 'm nog niet helemaal, Simone' krijg ik vaak te horen.
- SP2&3: Ik vind dat heel moeilijk. Wat is nou moed?
- SP1: Het komt er eigenlijk op neer: op het moment dat je in de praktijk handelt heb je moed nodig om daar in ieder geval in te kunnen handelen. Een stukje financiële zelfredzaamheid, kennis om te investeren en om te beleggen, moed om je gegevens vrij te geven, et cetera. Vind je dat deze in de beleggerswereld meer intrinsiek is? Dus dat het bij de mensen zelf ligt van: ik wil welwillend openheid van zaken geven of ik stap zelf in, of vind je dat dat meer belegd is bij een instelling? Ik zie je vragend kijken.
- SP2&3: Nou, het doet me een beetje denken aan – ik weet niet honderd procent zeker of dat is wat je bedoelt. Ik heb ook een paar jaar voor de AFM gewerkt en daar ging de discussie altijd over paternalisme. In de zin van: in hoeverre is inderdaad de belegger zelf verantwoordelijk en in hoeverre kan en mag je hem niet die verantwoordelijkheid in de schoenen schuiven en moet je inderdaad aan zorgplicht, ken uw klant, afdwingen aan de aanbiederskant? Ik heb daar drie jaar gezeten. Dat was een eeuwige discussie en is ongetwijfeld nog steeds een eeuwige discussie. Is dat in de richting van wat je bedoelde? Ik hink ook heel erg op twee gedachten: want aan de ene kant ben ik geneigd om te zeggen: iedereen heeft zijn eigen verantwoordelijkheid. Maar weten ook zeker bij financiële beslissingen dat mensen daar niet toe in staat zijn. Ik zou bijna zeggen dat de manier waarop ons brein in elkaar zit is gewoon niet goed gebouwd op het overzien van financiële beslissingen, zeker niet als die een lange horizon hebben. Dat kunnen we gewoon niet. Dan heb je natuurlijk mensen die dat beter kunnen dan anderen. Ik ben wel van de school van dat je de minst krachtigen moet beschermen.
- SP1: Vind je dat we dat waarborgen?
- SP2&3: In de traditionele beleggingswereld gaat het wel eens fout. Maar het heeft absoluut de aandacht vanuit de wetgeving en de AFM en je merkt dat het voortdurend een debat is. Tussen aanbieders die vinden dat het allemaal veel te veel gedoe is en dat dat weer tot perverse effecten leidt.
- SP1: Klanten willen soms ook geen advies.

- SP2&3: Betuttelend. Daarom. Het is een beetje trial and error. Nogal. Dat moet wel. Ik zeg absoluut niet dat het een perfect systeem is maar we zijn er wel druk mee bezig. Zeker na 2008. Daarvoor was dat ook al wel, maar bij ons is een hele campagne geweest. We hebben de bankierseed, de orange code heet dat dan bij ons, een uitwerking van een bankierscode. Dat er echt wordt gepoogd om de klant centraal te stellen. Ik denk dat er altijd spanning is. Daar moet je mee bezig zijn. Filosofen zeggen dat ook wel: je moet dingen toch praktiseren om het voortdurend over (?00:17:20).
- SP1: Mooie toevoeging. Dat zegt McIntyre ook inderdaad. Dan komen we bij het derde thema. Dan gaan we eigenlijk kijken naar welke deugden toepasbaar zijn of kunnen zijn in de bitcoinhandel. Allereerst: welk verschil zie jij tussen de bestaande beleggingswereld en de bitcoinhandel?
- SP2&3: Ja, nul toezicht natuurlijk. Dus geen enkele borging van welke deugd dan ook. Het grappige is natuurlijk dat het idee was van die techniek dat die het allemaal regelt. Maar is dat nou zo? Ik zit nu te denken - het heeft natuurlijk echt die libertaire oorsprong.
- SP1: Blockchain?
- SP2&3: Ja, blockchain maar ook Bitcoin. Het begint ook een beetje met de filosofie dat iedereen het zelf kan. En ook zelf moet doen. Je zegt dus: geen overheid, geen tussenpersoon. Het zakelijke gevolg is dat iedereen op zichzelf is aangewezen. En in de libertaire filosofie is dat natuurlijk – Amerikanen die met hun eigen guns hun eigen huis verdedigen, dat is een beetje de filosofie.
- SP1: Of de leraren die ze nu krijgen voor als er eentje binnenloopt.
- SP2&3: Ja, dat is een beetje de filosofie. Dus je zou kunnen zeggen dat de deugd meer zelfredzaamheid is. Ik noem het zelf altijd een ‘mad max-wereld’, van Mel Gibson in Australië in de outback met niemand om op terug te vallen.
- SP1: Eén voor allen, allen voor zichzelf.
- SP2&3: Als er al een rechtvaardigheid is dan moet je die zelf afdwingen. Persoonlijk. Zelf.
- SP1: Denk je dat dezelfde deugden toepasbaar zijn in de bitcoinhandel als die in beleggerswereld? Is dat denkbaar?
- SP2&3: Of het zou kunnen?
- SP1: Ja.
- SP2&3: Dat is een kwestie van hetzelfde toezicht van toepassing verklaren. In de zin van: nu doet iedere gek opeens aan coin-offering en de helft blijkt gewoon fraude te zijn. Als ik er presentaties over geef dan maak ik altijd de grap: ‘ik heb een startup, ik heb een fantastisch idee, ik heb alleen nog niks om te laten zien dus geef me maar een zak geld en dan over een jaar heb ik wat voor je.’ Dan zullen de meeste mensen zeggen: ‘nou, dat doe ik niet.’ Maar dan zeg ik: ‘ik heb een geweldig idee, blockchain, ik ga een token uitgeven’, en dan plotseling stroomt het geld toe. Waarom? Ja, geen idee. Omdat het woord ‘blockchain’ erin zit.
- SP1: Toekomst, FOMO.
- SP2&3: Ja, precies. Wat moet je dan doen? Dan moet je zorgen dat dat gewoon een (?00:20:11)splitsing wordt. En dat ik dus transparantie – en dat beurzen een beurslicentie moeten hebben en dat marktmanipulatie net als op traditionele beurzen niet wordt toegestaan. Dat er zorgplicht is voor een beurs, voor een walletprovider. Laat dat regime maar los, dan dwing je dat af.
- SP1: Eens, ja. Dan komen we weer uit bij de drie deugden van McIntyre. En dan eigenlijk per deugd aan jou de vraag, Teunis: hoe zou jij dat inregelen als jij de marktmeester was van zo’n handel?

En dan beginnen we met rechtvaardigheid. Is het mogelijk en zo ja: hoe zouden we die kunnen waarborgen?

- SP2&3: Uiteindelijk zul je dat af moeten dwingen met een vorm van toezicht. En het interessante is natuurlijk dat als je echt een crypto-, blockchainpurist bent dan houdt het dan al op. Want blockchain was decentraal. Wat toezicht is is bijna per definitie iets gecentraliseerd. Dat kan dus niet. Eén antwoord zou kunnen zijn: forget it, het werkt gewoon niet. Het zou me niet verbazen als we daar op de langere termijn op uitkomen. In de zin dat: crypto currency, Bitcoin heeft een bepaalde filosofische aantrekkingskracht. Decentraal. (?00:21:51).
- SP1: Revolutionair vinden sommige mensen het ook. En transparantie bieden.
- SP2&3: Zij gebruiken dat dan natuurlijk eigenlijk als marketinginstrument naar hun klanten toe, uiteraard. Maar ondertussen is het zeker prevet dat ze aan bepaalde standaarden voldoen.
- SP1: En de deugd eerlijkheid?
- SP2&3: Het verhaal wat we net hadden vind ik een beetje over het algemeen van toepassing. Wat hier ook weer specifiek probleem is is dat als iets eenmaal op de blockchain staat dan kan het niet meer gewijzigd worden. Bitcoin kan niet twee keer uitgebracht worden, kan niet vervalst worden, ik kan niet jouw Bitcoin uitgeven, prima. Dat werkt allemaal.
- SP1: Dat wordt opgevangen door technologie.
- SP2&3: Ja, dus een zekere eerlijkheid zit erin gebakken. Er is dus vooruitgang. Als hier een corrupte IT'er zit, die zou allemaal dingen kunnen gaan overboeken en bij blockchain kan dat eigenlijk niet, tenzij je 51% van het netwerk in handen hebt en, by the way, die (?00:24:07) hebben dat ongeveer.
- SP1: En we weten niet welke (?00:24:11)
- SP2&3: Maar goed, laten we voor het gemak even aannemen dat het technisch gezien snor zit met die eerlijkheid. Dan nog is het punt, en ik heb het idee dat heel veel technici dat een beetje vergeten, die blockchain kan alleen dingen garanderen zolang het op de blockchain zit. Ik geef zelf ook vaak als voorbeeld waar blockchain nuttig zou kunnen zijn: je hebt een ei en je wil voedselveiligheid garanderen, dan maak je een blockchain met alle partijen die met dat ei te maken hebben. De boer, de pesticidespuiter, de handelaar, de groothandel.
- SP1: Iedereen is supplychain.
- SP2&3: Iedereen is supplychain en blokschakel. We zijn allemaal blockchain. Zo kwam die langs, toen heb ik dit gedaan, en als consument kun je opzoeken waar jouw ei allemaal geweest is. Alleen het punt is als die pesticidespuiter dan toch fipronil heeft gespoten maar dat niet in de blockchain zit ...
- SP1: Dan ben je klaar.
- SP2&3: Als data op de blockchain zitten dan kan het niet gecorrumpeerd worden, daar gaan we vanuit, maar dit wil niet zeggen dat je geen corrupte data op de blockchain kan zetten. En daarbij helpt de blockchain helemaal niks tegen. Als je blockchain alleen voor currencies gebruikt ligt dat ietsje anders. Dan zou je zeggen: als iemand van wie ik een bepaalde bitcoin krijg corrupt is, dat maakt me niet uit zolang ik maar die Bitcoin krijg. En wat hij er mee gedaan heeft maakt me niet zoveel uit. Dan ligt het ietsje anders. Maar dan blijft het probleem: welke waarde heeft die Bitcoin? Die heeft nu waarde, waarom eigenlijk? Moeten we dat allemaal geloven? Nog een aspect is: blockchain is heel goed in het uitvoeren van regels, techniek en dit en dat. Alleen als je regels wil veranderen of innoveren, daar is niets voor geregeld. En dat heeft ook met eerlijkheid te maken. We hadden het net over de minors. Drie van de minorpools hebben nu meer dan de helft van de netwerken in handen, qua computerkracht, en die zijn dus een machtsfactor van belang. En die kunnen dus, dat doen ze al, beïnvloeden welke richting het op gaat. En je hebt de programmeurs. Er zijn tien programmeurs die meer dan driekwart van alle

codewijzigingen van Bitcoin voor hun rekening hebben. Als niet duidelijk en transparant is naar de buitenwereld wie deze personen zijn die zoveel macht in bezit hebben, waarom zouden ze dan eerlijk handelen als men ze toch niet verantwoordelijk kunnen houden?

SP1: Dat is veel.

SP1: Interessant perspectief. De laatste deugd: moed.

SP2&3: Ja ...

SP1: Je zou kunnen zeggen: er is sprake van moed gezien het speculatieve karakter.

SP2&3: Er is zeker sprake van moed. Iedereen die in Bitcoin zit is ongelofelijk moedig, inderdaad. En volgens mij ook een beetje kortzichtig, enzovoort.

SP1: Moedig en dom ligt dicht bij elkaar.

SP2&3: Ja, inderdaad. Dat is een beetje het punt. De mensen die erop zitten zijn dan de moedigsten, misschien. Ik heb het absoluut niet in die woorden geformuleerd, maar dat is wel de reden dat ik zo'n stuk heb geschreven, zo van: volgens mij blijft het een niche asset. Want ik denk dat het voor het grote publiek gewoon niet interessant is. En dat kun je ook van toepassing verklaren op dat moed-verhaal: mensen zitten daar helemaal niet op te wachten om iets te kopen wat misschien wel op nul gaat en wat ze niet doorgronden. Ook daar kun je wel wat aan doen, want dan zou een bestaande bank een soort platform, een beurs, kunnen maken en zeggen van: wij zorgen dat daar eerlijke handel op plaatsvindt. Dan zit je dus wederom met een tussenpersoon die dat doet. Een tussenpersoon die in eerste instantie vertrouwd wordt. Dan is er geen moed meer want dan vertrouwt je op iemand anders.

SP1: Daar is ook wel moed voor nodig, om iemand anders te vertrouwen.

SP2&3: Maar dat hebben we in het bestaande systeem ook. Er zijn nu ook al handelaren die fondsen beginnen en zeggen: geef mij je geld en ik investeer het.

SP1: Ik ben jullie wallet.

SP2&3: Ik ben jullie wallet en kies de leuke munten uit.

SP1: Of ik verdwijn.

SP2&3: Of ik verdwijn inderdaad.

SP1: Dat is ook meerdere keren gebeurd. Was dat zo je antwoord?

SP2&3: Ja, laten we het daar op houden.

SP1: Ik vind het nog steeds heel helder hoor, Teunis, anders zou ik verduidelijkende vragen stellen. Naast de drie deugden die we net hebben genoemd: zou je er zelf nog eentje kunnen verzinnen waarvan je zegt: die zou toepasbaar kunnen zijn of die het algemeen goed in deze handel zou kunnen bevorderen. Of zeg je van: in deze drie hebben we ze redelijk goed getackeld?

SP2&3: Ik zit te denken. Normaal benader ik het meer vanuit praktische zaken, waar we het over gehad hebben: transparantie, prospectische plicht, best prices en zo.

SP1: Dat kan ook. Transparantie kan ook een deugd zijn.

SP2&3: Maar uiteindelijk kun je dat allemaal wel weer hangen onder 'eerlijkheid'. Dus of er nou nog een andere is? Ik weet het niet, hoor. Dat heeft er denk ik ook mee te maken dat die begrippen vrij breed zijn.

SP1: Laatste thema -

- SP2&3: Sorry, nu bedenk ik één ding. Waar we het net ook over hebben gehad, ik ben het mooie woord even kwijt. Een idee van gerechtigheid. Ik heb eerlijk tot nu toe een beetje geïnterpreteerd als elkaar niet bedotten, maar je kunt eerlijkheid ook interpreteren als dat iedereen z'n fair share krijgt.
- SP1: Dat is ook het mooie aan die deugden, daar wordt niet een definitie aan gegeven. Het interessant is natuurlijk hoe mensen daar zelf over denken.
- SP2&3: Het feit dat ik hier nu pas aan toekom zegt wat over mijn politieke opvattingen, vrees ik. Val ik even door de mand. Je zei helemaal niets.
- SP1: Ik voel een citaat aankomen. Nee, geintje.
- SP2&3: Dat is nu absoluut niet zo. Maar ik denk eraan omdat ik toevallig eergisteren werd gebeld door een journalist over een nieuwe coin die gelanceerd gaat worden. De ecocoin, die dan ondersteund wordt door – ik moet zeggen dat wat ik er van gezien heb, en dat is niet veel, vond ik de implementatie echt uitermate belabberd. Omdat ook hier, zoals bij negen van de tien initiatieven, bij mij de vraag oproept van: hartstikke mooi initiatief, maar waarom moet het op een blockchain? Waarom, ik zie het niet.
- SP1: Wat is het doel van die ecocoin?
- SP2&3: Meer bomen. Nee, ik maak er nou een geintje van.
- SP1: Meer agri.
- SP2&3: Mest en nitraten is ook niet goed, hoor. Ik woon op het platteland, ik weet er alles van. Nou ja, in Woerden.
Het doel eigenlijk het stimuleren van een milieubewuste levensstijl en hun idee is, als ik het goed heb gezien, dat je dus ecocoins kunt verdienen met milieubewuste acties. Niet vliegen of zo. Dat is een andere vorm van eerlijkheid, zou je kunnen zeggen. Ik weet dat Rutger van Zuidam, dat is een bekende blockchainondernemer -
- SP1: Die spreek ik ook nog.
- SP2&3: Oh, leuk. Doe hem de groeten van me.
- SP1: We hebben net nog op LinkedIn een paar berichtjes gestuurd om een datum te plannen.
- SP2&3: Waar hij nog heeft gebouwd voor de stad Groningen is een soort stadspas waarbij de gemeente geoormerkte subsidies kan geven. Dat is een heel technische invalshoek, waarop ik het nu vertel. Maar dat kan er uiteindelijk wel voor zorgen om herverdeling tot stand te brengen. Op een gezonde manier. Of dingen als basisinkomen. Het is niet alleen dat dat in een blockchain kan, maar ik zie wel, want Rutger is daar heel erg van, dat blockchain een hele leuke, nieuwe manier kan zijn om dat soort dingen te ondersteunen en te implementeren.
- SP1: Ik sprak gisteren met Hugo Lijtsens. Hij is nu eigenaar van Digital MKB en ze gaan een retailcoin implementeren. En dat is een soort loyaliteitscoin en het uiteindelijk doel is dat mensen weer teruggaan naar de citycenter van de retailmarkt. Nu is het zo dat er heel veel uitloop is, ook met de economie. En het is ook niet om te wisselen in geld. Dus het is echt een loyaliteitscoin. Die kan je ook verdienen. Dus dat soort initiatieven zie je wel opkomen.
- SP2&3: De vraag is dan, maar dat is misschien voor jou niet zozeer een vraag, maar een technische vraag: waarom moet het op een blockchain? Bij die ecocoin denk ik: leuk, je kan dat verdienen. Maar er moeten bedrijven zijn die dat sponsoren. En dan wordt het gewoon een soort Airmiles maar dan met een nobel doel. Maar Airmiles heeft ook geen blockchain nodig. Ik zie het gewoon niet. Ik hoop dat Rutger je dat wellicht uit kan leggen, want die is wat dat betreft helemaal into the blockchain.

- SP1: Het laatste thema, Teunis, zijn de rollen en functies. Welke partijen kunne het waarborgen van deze deugden dan echt ondersteunen of een vernieuwde rol. Allereerst: welke huidige partijen of instituties zouden volgens jou een groter rol kunnen pakken om de ethiek te waarborgen?
- SP2&3: Toezichthouders. Die hype is vorig jaar een beetje door het dak gegaan.
- SP1: September.
- SP2&3: En ik vind eigenlijk dat toezichthouders zich heel erg afzijdig hebben gehouden. Daar zijn ze het overigens zelf niet mee eens.
- SP1: Daar denkt Leonard Franken anders over.
- SP2&3: Die ken ik wel, ja. Die zeggen ook: we hebben gewaarschuwd. We zijn naar Nieuwsuur geweest, advertenties geplaatst. Oké, fair enough, hoeveel kan je doen? Ze hebben één boodschap, namelijk: pas op, doe het niet. Dat is één keer nieuwswaardig en daarna niet meer. Dus voor hun is het probleem: hoe blijf je daarmee in de media? Dat begrijp ik ook wel. Maar toch... Dat is misschien een beetje flauw van mijn kant. Maar het is blijkbaar niet gelukt of juridisch rond te krijgen. Waarom hebben ze niet gewoon harder verboden? Of geprobeerd hun mandaat ruimer te interpreteren? D&W gaat vrij ver: 'wij noemen het crypto en niet crypto currencies want we vinden het geen geld.' En ik denk daar dan bij: ja, zodat je het ook niet hoeft te reguleren. Dan denk ik: lekker makkelijk jongens. Wacht eens even, dat ding gaat straks door het dak, er gaan een hoop mensen het schip in. Wij gaan nu eerst ons mandaat even te buiten en als we dan straks worden teruggefloten, dat zien we dan wel weer. Dat hadden ze ook kunnen doen. Die moed, zeg maar. Als je het dan toch over moed hebt, die hebben ze niet gehad.
- SP1: Helder.
- SP2&3: Laat ik het daar bij houden, inderdaad.
- SP2&3: Als je dan weer kijkt naar die drie deugden. Allereerst rechtvaardigheid. Bij welke institutie ligt dat? Ook gezien de moeilijkheidsgraad, die had ik hier misschien nog wel in kunnen verwerken. De verschillende jurisdicties. Je weet niet met wie je handelt. Maar bij wie ligt dan rechtvaardigheid? In een vernieuwde rol van een overkoepelende organisatie?
- SP1: In eerste instantie zou je zeggen dat dat ligt bij de aanbieder, het platform, bij een beurs of een walletprovider. In tweede instantie bij de toezichthouder. Ik zou zeggen in eerste instantie bij zo'n beurs. Bij een aanbieder. Je zou ook kunnen zeggen dat die daar zelf een belang bij heeft. Als het uitkomt dat het allemaal geen zuivere koffie is dat raakt hij zijn klanten kwijt. Hoewel in cryptoland is het geen probleem om gehackt te worden en daarna ga je gewoon door.
- SP1: Dat hoort erbij.
- SP2&3: Dat hoort erbij, dat is ook een beetje raar. In die volgorde denk ik.
- SP1: En eerlijkheid, bij wie ligt dat?
- SP2&3: Nog even in de nauwe betekenis waar we het net over hadden dan.
- SP1: In je eigen betekenis, ja. Als je die nauw vindt?
- SP2&3: Heb ik mezelf mooi klemgezet. Ik zit te twifelen. Zit dat dan inderdaad bij het platform, dus bij een beurs of zo, of zit dat bij de issuer van een initial coin offering. Ik denk misschien in eerste instantie bij de issuer. Is lastig hoor, want in het geval van Bitcoins zijn dat ook de programmeurs. Die issuen of maken de bitcoin blockchain. Als je het puur in de crypto currency bekijkt is inderdaad de eerlijkheid van de mensen die handelen niet zo – wat ze

buiten de blockchain uitvreten dat is niet zo relevant. Of ze nou eerlijk of oneerlijk zijn dat boeit niet zo.

SP1: (?00:39:53)dossiers kennen ze niet.

SP2&3: Ze moeten ook niet met voorkennis dingen gaan lopen doen. Pump and dump bijvoorbeeld. Het zit ook bij handelaren. Je komt eigenlijk bij issuers, handelaren, platforms uit.

SP1: Helder. En moed, bij wie ligt die? Primaire taak?

SP2&3: Op dit moment dus bij de klant, maar daar hebben we het over gehad. Maar is dat waar het ook belegd zou moeten worden? Toezichthouders hebben we het over gehad.

SP1: Als het al te beleggen valt.

SP2&3: Ja, als het al te beleggen valt. Toezichthouders hebben we het over gehad. Toezichthouders, regelgevers. Wat je dan ook vaak hoort vanuit toezichthouders, regelgevers, is: wij willen de innovatie niet afknellen. Dat vind ik eigenlijk te makkelijk. Als je ziet dat er gemanipuleerd wordt en dat mensen het schip in dreigen te gaan. Dan moet je niet aankomen met 'We willen de innovatie niet afknellen'. Dan moet je, vind ik hoor, meer paal en perk stellen op dat moment, meer moed tonen. Volgens mij kun je dat best doen op een manier dat de goede innovatie daar geen last van heeft. Dus ik denk toezicht, maar ik denk ook dat beurzen en platforms daar moed in moeten tonen. Het grappige is: sommige doen dat door wat ik bijvoorbeeld net zei, door te lobbyen voor een vergunning. Dat getuigt van een zekere moed vind ik. Want daarmee zeg je: ik bereid om mij te onderwerpen aan allerlei regels en ellende en kosten uiteindelijk, waar mijn collega's die niet gereguleerd zijn zich niet aan onderwerpen. Dus dat vergt wel moed. En dat is wel nodig denk ik.

SP1: Kijkend naar die verschillende partijen en instituties. Hoe zouden die onderlinge samenwerking volgens jou bevorderd kunnen worden? Of is dat niet nodig?

SP2&3: De partijen waar we het net over hadden?

SP1: Ja, bijvoorbeeld. Want die partijen hebben we dus nodig om die drie deugden te waarborgen. Of vind jij dat daar geen samenwerking hoeft te zijn? Hoe zie jij dat, organisatorisch, governance-achtig?

SP2&3: Ja, wat ik net zei: die governance is nu gewoon een ramp. Die is er gewoon niet. Totaal niet. Informeel. En ik denk dat je er niet aan ontkomt om dat op een of andere manier te formaliseren. Daar ontkom je volgens mij gewoon niet aan. Dat gaat over de programmeurs, dat gaat over de minors. Dat gaat over de platforms, of in ieder geval het toezicht op de platforms. Over de platforms zelf kun je nog zeggen: nou ja, zo lang er toezicht op is laat er dan verder maar concurrentie zijn tussen die platforms. Er moet governance zijn van minimum standaard op de platforms. En dan voor de rest, laat dan die vrije markt z'n werk maar doen. (?00:42:48) weer de standaard. Dus die governance moet er zijn. Toezicht. Ik denk zelf ook wel eens na over welke voorwaarden er moeten zijn wil Nederland, de Nederlandsche Bank, ECB, een crypto currency als wettelijk betaalmiddel accepteren. Dat is dit. Dat is governance. Een raad van controle over programmeurs, controleurs, de minors, toezicht. Als dat voldoende gewaardborgd is zou het in theorie kunnen. In theorie zeg ik met nadruk.

SP1: Laatste vraag, Welke uitdagingen zie jij in het implementeren van het hetgeen dat we zojuist hebben besproken?

SP2&3: Het belangrijkste is denk ik de botsende wereldbeelden. Dat is volgens mij als van oudsher de uitdaging van Bitcoin en crypto currency. Dat vertrekt vanuit een decentraal wereldbeeld en dat botst met een gecentraliseerde setup van eigenlijk de hele huidige wereld.

SP1: Als je zou kijken naar de evolutie van de huidige financiële sector, wat zou jij daar dan benoemen als de grootste uitdaging? Dat was vroeger ook meer peer-to-peer, dat is nu ook

meer gecentraliseerd. Zie jij daar dingen waarvan je denkt dat we die beter hadden kunnen doen?

SP2&3: Als je kijkt naar de traditionele financiële wereld – op een gegeven zijn er centrale banken gekomen omdat al die crisis de hele tijd niet opschoot.

SP1: Dat is niet handig.

SP2&3: Dat is niet handig. En er is vervolgens steeds meer toezicht en dat heeft zich natuurlijk helemaal opgebouwd en we zijn nog steeds niet in evenwicht. En ik denk niet dat dat evenwicht ooit komt. Want enerzijds klagen banken dat ze dat toezicht hebben en anderzijds – op het moment dat er iets misgaat, zoals recent – dan roept Rutte dat banken eigenlijk semi-staatsinstellingen zijn. Dat vind ik ook wel een interessante uitspraak. Je zou kunnen zeggen die negentiende-eeuwse Amerikaanse banken die waren allemaal decentraal en men heeft op een gegeven moment toch geaccepteerd dat je dat moet centraliseren, qua wetten, qua toezicht, oversight. Anders dan komen we niet verder.

SP1: Anders blijven we in hetzelfde stramien.

SP2&3: Ik denk inderdaad dat als de bitcoin-gemeenschap of de crypto currency-gemeenschap toch onverkort blijft vasthouden aan het oorspronkelijke idee dan blijft het een niche. Want dan blijft het aan de randen van de legaliteit hangen. In sommige landen zal het dan verboden worden. China bijvoorbeeld. Maar dan blijft het een beetje aan die rand hangen. Als je nadrukkelijk wel kiest om het op te laten nemen, te laten assimileren, in het bestaande systeem, dan kun je verder komen. In de praktijk zal het alle twee wel gebeuren. Dat denk ik.

SP1: Dat waren de vragen al, Teunis. Bedankt voor je tijd. Ik vond het interessante perspectieven die je hebt gegeven. Met name je metafoor is heel erg blijven hangen, over de boer en dat daar corrupte data op wordt neergezet. Ik ga het verwerken.

7.2.3 Respondent 6 – Bank directeur

Interview 6	
Aantal minuten:	27
Aantal sprekers:	2
Taal:	Nederlands

SP2: ... over Bitcoins hebt en je denkt daar bijvoorbeeld A over ...

SP1: Ja.

SP2: Dan vind je er ook van alles van. Terwijl, als je er B over denkt, dat het zo werkt.

SP1: Ja.

SP2: Dus, de werking is ook nog wel belangrijk voor wat mensen ervan denken.

SP1: Ja. Ja, dat klopt.

SP2: Want, ik weet er wel iets van, maar ook niet altijd het fijne.

SP1: Nee. En met name, het gaat er eigenlijk over hè, je hebt een ... Althans, het is opgericht in 2008 als een gedecentraliseerde betalingsmogelijkheid. En hoe kan je dat juist door de decentralisatie daarvan ethisch inregelen? En dat is eigenlijk wat ik wil onderzoeken in zo'n

peer to peer netwerk. Maar goed, ik begin gewoon met mijn vragen en met mijn thema's en als je geen antwoord weet Johan dan mag je zeggen: "Pas" of: "Hulplijnen". Nee. Het eerste thema die McEntire hanteert en ik dus ook, is eigenlijk een diagnose maken van, goh, welke problematieken zijn er dan in deze praktijk van cryptovaluta? En welke weet jij ... Allereerst, waarom denk je dat deze gedecentraliseerde betaalmogelijkheid is opgericht?

SP2: Waarom ik denk dat hij opgericht is?

SP1: Ja.

SP2: Om daarmee een alternatief te hebben voor het bankwezen. Een sneller alternatief. Aanvankelijk dacht men ook een goedkopere manier. Waarbij men onafhankelijk van de bankinstellingen kan werken. En waar men ook bij bepaalde vormen anoniem kan werken. Dat is mijn idee.

SP1: Ja. Helder. Welke ethische problematieken zie jij in deze Bitcoinhandel of ken je?

SP2: Nou ja, dat heb ik dan ook maar uit de krant ooit opgevangen. Kijk, ik vind het een groot ethisch dilemma wanneer het anoniem is. Want, dat betekent ook dat er dan allerlei geldstromen kunnen zijn die het daglicht niet kunnen verdragen. Dus, dat vind ik een probleem. Het lastige is ook dat er dan allerlei waardes gecreëerd kunnen worden waar overheden ook niks aan hebben hè. Dus, je creëert een hele andere economische werkelijkheid, terwijl nu de economie helemaal verweven is in de overheid en ook allerlei fiscale voordelen oplevert. En daarmee betalen we ook de maatschappij. En het creëert ... Ik vind het ook een dilemma, het creëert echt ook twee werelden. Je doet er wel aan, niet aan mee. Terwijl je juist vanuit mijn filosofie betalingsverkeer inclusief wil hebben voor iedereen. En hier betekent dat toch wel dat heel veel mensen het nog niet vertrouwen en dus, ja, dit vergroot de verschillen van de wereld. Dan kun je zeggen: "Dat is altijd bij iets nieuws". Maar, ik denk dat dat niet gunstig is. Wat ik ook nog wel een ethisch dilemma vind, is de betrouwbaarheid. Er is geen vertrouwen in het systeem. Het lijkt erop dat het nog steeds ... De creatie van de bitcoins is nog steeds niet helemaal doorzichtig. En de mogelijkheid om de koers te manipuleren en ... Of in ieder geval de volatiliteit, de beweeglijkheid van de koers, is heel erg groot, zodat het veel meer een speculatief karakter heeft dan echte waarde vertegenwoordigt.

SP1: Ja.

SP2: Dat vind ik een ethisch dilemma. Ja, dat zo.

SP1: En welke compliance risico's worden er volgens jou ... Of, zijn er volgens jou.

SP2: Nou, compliance risico ontstaat natuurlijk wanneer er anonimiteit is. Wanneer de koers gemanipuleerd kan worden door partijen. Wanneer de betrouwbaarheid van het totale volume van de bitcoin ook niet, het scheppen van de bitcoin, ook niet duidelijk is. Overigens is nog een ethisch dilemma las ik een paar weken terug dat het gigantisch veel geheugen en elektriciteit kost om Bitcoins te creëren.

SP1: Het minen ervan. Ja.

SP2: Het minen.

SP1: Ja. Klopt.

SP2: Ze hebben dan een minefabriek hier onlangs opgerold of zo. Die had stroom afgetapt.

SP1: Ze verwachten ook in ... Want, in IJsland daar zie je ook de meest bizarre dingen voorbijkomen op het moment dat je je daar dus eigenlijk een beetje in gaat verdiepen. In IJsland heb je blijkbaar hele goeie glasvezelconnectie en is het stroom of de energie laag qua kosten. En nu zijn daar dus een aantal miningfabrieken ook opgericht en die verbruiken eigenlijk al meer dan het aantal huishoudens in IJsland.

SP2: Zo.

SP1: Dus, vanuit de overheid moeten die ook gesloten worden, want ze kunnen het niet mee behapstukken. Dus, dat is echt, ja, dat is bizar. Ja. Ja. Klopt.

SP2: Nou kijk, compliance risico is ... Kijk, uiteindelijk is, als je praat over betalingssystematiek die volgt altijd waardetransporten. Daar is betaling een heel belangrijk instrument voor.

SP1: Ja.

SP2: En waardetransporten dat is altijd de economie en dat is de essentie van de economie. Het ruilen. Het laten groeien in waarde. Met minimale inspanning zoveel mogelijk waarde creëren, dat is economisch handelen. En als dat begeleid wordt door een ondoorzichtig betalingssysteem dan vraag je om problemen, want de mens is van nature hebzuchtig ...

SP1: Ja. Greed, ja.

SP2: En moet dus ... Daar moet je altijd een ... is er toch altijd nog een overheid nodig. Zeker met al die liberalen tegenwoordig moet je ook een overheid hebben. Een overheid die ook zicht heeft en op één of andere manier, dat is ook wel gebleken, controle heeft op het betalingsverkeer. Nou, daar gaat tot op heden de handel en de creatie van Bitcoins, denk ik, nog heel mank.

SP1: Ja.

SP2: En dus loop je ook een heel groot compliance risico daarmee.

SP1: Juist. Helder. Wellicht zit er wat overlapping in, maar welke aspecten zouden van volgens jou, Johan, verbeterd kunnen worden ethisch gezien? In de bitcoin handel. Als je ze zou moeten categoriseren.

SP2: Ja, met het risico dat ze er allang zijn, maar er zou veel meer duidelijkheid moeten zijn over de, ook voor het gewone volk om het zo maar te zeggen, voor de creatie van Bitcoins, het minen. Hoe werkt het nou? Wie heeft daar dan ook toezicht op? Er moet een veel betere ... Er zijn een internationaal toezicht eigenlijk op moeten zijn. Ja, eigenlijk veel meer transparantie. Dus, wat ze misschien beogen om bij die niet transparante banken weg te blijven oorspronkelijk, creëren ze nu een eigen nog veel erger circuit, in mijn ogen. Je proeft wel, ik heb het er niet zo mee.

SP1: Ja, maar dat is prima. Ja.

SP2: Dus, er moet regulering komen. Kan niet anders. En transparantie. En kennis ervan.

SP1: Helder. Dan zijn we al aangekomen bij het tweede thema. Wat veel wordt gedaan, is dat ... Bitcoin is dan opgericht als een soort van betaalmiddel, maar eigenlijk worden ze veel vaker vergeleken met een aandelenmarkt en beleggingswereld. Wat McEntire dan ook voorschrijft is van, goh, laten we vooral leren van de huidige praktijken die we al hebben. Dus, als we dan kijken naar de bestaande deugden in die aandelenmarkt en beleggingswereld. Allereerst, welke deugden of ongeschreven regels ken jij in deze markten?

SP2: In de beleggingswereld?

SP1: Ja. Aandelenmarkt. Ja.

SP2: Nou, een deugd is dat iets in waarde kan groeien en dat je daar met de nodige risico in kunt ... risico kunt nemen en daar een beloning voor kunt krijgen. De een noemt dat speculeren. De ander noemt dat verantwoord beleggen. Dat je tijdelijk van de ene waarde in een andere kunt hè. Dus uiteindelijk, de aandelenmarkten die vertegenwoordigen altijd een waarde. En kun je die ... En dat is dus een vluchtheuvel voor beleggingen in plaats van een spaarrekening of in

plaats van vastgoed. Daarmee kun je ook een mooie mix maken in hoe jij denkt je vermogen te moeten beleggen. Dus, de vermogensspreiding functie, de waardecreatie functie, de beloning voor risico functie, dat zijn wel deugden van de beleggingsmarkt.

SP1: Van de beleggingsmarkt. En hoe worden deze deugden volgens jou gewaarborgd?

SP2: In de beleggingswereld?

SP1: Ja.

SP2: Nou, die worden daar wel door toch wel een toezicht van de overheid op de effectenmarkten en ook wel op de obligatiemarkten, dus de overheid houdt daar ook toezicht op dat dat wat daar gebeurt dat daar ook niet teveel onder valse voorwendselen wordt gehandeld, dat duidelijke prospectussen zijn op het moment dat de aandelen uitgegeven worden en dat soort dingen. Dat de beleggingsinstanties, dus de banken, ook als zij hun klanten adviseren ook ze goed wijst op de risico's. Al die disclaimers die we hebben. Dus, ook daar zit weer een wetgeving achter. Dat heeft te maken met die spreidingsfunctie. Ja, dat zijn, denk ik, wel heel belangrijke. Wel dingen die vanuit de overheid komen.

SP1: Ja. Ja. Nu komen we op de drie deugden die McEntire voorschrijft. Hij zegt eigenlijk, als hier sprake van is dan valt elke praktijk ethisch gezien te redden. Dat is rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed. Als we dus kijken naar de bestaande beleggerswereld, hoe vind jij dat de rechtvaardigheid is gewaarborgd? Qua deugd. Als er al sprake van is natuurlijk hè. Dat is de ...

SP2: Nou, rechtvaardigheid kan zijn dat als het duidelijk is wat voor risico mensen lopen, mensen met investeringen met hoger risico ook meer rendement geven. En dat zou je rechtvaardig kunnen noemen. Wat minder rechtvaardig is, is dat als je eenmaal een kwartje hebt makkelijker twee kwartjes kunt maken dan wanneer je maar een dubbeltje ... voor een dubbeltje bent geboren. Dat is dus niet zo rechtvaardig. Maar goed, dat is inherent aan het kapitalistisch systeem. Ja, er is moed voor nodig om in de beleggingen te stappen, want uiteindelijk heeft moed altijd ... Er bestaat alleen maar moed als er ook risico's zijn. Dus, daar is wel moed voor nodig. En moed is ook ... Er is ook sprake van moed als er risico's zijn en als die risico's zichtbaar zijn. Anders is moed geen moed, maar naïviteit. En nou, dus doordat daar wetgeving voor is van, nou, de risicocategorie van beleggen, is dat ook wel aan de orde. Wat was de derde die je zei?

SP1: Eerlijkheid.

SP2: Ja, eerlijkheid is als er gewoon door bedrijven of over vermogenstitels goed gecommuniceerd wordt hoe de onderlinge bedrijven het doen. Ik denk dat dat nog de lastigste is, want uiteindelijk heeft een belegger nooit goed inzicht in ... is die markt toch altijd te groot om daar echt heel transparant inzicht te hebben wat daar precies gebeurt. Dus, of het ook allemaal eerlijk gebeurt. Of dat de koers niet gemanipuleerd wordt. Want, dat zou je ook onder eerlijkheid kunnen ...

SP1: Ja.

SP2: Ik denk dat dat ook bij beleggen, in de beleggingswereld, ook nog moeilijk is.

SP1: Ja. En bij welke instantie zou jij ... Als daar verbeterpotentieel zou liggen, bij wie vind je dan ... Welke instantie moet dat dan waarborgen, die eerlijkheid?

SP2: Nou, als je ... Kijk, die beurzen en dergelijken, die zijn natuurlijk allemaal internationaal, dus dan moet je al bijna een internationaal IMF achtige instantie hebben of de ECB.

SP1: Ja.

SP2: Je kunt dat moeilijk aan een lokale nationale bank overlaten.

- SP1: Ja. Wellicht ook je jurisdicties ... Helder. We zijn al bij thema drie aangekomen van de vier. Nu gaan we kijken, zeg maar, welke deugden dan toepasbaar zijn dus in de bitcoin handel. Dus, we hebben het net over de beleggingswereld gehad en dan nu over de praktijk van cryptovaluta zoals Bitcoin. Allereerst, welk verschil zie jij tussen de beleggerswereld en de handel in Bitcoin.
- SP2: Nou, dat de transparantie die in de beleggingswereld niet bijster groot is, bij de bitcoinwereld helemaal niet is. Het is heel moeilijk voor een deelnemer of een buitenstaander om te voorzien wat daar nu eigenlijk gebeurt. Het is veel manipulatiever. Komen we zo op die rechtvaardigheid uit. Dus, ik ... Het is, de schepping en de waardecreatie en de waardeontwikkeling zijn veel moeilijker te volgen. En het is ook een markt die, doordat hij ... misschien ook wel omdat hij nog nieuw is, maar juist door zijn grote volatiliteit ook niet snel toegankelijk is voor de grote massa, terwijl de aandelenmarkt dat wel meer is.
- SP1: Ja.
- SP2: Dus, daar zitten ... En het onderliggende product is natuurlijk in dit geval één valuta in tegenstelling tot de beleggingswereld waar het om veel meer waardes of effecten of vermogenstitels gaat.
- SP1: Helder. De deugden die je zojuist opnoemde die volgens jou spelen in de beleggerswereld, denk je dat die ook toepasbaar zouden kunnen zijn in de handel van Bitcoin?
- SP2: Nou, ik beperk me even tot de delen van McEntire hè.
- SP1: Ja, dat mag. Dat is ook prima. Maar ... Ja.
- SP2: Die heb je net genoemd.
- SP1: Ja, maar daarvoor gaf je ook aan ...
- SP2: Ja, ook ... Ja.
- SP1: Winst maken, risico's nemen ...
- SP2: Ja. Oh, de ... Het nut van de beleggerswereld.
- SP1: Ja.
- SP2: Ja, je ziet dat risico's nemen is zeker ook ... Een beloning krijgen voor risico is aan de orde hè. In de wereld van de bitcoins. Om er als alternatieve belegging in te gaan, vind ik het veel minder geschikt omdat het veel te veel op en neer gaat, de waarde. Het is echt dan ... Dan wordt het meteen ook al heel speculatief. En om waarde te laten groeien, een bestendige waardegroei zie ik daar niet in hè. Maar, daar is het weer veel te beweeglijk voor.
- SP1: Ja.
- SP2: En op de deugden van McEntire vind ik het heel ... vind ik ze helemaal niet zo goed scoren.
- SP1: Je bent me voor, want dat zijn inderdaad de volgende vragen.
- SP2: Ik heb het geleerd. Want, die deugden daar zeg je van, rechtvaardig ... Nee, wat was het ook alweer? Eerlijk?
- SP1: Het was rechtvaardigheid. En dan is nu de vraag van, hoe zou je, ook al, ja, misschien vind je ze totaal niet van toepassing, maar hoe zou je die willen omschrijven qua toepasbaarheid in de bitcoin handel? Dus, rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed.

- SP2: Nou, moed, van moed, om met de laatste te beginnen, is sprake, wat ik net zei, als er risico's zijn en als die risico's inzichtelijk zijn.
- SP1: Ja.
- SP2: En de risico's zijn ... Er zijn risico's, er zijn grote risico's bij beleggen in Bitcoins. Dat blijkt wel. En die zijn ondertussen ook wel inzichtelijk dat het grote risico's zijn. Maar ja, dan ... Als speculeren moedig is dan is er ook moed voor nodig. Het is ... Het andere is eerlijk en rechtvaardig?
- SP1: Yes. Ja.
- SP2: Kijk, rechtvaardigheid staat bij mij ter discussie omdat ik het idee heb dat de bitcoin te manipuleren is door partijen. En als hij te manipuleren is dat betekent dat er een aantal mensen die kunnen manipuleren er veel meer voordeel van hebben dan anderen. En dat is niet eerlijk. Dat is niet rechtvaardig. En wat was de andere?
- SP1: Eerlijkheid.
- SP2: Eerlijkheid. En hoe hadden we net eerlijkheid ook weer omschreven?
- SP1: Met name het geven van informatietransparantie.
- SP2: Ja.
- SP1: Of alle bedrijven dat wel doen. Gedegen keuzes kunnen maken.
- SP2: Nou ja, daar vind ik veel te weinig sprake van, omdat juist die ... omdat het allemaal zo diffuus is, is het, denk ik, ook moeilijk om eventuele beleggers goed voor te spiegelen anders dan dat het gewoon een lot uit de loterij is en dat het een zeer speculatieve belegging kan zijn, ja, dan ... Als mensen dat goed doorzien dan kun je zeggen, nou, je doet eraan mee maar wat er dan vervolgens mee gebeurt en wie dan uiteindelijk met die winst goed is, het lijkt ook een beetje een speelbal te zijn.
- SP1: Ja.
- SP2: Dus, ik vind het per saldo niet eerlijk, niet rechtvaardig, en er is wel moed voor nodig, hoewel de mensen de risico's moeilijk kunnen inschatten.
- SP1: Ja. En hoe zou jij ... Of, welke normen zouden er opgesteld moeten worden om die deugden eventueel wel van toepassing te laten zijn deze praktijk?
- SP2: Nou ja, ik denk dat de norm zou moeten zijn, kijk, achter de bitcoin zitten bepaalde technologieën. Onder andere dan de blockchain technologie.
- SP1: Ja.
- SP2: Als we daarvan met z'n allen concluderen dat dat wel een technologie van de toekomst is dan zou het, denk ik, al nodig zijn dat er kennis is in de markt over de werking van de blockchain technologie in relatie ook tot de bitcoin. Dus, kennis. Want, kennis dat vergroot ook het vertrouwen. Oké. Zo werkt dat. Vervolgens moet er toezicht zijn op de mining, de creatie van Bitcoins. Omdat een niet-transparante ongebreidelde creatie dat zorgt ongetwijfeld voor waardedaling. En een plotseling gecreëerde schaarste kan dan weer tot ongelooflijke stijgingen leiden. Dus, dat, en wie kan acteren in die Bitcoins, dat moet ook helder en transparant zijn. De vraag wordt dan natuurlijk wel als het dan op die manier steeds meer gaat lijken op financiële markten of dan de aantrekkelijkheid er nog van is. Maar goed. En ik denk ook dat het niet anoniem kan zijn.
- SP1: Ja.

- SP2: Anonimiteit dat zorgt er toch voor dat er een alternatief geldcircuit is waar dan de criminelen gewoon, ja, gewoon als vliegen rondom een lamp op af gaan komen.
- SP1: Ja. Helder. Naast de drie deugden die we zojuist hebben besproken van McEntire aan welke deugd zou jij nu nog denken die deze handel ethisch gezien zou kunnen verbeteren? Dus, als we aan die ongeschreven regel ons houden dan kunnen we er nog wat van maken ethisch gezien.
- SP2: Nou ja, ik denk dat de ... Ik ga ervan uit dat de kracht zit in de technologie. En dat die als het een onafhankelijk systeem zou zijn wat dus op basis van technologie qua snelheid en noem maar op binnen randvoorwaarden van normaal energieverbruik en dat soort dingen, zou kunnen werken, dan kan dat de wereld vooruit helpen. Maar, dan is het belangrijkste gewoon, het moet gereguleerd, er moet toezicht op zitten. Anders dient het alleen maar tot een van de vele opgekomen en weer onderdrukte negatieve uitwassen van het kapitalisme.
- SP1: ? 0.20.07.1
- SP2: Dat is wel mooi gezegd hè?
- SP1: Ja. Is zeker mooi gezegd. Laatste thema zijn we aangekomen. En dat is, nu gaan we het hebben over de rollen en functies van verschillende partijen in deze handel. Want, we hebben het zojuist gehad over de ethische normen en deugden en uiteindelijk ook bij wie liggen die dan om, ja, om ze te waarborgen. Allereerst, welke partijen zouden volgens jou een grotere rol kunnen pakken om de ethiek in de bitcoin handel te kunnen waarborgen? Bij wie ligt dat?
- SP2: Ja kijk, omdat het zo internationaal is, moet je het altijd internationaal bekijken. Maar, dat staat en valt nog steeds bij de individuele landen. Dus je komt dan bij wetgeving, regeringen, parlementen, die ... Nou ja, en als je het met mekaar eens bent dan kun je in Europa via ... Dat is typisch iets wat je Europees kunt regelen. Net zo goed dat je nu de uitwassen van Facebook probeert te reguleren. Omdat zij alles maar gewoon doorgeven en ...
- SP1: Ja.
- SP2: Dus, ik denk met name daaraan. En misschien moet het ook gelinkt worden aan de mensen die de banken controleren. En of dat dan de Europese Centrale Bank moet zijn voor Europa of het IMF voor de wereld ...
- SP1: Een toezichthoudende functie.
- SP2: Een toezichthoudende functie. Dus ... Nou is het wel iets wat naast de banken zit hè. Dus, je zou ook kunnen zeggen, je moet het niet perse bij dezelfde instanties gaan bekijken, want je moet daar met een andere bril naar durven kijken. Maar, als dit echt zijn vlucht gaat nemen dan moet er desnoods een aparte poot voor opgezet worden die dat gaat ... Want, dit lijkt nu toch al behoorlijk uit de klauwen te lopen.
- SP1: Klopt. Komen we weer bij de drie deugden. Welke instantie zou volgens jou de rechtvaardigheid in de bitcoin kunnen waarborgen? Bij wie ligt dat?
- SP2: Ja, ik zit iedere keer te denken, wanneer is iets rechtvaardig als je een beloning krijgt voor je ... Volgens mij zitten die alle drie gewoon bij dezelfde. Of het nou moed is, rechtvaardigheid en eerlijkheid. De ene ... Voor moed is meer de goede informatieplicht.
- SP1: Ja. Bedoel je daarmee ook een stukje zorgplicht?
- SP2: Ja, zorgplicht. Nou, dat kun je ... Als Bitcoin niets is, zul je dat ook neer moeten leggen ... Je kunt dat leggen bij degene die ervan profiteert. Want, dat moeten banken ook. Maar, dan moet weer iemand anders het controleren. Dus, eigenlijk zou je de zorgplichtachtige, om daarmee ook het fenomeen moed te kunnen onderbouwen, dat zou je misschien wel bij degene moeten leggen

die ervan profiteert. Alleen is dat juist in de bitcoinwereld zo'n verspreide groep dan kan het bijna niet anders dan dat het bij de overheid moet liggen. Bij de regulerende instanties. En dat geldt ook voor zorgen dat het rechtvaardig is en zorgen dat het eerlijk is, want dan moet je juist ... En dat moet je supranationaal doen, want dit is flitshandel in een splitsecond over de hele wereld.

SP1: Ja. Helder. Hoe zou volgens jou die onderlinge samenwerking tussen die eventuele partijen bevorderd kunnen worden?

SP2: Nou er is samenwerking nodig, en die samenwerking, ja nou, dat kan pas bevorderd worden als het systeem ook toelaat dat het te volgen is. En dan kun je zeggen, dan praat je toch over een supranationaal, noemen ze dat geloof ik hè, bovennationaal orgaan.

SP1: Ja.

SP2: En de lokale landen. Want, uiteindelijk zullen partijen weer wel ergens wonen. En hier hoort, denk ik, ook wel, er vanuit gaande dat er ook misstanden zullen zijn, justitie bij.

SP1: Ja. Jurisdictie.

SP2: Er moet ook een opsporingsbevoegdheid zijn. Er moet ook een ... Ja, je ziet dat ... We hebben dat ook gezien bij de excessen van de internethandel. Of dat nou de Marktplaats is of wat dan ook. Dan zie je altijd dat daar opkomend altijd weer nieuwe ... De criminelen die proberen ook een graantje mee te pikken. Dus, dan moet je daar vervolgens weer achteraan. Want. Bitcoin moeten we echt wel iets mee.

SP1: Ja.

SP2: En ... Dus, dat moet je dus minimaal nationaal, maar eigenlijk ook internationaal aanvliegen, want anders, deze handel is niet te pakken, natuurlijk. Die stromen.

SP1: Nee. Is niet grijpbaar. Ja. Laatste vraag zo maar uitgekomen, Johan. Welke uitdagingen zie jij bij het implementeren van die eventuele vernieuwde rol om deugden die we zojuist hebben besproken te waarborgen? En dan rekening houdend dat het een gedecentraliseerde betaalmogelijkheid of organisatie is. Wat zie je als grootste heikel punt? Wellicht heb je hem al genoemd, hoor, maar ...

SP2: Nou kijk, ik zie ... Het grootste heikel punt is toch om uit de anonimiteit te halen. En om er een controlemechanisme aan ... Of, een controlemechanisme op te richten wat juist weer niet decentraal alleen is, want de handel is natuurlijk internationaal van Bitcoins. Nou, als je ziet hoe moeilijk het is. Het ene land die gaat er zelf in en even later stoppen ze weer hè. Of dat nou China is of wie dan ook.

SP1: Ja.

SP2: Dat is zo moeilijk. En dat moet wel snel, want anders verliest ... Kijk, een deugd is ook altijd wel dat die ... Die is niet eens genoemd. Maar, een deugd is het vertrouwen. Dat iets vertrouwen heeft. Of dat is een voorwaarde om een deugd te kunnen hebben. En als het zo flagrant blijft en het gaat van het ene schandaal naar het andere schandaal dan op een gegeven moment implodeert het weer. En dan blijkt het toch een tulpenbollenmanie te zijn geweest.

SP1: Ja. Waarvan we zeiden in die tijd dat we die nooit meer zouden hebben.

SP2: Dat zeiden we toen achteraf en er komt iedere keer iets nieuws hè.

SP1: Ja. Ja, dat klopt. Mooi. Helder. Nou, bedankt voor je tijd, Johan.

7.2.4 Respondent 8 – CEO van bedrijf van een cryptovaluta

Interview 8	
Aantal minuten:	39
Aantal sprekers:	2
Taal:	Nederlands

SP1: We hebben uitgebreid kennisgemaakt.

SP2: Ja.

SP1: Leuk. Ik zal jou eventjes kort meenemen, zeg maar, in wat voor soort onderzoek ik dan doe. Nou, het onderwerp is ethiek in de praktijk van cryptovaluta.

SP2: Ja.

SP1: Omdat ik zie dat daar best wel wat dingen in gebeuren dat ik denk van: "Hm. Er zijn geen, niet ... Ja, geen ongeschreven regels en is het wel allemaal even ethisch verantwoord?". Vind ik ook interessant. Dus, mijn vak waar ik in afstudeer, is leiderschap, management en bestuur. En ja, iets wat eeuwenoud is, is ethiek. Aristoteles en Plato. Dus, die boeken moest ik allemaal ook even door ? 0.00.36.1

SP2: Leuk. Leuk.

SP1: Ja. Vier keer gelezen voordat ik ze een beetje begreep. Dat is heel filosofisch. Maar goed, iets van 600 jaar voor Christus en wat nu helemaal hot en happening is al een tijdje, al zo'n twee jaar, is natuurlijk cryptovaluta. En ik vond het leuk om die twee dingen aan elkaar te koppelen.

SP2: Ja.

SP1: En kijken van, oké, als we ...

SP2: Dat heeft nog echt helemaal niemand gedaan.

SP1: Dat weet ik niet.

SP2: Het is niet zo'n hele ethische wereld, nee.

SP1: Nee. Er ligt potentieel.

SP2: Ja, precies.

SP1: Maar, nou ja, voor mijn ... Op het moment dat je gaat afstuderen dan zit je in je ...

SP2: Het is wel aardig, want ik denk dat onze integriteit er ook voor heeft gezorgd dat de AFM akkoord is gegaan.

SP1: Ja. Ja, dat is belangrijk. Ja. Ja. Integriteit, ook zoiets moois en intrigerend. Ja.

SP2: Ja. Sorry.

SP1: Maar ... Nee, nee, nee. Geen probleem. Tuurlijk niet. Je mag altijd onderbreken. Ik heb ... mijn hoofdfilosoof is Alasdair MacIntyre. Ik weet niet of je de beste man kent. Maar goed, dat is best wel een grote filosoof op het gebied van ethiek. En eigenlijk wat hij doet in zijn boeken is dat hij elke keer een bepaalde werkwijze hanteert.

SP2: Ja.

SP1: En hij spreekt met name over een drietal deugden. Dus, de normen, waarden, ongeschreven regels. Dat is moed, rechtvaardigheid en eerlijkheid. En als daar sprake van is dan is elke handel of praktijk te redden. Daar komt het eigenlijk op neer.

SP2: Moed ...

SP1: Rechtvaardigheid en eerlijkheid.

SP2: Oef.

SP1: Als die gewaarborgd kunnen worden ...

SP2: Oef. Oh, even wachten.

SP1: Ja.

SP2: Ik bedenk me net dat ik ? 0.02.05.0

SP1: Oh, echt? Oh, dat is even belangrijk. Ik heb hem net wel aangezet. 51505 verzonden.

SP2: Even kijken. Maar, net zo belangrijk, ik merkte ook dat ik ... Ik hoop niet dat het gaat regenen. Ja wel. Ik moet even mijn auto ...

SP1: Want, je hebt je auto openstaan? Oh.

SP2: Zet je hem even op pauze?

SP1: Ja, tuurlijk.

SP1: Ja. Dus, nou, Alasdair MacIntyre.

SP2: Moed, rechtvaardigheid en ...

SP1: Eerlijkheid. Ja.

SP2: Eerlijkheid.

SP1: Maar, die heb ik ook in de vragen een beetje verweven, zeg maar. En wat hij eerst doet, is dat hij een soort van diagnose van de ethische problematiek in elke soort praktijk. Nou, dit is de praktijk van cryptovaluta en dan pak ik de realtime Bitcoin, zeg maar. Die is natuurlijk het grootst op het moment. En dan gaat hij kijken naar de bestaande deugden in een vergelijkbaar praktijk. Ik heb daarvoor de beleggerswereld en de aandelenmarkt gekozen.

SP2: Ja.

SP1: Vervolgens van, oké, ja, ik gebruik de term deugden, omdat ? 0.03.04.4 maar dat zijn ongeschreven regels. Zo moet je het eigenlijk zien hè. Nou, welke denk jij dat toepasbaar zouden kunnen zijn in de bitcoinhandel en uiteindelijk, oké, welke rollen en functies voor een soort van politiek stelsel kunnen we daaraan koppelen, zodat dus ook die deugden worden nageleefd. Ja.

SP2: Allright.

SP1: Dus, ja, een beetje crea bea. Nou ja, wat is uw professionele achtergrond, dit chitchatje dat hebben we net al ...

SP2: Nerd.

SP1: Ja, nerd. Mooi. Ik leg hem eventjes jouw kant op.

SP2: Ja.

SP1: Zo. Nou, om te beginnen, ja, welke rol binnen jouw organisatie, goed, die is me ook duidelijk. Dan kom ik eigenlijk al aan bij het eerste thema. Ja, wat heeft u uiteindelijk doen besluiten om jezelf te specialiseren in deze cryptovaluta? Voor jou dan RetailCoin.

SP2: Voor mij was het om een businessprobleem op te lossen. Ik moet eerlijk zeggen dat voordat ik met RetailCoin aan de slag ging dat ik echt helemaal nog nooit naar blockchain had gekeken. Ik vond het ook niet interessant, omdat ik ben zelf geen handelaar, dus ja, ik heb daar gewoon niks mee. Ik doe ook geen aandelenhandel. Ik doe geen ... Ik heb nog nooit in verkoop gedaan. Dat soort dingen, dat doe ik niet. Maar, ik vind het wel leuk om erop te innoveren.

SP1: Ja, precies.

SP2: En nou ja, toen ik zag dat het gewoon het specifieke probleem op kon lossen toen dacht ik van: "Nou, laten we hier maar eens wat dieper in gaan duiken".

SP1: Ja. Helder. Waarom denk je dat deze gedecentraliseerde betaalmogelijkheid is opgericht?

SP2: Nou, ik denk dat ik wel weet waarom hij is opgericht. Omdat mensen zijn er ... Er zijn een groepje mensen geweest die niet de afhankelijkheid van de bank wilden hebben en dat is eigenlijk de basisreden waarom zij zijn begonnen hieraan. Ik denk dat als je gaat kijken naar het grotere plaatje dat .. Nou ja, dan zitten we eigenlijk op internet 3.0 hè. Dus, bij internet 1.0 dat zijn de planet internet en de world on lines van deze wereld.

SP1: Ja.

SP2: Internet 2.0 dat zijn de Facebooks en de YouTubes van deze wereld.

SP1: Ja. Instagrams, ja.

SP2: Maar, we zijn nu in de volgende stap gekomen. Dat is de internet value. En dat is waar we fysieke assets en geld kunnen gaan digitaliseren. En dat is, eigenlijk is het een natuurlijke evolutie, zeg maar, van het internet. Zoals ik het zie. Met daarbij als voordeel is dat je, ja, wat ik zeg, de afhankelijkheid van gecentraliseerde partijen, zeg maar, niet meer nodig hebt. Dus, dat je vertrouwen kunt creëren voor wat dan ook eigenlijk zonder dat daar een centrale partij boven zit die je moet vertrouwen. Maar goed, tot op heden weten we dit nog niet echt te realiseren. Misschien is het wel helemaal niet mogelijk om vertrouwen te hebben in een handel zonder dat er een onafhankelijke partij het algemeen goed bewaakt. Als je het vertrouwen bij de individuen legt, ja wie waarborgt dan dat deze individuen niet hun eigen belang kosten wat het kost willen behartigen?

SP1: Peer to peer.

SP2: Ja.

SP1: Ja, precies. Welke ethische problematieken ken jij in de bitcoinhandel? Of hoor je weleens van of ...

SP2: Ik zie de bitcoinhandel niet als ethisch. Niet.

SP1: Gewoon helemaal niet?

SP2: Nee. Nee. Het is een ongereguleerde markt. Mensen doen er alles voor om ... voor profit. Daar gebeuren ontzettend onethische zaken. Een hoop marktmanipulatie. En dat komt ook gewoon omdat het niet gereguleerd is.

SP1: Ja.

SP2: Dus, zolang iets niet gereguleerd is en daar heel veel geld op te verdienen is, dus die combinatie, zorgt voor een enorme onethische markt.

SP1: En hoe zie je dan die regulering met betrekking tot de gedecentraliseerde betaalbaarheid hè. We hadden het net peer to peer, vertrouwen.

SP2: Ja. Ja, dat is een goeie vraag. Dat is een goeie vraag. Ik ben er ook nog niet zo uit hoe je dat makkelijk en goed zou kunnen reguleren. Dus, ik denk ook niet dat het zo makkelijk gaat. Ik denk dat er op wereldwijde schaal afspraken voor gemaakt zouden moeten worden. Maar, je kunt geen afspraken meer maken met landen zoals bijvoorbeeld een Noord Korea of een Syrië of een Iran.

SP1: Er is geen jurisdictie.

SP2: Ja. En dan specifiek ook die landen, want daar valt gewoon geen afspraken mee te maken. En dat betekent dat uiteindelijk de, ja, vanwege het gedecentraliseerde karakter dat je dus altijd naar één van dat soort landen kunt gaan en, zeg maar, de rest van de wereld kunt gaan verzieken.

SP1: Ja. Op die manier. Precies. Helder. En als je dan kijkt naar, welke compliance risico's worden er genomen volgens jou?

SP2: Genomen door wie? Consumenten? Door handelaren? Door Bitcoinuitgever? Door wie?

SP1: Elke rol die daarin speelt. Dus, gewoon in de handel en zich hè. Dus ...

SP2: Er zit geen compliance op.

SP1: Fraude, noem maar op ...

SP2: Daar zit geen compliance op. Dat is gewoon wat de gek ervoor geeft. Dus, als iemand ... Ik zag dat laatst op tv: "Pst, pst, pst. Bitcoin kopen?". Ja. Nou ja, maar dat is het toch ook?

SP1: Ja. Ze staan nog net niet met die horloges, weet je wel.

SP2: Ja, ja. Precies. Maar, dat is het toch.

SP1: Ja.

SP2: Het is volledig ongereguleerd. Daar zit nog geen ethiek in. Het is nog te nieuw. Dus, dat is een markt die nog heel erg onvolwassen is, maar wel enorm groot is geworden in zijn onvolwassenheid.

SP1: Ja.

SP2: En wat je eigenlijk, denk ik, tot nu toe hebt gezien, is dat een markt die zo groot is geworden eigenlijk veel eerder gereguleerd werd. Nou, door de snelheid van die innovatie plus het decentrale karakter is het fantastisch moeilijk om dat op tijd te kunnen reguleren. En dat is dus ook niet gebeurd.

SP1: Ja. Bij te blijven.

SP2: Ja.

SP1: Ja. Helder. Ja, ze komen een beetje overeen, hoor. Maar goed, voor de structuur. Welke aspecten kunnen er volgens jou ethisch gezien verbeterd worden?

SP2: Nou ja, kijk, ik denk dat de bitcoinhandel, ik denk dat dat niet zo heel ver af staat van effectenhandel of van aandelenhandel. Dus, ik denk dat als je gewoon de normale regels toepast van normale aandelenregulering dat je dat gewoon één op één op crypto kunt gaan toepassen.

SP1: Kunt gaan toepassen.

SP2: Ja.

SP1: Helder. Gaan we al naar het tweede thema en dat ...

SP2: Dus, dat betekent ook dat ik vind dat de huidige wetgeving, ik denk, al voor 95% voldoet.

SP1: Ja.

SP2: Dat vind ik ook echt.

SP1: In de bestaande beleggerswereld en aandelenmarkt?

SP2: Ja.

SP1: Ja. Dat is een mooi bruggetje inderdaad naar het tweede thema. Want, welke normen en waarden, ongeschreven regels, ken jij daarin al? In die markt.

SP2: Nogmaals, daar zijn geen ongeschreven regels. Daar zijn geen waardes. Daar is letterlijk geen ethiek. Het is echt ...

SP1: In de aandelenmarkt, bedoel je dat ...

SP2: Oh, in de aandelenmarkt?

SP1: Ja.

SP2: Nee ...

SP1: Het is nu het tweede thema.

SP2: Oh, sorry.

SP1: Sorry. Ja.

SP2: Aandelenmarkt. Ja, aandelenmarkt, dat wordt natuurlijk gewoon gereguleerd door de AFM.

SP1: Ja.

SP2: Door de SCC. En die hebben daar gewoon specifieke regels opgesteld. En die regels die hebben ervoor gezorgd dat in ieder geval de afgelopen, ja, wat is het, bijna honderd jaar, denk ik, dat het redelijk oké is gegaan. Met hier en daar een kleine crash. Niet iedereen is even ethisch, maar dat betekent niet dat de ethische regels er niet zijn. Ik denk dat ze er wel zijn. Ik denk dat de reguleringen ook gewoon goed zijn. Maar ja, het is aan de mensheid om daar omheen te gaan en dat zie je dus af en toe ook gewoon gebeuren. Dus, ik denk dat, welk jaar was dat, 1932, 1986, 2001, 2008, nou, ik denk dat dat de momenten zijn, zeg maar, dat mensen loopholes vonden rondom die reguleringen zonder de echte regulering te breken. Nou, ethisch is dat natuurlijk niet, maar wel voor een groot gedeelte wetmatig.

SP1: Ja. Precies.

SP2: Of rechtmatig.

SP1: Ja. Ja. En hoe worden volgens jou deze deugden gewaarborgd in de bestaande beleggerswereld en aandelenmarkt?

SP2: Nou ja, kijk, ik vind deugden in een aandelenmarkt ook lastig, want die mensen worden gedreven door greed en eigenlijk niks meer.

SP1: Dat vindt jij. Ja.

SP2: Ja. In een aandelenmarkt en in een cryptomarkt.

SP1: Ja. We hebben het nu over de aandelenmarkt.

SP2: Ja. Nou ja, voor mij is dat een beetje hetzelfde.

SP1: Ja. Ik hoor het.

SP2: Ja, minus de regulering hè.

SP1: Ja. Ja.

SP2: Dus, ik denk dat mensen die gedreven worden door hebzucht sowieso niet zo ethisch zijn per definitie en altijd rondom een regulering heen zullen gaan als dat mogelijk is. Zelfs als het niet mogelijk is, maar er bijvoorbeeld een geringe pakkans is. Dus, dat ... Dus, hoe worden deze deugden gewaarborgd? Ik denk dat dat gewaarborgd wordt door de AFM. Maar, die heeft ook maar so far hun reach.

SP1: Ja, tuurlijk. Ja, precies.

SP2: Zij kunnen ook niet alles. En dan af en toe zie je dus dat er ook weleens iemand doorheen glipt.

SP1: Juist.

SP2: Ik denk dat een Palm Invest daar een mooi voorbeeld van is.

SP1: Ja, bijvoorbeeld.

SP2: Die zijn daar doorheen geslipt. Maar ja, er zijn nog wel meer dingen die daar een voorbeeld van zijn.

SP1: Ja. Helder.

SP2: Wil ik het niet op de Rabobank gooien.

SP1: Ja, mag hoor. Mag hoor. Het is niet dat ik dat nu voor de eerste keer hoor.

SP2: Iets in Mexico. Ik weet het niet precies.

SP1: Nee. Ja, dat waren wij. Boerenleenbank.

SP2: Ja, precies. En ik snap daar nog ...

SP1: ? 0.11.53.5

SP2: Ik snap dat nog steeds niet hè. Als er dan zo'n Mexicaan helemaal vol met tattoos en met van die kettingen aan komt en zegt van: 'Hier heb je een koffer met geld' ... Het zal vast niet zo zijn gegaan.

SP1: Dan zeggen wij: "De herkomst is plausibel".

SP2: Ja. Check.

SP1: Vinkje. Nee, sorry, even een zijstapje. Ja. En nu komen we dus op die, wat ik zeg hè, die deugden van die ethische filosoof Alasdair MacIntyre. Kijkend naar of die überhaupt toepasbaar zijn of sprake van is in die bestaande aandelen- en beleggersmarkt, hoe wordt volgens jou rechtvaardigheid gewaarborgd?

SP2: Hm ...

SP1: Heb je daar een idee bij?

SP2: Ja, dat is op zich wel een goed punt. Rechtvaardigheid. Ja, ik ... Kijk, op een moment dat de AFM dus reguleert dan is nog maar de vraag hoe rechtvaardig is dat. Want, in een ... Kijk, als ik denk aan rechtvaardigheid dan denk ik allereerst aan trias politica. Dus, dat betekent, zeg maar, scheiding der machten. En dat is er niet bij de AFM. Dus, de AFM is alles in één. En die bepalen, die handhaven en die beboeten. Terwijl er beperkt mogelijk is tot beroep. Ik bedoel, bezwaar aantekenen bij de AFM dat doe je bij de AFM. Dus, wij van WC-eend promoten WC-eend. Ja, weet je, dat ... Dus, rechtvaardigheid, beperkt.

SP1: Beperkt.

SP2: Ja.

SP1: Helder. En eerlijkheid gewaarborgd?

SP2: Nou ja, dan moet ik dus ook weer naar die AFM gaan kijken, want dat zijn de mensen die daar bovenop zitten. En dan uit persoonlijke ervaring vind ik dat goed gewaarborgd. Maar, dat heeft alles te maken met de integriteit van de mensen die daar werken.

SP1: Alleen enkel bij de AFM? Of bedoel je daar ook de partijen in zoals de grote banken, ik noem er maar drie, die daar ook een rol in hebben? Want, vaak komen de mensen ook wel bij ons.

SP2: Nee. Ik vind ...

SP1: Die willen beleggen.

SP2: Nee. In vind dat banken per definitie niet eerlijk zijn. Zij hebben een commercieel belang. En uiteindelijk zitten zij gewoon op een Excel sheet te managen of ze er wel of niet meer geld uit kunnen gaan halen. Kan het wel dan gaan we kijken of het nog binnen de kaders van de mogelijkheden valt. Dat het niet over het randje heen valt. Maar, kan dat prima dan wordt er eigenlijk niet meer naar eerlijkheid gekeken als wel naar commercieel belang.

SP1: Oké.

SP2: AFM daarentegen heeft geen commercieel belang. Dus, als je het over eerlijkheid wil hebben dan is, denk ik, de AFM beter geschikt dan de banken. En niet vervelend bedoeld, maar dat blijkt natuurlijk in de afgelopen jaren.

SP1: Nee, maar ik vind het interessante ... Ja, nou ja, interessant. Ja.

SP2: Hoewel, ING is niet zo eerlijk geweest. De Rabo is niet zo eerlijk geweest. Ik bedoel, ABN daar horen we dan misschien wat minder over, maar die zullen ook vast niet zo eerlijk zijn. Dus, dat ... Eerlijkheid, dat zie ik wel bij de AFM gebeuren. Dus, die rechtvaardigheid dat vind ik eigenlijk bij een rechtbank moeten gebeuren. Zij zijn de enige die recht zouden moeten mogen spreken. Maar, de AFM heeft dat nou eenmaal in zich ingebed.

SP1: Wat niet wil zeggen natuurlijk dat het altijd rechtvaardig is.

SP2: Nee, zeker niet, omdat het geen onafhankelijke rechters zijn.

SP1: Ja.

SP2: Dus, daarvan vind ik dus ook dat die rechtvaardigheid niet enorm is gewaarborgd.

SP1: Helder. Ja.

SP2: Nou is er wel een beroepsprocedure hè, die wel bij de rechtbank zit. Maar, dat is ontzettend complex. Dus, dat pad is te moeilijk om te belopen om te kunnen zeggen dat die rechtvaardigheid daadwerkelijk gewaarborgd is. Dus, uiteindelijk heb je maar te doen wat de AFM zegt.

SP1: Ja.

SP2: Ja. Nou, hetzelfde natuurlijk met de banken. Uiteindelijk heeft men maar te doen wat de bank zegt, maar eerlijkheid hoort daar dan niet zo zeer in thuis. Eerlijkheid hoort dan bij de AFM. Non-profit stichting. Zij hebben geen commercieel belang. En ze hebben fantastisch integere mensen in dienst die in ieder geval, zeg maar, naar their best of their abilities alles eraan doen om eerlijk te zijn. Ja.

SP1: Ja, precies. En hoe wordt volgens jou moed gewaarborgd en ik zal moe ... Oh.

SP2: Nu komen we dus wel bij de banken uit.

SP1: Nou.

SP2: Want dat is wat ik wel zie bij die bank, want die banken zijn wel degenen die, nou ja, met golven natuurlijk, ups and downs, de durfinvesteringen doen en zorgen dat dingen wel vooruit gaan komen. Dus, uiteindelijk zijn het de banken die het grote gedeelte van de investeringen maken. Ja, en daar is dus moed voor nodig om dat voor mekaar te kunnen krijgen. Ja.

SP1: Helder. Mooi. Derde thema. Dan gaan we kijken dus van, goh, welke deugden zouden toepasbaar kunnen zijn in de bitcoinhandel. Allereerst, welk verschil zie jij tussen de bestaande beleggerswereld, aandelenmarkt en de handel in cryptovaluta of Bitcoin?

SP2: Wereld van verschil. Bitcoin is niet gereguleerd. Aandelen is wel gereguleerd. Er gebeurt van alles om die markt te manipuleren om profit te genereren. Waarbij een bestaande aandelenmarkt toch wel gewoon beter beschermd wordt tegen sharks.

SP1: Ja. Haaïen. Ja, precies. Denk je dat dezelfde deugden toepasbaar zijn als in de beleggerswereld?

SP2: Ik denk wel dat ze toepasbaar zijn. Ik denk niet dat ze toegepast worden.

SP1: Mooi. Helder antwoord. Ja. Ja. Wil je daar nog verder iets over toelichten of ...?

SP2: Ongereguleerde markten. Iedereen doet van alles, zeg maar, gewoon om een eurootje meer te verdienen. En het liefst met een miljoen tegelijkertijd.

SP1: Ja.

SP2: Ten koste van anderen.

SP1: Ja, ja, ja. Eén voor allen, allen voor zichzelf.

SP2: Juist.

SP1: Juist, ja. Weer terugkomend op de deugden van MacIntyre hè. Hoe zou je de deugd rechtvaardigheid omschrijven aan de hand van Bitcoins? Dus een beetje met jouw innovatieve brein, zeg maar. Hoe zou je dat zien?

SP2: Een gedecentraliseerde rechtvaardigheid.

SP1: Ja. Of per definitie niet mogelijk, dat is ook een antwoord. Maar, ik daag je uit.

SP2: Nou ja, kijk, ik denk dat als we wat verder de toekomst in gaan, ik bedoel, nu is er geen mogelijkheid om er echt rechtvaardigheid op te hebben. Ik bedoel, we kunnen normale wetten en regels toepassen en dat kan voor een rechtbank komen. Dus, fraude blijft fraude. Oplichten blijft oplichten. Ik bedoel, dat soort dingen dat is gewoon de normale wetten. Maar, in een decentrale globale wereld zal er ook op een decentrale globale manier omgegaan moeten worden met die rechtvaardigheid. En ik denk dat onze huidige wereld niet klaar is om dat gewoon te kunnen. Dus, we hebben geen ... Ja, we hebben natuurlijk een internationaal strafhof, maar de helft van de landen doet niet mee.

SP1: Nee. Ja, dus hoe internationaal is het dan.

SP2: Nou ja, en dan werkt het niet met technologie. Dus, ik denk dat als we de rechtspraak, mag ik hem zo noemen, de rechtspraak zouden gaan decentraliseren en op de blockchain zouden kunnen gaan zetten, ik denk dat we dan ergens zouden kunnen gaan komen en de marktmanipulatie aan kunnen pakken middels het handhaven van de rechtvaardigheid.. Maar, hoe dat eruit zou moeten zien, wij zijn er nog helemaal niet klaar voor. Nee.

SP1: Kijkend naar eerlijkheid, hoe zou je die kunnen omschrijven en

SP2: Niet.

SP1: Vormgeven.

SP2: Ja.

SP1: In die handel.

SP2: Ja. Dus, op dit moment niet. Dus, omschrijven, die eerlijkheid die bestaat gewoon niet. Alles draait om profit en alles is gebaseerd op greed. Zeker met een Bitcoin.

SP1: Ja.

SP2: Niet alle blockchain solutions hè, maar alles op Bitcoin is dat wel, want dat ding is gewoon bedoeld om mensen meer te laten verdienen.

SP1: En als jij zo'n munt zou implementeren hè. Dus, er mag ook geld aan verdiend worden. Hoe zou jij dat dan proberen te waarborgen in zo'n ? 0.19.10.3 netwerk? Dus, die eerlijkheid. Hè, bijvoorbeeld net zoals hier ? 0.19.17.1

SP2: Nee, maar dat gewaarborgd ...

SP1: RetailCoin mag je bijvoorbeeld niet ... hebben consumenten niet het recht om in één keer terug te storten en dat om te zetten in euro's.

SP2: Ja, maar dat kan natuurlijk niet met Bitcoin, want het is een betaalmiddel.

SP1: Nee. Ja. Maar ...

SP2: Hoe zou je dat ... Ja, ik denk dat uiteindelijk op een ongereguleerde markt met een pure speculative coin, dus gewoon een 100% speculatieve munt wat de bitcoin is, op een

ongereguleerde markt, ik denk dat daar geen eerlijkheid te behalen is. Dus, die markt moet gereguleerd worden en transparanter worden

SP1: Ja. Helder. Komen we bij de laatste deugde van MacIntyre. Moed. Hoe zie jij die in de bitcoinhandel?

SP2: Nou ... Kijk, moed en angst ligt natuurlijk redelijk dicht bij mekaar, tegenovergesteld.

SP1: Als vriend of vijand, ja.

SP2: Precies. En ik, wat ik nu zie, is dat overheden, EU, ook banken, vooral acteren vanuit een angstperspectief en nog niet zozeer vanuit een moed perspectief. Dus, als je dat wat dichterbij huis zou halen, zeg maar, Chris is prima bezig met een stukje moed, maar je ziet ook, zeg maar, dat zijn initiatieven eigenlijk in ieder geval tot nu toe nog niet echt tot iets hebben geleid wat praktisch inzetbaar is. En dat komt door de angst die erachter zit vanuit, nou ja, vanuit de organisatie. Dus, hij heeft leuke innovatieve ideeën van: "Joh luister, dit zouden we kunnen doen om waarde toe te kunnen voegen". Dat vind ik de moed kant. Maar, op dit moment is het nog niet ver genoeg om te zeggen van: 'Dat gaan we dan ook uitrollen in de praktijk en er iets mee doen'. Dus, dat wordt geregeerd vanuit de angst, waarbij dus de banken op dit moment eigenlijk allemaal zeggen van: "Luister, doe maar niet, want we weten het niet. We kennen het niet. We weten het niet. We snappen het niet genoeg".

SP1: ? 0.21.07.0

SP2: Precies.

SP1: Ja.

SP1: Angst weer.

SP2: Dus, dat is gewoon puur angst.

SP1: Ja.

SP2: Ja.

SP1: Helder. Naast de drie deugden van MacIntyre welke deugden zou jij zelf nog toepasbaar kunnen vinden in de bitcoinhandel? Die bij zouden kunnen dragen aan het algemeen goed.

SP2: Ja, die Bitcoinhandel en dat ...

SP1: Ja, misschien vindt je hem wel ...

SP2: Nou ...

SP1: Ik gebruik de bitcoin, zeg maar, als realtime voorbeeld, maar ... of een cryptovaluta.

SP2: Nou, dat ...

SP1: Er zijn er 1500 op het moment.

SP2: Nou, er zijn nog wel verschillen tussen een cryptovaluta en een cryptovaluta. Dus, als je bijvoorbeeld kijkt naar bijvoorbeeld ... Ik weet niet of je de coin NLG kent? De Nederlandse Gulden.

SP1: Nee, nog niet.

SP2: Dat is een Nederlands betaalmiddel. Het bestaat al een paar jaar ondertussen.

SP1: Ja?

SP2: Dat zie ik nog steeds hetzelfde als Bitcoin. Dus, als een technologie geen intrinsieke waarde creëert wat is dan de toegevoegde waarde van die technologie? En als er geen toegevoegde waarde is van die technologie maar puur speculatief en mensen laten gokken, ja, ik vind een casino ook geen toegevoegde waarde hebben, zo zie ik die Bitcoin ook in de bitcoinhandel. Dat is gewoon voor mij casino's. De vraag is, welke toegevoegde waarde levert die technologie en zo'n cryptovaluta? En welke intrinsieke waarde creëert hij nou eigenlijk?

SP1: Ja.

SP2: En daar zie ik dus oplossingen die daadwerkelijk intrinsieke waarde creëren, maar niet Bitcoin. Dus, Bitcoin die dankt zijn bestaan op basis van zijn brand recognition. That's it. Ik zie geen enkele andere toepassing, zeg maar, van Bitcoin die nut heeft. Dus, ook betalen met Bitcoin zie ik helemaal niet als iets nuttigs.

SP1: Nee.

SP2: Dus, ik denk dat de coin en sich, de technologie voor die coin, ik denk dat het een leuk proefballonnetje is, zeg maar, om een betaalmiddel van te maken, maar ik denk dat het helemaal niet geschikt is als betaalmiddel.

SP1: Als betaalmiddel.

SP2: Nee. Ik bedoel, op het moment dat mensen het echt gaan gebruiken dan worden je transactiekosten te hoog. Dat hadden ze van te voren ook niet bedacht. Nee. En we gaan maar door en we gaan maar door en we gaan maar door.

SP1: Ja.

SP2: Dus, ik denk dat het helemaal niet geschikt is. Ik denk ook niet dat een echte valuta decentraal zou moeten zijn. Ik denk dat dat een te grote impact op de economie zou kunnen hebben die oncontroleerbaar wordt. Waar dus volledige landen op failliet kunnen gaan. Ik denk dat Venezuela, zeg maar, een mooi land is daar we straks dat gaan zien.

SP1: Die hebben weer olie er tegenover gezet.

SP2: Nou ja, kijk, die zijn al failliet of nou ...

SP1: Ja, praktisch.

SP2: Praktisch failliet. Dus, die ...

SP1: Daarom hebben ze nou zo'n online munt. Ja.

SP2: Ja, ja. Je kan maar iets proberen.

SP1: Ja. Ten opzichte van de olie, want die ? 0.24.36.5 hebben ze veel daar. Ja.

SP2: Ja, precies. Maar ja, dan ga je dus kijken van, nou ja, als je dat dan in perspectief plaatst en je ziet dan een land als Venezuela die er olie tegenover zet ten opzichte van een telegram die gewoon twee keer zoveel in een ICO ophaalt. Maar, een land dat een ICO doet dat zit hier en ... Maar, dan nog niet eens de helft zo groot, zeg maar, als een chatapplicatie.

SP1: Dat is wel een beetje ... Ja.

SP2: Dat is gewoon een beetje triest.

SP1: Ja.

SP2: Ja.

SP1: Intrigerend.

SP2: Ik denk wel dat de technologie en sich dadelijk iets zou kunnen gaan creëren vast wel bruikbaar is. Om dat los te laten en in de power to the people te gaan geven op het gebied van zoiets impactvols als, zeg maar, een currency, ik denk dat de mensheid er helemaal niet voor klaar is, ongereguleerd. Ik denk dat mensen in principe ... dat er teveel mensen in principe greedy zijn en dat het daarom eigenlijk nooit kan werken zonder overside.

SP1: Oké.

SP2: Dus, ik geloof wel in een centrale cryptovaluta.

SP1: Ja.

SP2: Ja.

SP1: Ja.

SP2: Eentje die gewoon door de ? 0.25.54.5 is uitgegeven en ...

SP1: Ja. Dan komen we bij het laatste thema, Hugo. Ik vind wel een leuk perspectief, hoor. Moet je straks wel nog iets over zeggen. De rollen en functies die verschillende partijen kunnen pakken. Welke partijen en instituties zouden volgens jou een grotere rol kunnen pakken om de ethiek te waarborgen die daar nu al actief in zijn? Je hebt de miners. Je hebt natuurlijk de wallets. Je hebt best wel partijen. Consumenten zelf. Peer to peer.

SP2: Oké. Nou, in principe is geen enkel commercieel bedrijf enorm ethisch. Je kunt wel bedrijven hebben die hun best doen. Maar uiteindelijk, iedereen met een commercieel belang heeft een commercieel belang en geen ethisch belang.

SP1: Ja.

SP2: Dus, commercie binnen de regelgeving van wat mag, zal toch wel de randjes van de ethiek worden opgezocht. Door miners. Door wallets. Door exchanges. Door ...

SP1: Het is natuurlijk ook maar de vraag, en die zei jij net ook van, is een mens en sich überhaupt ethisch? Ook NGO's. Maakt niet uit. Je ziet heel vaak bij stichtingen, etcetera, voor goede doelen, dat daar ook het een en ander niet klopt omdat er maar eentje het eigenlijk verpest voor zo'n organisatie.

SP2: Ja.

SP1: Ja. Dus, dat is ...

SP2: Dat klopt.

SP1: Dat is ook wel een interessante. En daarbij ook van, wat zien we aan ethiek hè. Voor de een is ethiek dat we ...

SP2: Ja, het is ook rekbaar hè, ethiek.

SP1: Ja. Ja, precies.

SP2: Dus, dat gaat echt over persoonlijke mening en opvoeding en cultuur en ...

SP1: Ja.

SP2: Dat heeft allemaal te maken hoe je ethisch ergens naar kijkt. Of hoe je ethiek bekijkt.

SP1: Juist.

SP2: Mensen die er meer in hebben gestudeerd die begrijpen het toch wat beter. En mensen die er wat minder in hebben gestudeerd, ja, die denken van: "Nou ja, dit moet toch gewoon kunnen".

SP1: Ja. Ja, even een klein zijstapje, hoor, maar wat ik altijd heel bijzonder vind, als we kijken naar Machiavelli, de Italiaan.

SP2: Ja. Love him.

SP1: Ja. Nou, weet je, ethiek was gelijk aan kracht.

SP2: Ja.

SP1: Alles met de kop indrukken.

SP2: Ja.

SP1: En dat was toen goed. En nu is dat eigenlijk ... fouter kan bijna niet. Even zwart wit gezegd hè. Dat pakken ze best wel vaak als voorbeeld.

SP2: Ik denk dat er toch een heleboel mensen zeker in de corporate wereld Machiavelli als leidraad hebben.

SP1: Ja.

SP2: Ja. Dus, you can not be loved and feared at the same time. It's better to be feared than loved hè.

SP1: Ja. Hij hield van gruwelijke dingen. Ik weet niet of je weleens zijn stukken hebt gelezen?

SP2: Ja, Machiavelli zelf heeft het alleen maar beschreven hè, dus ...

SP1: Ja, klopt. Maar, gaf ook ... was een consultant voor heel wat keizers.

SP2: Dat dan weer wel. Ja, ja.

SP1: Die wel hun ... Maar goed. Maar ja.

SP2: Maar ja, hij had wel gelijk.

SP1: Maar, ik bedoel maar, de transitie van ethiek hè. Dus, hoe dat het toen werd neergezet van: "Dit is goed, als je zo handelt". En als je dat nu aan een persoon op straat zou zeggen die zou zeggen: "Nee, dat voelt ethisch helemaal niet goed".

SP2: Nou, sowieso, dat is ook nog eens een keer tijdsgebonden en het is ...

SP1: Ja, ja, ja.

SP2: Het is een persoonlijke mening uiteindelijk, ethiek.

SP1: Ja.

SP2: Ik ben er nog niet zo ... Ik ben wel een voorstander van Machiavelli als ik heel eerlijk ben. Dus, ik ...

SP1: Centraal ook waarschijnlijk.

SP2: Ik begrijp hem ook. Ik denk ook dat hij gelijk heeft. Alleen, de doelen die hij nastreeft zijn niet de doelen die ik nastreef. Maar, ik denk dat als je zijn doelen nastreeft binnen deze mensheid en dat nog steeds, ja, dan heeft hij wel gelijk. Ik bedoel, op het moment dat jij dus een uprising krijgt in jouw land, ja, dan kun je het maar beter de kop inslaan en als je daarvoor vijf miljoen mensen moet vermoorden dan moet dat maar, want anders krijg je namelijk een groter probleem. Dus, voor hem, zeg maar, heiligt het doel de middelen. En afhankelijk van je doel, zeg maar, kan ik me daar prima in vinden.

SP1: Ja. Ja.

SP2: Niet mijn doel. Dat niet.

SP1: Nee. Nee, maar ja, interessant.

SP2: Maar, ik kan het wel vinden. Ja.

SP1: Ik vind het wel leuk om ook achtergrond te weten. Ja.

SP2: En ik weet, zeg maar, dat het in elke top van elke corporate er gegarandeerd, zeg maar, 25% van de mensen Machiavelliaanhangers zijn.

SP1: Die heb je, denk ik, ook wel nodig.

SP2: Ik weet niet of je ze nodig hebt, maar ze zijn er wel. Dus, je kunt er niet omheen.

SP1: Ja. Ja. Ja, ja. Eventjes kijken, hoor.

SP2: Ja.

SP1: Hadden we nou nog die partijen en instituties hè.

SP2: Ja. Dus, welke partijen en instituties zouden een grotere rol kunnen pakken om ethiek te waarborgen in de bitcoinhandel.

SP1: Ja.

SP2: Nou, ik denk dat de huidige instituties die vandaag de dag, zeg maar, de financiële markt bestrijken, dat die dat prima in staat zijn voor het land waarin het gebeurt. Ik denk dat dat nog best wel wat strakker mag. Dus, ik denk dat je veel strakker, zeg maar, op je land mag zitten. Denk bijvoorbeeld aan China. Nou ja, China zit heel strak bovenop zijn land en bovenop zijn burgers en de overheid bepaalt wel wat die burgers doen.

SP1: Wat gebeurt, ja.

SP2: Nou, daar zie je toch in dat mensen daar toch nog steeds omheen gaan. Maar, wat er hier eigenlijk gebeurt, is het omgekeerde. Daar wordt gezegd van: "Joh luister, doe maar alles wat je wilt, totdat we het niet leuk vinden". Ja, dat is eigenlijk het hele omgekeerde. Ik denk dat dat in een ongereguleerde markt, zeg maar, alleen maar voor problemen zorgt. Dus, ik denk dat het ook echt aan de AFM is om hier gewoon fatsoenlijke wet- en regelgeving voor te maken om die ethiek te kunnen waarborgen.

SP1: Juist.

SP2: Maar, die kunnen dat alleen maar voor Nederlandse clubs.

SP1: Ja. ? 0.31.01.4

SP2: Precies. En het is heel makkelijk tegenwoordig om gewoon alles te structureren in het buitenland, zodat de AFM er helemaal niks meer over te zeggen heeft. Nou, dat is dus wel een probleem. En ik denk dus eerlijk gezegd dat als je nu kijkt naar landen zoals Malta die dan toch weer de cryptolanden van de wereld willen gaan worden, ja, dat die gewoon een lagere ethische standaard hebben dan wij hier in West Europa hebben.

SP1: Een beetje out of the box, maar gewoon één grote overkoepelende organisatie, zoals van AFM, voor de cryptovalutamarkt? Juist ...

SP2: Dus als de united nations?

SP1: Zoiets.

SP2: Gaat niet werken.

SP1: Ja.

SP2: Ja.

SP1: Daar zie jij geen toekomst in?

SP2: Jawel, maar dat gaat niet werken.

SP1: Ja.

SP2: Het werkt nu al niet voor de united nations.

SP1: Maar, hoe zou het wel kunnen werken, denk jij?

SP2: Ik denk niet dat het kan.

SP1: Iets met technologie die het kan ondersteunen. Ik weet het niet, hoor. Maar ...

SP2: Nee.

SP1: Nee.

SP2: Nee, dat is het hele mooie van dat decentrale. Niemand heeft er grip op. Dus, je kunt doen en laten wat je wil, maar je hebt er toch geen grip op. En je kunt heel hard er tegenaan schoppen, maar je hebt er geen grip op. Dus, technologisch gezien, wat je zou kunnen doen, net zoals China, is het internet blokkeren. En het type verkeer blokkeren.

SP1: Firewall. Ja.

SP2: Ja. Nou ja, dat kan. Maar, dat is niet iets wat wij in Nederland a wensen en b kunnen. Dus, onze technologie rondom de landsgrenzen is niet goed genoeg om dat te kunnen blokkeren. Dan zou je dus de samenwerking moeten gaan zoeken met alle internetproviders, met de Ziggo's van deze wereld. Nou ja, lijkt me lastig. Ik bedoel, dan komen natuurlijk onze rechten van de mens, rechten van vrijheid van meningsuiting.

SP1: Je hebt het geprobeerd bij een aantal MKB's hier in Tilburg, laat staan, ja, de samenwerking.

SP2: Ja. Nou ja, dat ...

SP1: Is moeilijk.

SP2: Nou ja, maar dat moet je dan opleggen vanuit de rechtspraak.

SP1: Ja.

SP2: En dat denk ik niet dat op de huidige rechtsregelgeving dat erin kan komen. Dat haakt wel echt in op de vrijheid van de mens. Dus, ik denk niet dat dat op dit moment zo maar kan. Maar, het zou wel moeten.

SP1: Ja.

SP2: Ja.

SP1: Helder. We hebben hem net al wel een beetje geraakt, maar voor de structuur, hoe zou jij dan die rechtvaardigheid willen waarborgen bij iemand binnen de bitcoinhandel, bij welke partij?

SP2: Nou, de rechtvaardigheid gewaarborgd die leg je toch weer bij de AFM.

SP1: Ja.

SP2: Ja.

SP1: Helder. De eerlijkheid.

SP2: AFM.

SP1: AFM. En moed?

SP2: Ja, er zit natuurlijk wel een verschil in tussen eerlijkheid waarborgen en zorgen dat mensen het ook gaan doen. Dus, ik vind dat de ondernemers ook wel degelijk een eigen verantwoordelijkheid hebben. Maar, als je hem wilt waarborgen, zul je inderdaad bij de AFM moeten zijn, denk ik.

SP1: Ja. Regels en zo.

SP2: Ja. Moed. Dan kom ik toch weer terug op de banken. Die kunnen daar wel wat stappen in gaan zetten om ervoor te zorgen dat deze internet 3.0 ook tot realisatie gaat komen.

SP1: Juist. Zo ja, maar aan de andere kant ook, wat met moed ook wordt bedoeld, is een stukje zelfredzaamheid van de consumenten i-markt en sich.

SP2: Ja.

SP1: Je ziet ook best wel vaak als je wil gaan beleggen dat die ... als je geen consultant wil van een bank dan moet je een hele test afleggen wil je bekwaam zijn om te mogen beleggen.

SP2: Ja.

SP1: Een stukje zorgplicht, dus bij bank weer, is opgelegd vanuit de Nederlandse Bank AFM.

SP2: Juist. Dus, dan ligt dat inderdaad bij de AFM.

SP1: Ja. Helder. De rode draad.

SP2: En ik denk dat zolang dat er nog niet is dat ondernemers zelf ook zo'n, zeker zo'n investeerderstest mogen toe gaan passen om de consument proactief te beschermen van domme fouten. Ik denk dat dat ook kan, maar het probleem daarvan is weer greed, omdat dat een blocker geeft, zeg maar, voor consumenten om te investeren.

SP1: Ja.

SP2: Dat is natuurlijk net de AFM zijn bedoeling. Maar, dat is nou net niet de cryptomensen hun bedoeling.

SP1: Hun bedoeling.

SP2: Ja. Dus, daar zitten tegenstrijdige belangen die niet overbrugbaar zijn, dus ja, dat is wel complex.

SP1: Ja. Lastig.

SP2: Heb je een klein ogenblikje?

SP1: Ja, zeker. Ja, ja. Tuurlijk.

SP1: Hoe zou je de onderlinge samenwerking van de verschillende partijen in de bitcoin, hoe denk je dat die bevorderd zou kunnen worden? Als er al sprake is van een samenwerking.

SP2: En dan bedoel je, zeg maar, tussen partijen als wallet, exchange, de handelaren ...

SP1: Ja. Dat ook. Maar ook bijvoorbeeld, je zou het ook ... Wat ik ook een heel interessant perspectief vond van Chris, die zat heel erg op transparant maken. Dus, weten met wie je handelt. Een soort van profiel maak je dan, zeg maar, aan. En dan, ja, op het moment dat ik dus munten wil kopen of verkopen dan weet ik dus van wie ik het koop of aan wie ik het ga verkopen en kan ik zelf zeggen van: "Nou nee, wil ik niet, wil ik wel". Dat idee.

SP2: Ja, nou ja, om dit goed te kunnen, zou je dan gedecentraliseerde identification moeten hebben. Dan is de vraag, zeg maar, als ik nou een handelaar zou zijn en er zou een of andere shady Iranees naar me toe komen van: "Pst, pst, Bitcoin kopen?" ...

SP1: Ja.

SP2: Ja, daar hebben we het dan toch over? Zou me dat uitmaken? Zou mij dat boeien als consument zijnde? Ik denk het niet. Als die Bitcoin goedkoop is, dan koop ik hem wel. Tenzij ik de wet overtreed. Dan misschien niet. Maar, de vraag is, hoe weet ik dat? Dus, dan zou je dus transparant met waarschuwingen en alles erop en eraan. Maar, die waarschuwing komt weer van centrale partijen, want die Iranees gaat natuurlijk nooit van zichzelf zeggen: "Niet van mij kopen", op een gedecentraliseerde munt, dus dat lijkt me niet zo handig. En voor de rest, zeg maar, vanuit de consument en het tradersperspectief denk je dat het gewoon om winst draait en niet zo zeer om ethiek. Dus, of die winst nou uit Iran gehaald wordt, zeg maar, waar het niet verboden is, ik denk dat dat wel belangrijk is, of dat het uit België, zeg maar, gehaald wordt, maar duurder, ja, ik denk dat iedereen voor de Iranees gaat.

SP1: Ja.

SP2: Ja.

SP1: Oké.

SP2: En ik denk dat je dat ook niet tegenhoudt.

SP1: Oké.

SP2: Dus, je zou de ethiek binnen de consumenten kunnen verhogen met training en educatie. Dat zou nog wel mogelijk kunnen zijn. Ik zou zo één twee drie niet weten wie die rol op zich zou moeten pakken. Want, ik bedoel, is dat de rol van de bank? Ik denk het niet. Is dat een rol van de AFM? Misschien. Zeker als het de WWFT tegengaat. Dus, dan zou het nog wel kunnen. Maar, ik denk niet dat er op dit moment een instantie is die daar in de educatie van consumenten zou willen investeren om de ethiek te gaan verhogen. Ik denk dat dat niet bestaat.

SP1: Oké.

SP2: Misschien wel. Misschien zie ik het verkeerd.

SP1: Wie weet. Ik heb allerlei verschillende perspectieven gekregen tijdens mijn interviews, dus het is heel ...

SP2: Ja?

SP1: Ja. Hier. Ik zal er zo wel iets over vertellen. Welke uitdagingen zie jij in het implementeren van een eventueel vernieuwde rol om de deugden te waarborgen in Bitcoinhandel ? 0.38.13.9

SP2: Nou, ik denk, zeg maar, om die deugden meer te implementeren, zul je moeten beginnen met een gedecentraliseerde identificatie van personen. Dus ... Kijk, ik denk dat Chris wel gelijk heeft, dat je kunt zeggen van, als je in ieder geval al weet dat het een shady Iranes is dan kun je in ieder geval kiezen of je met die vent wel of geen zaken wil doen.

SP1: Juist.

SP2: Op het moment dat je dus niet die identificatie erbij hebt en dat moet gedecentraliseerd, dat kan dus niet centraal ingeregeld worden, dat moet dan ook echt op de Blockchain komen om ervoor te zorgen dat het ook echt is wie het zegt dat het is.

SP1: Ja.

SP2: Dat moet er dan eerst komen. En dan zou je in ieder geval de consument de keuze kunnen gaan bieden. Maar, om echt de ethiek te implementeren dan denk ik dat je vooral de hebzucht uit de mens moet halen.

SP1: Ja.

SP2: Ik denk, als je dat doet dat je de deugden wel gaat waarborgen in de bitcoinhandel.

SP1: Dat is een mooie conclusie.

7.2.5 Respondent 9&10 – CEO van een wisselkantoorbedrijf voor Bitcoins & Bitcoin handelaar

Interview 9&10	
Aantal minuten:	77
Aantal sprekers:	3
Taal:	Nederlands

SP1: Yes.

SP2&3: In 2013 had ik erover gelezen en nou, interessant. Maar, toen was het echt bij lange na nog helemaal niet duidelijk of het, nou, illegaal was of legaal.

SP1: Ja.

SP2&3: Nou, het was sowieso niet illegaal, maar het was bekend dat er voornamelijk het voornamelijk bekend was van de ondergrondse wereld. En ik vond het wel leuk, omdat het was een beetje technisch en je kon er een beetje mee traden, dus ik ben echt begonnen echt op straat letterlijk.

SP1: Ja?

SP2&3: Het was echt gewoon het dealen van Bitcoins op straat, was het.

SP1: Oké. Anders.

- SP2&3: En daar begon het heel erg mee. En dan meet je best wel veel interessante mensen en op een gegeven moment ook een beetje de verkeerde mensen, want op een gegeven moment groeide het en zag je ook wel inderdaad dat de ondergrond erin zat.
- SP1: Ja. De underground kwam in een keer door. Ja.
- SP2&3: De underground kwam erin. En ik kwam op een gegeven moment hele foute mensen tegen. En aan de ene side was het toen nog wel leuk dat je af en toe met veel cash over straat Bitcoins ging wisselen. Maar, op een gegeven moment als er mensen met hele dure auto's aan komen rijden dan weet je op een gegeven moment wel van ...
- SP1: Een beetje louche praktijken hè. Dan denk je ...
- SP2&3: Toen hebben we op een gegeven moment ... Ik heb nog een paar keer heb ik het gedaan en dacht ik op een gegeven moment: "Nee, dit gaat de verkeerde kant op". Maar, je ontmoette daar, vooral in het begin, hele idealistische mensen die voornamelijk ... Ik heb hem geboekt. Ik heb hem, volgens mij, geboekt van half drie tot half vier (*praat tegen derde persoon*) Maar, die zijn heel idealistisch en dat, die hele idealistische mensen, die zijn in Bitcoin gestapt omdat ze echt totaal niks te maken willen hebben met banken. Die vinden dat helemaal fout, want de crisis die er is geweest die ...
- SP1: Ja.
- SP2&3: Dat is allemaal de schuld van. En dat soort mensen heb ik echt meegenomen. Zo stond ik er helemaal niet in. Maar, die meet je wel. Dat was de overhand van de mensen. En dat is de afgelopen jaren echt wel een andere trend aan het gaan.
- SP1: De doelgroep is veel breder geworden. Ja, klopt.
- SP2&3: De doelgroep is veel breder geworden. De grootste doelgroep is, volgens mij, nu mensen die heel snel rijk willen worden.
- SP1: Ja.
- SP2&3: En er zit nog steeds een ... Ja, er zijn verschillende doelgroepen in te definiëren en de idealistische mensen zitten er nog steeds wel in, maar het zullen op een gegeven moment ... De bedenkers van veel bedrijven die nu groot zijn, die zijn nog steeds wel zo idealistisch.
- SP1: Ja.
- SP2&3: Ik heb ook bi BitPay gewerkt en dat is op dit moment een van de grootste payment providers. Nou, je kent ze misschien wel. Ja, die twee gasten die daar bovenaan de top zitten, nou, dat zijn echt ... Het is dat ze bankaccounts nodig hebben om het om te wisselen, maar die zijn ook zo idealistisch ingesteld dat alle altcoins en cryptocurrencies die er ook zijn dat is allemaal bullshit volgens hen.
- SP1: Oh echt? Serieus?
- SP2&3: Dus, alleen maar Bitcoin, zeg maar.
- SP1: Dat vind ik nog wel weer mooi.
- SP2&3: Ja.
- SP1: Niet zo zeer het cryptovaluta aspect, maar gewoon echt alleen Bitcoin.
- SP2&3: Ja, dat is echt bizar.
- SP1: Ja.

SP2&3: Want, wat mij betreft slaan ze daar echt wel de plank mis. Tenminste, met de informatie die ik dan heb. Maar, zij denken echt dat, zeg maar, Bitcoin nog steeds de core is en dat de rest allemaal niks is. Nou, nou wil ik best geloven dat Bitcoin nog steeds wel de munt is.

SP1: ? 0.03.01.9

SP2&3: En dat is het op dit moment ook nog steeds.

SP1: Ja.

SP2&3: Maar, er zijn echt wel andere coins die ...

SP1: Je kan ook die 1499 niet negeren.

SP2&3: Nee, nee. Die kun je niet negeren.

SP1: ? 0.03.09.3

SP2&3: En er zitten echt wel goede concepten tussen.

SP1: Ja.

SP2&3: En zij staan er heel idealistisch in, nog steeds, van: "Die gaan allemaal verdwijnen". Ja ...

SP1: En Bitcoin blijft het beste jongetje van de klas.

SP2&3: En Bitcoin blijft, ja, het beste jongetje van de klas. En ...

SP1: Ja. Mooi.

SP2&3: Ja goed, dus dat zie je wel, dat ze er nog steeds heel erg inzitten. En ja, banken en Bitcoin is nog steeds een beetje een rare combi wat mij betreft, want de hele eerste groep die op is gestaan, heeft het eigenlijk als, zeg maar, tegen de maatschappij en tegen de banken opgezet. Maar, wat een beetje het kromme aan de hele situatie is, is dat iedereen van die groep vaak wel met ze moet samenwerken, want anders kom je er niet namelijk.

SP1: Nee.

SP2&3: Want, er is nog geen stable currency waardoor je altijd maar terug moet naar de fiat. Dus, hebben ze allemaal een bankaccount nodig. Dus, hebben ze allemaal een license nodig. Dus, gaat ... worden ze ...

SP1: Ben je weer aan het samenwerken met.

SP2&3: Ben je weer aan het samenwerken met. En uiteindelijk worden al die bedrijven die toen hip waren, Coinbase en BitPay, die zijn nu in een keer ... dat zijn nu ook niet meer de gewaardeerde partijen, omdat zij nu ook allemaal voldoen aan overheidsregels en ...

SP1: Regels. En niet meer het idealistische karakter uitstralen waarvoor ze natuurlijk zijn opgestart.

SP2&3: Ja. En dat is heel grappig hoe dat ...

SP1: Maar ja, het is mooi om te zien.

SP2&3: Hoe dat gaat.

SP1: Ja.

SP2&3: Dat zie je gewoon dan ... Dan ben je eerst met ... BitPay was eerst het bedrijf. We werden overal uitgenodigd. Overal mochten we spreken. En dat is nog steeds wel zo, alleen in mindere mate. Maar, echt de mensen die, de doelgroep zeg maar, die hebben BitPay echt compleet uitgekotst. Die willen er niks meer mee te maken hebben, want ze hebben voor Bitcoin Cash hebben ze onder andere dan nog wel gekozen ...

SP1: Ja. Ja.

SP2&3: En niet voor Bitcoin. Ja, het is ... Het is wel grappig om te zien hoe dat gaat.

SP1: Tuurlijk. Tuurlijk. Maar, dat is ook ...

SP2&3: Die flow.

SP1: Maar, dat is ook ... Een ding wat niet verandert, is dat bij ongeacht wat je wil uitstralen overal blijven mensen bij betrokken ...

SP2&3: Ja.

SP1: En we zien altijd een soort zelfde patroon.

SP2&3: Ja.

SP1: Dus ja, dat ...

SP2&3: Dat geloof ik ook wel. Je ziet gewoon op een gegeven moment dat een bedrijf corporate wordt en dan moet je op een gegeven moment aan regelgeving gaan voldoen.

SP1: Juist. Wordt het te groot.

SP2&3: Ja. Dan wordt je te groot.

SP1: Om niet op te vallen of noem maar op.

SP2&3: Ja.

SP1: Of met andere partijen, andere belangen, ja. Ja, interessant. Ja. Het is wel grappig, want eigenlijk heb je al een paar vragen beantwoord zo.

SP2&3: Ja, oké. Nou, mooi.

SP1: Die vragenlijst hebben we helemaal niet nodig. Nee, ik zal je eerst ook even kort meenemen in hoe dat mijn onderzoek is opgebouwd. Nou, zoals ik al zei, ethiek in de praktijk voor cryptovaluta. Dat is eigenlijk mijn onderwerp. En om een, ja, reallife experiment van Bitcoin, die is het grootste ook en dat kan je het makkelijkste ook dingetjes ? 0.05.34.9 Voor mijn ... Omdat het een universitaire opleiding is, moet je natuurlijk daar een theorie als theoretisch kader aan hangen. Dat vond ik altijd wel een beetje lastig en heel taai en heel stoffig.

SP2&3: Ja.

SP1: Dus, ik heb een filosoof gekozen. Dat is Alasdair MacIntyre. En hij heeft heel veel geschreven over ethiek. En wat hij eigenlijk doet, is dat hij, hij hanteert vier thema's. Eerst een diagnose van de problematiek maken. Dus, daar gaan we het zo meteen over hebben. Hebben we eigenlijk al een klein beetje gedaan. Vervolgens kijkt hij van, goh, is er een andere praktijk waar we misschien van kunnen leren. En ik gebruik daarvoor de beleggerswereld, omdat die een beetje nu hetzelfde wordt gezien als ...

SP2&3: Die zit er redelijk dicht tegenaan. Ja.

SP1: Ja. Zoals Bitcoin. Vervolgens ga ik kijken van, oké, welke, ja, ik noem deugden, maar dat zijn eigenlijk een soort van ongeschreven regels zouden er toepasbaar kunnen zijn voor de bitcoinhandel om het zo ethisch mogelijk te maken. En als laatste thema ook weer, welke rollen en partijen of welke partijen en rollen hebben we dan nodig om ze te handhaven. En dan ben ik eigenlijk heel nieuwsgierig naar jouw meningen allemaal daarover.

SP2&3: Ja. Nou ja, oké.

SP1: Nou ja, om te beginnen bij het eerste thema. Eigenlijk heb je al vraag één en vraag twee beantwoord. Lees maar ... ? 0.06.40.7 Ja.

SP2&3: Ja. Om zichzelf te specialiseren in een blockchain en cryptovaluta. De tweede kolom moet ik pakken hè?

SP1: Ja. Ja, sorry. De tweede kolom, ja.

SP2&3: Ja.

SP1: Wat je net zegt van, hè, in 2013 is het opgestart, maar ik ben nog wel ...

SP2&3: Ja. Nou, voor mij was het eigenlijk de interesse. Ergens een keer een artikeltje gelezen en op een gegeven moment wat meer op ingespit van, wat is het nou precies. En wanneer het me eigenlijk echt had, want ik lees wel vaker dingen die ik dan interessant vind, maar wanneer het me echt had en dat was heel simpel en heel stom, maar je had toen nog blockchain met info, heb je overigens nog steeds, maar dat is ook zo'n bedrijf wat nou uitgekotst wordt door iedereen.

SP1: Ik vind het zo intrigerend, want dan zie je gewoon dat het helemaal het je en het was en dan een paar jaar later, nee ? 0.07.23.4

SP2&3: Ja. Nu is het in ieder geval niet meer zo'n hip bedrijf, maar nog steeds wel heel groot.

SP1: Ja.

SP2&3: Maar, dan kon je dan een wallet aanmaken, dus dat had ik dan gedaan. En ik had volgens mij via Bitonic, die bestonden toen ook al ...

SP1: Oh ja.

SP2&3: Had ik mijn eerste Bitcoins gekocht via iDEAL, want je moet met fiat op een gegeven moment op een bepaalde manier inkopen.

SP1: En in welke ... Wanneer had je dat gedaan?

SP2&3: Ja, dat was volgens mij al in 2013.

SP1: Oh, dat is nog in ... Ja.

SP2&3: Ja. Toen bestonden zij ook al. Ja, zij waren ook ...

SP1: Ja. Goeie tijd om in te stappen.

SP2&3: Absoluut. Ja, ja, ja.

SP1: Ja.

SP2&3: Ik sta er goed voor. Het heeft me ook heel veel gebracht. Maar, in 2013 toen, nou toen moest ik dan fiat kopen met Bitonic. Wat wel grappig was ook, omdat we het dan toch over ethiek

hadden, is dat ik ook op dat moment al zoiets had van: “Moet ik dit nu wel via Bitonic gaan kopen?”, want dan gaat het via iDEAL en dan zijn er dus al dingen bekend van mij. Dat ik Bitcoins ga kopen. Dus, daar ...

SP1: Is het traceerbaar?

SP2&3: Is het traceerbaar, want ja, dat ... Goed, en ...

SP1: Zien we in een keer W. Vonk staan.

SP2&3: En het was ... Ik weet niet eens hoeveel het is geweest. Het zal € 400,-, € 500,- zijn geweest. Ik weet niet eens meer hoeveel het was. Maar, daar dacht ik toen al wel zo over na. Maar, toen had ik dus Bitcoins en toen begon het eigenlijk. Toen had ik ze eindelijk en toen heb ik eigenlijk twee wallets aangemaakt. Allebei op blockchain.info, dus ik had twee schermpjes geopend met wallet een en wallet twee.

SP1: Ja.

SP2&3: Want ik moet een transactie doen. Ik kende niemand die een wallet had. Dus, ik dacht van: “Ik ga eens even kijken wat het dan precies is”. Dus, ik had ze gekocht ...

SP1: Oh, vet. Dus, je had gewoon twee users ? 0.08.46.0

SP2&3: Ik had twee users om gewoon even te kijken van, wat was het nou.

SP1: Ja.

SP2&3: En het klinkt heel stom, want ja, het werkt net zoals e-mail, zeg maar. Je drukt op send en het stond binnen een seconde op die andere wallet. Maar, op een gegeven moment had het me wel te pakken door het feit dat ik dacht van: “Holy shit, maar dit werkt net zoals e-mail, alleen we hebben het hier over geld”.

SP1: Ja, zo snel.

SP2&3: En er zit gewoon niks tussen.

SP1: Niks tussen.

SP2&3: En toen dacht ik wel van: “Holy shit, dit zou weleens heel groot kunnen worden”.

SP1: Heel groot kunnen worden.

SP2&3: En nou, zodoende ben ik ...

SP1: iDEAL kastje gepakt en ...

SP2&3: Ja. Nou ja, ik had ING dus ik hoefde gelukkig geen kastje te pakken.

SP1: Nee, geintje.

SP2&3: Nee, maar toen ben ik er echt helemaal ingedoken. En nou, toen ben ik ook op een gegeven moment rond die tijd een beetje, is het idee ook gekomen nadat ik dus ook een beetje ben gaan traden met die coins op straat, dat ik op een gegeven moment een beetje het idee had van, joh, dit is gewoon niet zo handig. Omdat het allemaal met cash geld en op straat moet. Ik zei: “Wat is nou handig?”. Op een gegeven moment had ik er ook veel, want ik moest er op een gegeven moment ook wat mee doen en ik wist op een gegeven moment toen het allemaal nog niet legaal was van, ja, in wat moet ik dit nou om gaan zetten?

SP1: Ja.

SP2&3: Zonder, zeg maar, de ...

SP1: Wat voor intrinsieke waarde kan je eraan geven hè.

SP2&3: Precies.

SP1: Ja.

SP2&3: Zonder dat het, zeg maar, bekend is bij mensen dat ...

SP1: Instanties.

SP2&3: Dat ik dat heb, zeg maar.

SP1: Ja.

SP2&3: Nou, toen kwam goud een beetje naar boven. Ik heb voor de rest eigenlijk nog steeds niet echt wat met goud of zilver. Ik vind het niet mooi. Ik vind het niet ... Het boeit me ook niet zo heel erg. Anders dan dat het heel vergelijkbaar is met Bitcoin en dat het ook schaars is en dat het waarde heeft. En toen heb ik eigenlijk gewoon als test een webshopje opgezet. Ik heb met een partner in Duitsland, moest ik heel erg overtuigen van: "Joh, ik wil graag goud gaan verkopen en ik mensen Bitcoins laten betalen". Nou, ze dachten werkelijk van: "Gast, wat denk je daar ooit mee te gaan verdienen. Daar zit toch geen markt in". En dat was echt net voor die ... voor de ... Nou, we hebben iets van twee of drie bubbels nu gehad. Als je het bubbels moet noemen. Maar, dat was net voor ...

SP1: Pieken en dalen.

SP2&3: Pieken en dalen, ja. Voor die 2014. Toen had ik het aangemaakt. Ik had een beetje op de forums gepost van: "Jongens, als jullie goud willen kopen met Bitcoin kan dat nou bij mij".

SP1: Ja. Creatief.

SP2&3: Ja. Dat ging echt super oldschool via forums allemaal nog. En dat is toen al in 2014 toen eigenlijk die eerste rush kwam, ja, toen explodeerde dat eigenlijk al. Want, toen kreeg ik in een keer van ... De eerste dag dat ik het online zette op die forums had ik al gelijk de eerste dag een order. Toen dacht ik van: "Oké, gelijk al een ordertje van € 2.000,-". Dan denk je van: "Oké, mensen vertrouwen mij dus nu al bij € 2.000,- zonder dat ik ook maar enige reputatie heb". Dat vond ik wel bizar. En zodoende die reputatie opgebouwd. Nou, toen had ik de eerste wave in 2014 te pakken. Toen is het ... Toen ontplofte het eigenlijk al. Toen was het een gat in de markt en toen was er nog geen andere dealer in Europa die dat deed op de schaal waarop ik het kon doen. En nou ja, zodoende is dat nu nog steeds een, ja, de grootste goud- en zilvershop in ieder geval in Europa waar je maar met je ...

SP1: Waarmee je met Bitcoin ...

SP2&3: Waar je met Bitcoin of alle anderen kan betalen.

SP1: Ja.

SP2&3: En zo is dat een beetje gegroeid. Dus, ik weet niet welke vragen ik nou allemaal al een beetje beantwoord, maar ...

SP1: Nee, nee. Nou ja, gewoon de eerste. Heel interessant. En je zei het net ook al een beetje, hoor, maar waarom denk je dat die gedecentraliseerde betaalmogelijkheid of, ja, die Bitcoin is opgericht? Wat denk je dat de achterliggende ...

SP2&3: Nou ja, kijk, als je die whitepaper leest dan, de achterliggende gedachte is ook echt wel een beetje als dolksteek, zeg maar, naar de economie toe zoals die is eigenlijk. Van, ja, we zijn gewoon heel erg afhankelijk van één centrale partij of meerdere centrale partijen en alles wordt eigenlijk steeds decentraler. Ik bedoel, je kunt kijken naar zo'n Uber en dingen. En eigenlijk, in essentie is Uber eigenlijk niet decentraal, maar ? 0.12.24.8 decentraal, omdat het veel meer peer to peer wordt. Ja, waarom zou dat ook niet met geld kunnen? In principe is de technologie, zou dat beschikbaar moeten zijn om gewoon peer to peer geld ...

SP1: Ondersteunend. Ja.

SP2&3: Ja.

SP1: Blockchain.

SP2&3: Ja, blockchain. Die zou ... Ja, die was er natuurlijk toen nog niet.

SP1: Nee, nee, nee.

SP2&3: Maar, als je dan vraagt van, degene die dat verzonnen heeft, geniale vent of meneren die dat verzonnen hebben, die hebben op een gegeven moment de kans gezien van: "Oké, maar als we het zo doen dan kunnen we het wel decentraal doen". En dan is dat een hele mooie manier om in ieder geval veel meer zekerheid te hebben over je eigen geld, buiten de volatiliteit die zo'n munt dan heeft, dan dat je het bij een derde partij neerlegt.

SP1: Centrale partijen?

SP2&3: Ja.

SP1: Helder. En welke ethische problematieken ken jij uit de bitcoinhandel?

SP2&3: De ethische problematiek?

SP1: Ja.

SP2&3: In de handel of ...

SP1: Ja. Of in de cryptovaluta. Ik gebruik Bitcoin omdat de meeste mensen die ik interview die hebben natuurlijk: "Oh ja".

SP2&3: Ja. En dan bedoel je meer met ethisch of het goed of fout is? Of ...

SP1: Ja. En dat is natuurlijk aan jou als persoon van, wat denk jij wat goed gaat of juist wat fout gaat? En in dit geval welke problematieken?

SP2&3: Ja ...

SP1: Of je ziet ze niet hè. Mag ook hè.

SP2&3: Nou, wat ik sowieso goed nu vind gaan, is ... Dat vind ik ook wel weer bijzonder, is dat er in 2014 als in Bitcoin riep dan kreeg ik echt van al mijn kennissen om me heen te horen: "Oh ja, dat is die coin die met witwassen gebruikt wordt". Dat was echt, dat was ...

SP1: Het werd een keer op NOS gezegd en ...

SP2&3: Ja, ja. Maar echt, dat was alleen maar. En toen werd Silkroad opge ...

SP1: ? 0.13.54.7 crimineel.

- SP2&3: Ja. Toen werd Silkroad, de grootste dingen, werd opgerold. En toen was het van: "Zie je nou wel". Toen ging de prijs een stukje omlaag. "Zie je nou wel. Het is alleen maar crimineel geld". En wat ik nu goed vind gaan, is, dat is compleet weg. Dat is echt compleet weg. En dat is best wel grappig, want dat was drie jaar geleden nog zo en was het echt alleen maar witwassen en daarvoor werd het gebruikt. En nu is het ... Nou, nu zit er ook al een soort van negatief kantje aan, omdat het heel volatiel is. Maar, over dat witwassen en dat criminele circuit daar hebben we het eigenlijk helemaal niet meer over. Dus, dat vind ik mooi. Dat vind ik goed dat dat nu die kant op gaat. Het gaat echt langzaam een beetje mainstream.
- SP1: Ja.
- SP2&3: Ja, de volatiliteit vind ik een heel interessant onderwerp, want dat blijft. Daar kan niemand echt gewoon grip op krijgen van, waar gaat dit nou heen? Kan dat ooit een keer stabiel worden, ja of nee? Of is het echt vergelijkbaar met goud en gaat het over de tijd heen alleen maar omhoog en ...
- SP1: Ja?
- SP2&3: Blijft dit schommelen? Dat vind ik op zich nog wel een vraag waar ik ook het antwoord niet voor kan bedenken.
- SP1: Hoe kijk jij bijvoorbeeld aan, ik lees ook wel alles, iets van marktmanipulatie.
- SP2&3: Ja. Ontzettend. Ja, ik ben zelf ... Ik zit er best wel dicht bovenop en je ziet het gewoon heel makkelijk gebeuren, namelijk.
- SP1: Oh ja? Kun je dat ...
- SP2&3: Ja. Het is super simpel.
- SP1: Wat zie je dan? Ja ... Het is geen ... Je hoeft geen genie te zijn.
- SP2&3: Het is echt ... Het is heel simpel. Je hebt van die websites waar je gewoon live de training ? 0.15.25.6 kan zien. En het mooie van Bitcoin is dat het 24/7 is en dat je het allemaal live ziet gebeuren, omdat het dus ook allemaal inzichtelijk is. En vooral op dit moment nu de koers ... De koers wordt nu de afgelopen vier maanden volledig gemanipuleerd door day traders, eigenlijk.
- SP1: Oh ja?
- SP2&3: En de mensen die technische analyses doen en ongeveer een beetje weten ...
- SP1: En met day traders bedoel je?
- SP2&3: Dan bedoel je gewoon mensen die ... die hebben vaak veel Bitcoins, hoeft niet, maar die kopen gewoon in op een bepaald moment met ook de intentie om ook weer uit te kopen op een bepaald moment.
- SP1: Ja, precies.
- SP2&3: Of andersom hè. Je gaat short of je gaat long of ...
- SP1: Ja. Begrijp ik dan dat je dan dumpst in één keer of ...
- SP2&3: Ja.
- SP1: Ja.

- SP, 10: Ja. Dus, die, of die gaan bijvoorbeeld short hè, dus die gaan ... die dumpen in één keer vijfhonderd Bitcoins, omdat ze hopen dat de prijs omlaag gaat. En dat zie je gewoon live gebeuren. Sterker nog, ik probeer daar af en toe ook nog weleens een slaatje uit te slaan met een paar jongens. Je ziet op een gegeven moment gewoon gebeuren, Bitfinex, is de grootste beurs waar alle Bitcoins dan op getrade worden. Dat is ook nog een hele bepalende exchange. Het is eigenlijk best wel raar dat het nog steeds zo is, want je had natuurlijk Mt. Gox, dat verhaal van die exchange die toen omgevallen is. En je hebt nu nog steeds een hele grote speler die eigenlijk nog steeds compleet de koers van alle coins bepaalt, omdat zij in Bitcoin de grootste zijn en als daar iets gebeurt dan zie je gewoon, daar kun je gewoon je klok op gelijk zetten, dat binnen een, nou, een tijdsbestek van vijf minuten alles nagenoeg dat volgt. En wat je daar gewoon ziet gebeuren, is als op een gegeven moment de koers, nou, vooral deze maanden en afgelopen twee weken ook weer, als de koers op een gegeven moment, nou, twee uur stabiel is, en dat stabiel is, hij varieert misschien tien dollar op en neer, en het volume blijft heel laag, dan kun je er gewoon naar blijven kijken totdat je op een gegeven moment een paar hele grote jongens vijfhonderd of zeshonderd Bitcoins in één keer ziet in- of verkopen. En dat zijn er dan niet één, maar dat zijn er dan een stuk of vier of vijf of tien bij elkaar. En die gooien gewoon in een keer terwijl dat volume normaal per vijf minuten ongeveer vijftig Bitcoins is, is dan in een keer het volume, nou, achtduizend, negenduizend Bitcoins. Met andere woorden, de prijs wordt in een keer keihard omhoog of keihard omlaag gemanipuleerd. En die houden dat dan of twee uur of twee dagen vast en dan zie je exact diezelfde gasten op dat moment gewoon weer alles verkopen en dan hebben ze weer een dikke winst gepakt. En dat is wat er constant nu gebeurt en dat ...
- SP1: Wat vind je daarvan?
- SP2&3: Nou, enerzijds vind ik het nu, want ik kan er ook van profiteren. Ik kan het lezen en ik kan het zien. Anderzijds geeft het ook gewoon aan hoe immature de markt gewoon nog is. De markt is op dit moment ... Er zijn gewoon nog gasten die er ook helemaal in het begin bij hebben gezeten die een flink aantal hebben die hebben gewoon, dat is echt zo, die hebben gewoon whatsappgroepjes met elkaar en dan is het gewoon op een gegeven moment met z'n allen: "Oké, pump of dump". Die bestaan. En die jongens die hebben gewoon zoveel ...
- SP1: Serieus joh?
- SP2&3: Power. Die hebben zoveel Bitcoins dat zij gewoon de markt nog kunnen beïnvloeden. En dat zijn gasten die ooit, ja, waarschijnlijk nerds die misschien ooit een keer wat gemined hebben en die nu nog gewoon op duizend Bitcoins zitten wat omgerekend, wat staat hij nou, nou ongeveer ...
- SP1: Zes.
- SP2&3: Zestig miljoen is.
- SP1: Ja.
- SP2&3: En daar hebben ze dan een groepje van bij elkaar verzameld, en ja, die hebben gewoon de macht om op dit moment de prijs gewoon nog duizend of tweeduizend dollar op een gegeven moment omhoog of omlaag te krijgen.
- SP1: Ja, precies. En dan spreken ze natuurlijk zo af dat ze, voorkennis ...
- SP2&3: Ja.
- SP1: Dat ze er zelf ...
- SP2&3: Ja. En wat vind ik daarvan? Ja, aan de ene kant denk ik van, volgens mij heb ik me laten vertellen, maar daar weet ik te weinig van af, was het in de aandelenmarkt helemaal in het begin niet anders, want daar kon dat ook. En ja, daar zal ... Daar kun je nu nog van profiteren,

denk ik. En over vijf jaar hebben we het over de tijd dat je nog naar de koers kon kijken en er geld op kon verdienen.

SP1: Ja. Ja.

SP1: Zo bizar.

SP2&3: En de enige mensen die ze daarmee pakken, zijn de mensen waarvan ze weten: “De massa gaat nou gewoon mee en daar gaan we geld op pakken” en nou, de massa verkoopt als er paniek is.

SP1: Ja.

SP2&3: Dus ja, ik vind het super interessant om te zien. Ja, het is niet helemaal leuk voor de mensen die er te weinig geld voor ? 0.20.16.3

SP1: Ook voor de experts is het ...

SP2&3: Voor de experts is het leuk.

SP1: Ja.

SP2&3: En ik heb zelf ook in die situatie gezeten. Ik heb zelf ook gewoon heel veel geld verloren op momenten dat ik het zag gebeuren en toen heb ik me ook een beetje laten manipuleren door de koers. Ja, zo werkt dat.

SP1: En nu hou je je staande op het moment dat je weer denkt van: “Nou ja, het zal wel. Het gaat weer voorbij”.

SP2&3: Nou ja, nu ... Ik bedoel, nu, ik heb een klein gedeelte waar ik het leuk vind, omdat ik het nou een beetje snap, om mee te spelen. En het grootste gedeelte zit er gewoon nog in en een groot gedeelte dat heb ik uitgecasht en daar heb ik een leuk huis van gekocht.

SP1: Ja. Hier. Dat is toch bizar? Ja.

SP2&3: Ja. Dus, dat ...

SP1: Ja.

SP2&3: Ja, ik heb makkelijk praten, want ik zat er natuurlijk nou eenmaal vanaf het begin af aan in.

SP1: Ja, ja.

SP2&3: Maar ja, dat ...

SP1: Interessant.

SP2&3: Dat is wat ik er ethisch van vind. Ja.

SP1: Ja. Ja. Nee, helder. Ja. Leuk. Die compliance is daar op zich ook wel mee geraakt. En welke aspecten kunnen er volgens jou ethisch gezien verbeterd worden?

SP2&3: Nou, wat ik goed vind en dat delen heel veel mensen, denk ik, niet met mij, vooral de idealistische mensen niet, maar wat ik, denk ik, goed vind, is dat er regelgeving aan zit te komen. Bijvoorbeeld die ICO's die je nou allemaal hebt, die initial coin offerings, daar moet gewoon regelgeving op komen. Dat is gewoon, de ene na de andere scam zie je optreden en je zit er al langer in en je ziet het gebeuren of je zit er nog niet zo lang in en je ziet het gewoon niet gebeuren. En ik heb gewoon zoveel mensen gezien. Ik weet niet of je bekend bent met bit connect?

SP1: Nee, nog niet.

SP2&3: Nou, het bestaat ook niet meer, maar bit connect was een van de grootste, een hele grote, piramide coin die was uitgegeven waarin mensen ... Nou ja, je kocht die coin en als je andere mensen aandroeg dan kreeg je weer meer geld, zeg maar, en zodoende werd het een piramidespel en als je op tijd uitstapte ... Dat was vrij logisch dat dat zo was. Alleen, dat hebben ze gewoon twee jaar laten runnen. En toen die koers van Bitcoin op een gegeven moment hard omhoog ging, bleef dat heel lang goed gaan, maar dat was heel duidelijk dat dat een piramidespel was. Nou ja, omdat het decentraal is en dat die coin niet echt aangepakt kon worden en dat er niet echt regelgeving was, zijn er zoveel mensen ... Ja, ik denk dat er ook mensen gewoon zelfmoord hebben gepleegd, omdat het gewoon niet bekend is dat dat ...

SP1: Ja. Van het verlies wat ze hebben geleden?

SP2&3: Van het verlies wat ze hebben geleden. Want, er zijn gewoon mensen die echt gewoon leningen afsloten om in dat bit connect te stappen, omdat ze zagen dat het alleen maar meer werd en meer werd. En ja, mensen moeten, denk ik, wel beschermd worden, de mensen die, zeg maar, niet de mogelijkheid hebben om zo logisch na te denken en niet ...

SP1: Kennis en kunde.

SP2&3: Ja. En niet te worden overspoeld door greed om meer geld te krijgen.

SP1: Ja.

SP2&3: Die moeten wel beschermd worden. En dat, ja, bij bit connect, we hadden zelf ook al een appgroepje en dat riepen we al een jaar geleden. En toen kwamen er mensen in en er zeiden mensen van: "In welke coins heb je geïnvesteerd?" en dan zeiden mensen: "Bit connect" en dan zei iedereen van: "Yo gast, als ik jou was ...

SP1: Ga eruit.

SP2&3: "Het is risicovol. Als je er op tijd uitstapt, heb je geld. Maar, als we hier moeten adviseren, ga er alsjeblieft uit". En dat waren gewoon best wel bright minds, maar die zagen dat dan niet.

SP1: Ja, maar niet in die handel.

SP2&3: Nee.

SP1: Dat is zo specialistisch. Ja.

SP2&3: Nou goed, drie, vier maanden geleden is dat ding dus inderdaad omgekelderd. Hebben de creators, die zijn er waarschijnlijk met heel veel miljoenen vandoor gegaan. Ja, en heel veel mensen daar onderin die zitten gewoon met niks en als je daar dan ... Kijk, als je een gokje neemt en je wil aan een piramidespel meedoen dan kan dat, want het is in principe ook niet gereguleerd, dus je mag erin meegaan. Het enige risico wat je loopt, je moet wel op tijd uitstappen anders ...

SP1: Ja, precies. Het is gewoon gokken.

SP2&3: Dondert de hele boel in elkaar.

SP1: Ja. Stort het kaartenhuis of de piramide in elkaar.

SP2&3: Ja.

SP1: Ja.

SP2&3: En ja, wat ook nog wel ... Volgens mij is het nu niet meer zo, maar wat dan nog wel grappig is, is dat die coin die heeft dus nu nog steeds een waarde. En dat is ook heel raar eigenlijk, omdat mensen nog steeds af en toe op Twitter een campagne doen van: "Het is weer liable" of: "Het is overgekocht".

SP1: "Koop bit connect". Ja, ja.

SP2&3: Of, weet ik veel: "Een of andere fundraiser heeft bit connect overgenomen en iedereen krijgt zijn geld terug" en dan in een keer ... Ja, weet je, daar moet regelgeving voor komen. Ethisch is dat gewoon niet oké. Dus, dat vind ik gewoon ...

SP1: Ja. Tegen dat soort partijen of ...

SP2&3: Tegen dat soort partijen. En die ICO's, dat je gewoon ... Aan de ene kant vind ik het gewoon machtig mooi dat er op dit moment gewoon door etherium ...

SP1: Ik zie het ook bij je. ? 0.24.23.1

SP2&3: Ja. het is super mooi. Als je kijkt ...

SP1: Ja. Het is intrigerend.

SP2&3: Ja. Als je kijkt naar bijvoorbeeld, normaal gezien dan kan je via een kickstarter geld ophalen. Maar, daar kom je niet zo maar op. Moet je een heel plan schrijven en ...

SP1: Klopt.

SP2&3: En je moet helemaal ...

SP1: Vinkje hier, vinkje daar.

SP2&3: Vinkje daar. Je moet helemaal door de compliance afdeling heen. Als je een ronde op wil halen voor je bedrijf en je wil een paar miljoen ophalen, nou, dat doe je niet zo maar even.

SP1: Nee.

SP2&3: En nu in een keer was er vanuit het niks, werd de ICO gelanceerd, een soort stukje code op het ethereum netwerk waardoor mensen eigenlijk konden zeggen: "Nou, wil je investeren in mijn bedrijf dan kan dat. En fuck alle ? 0.24.56.3

SP1: Het is een soortgelijk iets als een IPO.

SP2&3: Ja.

SP1: Alleen dan op de cryptovaluta.

SP2&3: Zonder alle regels. Ja.

SP1: Helder.

SP2&3: Dus, dat is goed.

SP1: Helder, ja.

SP2&3: En ja, en ethisch. Ja, voor de rest ...

SP1: Weet ik niet, hoor. Maar, wat vind je bijvoorbeeld van, omdat we natuurlijk echt heel erg op dit stuk infocussen, ikzelf ben er ook voorstander van, dus dat vind ik altijd wel leuk, want het is niet zo: "Ik werk bij een bank, dus ik ben tegen de cryptovaluta". Nee. Ik denk echt dat daar

ook toekomst ligt en met name nu ik me er ook echt in heb verdiept. Wat ik wel interessant vind, is het onderliggende systeem hè.

SP2&3: Ja.

SP1: Die blockchain.

SP2&3: Ja.

SP1: Hebben jullie het daar dan weleens over, bijvoorbeeld meer technisch gezien, zeg maar.

SP2&3: Ja. Ja, dat ...

SP1: Met die mining ervan.

SP2&3: Ja, dat vind ... Dat is natuurlijk, er wordt heel veel energie verbruikt en wat ik ... waar ik benieuwd naar ben, is of daar ooit een keer op een ander model overgestapt gaat worden wat meer efficiënter werkt zonder dat het zoveel energie kost. Het probleem zal zijn dat je meer dan 5% van het netwerk zal moeten hebben. Ja ... Ik vind het ... Ik hou me er niet mee bezig, laat ik het zo zeggen.

SP1: Nee, maar dat kan ook. Ja.

SP2&3: Ik denk wel dat er bijvoorbeeld zo'n ethereum en andere coins die een andere, ja, proof ... Je hebt nou proof of stake of proof of work. Die hebben gewoon een efficiëntere manier om te zorgen dat mensen het netwerk in stand kunnen houden zonder dat daar over ...

SP1: Zonder dat de regering van IJsland moet zeggen: "Jongens, kappen ermee". ? 0.26.41.7

SP2&3: Ja. Zonder dat je echt enorm veel energie moet besteden daaraan. Ja, het is natuurlijk wel een beetje bizar dat er natuurlijk ergens in ... dat er in China gewoon mega mining firms staan met alleen maar videokaarten om Bitcoins te minen.

SP1: Ja.

SP2&3: En dat dat een enorme waste of energy is. Maar goed, aan de andere kant, wat je ook alweer ziet, is dat daar dus ook wel weer de innovatie komt doordat er steeds efficiënter gemined moet gaan worden. En ik weet niet of het zo is, maar ik durf, denk ik, wel te denken dat er op dit moment al doordat er wordt bedacht van: "We willen minen. We hebben meer kracht nodig, maar het kost ons heel veel energie", dat door dat denkpatroon dat mensen op een gegeven moment al wel dingen hebben bedacht van: "Maar, als we zo gaan minen, hebben we nog meer kracht voor hetzelfde stukje energie" zeg maar. Dus, daar vinden ook alweer innovaties in plaats. En ja, er worden creatieve constructies bedacht dat mensen in IJsland firms op gaan zetten, omdat het daar kouder is, dus dan kan het sneller koelen, zeg maar, heb je ook wat minder energieverpilling.

SP1: Glasvezelconnectie blijkt erg goed te zijn in de energiekosten laag ...

SP2&3: Glasvezel, ja dat ...

SP1: Ja, dat lees je allemaal.

SP2&3: Ja, en ...

SP1: Ja.

SP2&3: Het is niet oké dat het zoveel energie verspilt, maar ...

SP1: Ja. Helder. Daar ligt ruimte voor innovatie?

SP2&3: Daar ligt ruimte voor innovatie. En ik bedoel, ik ben ook absoluut niet alleen maar wit gewoon, ik heb ook wel meerdere coins waar ik in zit. En daar spreid ik ook wel een beetje mijn kansen, omdat ik ook wel zie dat bijvoorbeeld andere platformen al een betere technologie hebben die wellicht in de toekomst ook gaan zorgen dat die in ieder geval ook een stukje marktaandeel gaan pakken. Ik sta er zelf ook niet zo in dat ... Ik geloof niet dat Bitcoin de enige zal zijn.

SP1: Die zo groot blijft. Nee.

SP2&3: Nee, nee. Ik vergelijk het ... Tenminste, ik denk ... De mooiste vergelijking die ik ooit heb gehoord waar ik het wel een beetje mee eens ben, is dat het inderdaad een beetje een platform is waar je op kan gaan bouwen en daar heb je Bitcoin in en daar heb je ethereum in. En als je dat vergelijkt met hoe mensen nu software bouwen, ja, je hebt java, je hebt prp, je hebt cplus, ja, het is maar net, zeg maar, wat de developer fijn vindt om op te bouwen. En ik geloof wel dat er verschillende blockchains zullen zijn waar op gebouwd gaat worden.

SP1: Ja, precies.

SP2&3: En dat zal er niet eentje zijn.

SP1: Nee.

SP2&3: En ja, er zal er een de grootste zijn of er zullen er een paar de grootste zijn, maar ...

SP1: Helder.

SP2&3: Ja.

SP1: Komen we aan bij het tweede thema en dat is ... Dan gaan we eens kijken naar de praktijk waarmee hij weleens wordt vergeleken, dat is de beleggerswereld, aandelenmarkt. Je zei er net ook al wat over. Allereerst gewoon, welke ongeschreven regels ken jij in de beleggingswereld? Heb je je daar weleens in verdiept?

SP2&3: Nee, niet echt.

SP1: Wat wel, wat niet mag.

SP2&3: Ja, volgens mij met voorkennis en zo mag je volgens mij niet handelen. En ja, voor de rest weet ik daar niet, ja, wat wel mag, wat niet mag. Ja, volgens mij is het al redelijk afgeschermd. Dus, de dingen die niet zouden mogen die kun je al niet meer zo heel makkelijk, volgens mij, in de beleggerswereld.

SP1: Ja. Ja.

SP2&3: Denk ik, hoor. Ik heb er te weinig kaas van gegeten. Nee. Ja ...

SP1: Nee, maar dat is geen probleem. Dadelijk valt misschien het kwartje, de reden waarom ik deze vraag als eerste stel.

SP2&3: Ja. Nee. Ik voel hem al aankomen, maar ga door.

SP1: Ja, ga door. En hoe denk je dan ... Bijvoorbeeld, laten we voorkennis pakken. Je noemde heel duidelijk, voorkennis mag niet.

SP2&3: Ja.

SP1: Hoe denk je dat dat wordt gewaarborgd?

SP2&3: In de financiële wereld?

SP1: In de financiële sector.

SP2&3: Ja, ik geloof ook niet dat dat niet wordt ... Het wordt op een bepaalde manier gewaarborgd dat je waarschijnlijk ...

SP1: Er is altijd wel sprake van voorkennis, maar geminimaliseerd.

SP2&3: Precies.

SP1: Laat ik het zo zeggen.

SP2&3: Ja, precies. Nou, daar is regelgeving voor. En dat zul je ... tot een bepaald niveau kun je dat waarborgen en tot een bepaald niveau niet. Ja, ik bedoel, als IBM weet dat ze volgende week, weet ik veel, in een keer tien keer betere jaarcijfers kunnen gaan presenteren, ja, dan ben je wel gek als IBM medewerker dat je niet even je oom inschakelt van: "Joh, kun jij misschien even € 20.000,- van IBM kopen, want ik denk dat de koers volgende week wel omhoog gaat".

SP1: Mooi gaat stijgen.

SP2&3: Ja.

SP1: Ja. Ja.

SP2&3: Daar kun je gewoon vrij weinig tegen doen, denk ik.

SP1: Ja.

SP2&3: Maar goed, ik denk dat het, ja, daar worden wel steeds meer regels voor verzonnen dat ze dat zo goed mogelijk kunnen waarborgen, denk ik.

SP1: Kijkend naar MacIntyre, die kijkt eigenlijk naar drie ongeschreven regels. Ja, ik zit de hele tijd ... Dat is eigenlijk omdat hij eigenlijk de term deugden ...

SP2&3: Ja.

SP1: Maar, dat is een beetje filosofisch.

SP2&3: Ja.

SP1: Hij gebruikt rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed. En hij zegt eigenlijk, wanneer er sprake is van die drie aspecten dan komt het goed met elke praktijk ooit. Maakt niet uit welke.

SP2&3: Ja.

SP1: Dus, ik dacht, goh, interessant om te kijken of dat we die dan in kunnen bouwen in de praktijk van cryptovaluta zoals Bitcoin, ethisch gezien. Maar, eerst kijkend bijvoorbeeld naar de praktijk die ik als vergelijking maak. Hoe zie jij dat rechtvaardigheid wordt gewaarborgd in de beleggerswereld? En als je zoiets hebt van: "Ik weet niet voldoende van de beleggerswereld" dan skippen we dit thema, hoor.

SP2&3: Ja.

SP1: Dan pakken we gewoon gelijk die van de bitcoin. Dat is ook goed.

SP2&3: Ja, ik weet er eigenlijk te weinig van af. Ik heb ook nooit echt aandelen gekocht. Nee, ik zou ...

SP1: Is geen probleem overigens, hoor.

SP2&3: Ik zou niet weten hoe het wordt gewaarborgd anders dan de basic dingen die ...

SP1: Laten we de huidige financiële sector lekker voor wat hij is.

SP2&3: Ja, is goed.

SP1: Dat heb ik ... Want, dat is ook wel leuk, ik heb natuurlijk van de Nederlandse Bank en de ING, maar ook, ja, best wel wat partijen eigenlijk net zoals jij die een eigen bedrijf hebben in deze handel. En wat ik mooi vind, is natuurlijk hè, ING en Rabo die focussen zich heel erg op ...

SP2&3: De aandelenmarkt.

SP1: Juist. En dat het allemaal goed is ingeregeld. En natuurlijk, ja, Hugo Leijtens, die focust zich natuurlijk heel erg op van: "Nou, dit zou je zo of zo kunnen doen bij Bitcoin" en die kan ik dadelijk mooi bij elkaar, zeg maar, integreren en daar een mengelmoesje van maken.

SP2&3: Ja.

SP1: Dus, het is ook geen probleem, hoor.

SP2&3: Nee, nee, nee. Ja, prima.

SP1: Ja. Nou joh, thema drie.

SP2&3: Ja.

SP1: Allereerst, wat denk je dat het verschil is tussen de bestaande beleggerswereld en de handel in Bitcoin?

SP2&3: Nou, ik denk dat een heel belangrijk verschil is dat het 24/7 is. Je ziet echt dat die beleggerswereld, ja, die stopt op vrijdag zes uur. En de grap is dat bij Bitcoin dat al wel een beetje meeneemt, want je ziet, je kunt bijna altijd van de 52 weken die er in een jaar zijn, zie je wel altijd dat altijd net voor het weekend, zeg maar, dan gaat hij een beetje omlaag. Dus, dat komt ... Dat waait nog een beetje over van die beleggerswereld. Maar, je ziet eigenlijk steeds meer dat ook in de weekenden er steeds fanatieker, zeg maar, ook ? 0.33.25.1 gaat worden. En ik denk dat dat ook wel het fascinerende is van, ja ... Dat is in ieder geval een heel groot verschil wat mij betreft. Je ziet gewoon ...

SP1: Ja?

SP2&3: Dat het 24/7 is.

SP1: Ja.

SP2&3: En dat iedereen op dezelfde ... Nou, dat er eigenlijk één wereldeconomie is voor beleggen, terwijl dat, ja, bij beleggen dan heb je echt die verschillende beurzen. Je hebt de AEX, je hebt de dingen.

SP1: Ja, klopt.

SP2&3: En dat heeft heel veel met elkaar te maken. Want, als het bij de AEX slecht ... Of, bij de, hoe heet het, de Nasdaq slecht gaat dan gaat het bij de AEX meestal niet heel veel beter.

SP1: Ja. Als het daar regent dan is het bij de AEX niet droog.

SP2&3: Nee, nee, nee. Dus, dat is in principe ook al een wereldeconomie. Alleen, het mooie is, is dat Bitcoin natuurlijk tien keer sneller is, want iedereen heeft toegang tot dezelfde coin. En je hebt niet je aandeel via AEX of Nasdaq maar het is gewoon één ding.

SP1: Helder.

SP2&3: Dat zie ik als een groot verschil. Het is niet bepaald snel, denk ik. Nog niet in ieder geval. Tenminste, die beleggerswereld en die aandelenwereld die is natuurlijk ook tegenwoordig al retesnel. Ja, het is wat transparanter.

SP1: Welke van de twee?

SP2&3: De cryptowereld. Het is veel inzichtelijker voor de leek om te zien wat er gebeurt. Wat ik fascinerend vind, is dat mijn ma die heeft ook Bitcoins en die koopt ze dan wel namens ... Die koop ik voor haar. Dat is allemaal nog te technisch voor haar. Maar, ze snapt wel gewoon, ze kijkt gewoon naar de koersen, zeg maar, en ...

SP1: Ja. Het is overzichtelijker wellicht ook.

SP2&3: Het is wat overzichtelijker, denk ik. Ja, het is heel simpel, hij wordt meer of minder waard. Maar, mijn ma die leest zich ook wel echt in in onderwerpen daarin en dan hoort ze weer iets en dan roept ze weer wat doms en dan zegt ze: "Is daarom de koers omhoog gegaan?". Maar, het is wel grappig dat zij wel ...

SP1: Roept ze weer wat doms. Nou, nou.

SP2&3: Nou, ik zit er natuurlijk helemaal in.

SP1: Nee. Ja, ik snap het. ? 0.35.21.3

SP2&3: Maar, dan roept ze weer wat en denk ik van: "Jezus, ma". Ja, dan ...

SP1: Ja, ja.

SP2&3: Dit is oud nieuws.

SP1: Leuk verhaal, lekker kort.

SP2&3: Het is misschien wat inzichtelijker en wat transparanter. Je weet gewoon hoeveel er zijn. Je weet hoeveel Bitcoins er zijn. Ja kan nagenoeg ... Je kan volgen als je wilt hoeveel er uitgegeven zijn. Wie er hoeveel heeft. Je weet dan niet wie het is, maar ... En dat is bij aandelen wat mij betreft, ik ken er te weinig van, maar ik zou nou niet heel snel weten hoe ik nou kan zien wat de verspreiding is van alle aandelen van Shell. Hoe dat verspreid is of zo. Dat kun je niet zien.

SP1: In welke portefeuille ze zitten.

SP2&3: In welke portefeuille het zit en hoe de verdeling is. En hoe oneerlijk of hoe eerlijk het is en ... Dat heb je bij Bitcoin, denk ik, wel. En bij andere cryptocurrencies ook. Maar, de meeste discussies die er nou ontstaan op forums of een coin nou wel of niet de goeie is. Bijvoorbeeld Ripple is een mooi voorbeeld. Ben ik overigens wel een groot voorstander van. Maar, daar is heel veel op terug door de community omdat daar gewoon heel transparant en duidelijk is dat de Ripple foundation zelf 50% van de coins beheert. Waarvan iedereen ook zegt van, ja, dit is gewoon super centraal, waarom willen we dit?

SP1: Een beetje de Nederlandse Bank.

SP2&3: Ja. Een beetje wel. Ja. En daarom is er veel op tegen. Dus, ik denk, doordat het veel transparanter is, zijn vaak die discussies. Ook bij die ICO's zie je hetzelfde eigenlijk. Het gaat constant over de verdeling van zo'n ICO. Of zo'n ICO goed is, ja of nee. Want, als de owners, zeg maar, 20% houden dan is het per definitie al een k-coin voor iedereen, want ze zeggen van: "Hoezo moet je 20% houden? Dat is een veel te groot aandeel".

SP1: Ja.

SP2&3: Dus, wat dat betreft, transparantie is iets groter. En dat heeft ook een nieuw begrip gekregen. Ik bedoel, als ik er nu ook zo over praat dan denk ik ook van, ja, dat is natuurlijk, in de beleggingswereld is dat volgens mij helemaal niet zo duidelijk en is daar nooit over nagedacht of is het juist logisch dat een bedrijf heel veel aandelen heeft en ... Ja.

SP1: Een stukje eigendom ook vaak hè.

SP2&3: Een stukje eigendom, ja.

SP1: Ja, precies. Zeggenschap.

SP2&3: Ja.

SP1: Helder. Denk jij dat dezelfde, ja, eigenlijk kunnen we die vraag overslaan, omdat we het tweede thema ook hebben overgeslagen, dezelfde ongeschreven regels toepasbaar zouden zijn in de handel van Bitcoin? Die in de beleggerswereld zijn. Je zei net van, ja, je mag niet handelen met voorkennis. Daar is wet- en regelgeving op.

SP2&3: Ja. Ik denk dat dat niet ... Ja ... Ja, ik denk wel dat dat ook toepasbaar is op Bitcoin, want wat wel grappig is eigenlijk, dat als je naar al die coins kijkt die er nu zijn, dan is er eigenlijk, ja op een paar na, dan is Bitcoin eigenlijk de enige die echt gedecentraliseerd is. Want, al die andere coins dat zijn eigenlijk gewoon bedrijven die hun eigen coin hebben uitgegeven en al dan wel niet maar 10% hebben. Maar, de grap is, die koers wordt bepaald doordat zo'n bedrijf op een gegeven moment een productfunctionaliteit uitbrengt, ja of nee. En dat is, Bitcoin is eigenlijk de enige coin waarin iedereen er baat bij heeft om daar iets voor te ontwikkelen en dan uit te brengen, waardoor er iets met die prijs of ...

SP1: Gebeurt of niet.

SP2&3: Gebeurt of niet. En eigenlijk, al die andere coins dat zijn eigenlijk gewoon, en daar gaat het denk ik ook langzaam meer naartoe, dat bijna elk bedrijf gewoon straks gewoon zijn eigen aandelen al dan niet op de blockchain heeft staan, omdat het allemaal bedrijven zijn waar iedereen dan wel investeert en waar iedereen hoopt dat het meer waard wordt. Wat overigens wat mij betreft totaal de verkeerde insteek is om in deze wereld te stappen. Maar goed, zo zit het nou eenmaal in elkaar.

SP1: Het is meer ...

SP2&3: Iedereen is veel meer bezig nu met geld maken dan dat mensen bedenken wat ...

SP1: Het is beleggen. Het is opgericht als een betaalmogelijkheid.

SP2&3: Ja.

SP1: Hoe dat ik het overal lees en heb begrepen. Je bent gewoon eigenlijk aan het beleggen.

SP2&3: Ja. Dat is het ook gewoon.

SP1: In een soort van aandeel.

SP2&3: Ja.

SP1: En dat vind ik dus wel een wezenlijk verschil.

SP2&3: Ja.

SP1: Dat vind ik echt wel iets interessants ook om te zien.

- SP2&3: Dat is sowieso waar we nu in zitten. En ik denk waar het op een gegeven moment wel naartoe gaat switchen, is dat mensen wel gaan inzien dat bepaalde ... dat het gewoon eigenlijk bedrijven zijn waar je in investeert en waar je gewoon van verwacht dat er op een gegeven moment bepaalde dingen gaan gebeuren.
- SP1: Ja.
- SP2&3: En dat vind ik altijd wel weer fascinerend bij de discussies die ontstaan, want heel veel mensen die nu instappen die fakkelen Bitcoin allemaal af, omdat ze in een coin zijn gestapt die nu nog op 0,0001 cent staat en dan hopen dat het hetzelfde gaat doen met Bitcoin.
- SP1: Ja. Dat hij in een keer skyhigh ...
- SP2&3: Ja.
- SP1: Ja.
- SP2&3: Maar, je bent heel erg afhankelijk van de coin waar je in investeert van het developmentteam wat daarachter zit, dus zo decentralised is dat dan ook weer niet. Als je puur instapt voor de prijs, wat bijna 90% van de mensen nu doet, kijk, als je echt gelooft dat zo'n coin op een gegeven moment decentraliteit mee gaat brengen in de functionaliteit die ze aanbieden, dan is dat ook goed. Maar, dat vind ik dan weer het fascinerende aan, zo kwam ik er ook op, de vraag van ... Wat was nou ook alweer de vraag?
- SP1: Ja ...
- SP2&3: Of het aan dezelfde waarde voldoet, ja ... Voor heel veel van die andere cryptocurrencies, ja, ik denk dat het dan vergelijkbaar is, omdat het eigenlijk gewoon een aandeel is in een bedrijf eigenlijk wat je koopt. Als je het even heel plat slaat ...
- SP1: Ja.
- SP2&3: Als je nu ... Kan ik een mooi voorbeeld noemen? Je hebt zoveel coins. Je hebt de Siacoin en die willen dan decentralised dropbox bouwen bijvoorbeeld. Nou, die staat op ergens plaatsje 28 of 29. Daar investeer je dan in. Maar, je bent heel erg afhankelijk van dat Siacoin met een nieuwe ...
- SP1: Tuurlijk. Bezig blijven. Waarde creatie.
- SP2&3: Iets nieuws komt. Ja. Maar, degene die daarin investeert die heeft, ja, de enige ? 0.41.00.3 die zij hebben, is dat zij hopen dat zij nou iets gaan bouwen, wat Siacoin is de enige die, ja, die ... Het is wel open sourcing. Je kunt er wel aan meebouwen. Maar, de meeste mensen doen dat helemaal niet. En Bitcoin daar zit niemand achter. Daar zit echt nul achter.
- SP1: Ja.
- SP2&3: Daar zit wel een soort van core team achter die de mogelijkheid heeft om een code aan te passen, maar daar moet dan wel het hele netwerk, zeg maar, akkoord mee zijn want anders gaat die code er niet doorheen komen. En Bitcoin is daar dan een uitzondering in, want ja, daar heb je gewoon, moet je met iedereen, ben je eigenlijk allemaal, heb je een soort van vetorecht om iets aan te passen. Maar, die andere coins, daar zie ik absoluut gelijkenissen mee.
- SP1: Interessant. Leuk om te doen, ja.
- SP2&3: Ja.
- SP1: Dan komen we weer uit op die drie deugden van die filosoof, van MacIntyre. Rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed. Hoe zou jij allereerst rechtvaardigheid omschrijven en hoe denk je dat die gewaarborgd kan worden? Ja, of niet, hoor. Dat is ook een antwoord.

- SP2&3: Ja. En rechtvaardigheid binnen dan het handelen binnen Bitcoin of welke cryptocurrency dan ook?
- SP1: Ja. Ja. En de definitie van rechtvaardigheid, dus eigenlijk jouw definitie van rechtvaardig. Dat is wat dan ...
- SP2&3: Ja. Goh, wat vind ik rechtvaardigheid? Best wel een lastige term, eigenlijk.
- SP1: Ja, vind je bijvoorbeeld, het kan heel simpel zijn van, ik wil niet dat andere mensen expres benadeeld worden door de acties van een ander. Ik noem maar iets.
- SP2&3: Ja, precies. In die trend. Ja, nou ja, goed, dat is bij Bit ... Kijk, ik denk dat het op een gegeven moment ... Ik vind het wel rechtvaardig dat mensen in principe gewoon de volledige vrijheid hebben om te kunnen meedoen in Bitcoin en blockchain of welke cryptocurrency dan ook. En ik vind het dan ook wel rechtvaardig dat je zelf ook wel de consequenties moet voelen als dat fout gaat. Want, ja, omdat er gewoon, je kiest voor een gedecentraliseerd ...
- SP1: Platform.
- SP2&3: Platform. Ja, dat betekent ook dat je dus eigenlijk ook kiest voor geen regelgeving of in ieder geval de regelgeving waar iedereen in dat platform het mee eens is. En dat heeft er gewoon mee te maken dat, daar is regelgeving heel simpel, één plus één is twee. Er wordt een nieuwe Bitcoin gemaakt en er komen er twaalf uit en die worden gedistribueerd over degene die de juiste code heeft geraden met zijn minen. En er zijn er ooit 21 miljoen en niet meer. En je gelooft er dan in dat er misschien meer omheen gebouwd gaat worden. Maar, het is gedecentraliseerd hè, by nature, dus dan, ja, dan vind ik het ook wel rechtvaardig dat als op een gegeven moment de boel in elkaar klappt net zoals de afgelopen vier maanden, ja, dat je dan ook gewoon of op tijd ...
- SP1: Je verlies.
- SP2&3: Je verlies moet nemen of op tijd uit had moeten stappen en hadden moeten bedenken dat het, ja, dat het niet altijd alleen maar up is, zeg maar. Dus, dat vind ik wel rechtvaardig. Je staat gewoon in voor je eigen belegging, eigenlijk.
- SP1: En even advocaat van de duivel hè. Ik hoorde je net zeggen van, je stapt in dus je bent het eens met de regels die gelden in Bitcoin. Maar, heel flauw, hoor ...
- SP2&3: Ja.
- SP1: Er wordt natuurlijk niet gezegd van: "Goh, er komt nu een grote dump aan. Zijn we er met z'n allen mee akkoord, ja of nee? Steek je hand op. Ja. Dan doen we het. Steek je hand op. Nee. Dan doen we het niet".
- SP2&3: Nee.
- SP1: Daar zijn natuurlijk ... Dat is een enkeling.
- SP2&3: Nee, dat is een enkeling, inderdaad. Dus, ja, als je hierop instapt dan, en dat is ook een beetje de uitdaging waar het systeem dan mee zit, ja, dan zijn er ook gewoon heel veel dingen die ... Je stapt in een nieuwe technologie waar je heel veel dingen niet van weet. En ja, het is gedecentraliseerd. Maar, je moet ook een soort van begrijpen dat er, ja, dat er mensen dan inzitten ... Er zit gewoon een soort van, ja, net zoals in de huidige wereld, er zijn gewoon mensen die meer hebben dan anderen en ja, die kunnen daar wat mee. En ja, wat jij aangeeft van, vinden we het oké dat we met z'n allen dat dumpen ...
- SP1: Ja, gewoon, vinden we dat dan rechtvaardig, eigenlijk. Ja. Het hoeft niet hè. Maar ...

SP2&3: Ja. Nou, ik zit zelf nog te denken, want ik ... Bijvoorbeeld, ik heb best wel wat erin zitten, in Bitcoin. Ik ben ook absoluut veel verloren de afgelopen maanden. Vind ik dat rechtvaardig? Ja. Had ik er maar eerder uit moeten stappen. Anderzijds is het natuurlijk wel zo dat rechtvaardigheid de marktmanipulatie tegen kan gaan, dus dat het verlies kleiner wordt.

SP1: ? 0.45.40.6

SP2&3: Nou ja, het was iemand anders.

SP1: Oh.

SP2&3: Ja, dit heb ik in 2014 meegemaakt. Toen had ik het niet uitgecasht. Nou, nou is het 2018. Heb ik wel een beetje uitgecasht, maar ook niet alles. Nou, dondert hij weer voor 70% in elkaar. Vind ik dat rechtvaardig? Ja, ik wel. Dan had ik maar uit moeten stappen. Had ik maar niet zo greedy moeten zijn dat ik nog meer wilde of ... Ja.

SP1: Nou ja, helder. Mooi.

SP2&3: Ja.

SP1: Ja. Nee. En eerlijkheid? Vind jij dat er sprake is van eerlijkheid? En hoe zou je die kunnen waarborgen?

SP2&3: Ja, ik vind absoluut dat er sprake is van eerlijkheid. Ik denk dat het heel transparant is. Je ... Als je het hebt over oneerlijk, ik probeer hem even om te draaien ...

SP1: Ja, ja.

SP2&3: Dan zouden de dingen waar we het net over hadden die zou je als oneerlijk kunnen beschouwen. Dat er mensen zijn die meer hebben dan anderen. Maar goed, ja, waarom hebben ze meer? Ja, omdat ze eerder een risico hebben durven nemen of, ik noem het risico, of de interesse hebben gehad om het weer ergens naar een volgend niveau te brengen. Want, deze technologie, als het echt gaat worden waar iedereen het nu over heeft, een gedecentraliseerde wereld gebaseerd op blockchain, ja, dan zijn het wel die jongens die er aan het begin op in zijn gestapt die ervoor gezorgd hebben dat dit kon. En ja, dan vind ik het wel eerlijk dat zij nu heel veel geld hebben of heel veel Bitcoins hebben. En ja, dat ze daar dan nu een beetje de markt mee kunnen manipuleren, ja, dat kunnen ze ook maar voor een bepaalde tijd. Want, op een gegeven moment dan groeit dat ook en dan heeft het ook geen zin meer. Dus, als je het dan over oneerlijk hebt dan zou je het kunnen hebben over het feit dat mensen meer hebben dan de rest. Of dat er bijvoorbeeld meer miningpower ligt en dat er bedrijven zijn die heel hard hebben geïnvesteerd om hele efficiënte miners te hebben en waardoor ze dus een heel groot deel van het netwerk kunnen hebben. Ja, goed, dat zijn wel jongens die ook in het begin gewoon in zijn gestapt, omdat ze hier gewoon zien dat er een technologie is en enerzijds zijn ze misschien ook wel geldwolven. Maar goed, ja, het systeem stabiliseert zich wel daarin.

SP1: Ja. Oké. Helder.

SP2&3: Dus, ik vind het een eerlijk systeem, ja. Anders dan bijvoorbeeld in de aandelenwereld waarvan ik denk dat daar juist een hele hoop dingen, voorkennis is of dat er ... Ja, op een gegeven moment constructies worden verzonnen met die CFD's dat er pakketjes worden gemaakt en aan mensen worden doorverkocht en dat niemand eigenlijk bij god weet wat er eigenlijk in zit en dat het uiteindelijk een grote bubbel is. Ik zit even te denken of ik die lijn kan trekken naar Bitcoin, want er zijn natuurlijk nu ook mensen die ...

SP1: Ja.

SP2&3: Met die ICO's.

SP1: Ja.

- SP2&3: Die er dan misbruik van maken. Ja, het is op zich wel een interessant ... Want, je ziet het natuurlijk ook wel gebeuren dat daar mensen dus ook gewoon een mooi pakketje maken en het aan mensen verkopen en ja, mensen eigenlijk niet de moeite nemen om ...
- SP1: Erin te verdiepen en het aankopen.
- SP2&3: In te verdiepen. En dan komt het eigenlijk gewoon neer, als je dan echt op de core kijkt, dan komt het gewoon neer op de greed van de mensen. Want, ze willen gewoon geld verdienen en ze gaan gewoon blindelings achter mensen aan zonder dat ze ... omdat er geld te verdienen is en dat je buurman ook al heel veel geld heeft verdiend, dus dan moet ik het ook maar kopen.
- SP1: Ja. FOMO hè. Fear of missing out.
- SP2&3: Ja, inderdaad.
- SP1: Het is revolutionair. Tegen banken aan.
- SP2&3: Precies. En ja ... Maar, dan is het eigenlijk ... Dan maakt het stukje technologie eigenlijk niet uit, want dat zit gewoon in de mens en dat zul je er niet uit krijgen.
- SP1: Ja. Ja.
- SP2&3: Dus, dan is het misschien ook niet helemaal eerlijk om dat dan op de aandelenmarkt af te schuiven. Dan ligt het uiteindelijk gewoon in de rationaliteit van de mensen om te besluiten of het eerlijk is of niet.
- SP1: Mooi dat je tot inzichten komt, ja.
- SP2&3: Ja. Nou ja ...
- SP1: Al pratende krijg je inzichten hè.
- SP2&3: Precies.
- SP1: Dat is heel mooi, dus ... Laatste deugd, moed, schrijft MacinTyre. Zie je moed meer nu in deze situatie als financiële zelfredzaamheid? Vergelijking in de aandelenmarkt, in de beleggerswereld. Je loopt hier naar een bank, klopt aan, dan krijg je nog net niet een test. Op het moment dat je zonder advies, zeg maar, in aandelen wilt stappen, dan heb je dus ook echt willens en wetens moeten zeggen van: "Goh ja, ik weet dat ik er niet voldoende verstand van heb" of wel soms natuurlijk ...
- SP2&3: Ja.
- SP1: "En ik ga erin beleggen". Of: "Bank doe het voor mij. Jullie hebben zorgplicht en probeer het zo goed mogelijk te doen". Hoe zie je dat in vergelijking met de bitcoinhandel?
- SP2&3: Ja, het gaat er wel langzaam heen, natuurlijk. Want, de partijen die het steeds makkelijker maken voor mensen om in te stappen, worden ook steeds meer regels opgelegd van, ja, je moet wel zorgen dat je mensen goed informeert over het feit dat ze risicovol gaan beleggen. Ja ...
- SP1: Ja, kan hoor. Vind je dat het daarmee voldoende is gewaarborgd? Of zou dat nog meer kunnen? Of zie je daar niet de toegevoegde waarde van?
- SP2&3: Nou, ik denk absoluut dat het goed is wat er nu gebeurt, want je ziet gewoon dat het ... dat er in eerste instantie partijen zijn die het nu heel makkelijk maken voor mensen om Bitcoins aan te schaffen. Ja, en die zitten er nu natuurlijk voornamelijk in om daar zelf ook geld in te verdienen. En ja, laat staan dat ze misschien ergens een klein regeltje hebben staan van, pas op, garantie in de toekomst ... Hoe gaat het zinnetje ook alweer?

SP1: De disclaimer.

SP2&3: De disclaimer.

SP1: Ja, een soort van disclaimer. Laten we het daarop houden.

SP2&3: Ja. En ja, die worden maar beperkt geïnformeerd. En ik denk dat het goed is dat dat een beetje aan banden wordt gelegd. Wat natuurlijk een beetje de uitdaging hier is, omdat het gedecentraliseerd is, wordt het steeds makkelijker voor mensen om op een bepaalde manier in te stappen zonder dat daar partijen ...

SP1: Gelijk bij komen kijken.

SP2&3: Gelijk bij komen kijken. Maar, wat je dan ook ziet, is dat je op een gegeven moment, als ik kijk naar mijn vrienden die nu vier jaar geleden het hadden over: "Het is alleen maar witwassen" en nu constant naar mij komen van: "Welke coin moet ik nu weer kopen?", dan raad ik hen wel de partijen aan waarvan ik weet dat die een trackrecord hebben en dat die safe zijn en dat ik zeker weet dat daar hun funds veilig staan. En dan raad ik ook niet aan van, maak online een Bitcoin wallet aan, wat ik vroeger wel deed, en zet daar je Bitcoins in. Want, dan weet ik gewoon, dan is het gevaar best wel groot dat je daar gehackt wordt en dan heb je ...

SP1: Spijt.

SP2&3: Dan is het kwijt. En ja, uiteindelijk is het nu gewoon zo dat er steeds meer solide partijen ontstaan die ik durf aan te raden bij mijn vrienden van: 'Joh, daar moet je het gewoon kopen. Die hebben het goed voor mekaar. Het is simpel. Het is veilig'.

SP1: Welke partijen zijn dat?

SP2&3: Nou, dan heb je bijvoorbeeld Coinbase, Kraak en Bitstamp.

SP1: Ja.

SP2&3: Dat zijn dan exchanges waar je op kan, wat mij betreft ...

SP1: Coinbase ken ik, ja.

SP2&3: Ja. Nou ja, Coinbase is redelijk simpel. Ja, dus wat dat betreft denk ik dat ondanks dat die mogelijkheid er wel is om er andersom in te gaan, verwacht ik ook wel dat mensen rationeel genoeg zijn om dan te bedenken van: "Ja, maar ik wil veilig zijn", want er wordt al genoeg geïnformeerd over het feit dat er dingen gehackt worden en dat Bitcoins gestolen worden. Dus, dan ga je niet zo maar ...

SP1: Ja. Store here. Ik heb een wallet. Doe.

SP2&3: Ja, precies. Dat doe je nu al bijna niet meer.

SP1: Nee.

SP2&3: En je gaat nu naar partijen toe die daar een solide optie voor bouwen. Het enige punt wat je daarbij zou kunnen hebben, wat er dus nu gebeurt, is dat eigenlijk dat hele decentrale wat betreft kopen gaat een beetje weg. Want, je legt het uiteindelijk altijd weer bij een centrale partij neer. En ja, eigenlijk is het ook wel weer heel hypocriet dat mensen juist ook in die Bitcoin community, als dan Coinbase een payment license krijgt dan is iedereen in een keer super euforisch. Terwijl dat eigenlijk natuurlijk weer super raar is, want uiteindelijk, de mensen zijn euforisch omdat ze denken: "Hé, Coinbase krijgt een payment license. Kunnen ze naar Europa toe. Kunnen meer mensen ...

SP1: Kunnen gaan investeren.

SP2&3: Ja. Kunnen mensen meer Bitcoins kopen. Gaat de prijs omhoog. Onderliggend, daar draait het dan om.

SP1: Ja.

SP2&3: Dan zijn mensen super euforisch.

SP1: Dat was niet het oorspronkelijke doel.

SP2&3: Dat was niet oorspronkelijk het idee wat mensen ... Het was meer van, iedereen kan zijn eigen bank spelen. In principe wordt Coinbase gewoon een nieuwe bank.

SP1: Ja.

SP2&3: Dat zijn ze al. Die zitten op zoveel funds van mensen. Dus, wat dat betreft is het, ja, is het ook wel weer grappig hoe dat gaat. Er ligt gewoon eigenlijk een nieuwe technologie die eigenlijk gewoon onder de ... Er wordt gewoon een nieuwe bankenstructuur gebouwd die gewoon efficiënter werkt, maar waar alsnog wel centrale partijen zijn die gewoon op heel veel funds zitten. Dus ja, wat dat betreft, ja, gaan we eigenlijk gewoon naar een efficiënter ecosysteem toe op een andere technologie, waarin mensen absoluut meer vrijheid kunnen nemen als ze dat zouden willen, maar waar uiteindelijk het nog teveel in ons zit om, en dat is misschien ook de shift die we moeten maken, dat het nog teveel in ons zit om ons vertrouwen bij één partij neer te kunnen leggen. En dat we ook gewoon weten van onszelf van: "Ja, ik ga het niet bij mezelf doen, want ik vind het te moeilijk of ik snap het niet".

SP1: Mensen kunnen het niet ...

SP2&3: Of: "Die kennis en die kunde heb ik niet".

SP1: Ja. Een stukje verantwoordelijkheid afschuiven ...

SP2&3: Ja.

SP1: Wanneer het fout gaat dan kan ik die aansprakelijk stellen, dat zie je natuurlijk ook vaak ...

SP2&3: Ja.

SP1: Ja.

SP2&3: En wat wel 100% waar is, de mensen die dat wel kunnen en dat wordt ook steeds makkelijker gemaakt, de hardware wallets bijvoorbeeld, die ken je misschien wel, het offline bewaren van je coins op een USB stick en 100% zeker weten dat dat 100% veilig staat, ja, die mogelijkheid is er wel, dus.

SP1: Als dat überhaupt al bestaat hè.

SP2&3: Wat?

SP1: 100% zekerheid van iets hebben, ongeacht ...

SP2&3: Ja, als dat al bestaat. Maar goed, laten we het even hebben over 100% zeker weten dat je in ieder geval niet gehackt kunt worden, omdat je je coins offline hebt.

SP1: Ja. Moet je hem niet weggooien, want dat verhaal deed natuurlijk ook een keer de ronde, toch? Dat ze dan ...

SP2&3: Klopt. Ja, klopt, maar dan ...

SP1: Ja, sorry. Ja.

SP2&3: Goed, dan heb je in principe je back-up. Die leg je bij je ouders neer en dan moet er en ingebroken worden bij je ouders en bij jezelf.

SP1: Nee, maar dat was ook zo'n verhaal dat iemand toen ook zijn disc of zo ...

SP2&3: Ja, zijn hardware. Tenminste ...

SP1: En er stonden echt iets van honderd Bitcoins op. Ik weet het niet meer precies, maar ...

SP2&3: Ja. Nee, die zijn er. Dat zijn ...

SP1: Ja. Die hebben ze nooit meer teruggevonden.

SP2&3: Ja.

SP1: Ja.

SP2&3: Maar, dat is wel grappig. Dus, ik denk, aan de ene kant komt er wel een stuk efficiënter een systeem te liggen waarin je niet meer heel ingewikkeld alle transacties hoeft af te werken met banken of met acht verschillende schakels ertussen. Met swift en ? 0.56.11.2

SP1: Ja, ja, ja.

SP2&3: En al die randzaken. Maar, aan de andere kant zie je wel gewoon weer exact hetzelfde gebeuren als bij banken nu. Dus, dat er centrale partijen opstaan waar iedereen eigenlijk zijn coins stort.

SP1: Ja.

SP2&3: Dus eigenlijk gewoon zijn geld.

SP1: Belegt?

SP2&3: Belegt. Ja.

SP1: Die je laat beheren. Ja.

SP2&3: En de overheid wil heel graag weten, want die klopt bij die partijen aan van: "Joh, wie heeft nou eigenlijk wat? Want wij hebben er nou geen inzicht meer in".

SP1: Transparantie.

SP2&3: Ja, en waar het ook natuurlijk naartoe gaat, is dat op een gegeven moment, dat doet Coinbase nu al in Amerika, die moet gewoon verantwoording kunnen afleggen aan de overheid van, ja, wie heeft hoeveel coins bij jullie.

SP1: De staat van New York heeft dat, volgens mij, toen ook een keer ...

SP2&3: Ja. Die waren er al iets eerder mee.

SP1: Ja.

SP2&3: En die pay ... Of, hoe noem je dat? De license. Ik weet niet hoe hij heet.

SP1: Nee, ik ook niet, maar ik weet wat je bedoelt.

SP2&3: Ja.

SP1: Ik heb het gelezen. Ja.

SP2&3: Ja. Dus, ja.

SP1: Het laatste thema. Nu gaan we naar de rollen en functies kijken van verschillende partijen in de bitcoinhandel. Welke partijen en instituties zouden er volgens jou nog een grotere rol kunnen pakken om ethiek te waarborgen?

SP2&3: Ja. Nou, wat ik nu eigenlijk zie, heel erg zie, is als je kijkt naar om het mainstream te krijgen, qua aandacht is het absoluut al mainstream, qua gebruiksvriendelijk zijn we er nog lang niet. Gebruiksvriendelijkheid. Partijen ...

SP1: En wat bedoel je met gebruiksvriendelijkheid?

SP2&3: Met gebruiksvriendelijkheid, dat het gewoon heel makkelijk is voor iemand om nu Bitcoins te kopen en ook zeker te weten dat het veilig gebeurt en dat eigenlijk net zo makkelijk op dit moment bij wijze van spreken een pinpas uit je broek trekt waar Bitcoins op staan en daarmee betaalt versus een pinpas waar geld op staat.

SP1: Ja.

SP2&3: Die is er nu nog niet. En partijen die je nu heel hard ziet groeien, zijn bijvoorbeeld die hard wallets. Dus, dan heb je bijvoorbeeld een Trezor en een Ledger wallet. Dat zijn partijen die heel simpel eigenlijk gewoon USB stickjes uitgeven waar je veilig je coins op kan bewaren. Dat zijn echt de partijen die nu mainstream gaan, want die hebben echt een product wat iedereen snapt. Dus, een stickje in je computer en ze zeggen: "Gooi hier je Bitcoins op en dan staat het veilig". Dat soort partijen die gaan echt terrein winnen de komende jaren. En dat zie je ook. Ze hebben volgens mij net allebei iets van honderd miljoen opgehaald. En ja, dat zijn de partijen die groter gaan worden. Ja, de jongens als Coinbase en Kraak en Bitstamp en de partijen die het makkelijker gaan maken om aandelen te kopen. Ik noem het maar vast aandelen.

SP1: Ja.

SP2&3: Maar, de coins te kunnen kopen die, ja, die groeien al als kool, maar dat gaat alleen maar harder en dat gaat alleen maar groter worden. En om dan ook de ethiek te waarborgen, ja, wat je gewoon ziet, is, volgens mij de algemene Bitcoin ethiek is op dit moment, het moet veilig zijn en ik moet eraan mee kunnen doen. Dat is volgens mij een beetje de vraagstukken die ...

SP1: Part of the game.

SP2&3: The part of the game. Dat zijn de vraagstukken die er nu liggen en zij zorgen daarvoor. Zij zorgen dat het veilig gebeurt. Zij zorgen dat je ze kan vertrouwen, dat ze geen geld kwijtraken en zorgen dat je mee kan doen. Dat het makkelijk is om die coins te kopen. Dus ...

SP1: Helder.

SP2&3: Dat zie ik.

SP1: Komen we weer bij de laatste vraag uit met die deugden van MacIntyre hè.

SP2&3: Ja.

SP1: Dus die rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed. Mocht je die willen waarborgen bij welke partijen moet je dat dan neerleggen?

SP2&3: Ja, dat is een hele goeie vraag.

- SP1: Of een vernieuwde rol. Dat zou natuurlijk ook nog kunnen.
- SP2&3: Nou, wat ik wel heel fijn zou vinden, is dat het in ieder geval bij mensen komt liggen die wel ietsje innovatiever zijn ingesteld dan de DNB bijvoorbeeld.
- SP1: Ja.
- SP2&3: Daar moet je de innovatie niet van hebben, want dat gaat ... Die hebben natuurlijk een rol om mensen te waarschuwen. En daar ben ik het volledig mee eens, maar ...
- SP1: AFM ook met name.
- SP2&3: Een AFM. Ja. Maar, dat gaat zo traag allemaal. Want, om heel concrete voorbeelden te noemen, ik heb met mijn bedrijf ook af en toe weleens wat cases gehad die ik dan ... die niet helemaal door de beugel konden. En dan probeer je dat te melden bij de AFM, en dat doe ik dan ook en dan stuur ik netjes een mailtje, want ik hou het ook op trackrecord bij, want voor die keer dat ze op een gegeven moment naar me toekomen van: "Waarom heb je het niet gemeld?", ik zeg: "Nou, dit is de reden, want als ik het nu meld bij de AFM krijg ik heel netjes een mailtje terug van de AFM: "Beste meneer Vonk, bedankt voor uw zestiende aanmelding, maar Bitcoin is nog steeds niet gereguleerd door de Nederlandse Bank waardoor wij ook geen AFM ...
- SP1: Mooi dat je dat zegt, want ik ... Dat is iets heel anders, hoor, maar ik probeerde dus ook interviews bij de AFM te krijgen om met name vanuit hun visie van toezichhoudende rol, ja, ik kom er niet binnen. Ze willen hun vingers er niet aan branden. Het is: "Nee, nee, nee. Want, wij zijn niet de juiste gesprekspartner". Ik denk: "Ja, hoezo niet? Jullie worden ook wel geciteerd in nieuwsartikelen en noem maar op".
- SP2&3: Ja.
- SP1: Dus, dan zeg ik ze dat ook. Ja, dan merk ik ook wel, een beetje een bepaalde cynische houding die jij ook hebt, heb ik dan ook wel ten opzichte van hen. Dan denk ik: "Ja oké, jongens, dus omdat het niet aan een vinkje voldoet ...
- SP2&3: Ja. ? 1.01.05.6
- SP1: Betaalmiddel, het is geen betaalmiddel. Want, dat zeggen ze dan. "Dus, kunnen wij er niks mee".
- SP2&3: Nee. Nou, het is heel hypocriet.
- SP1: Ja.
- SP2&3-10: En volgens mij is de oplossing, als ik al een ja zeg, er zijn er heel ... er zijn er legio. Maar, de meest simpele zou, denk ik, zijn dat ze het gewoon zien als cash geld. En dat ze gewoon zeggen: "Alle transacties boven de € 15.000,- meld je gewoon bij ons". Nou, as easy as that. En dan desnoods dat je er dan nog niks mee doet. Dan heb je in ieder geval op record dat er mensen meerdere malen per maand een transactie van boven de € 15.000,- hebben gedaan en je weet het adres en je weet de naam. Ja, en als je dan op een gegeven ... Dan kan ik je vertellen, dan heb je binnen no time een trackrecord van mensen, daar kun je wel wat mee. Maar goed, dat ... Het is ook mijn business. Aan de andere kant, ja, ik probeer daar in ieder geval in mee te gaan, maar van die partijen hoef je geen innovatie te verwachten. Dus, bij wie moet je het dan wel neerleggen? Ja, ik geloof dat er bepaalde ... Er zijn natuurlijk associations, ook binnen de blockchainwereld, die een paar bright minds bij elkaar proberen te krijgen en dan, ja, een soort van certificering of regelgeving omtrent de blockchain te creëren. Het lastige daarin is, is dat vanuit nature iedereen dan gelijk weer boe gaat roepen, want het moet gedecentraliseerd worden en dan komt er een association en die gaat over regulering vertellen en die gaat ons dan iets opleggen.
- SP1: Dat staat haaks op wat we willen.

- SP2&3: Dat staat dan weer haaks op het ding, dus dat is dan weer het lastige daaraan. Ja, het komt nu van overheden vandaan en ...
- SP1: Zou het niet een rol ...
- SP2&3: Ik vind het een hele lastige, want ja, je kunt zeggen, je kan het bijvoorbeeld bij CEO's van bedrijven neerleggen, maar dan krijg je hetzelfde verhaal. Daar wil niemand iets van weten, want die worden ook steeds door de overheid benaderd en moeten aan steeds meer regelgeving voldoen.
- SP1: Ja, waarbij je natuurlijk ...
- SP2&3: Ja.
- SP1: Waarbij het natuurlijk ook gewoon iets kan zijn dat het gewoon een afspraak wordt en dat er niet een ... Bijvoorbeeld wat Chris zei, en dat was wel interessant, want hij keek heel erg van: "Oké, hoe zou de blockchain dan daarin allemaal kunnen ondersteunen?".
- SP2&3: Ja.
- SP1: Dus, hij zat er veel meer vanuit een technologisch aspect in en hij had het over verschillende profielen en wallets, dat je kan zien met wie je handelt, transparantie, noem maar op.
- SP2&3: Ja.
- SP1: En dat hij op een gegeven moment op het moment dat een jaarlijkse transparantie, maar ook weer niet helemaal, want je weet ... Misschien zit je wel met IS te handelen of met Noord Korea.
- SP2&3: Ja.
- SP1: Who knows hè.
- SP2&3: Ja.
- SP1: En op het moment dat je dat inzichtelijk maakt dan zei Chris dat je dan de ergste ook wel weer ... dan kom je wel weer op menselijk aspect: "Oké, ik ben niet meer onzichtbaar. En nu?".
- SP2&3: Ja.
- SP1: En dat is natuurlijk ook wel interessant om over na te denken.
- SP2&3: Nou ... Ja.
- SP1: En dan hou je hem juist wel gedecentraliseerd. Dus, wel het respect voor het systeem, want hij is gedecentraliseerd.
- SP2&3: En dan ligt het uiteindelijk bij die bedrijven welke blockchain zij dan gaan gebruiken om te zorgen dat, zeg maar, mensen zich veilig genoeg voelen bij de coin of de blockchain die ze gebruiken. En wat je daar dan op een gegeven moment zal zien, is dat er dan op een gegeven moment een paar hoofd chains zijn die geaccordeerd zijn door de overheid dat de bedrijven daarmee mogen werken. Nou, dan gaan automatisch die bedrijven die blockchain accepteren, want anders krijgen ze gezeik met bovenaf. En dan zul je zien dat mensen dat accepteren, een groot deel, en een klein deel zal het niet accepteren en die gaan de ondergrond in. En dat zijn dan een beetje de coins als Monero en zo. Die zetten zich daar een beetje tegen af. Dus, dat zie je ook al wel een beetje ontstaan.
- SP1: Ja. interessant.

- SP2&3: Ja. Dus, ik denk dat het inderdaad ... Misschien moet je het gewoon niet doen en hou je het huidige ecosysteem in stand zoals het is. En dan zul je gewoon zien dat er een bepaalde voorkeur gaat ontstaan voor een chain. En ja, er gaan gewoon afgevaardigden komen die je gewoon niet kunt controleren. En daar kun je ethisch heel veel dingen van vinden ...
- SP1: Ja, maar het gaat natuurlijk niet om het ... Ik bedoel, het is niet het idee ... Eigenlijk wat ik ook beoogde, een soort van manual te schrijven van, oké, hoe zouden we kleine verbeterstapjes kunnen maken? En dan wel rekening houdend dat het een gedecentraliseerd betaalmogelijkheid is.
- SP2&3: Ja.
- SP1: En ik blijf wel hameren op die betaalmogelijkheid, want ik vind het altijd wel interessant, want dat was het doel.
- SP2&3: Ja.
- SP1: Van, hoe heet hij, Satoshi.
- SP2&3: Ja.
- SP1: En ja, nu zijn het dan beleggingen.
- SP2&3: Ja. Nou ja, goed, ik sta er overigens niet helemaal zo in dat het ... Kijk, die betaalmogelijkheid, ja, altijd als ik naar mijn webshop kijk dan gebruiken mensen het hoofdzakelijk als betaalmogelijkheid, maar dat heeft er puur mee te ... Maar, ik ben ook niet het goeie voorbeeld, want bij mij zetten ze gewoon waarde om in andere waarde, dus ...
- SP1: Ja, maar jij zet er wel iets intrinsieks tegenover.
- SP2&3: Ja.
- SP1: Goud.
- SP2&3: Ja. Klopt. Dus, dat ... En dan werkt het. Maar, mensen zullen, ook bij bit ... Ik heb ook bij de grootste, bij de jongen gezeten die de meeste transacties ter wereld doet, daar zie je dat 80% van hun business ? 1.06.46.6 goud, mining en, wat heb je nog meer, gambling is. Dat zijn de grootste industrieën die zij doen. E-commerce, nou, porno, een klein beetje, dat was dan ook nog een soort van grotere markt ...
- SP1: Anders. Ja.
- SP2&3: Maar, dat is meer omdat het wat anoniemer is. Maar, echt de kleine aankopen en zo dat zag je daar niet. Dus, het was echt voornamelijk mensen die gewoon wisten dat ze waarde in handen hadden en die wilden het graag omzetten in iets anders wat ook waarde zou kunnen genereren of heeft. En ja, goed, eens in de zoveel tijd cash je dat dan uit tegen een computer omdat je dat graag wil kopen. Maar, je ziet wel dat het als betaalmiddel vooral ge-exchanged wordt naar iets anders wat waarde heeft.
- SP1: Ja.
- SP2&3: Dus ...
- SP1: Interessant, ja.
- SP2&3: Ja.

- SP1: Ja. Mooi. De laatste twee, die eerlijkheid en die moed, dient dat nog bij partijen te liggen om te waarborgen, volgens jou?
- SP2&3: De eerlijkheid van, even kijken, van ...
- SP1: De handel. Dus, een stukje transparantie wordt natuurlijk al gewaarborgd door de blockchain.
- SP2&3: Ja. Ik denk het eigenlijk niet. Ja, ik denk dat dit zichzelf op een gegeven moment wel in stand gaat houden, want als het heel oneerlijk gaat worden, ja, dan verwacht ik dat je er dan ook wel uit gaat stappen.
- SP1: Een stukje vanzelfsprekendheid?
- SP2&3: Ja. Kijk, als op een gegeven moment, net zoals dat ... Het houdt elkaar ... Je ziet gewoon dat het op dit moment in ieder geval stand houdt. Ook met die miners. Het klassieke voorbeeld dat op een gegeven moment meer dan 50% van de blockchain in handen is van één mininggroep, daar hebben we al in het verleden een paar keer tegenaan gezeten, dat op een gegeven moment een mininggroep 48% had en dan is het statistisch gezien zo dat zij in principe aanpassingen zouden kunnen maken op blockchain, waardoor je, weet ik veel, fraude kan gaan doen. Alsnog, even aan de zijlijn, is het ontzettend moeilijk om dat dan alsnog voor mekaar te krijgen, maar goed. Je ziet wel constant als dat gebeurt, als op een gegeven moment een partij meer dan 40% van het netwerk in stand ... Of, meer krijgt, meer mining power, dan gaan er altijd op al die forums alarmbellen af. Dan gaan mensen elkaar vertellen, zeg maar, van: "Joh, je moet even overstappen naar een andere miningpool, want dit moeten we niet willen".
- SP1: Ja.
- SP2&3: En dat zie je. Dat is al drie of vier keer zo gebeurd. Dus, ook dan denk ik bij de eerlijkheid, dat is een stukje eerlijkheid.
- SP1: Ja. Zeker.
- SP2&3: Dat je gewoon ziet van, oké, laten we zorgen dat we het eerlijk laten houden.
- SP1: Ja.
- SP2&3: Want, als straks op een gegeven moment blijkt dat meer dan 50% bij één partij zit, ja, dan kunnen we niet meer waarborgen dat het eerlijk blijft. Ja, hetzelfde is, denk ik, ook als je bijvoorbeeld naar andere dingen kijkt wat je eerlijk vindt of niet. Ja, als jij ... Als op een gegeven moment constant partijen zijn die tienduizend Bitcoins inkopen en tienduizend verkopen, ja, dan is het op een gegeven moment ook niet meer leuk om erin te zitten waarschijnlijk. Dus, dan stap je er vanzelf ook wel uit.
- SP1: Vanzelf uit.
- SP2&3: Ja.
- SP1: Als het een beetje gevaarlijk wordt bij de mensen onderling, eigenlijk.
- SP2&3: Ja. Of je gaat in een andere coin zitten waar de distributie niet zo oneerlijk is. Dus ja, ik denk dat dat zichzelf wel op dit moment in ieder geval in stand houdt.
- SP1: En die financiële zelfredzaamheid, dus die kennis zeg maar.
- SP2&3: Ja. Even kijken, en dan ...
- SP1: Dus, die moed.
- SP2&3: Ja. Ze houden het voor gezien.

- SP1: En hoe ga je die waarborgen? Is er een ... Zou er een instantie zijn die nog meer die mensen moet informeren? Of zeg je van, nee, ja, weet je, wat ik net al zei, je stapt in ...
- SP2&3: Ja, ook dit is ook alweer iets wat eigenlijk gewoon op een gegeven moment groeit. Want, als ik dan kijk naar mensen die informeren, ja, ik ben op dit moment bijvoorbeeld een nieuwe whatsappgroep, ben ik constant mijn vrienden aan het informeren over het feit van, er komt nou bijvoorbeeld ? 1.10.29.8 Ik weet niet of je daarvan op de hoogte bent, maar je hebt coins en daar kun je dan airdrops mee meemaken en ...
- SP1: Nee. Nee.
- SP2&3: Ook weer geniaal bedacht. Daar kan ik zo nog even iets vertellen. Maar, dat is ... Dan kun je als je een coin hebt of in ieder geval een deel heb je een aandeel in die coin, dan krijg je ook andere coins toebediend, zeg maar. Dus stel, er gebeurt weleens zoiets dat ... Als je een nieuwe coin gaat ... equal wil distribueren dan moet je daar een model voor hebben. En sommige modellen zijn dus ook dat als je al andere coins beheert dan krijg je als je bijvoorbeeld tien ethereum hebt dan krijg je bijvoorbeeld één, weet ik veel ...
- SP1: Ja.
- SP2&3: Simone coin.
- SP1: Ja.
- SP2&3: Omdat jij vindt dat alle ethereum holders die zijn al zo verspreid over de wereld, dus als je al die ethereum holders dan één Simone coin geeft dan weet je in ieder geval dat het gedistribueerd is over de wereld. Dat is een beetje wat een airdrop is. Nou, ik wist dat er eentje aankwam van een bepaalde coin die veel van de jongens in mijn groep hadden, dus dan informeer ik ze daarover van: "Jongens ...
- SP1: Het komt eraan.
- SP2&3: "Deze komt eraan. Ja, je hebt verschillende manieren. Als je je coin op deze exchange hebt staan dan doe je er niet aan mee, want zij doen er niet aan mee. Als je in een hardware wallet hebt staan dan doe je er wel aan mee. Zorg er wel voor dat je het in een hardware wallet hebt staan. Ga nou niet een wallet online aanmaken om daaraan mee te doen, want dan loop je weer gevaar dat je gehackt wordt".
- SP1: Je zou er bijna een soort van advieskosten voor kunnen vragen.
- SP2&3: Absoluut. Ja. Nee, maar dit wel een soort van consultancy.
- SP1: Ja.
- SP2&3: Maar, zo doen alle mensen dat die in die blockchainwereld zitten. Dat is gewoon een ontzettende fascinatie om iedereen telkens te vertellen over wat er ...
- SP1: Wat er speelt of gaande is.
- SP2&3: Wat er speelt. En wat er gaande is. En hoe dingen beter kunnen. En als ik al zie, zeg maar, hoe ik mijn vrienden nu kan informeren versus wat ik vier jaar geleden deed, ja, dan zie je gewoon dat dat groeit. Dus, wat dat betreft houdt zich dat zelf ook wel in stand, omdat iedereen een soort van weet van, er is geen centrale autoriteit of van de overheid hoeft je niks te verwachten want die zeggen: "Doe het niet". Ja, daar koop ik niks voor, want ik wil het wel.
- SP1: Ja. Dat is te snel. Ja.
- SP2&3: Ja. Ik wil het wel, dus ...

SP1: Ja. Dus, dan val je er al buiten.

SP2&3: Aan doe het niet heb ik niks. Dus, wat moet ik dan?

SP1: Ja.

SP2&3: En dan heeft iedereen wel ... voelt iedereen wel een soort van de verantwoordelijkheid om dat dan te vertellen. En natuurlijk zijn er dan ook mensen die daar het slechte pad op gaan en mensen dus verkeerd informeren of verkeerde linkjes sturen waardoor mensen hun geld kwijtraken. Ja, die moeten wel beschermd worden en dat is op dit moment wel een issue, denk ik, in die wereld.

SP1: Ja.

SP2&3: Daar gebeurt heel veel. En de overheid probeert die partijen ook wel een beetje, dat is dan weer wel mooi, die proberen ze wel aan te pakken, omdat ze gewoon zien dat mensen daar in beschermd moeten worden. Want ja, het gaat gewoon niet altijd goed. Ja.

SP1: Helder.

SP2&3: Dus, maar ja ... Ja.

SP1: Nee, nee. Helder.

SP2&3: Enerzijds wordt het dus door, ja, door schade en schande wordt men wijs, denk ik.

SP1: Nou, dat is in ieder geval de rode draad die ik zo uit jouw verhaal ook pak.

SP2&3: Ja.

SP1: Vind ik ook wel mooi, hoor. Een mooi inzicht. Hoe zou je de onderlinge samenwerkingen van verschillende partijen in de bitcoinhandel bevorderen? Denk je dat dat nodig is? Denk je dat dat ook mee zal werken?

SP2&3: Ja, nou het gebeurt al wel. Maar ... Ja kijk, je ziet wel partijen samengaan. Als je bijvoorbeeld zo'n ... Ik weet niet of je ... Ja, dit is heel technisch, maar het SegWit verhaal, heb je dat een beetje meegekregen?

SP1: Nee, maar vertel maar gewoon. Ik zoek het allemaal ? 1.13.55.2 Het wordt opgenomen, dus dat ...

SP2&3: Nou, dit was wel weer een mooi voorbeeld, dat op een gegeven moment, wij hebben ... Er is constant een beetje een schaalbaarheidsissue bij Bitcoin. Dat, zeg maar, de blocks waarin alle transacties worden opgeslagen die zijn eigenlijk te klein. Vooral in de momenten dat er heel veel transacties worden gedaan, kan het soms gewoon een uur duren voordat je transactie wordt meegenomen in het volgende block. Omdat gewoon, die blokken zitten vol. En daar zijn op een gegeven moment verschillende proposals geweest van verschillende mensen in de wereld die dat dan in de wereld slingeren van: 'Jongens, als we de code nou zo aanpassen dan kunnen we weer twee keer zoveel transacties in die blokken krijgen'.

SP1: Precies. En gaat de snelheid weer ...

SP2&3: Ja. En dan, nou, en dat is ... En daar zijn ook veel bedrijven die dan op een gegeven moment een proposal een beetje evalueren, want zowel Coinbase als Bitpay hebben er op een gegeven moment ook baat bij dat op een gegeven moment dat netwerk sneller wordt.

SP1: Ja.

- SP2&3: Want, op een gegeven moment was het gewoon echt een no go. Het was gewoon niet meer te doen. Er werden gewoon teveel transacties gedaan voor het aantal transacties wat er op dat moment mogelijk was. En daar zie je nou allemaal van die proposals ontstaan waarin bedrijven elkaar ook aanmoedigen van: "Joh, spreek je veto uit voor dit en probeer dat zo de wereld in te slingeren", want je hebt uiteindelijk 50% nodig van dat netwerk die daar op mee moet gaan en dat is best wel interessant om te zien. En ook wel weer grappig dat je ook wel bepaalde legacy alweer ziet optreden bij Bitcoin. Enerzijds heb je dus die democratie, want je hebt al ... je hebt in ieder geval meer dan 50% van die miners nodig die akkoord gaan. En er zijn al tientallen proposals geweest in het verleden die dan gelanceerd zijn en dan moet je als miner, zeg maar, over op het nieuwe stukje software om mee te doen en dan zie je gewoon constant, daar gaat een miner op over en dan blijft hij op 10% haken. Ja, en dan stappen ze weer terug, want dat gaat niet werken.
- SP1: Ja.
- SP2&3: En zo'n SegWit was dan een mooi voorbeeld dat dan ook door verschillende bedrijven is aangekaart en daar worden dan evenementen georganiseerd om uit te leggen van: "Nou, volgens mij, als we dit gaan doen dan heeft dat een positief effect. Vinden jullie dat ook?". Nou, een hoop discussie komt daar dan van en dan op een gegeven moment heeft het gewoon twee jaar geduurd, is hij uiteindelijk gelanceerd en hebben ze dus uiteindelijk die meerderheid behaald in dat netwerk en zijn we dus weer een stukje verder met de innovatie.
- SP1: Ja. Mooi voorbeeld.
- SP2&3: Dus, ik denk dat die samen ... Dat is een mooi voorbeeld van hoe die samenwerking gaat al binnen die bedrijven. En die bedrijven die moeten op een gegeven moment ook, want die lopen ook tegen die schaalbaarheidsproblemen aan, en die moeten dan op een gegeven moment mee. Maar, het mooie eraan is, is dat zij dat niet zelf kunnen beslissen.
- SP1: Ja.
- SP2&3: Ze hebben er baat bij dat heel veel mensen Bitcoin transacties doen, Coinbase, maar ja, als op een gegeven moment niet alle transactie meer verwerkt kunnen worden omdat het teveel zijn dan moet er een oplossing komen. Maar, het mooie is, dat kunnen zij niet forceren. Dat kunnen ze in de wereld roepen van: "Jongens, we zien dit gebeuren. We moeten misschien de code zo aanpassen", maar ja, dan moet je wel de rest meekrijgen.
- SP1: Ja, precies. Kan je niet in je eentje dragen.
- SP2&3: En dat zijn hele moeilijke discussies.
- SP1: Ja.
- SP2&3: En daar zie je ook heel veel ego's telkens bij elkaar komen. Maar, telkens ...
- SP1: Haantjes, ja.
- SP2&3: Telkens de software ontwikkelingen die door zijn gevoerd, zijn wel de goeie geweest tot nu toe.
- SP1: Ja.
- SP2&3: Tenminste, daar lijkt het nu op.
- SP1: Ja. Helder. Dat waren ze, Wouter.
- SP2&3: Ja.
- SP1: Interessant, joh.

SP2&3: Ik heb een beetje een droge mond gekregen, maar ...

SP1: Oh ja, je hebt er veel over verteld, ja, maar dat was heel fijn. Kan ik heel veel mee. Wacht, ik sla hem eventjes op.

7.2.6 Respondent 12 – Econoom Rabobank

Interview 12	
Aantal minuten:	44
Aantal sprekers:	2
Taal:	Nederlands

SP1: Hij loopt. Mooi.

SP2: Helemaal goed.

SP1: Nou, ik zal je nog eventjes een keertje kort meenemen, zeg maar, wat ik doe ook gewoon bij de bank. Is misschien ook wel leuk.

SP2: Ja, is goed.

SP1: Ik ben bij Rabobank West, Brabant Noord, accountmanager MKB. Dus, dan heb je je eigen portefeuille aan ondernemers die je financiert en eigenlijk een beetje koffie mee drinkt om het even, ja, toch wat eerbiedig te zeggen. En intern heb ik gewoon een binnendienst zitten, zeg maar, voor de afvang van vragen, telefonie, etcetera. Dus, ik mag eigenlijk een beetje als een ... Oh, wat was dat?

SP2: Geesten.

SP1: Ja, echt. Nou, welkom. Kom binnen. Maar, ja, dus ik ben ... Daar ben ik heel erg bezig met cijfertjes, maar je merkt wel in mijn klantgesprekken, en dan kom ik ook terug op het stukje ethiek, qua advies, qua zorgplicht en noem maar op en hoe erg ze, zeg maar, op jou keuzes varen daar moet je soms ook weleens een beetje mee oppassen, zeg maar. Op het moment dat jij zegt: "Ik zou rechts gaan" en die ondernemer denkt: "De bank spreekt, dus dat is ... We gaan die strategie in". Nou, en zodoende met dat ethisch vlak vanuit de bankensector en financiële sector zag ik natuurlijk die cryptovaluta, zeg maar, ja, dat vond ik altijd wel iets intrigerend. Het is een beetje monitoren. En de zaken die daar gebeuren, ja, ik vond het contrast zo groot hoe dat we de huidige financiële sector hebben ingeregeld en vandaar dat ik dus een onderzoek daarop heb gebaseerd. En dat is eigenlijk een beetje in een notendop hoe dat dit tot stand is gekomen.

SP2: Oké.

SP1: En wat wel leuk om nog eventjes te vertellen is, ik heb mijn onderzoek opgebouwd uit vier thema's, omdat ik een hoofd filosoof ... Maar, dan heb je het natuurlijk ook weer over die filosofie. Dat is MacIntyre. Ik weet niet of je die kent? Alasdair MacIntyre? Maar, dat is één van de, ja, één van de wat grotere filosofen op het gebied van ethiek zowel als economie. En hij is ... Hij vaart, zeg maar, op Aristoteles. Dus, hij is heel traditioneel. En ik vond jou juist, iemand die een heel traditionele kijk heeft op iets wat heel erg nieuw is en vooruitstrevend, cryptocurrencies, die ben ik met elkaar gaan koppelen. Dus, zijn werkwijze heb ik hierin verwerkt.

SP2: Oké.

SP1: En eigenlijk wil ik gewoon graag wat vragen bij jou voorhouden.

SP2: Ja. Helemaal goed.

SP1: Maar allereerst, wat doe jij een beetje bij de bank? Wat is je professionele achtergrond?

SP2: Ja, ik heb dus economie gestudeerd, dus ik ben econoom. En ik zit bij economisch onderzoek. En ik hou me eigenlijk vooral bezig met zorgindustrie en nu dan cryptovaluta.

SP1: Ja. Dat zijn best wel ...

SP2: Ja, het is een beetje all over the place.

SP1: Ja hè. Ja.

SP2: Want, ik ben dus daarnaast nog bezig met gedragseconomie. Kijken of we dat aan de gang kunnen krijgen binnen de bank. Dus, het is echt een beetje van alles.

SP1: Nou, leuk.

SP2: Ik vind van wel.

SP1: En dan in het team van Wim Boonstra? Of hoe moet ik dat zien, zeg maar, me ...

SP2: Nee. Je hebt, zeg maar, Barbara is ... Wim die is nu ... die doet zijn eigen ding binnen de afdeling.

SP1: Oh ja? Dus, ook een beetje dit.

SP2: Ja, dat is een beetje van dit. Je hebt Barbara, zeg maar, als hoofd onderzoek. En daar zitten een aantal teams onder. En dan heb je nationaal onderzoek. Dus, dat is het team dat onderzoek doet naar de Nederlandse economie en daar zit ik bij. Dat valt onder Menno Middeldorp.

SP1: Oké. Gaaf. En hoe groot is dat team? Om er een beetje een beeld bij te krijgen.

SP2: Ik denk dat het team NO vijftien of twintig man nu.

SP1: Oh ja. Ja. Leuk. Lijkt me leuk werk.

SP2: Ja. Super leuk.

SP1: Ja. Ja. Oké. Gaaf. Nou ja, om dan maar gelijk de kickoff te doen van het eerste thema, dat is eigenlijk het onderzoeken van de ethische problematiek in de praktijk van de bitcoinhandel. Ja, en allereerst ook de vraag, wat heeft u doen besluiten of wat heeft jou doen besluiten om jezelf te specialiseren in deze praktijk?

SP2: Ik zal gewoon heel eerlijk tegen je zijn.

SP1: Ja.

SP2: Ik vond het gewoon ... Ik vind het een heel leuk onderwerp. Maar ja, ik dacht van: "Bij de bank hebben we mensen rondlopen die ermee bezig". Wim was er al mee bezig. Een paar collega's van me die hadden er een stuk over geschreven. Ik dacht: "Nou ja, weet je, ik laat het varen". En toen op een gegeven moment had een collega een lezingaanvraag voor cryptovaluta. Hij zegt: "Ik kan niet. Wil jij het doen?". Ik zei: "Prima". En sindsdien ben ik er gewoon ingerold.

SP1: Zo gaan die dingen hè.

SP2: Ja. Dus, ik had eerst één lezingaanvraag en nu heb ik er acht, dus dat is echt ...

SP1: Zo.

SP2: Het gaat een heel eigen leven leiden en ...

SP1: Ja? En waar doe je die lezingen?

SP2: Afgelopen week heb ik er eentje in Gilzerijen gegeven. In 's Hertogenbosch. Ik heb er woensdag een in Enkhuizen, dus dat is ? 0.04.20.0

SP1: En dan bij banken ook of ...

SP2: Ja, bij banken.

SP1: Oh.

SP2: De vorige twee waren bij Rotary clubs. Binnenkort moet ik er eentje geven in ... Volgens mij voor jullie bank.

SP1: West Brabant Noord?

SP2: Ja. 14 mei.

SP1: In Ettenleur.

SP2: Ja.

SP1: Oh echt? Oh, die is bij ons niet gecommuniceerd. Maar, dat is wel leuk.

SP2: Want, ik heb een ... Hoe heet die beste man? Ik heb gisteren of eergisteren een aanvraag van hem gehad. Ik kan je die wel doorsturen, dan ...

SP1: Is dat Mark Govers, Johan Staes? Dat zijn onze directeurs. Misschien ... Nou, of ...

SP2: Nou, maakt niet uit. Maar, daar kom ik nog wel achter.

SP1: Maar, mocht hij niet bij onze bank zijn dan kan ik natuurlijk wel een beetje een balletje opgooien van: "Nou, weet je, is het niet interessant als we worden bijgepraat door?".

SP2: Volgens mij is het wel zo, hoor. Maar, dan is het een bijeenkomst tussen ? 0.04.57.7

SP1: Ja, dat is ons werkgebied, dus dat lijkt me dat het ... Oké.

SP2: Dus, daar is een bijeenkomst voor je bank, dus ...

SP1: Nou ja, gaaf. Gaaf. De tweede vraag hè. Waarom denk je dat de gedecentraliseerde betaalmogelijkheid is opgericht?

SP2/3: Ja, dat is dus eigenlijk heel krom, want ja, de oprichters daarvan die waren het eigenlijk niet eens met hoe het gegaan is in de financiële crisis. Dus, zij hebben gezegd van: "We willen niet meer dat de grote banken de wereldeconomie in handen hebben, want dat is de oorzaak van de crisis geweest. We gaan een gedecentraliseerde munt oprichten". Maar, eigenlijk heeft die munt er niet heel veel mee te maken, want een valuta is in handen van een centrale bank en niet een commerciële bank. Dus, de reden waarom ze het hebben opgericht, is voor mij niet duidelijk. En ze zeggen van: "We willen daarmee het systeem aanvechten, want we willen niet meer dat de economie in handen is van centrale banken". Een van de argumenten die een keer op is gegooid, is dat de centrale bank zich voordoet als overheidsorgaan terwijl ze dat niet zijn en zij zien dat als iets slechts. Terwijl, het is juist heel fijn dat je een onafhankelijke centrale bank hebt die de economie kan sturen. Anders krijg je dus dat ze gaan begroten met de politiek mee. Als de politici zeggen: "We gaan meer dit doen om de economie te kickstarten", terwijl de centrale bank die heeft een lange termijn visie en die willen dus dat je een stabiele groei hebt in de economie. Anders krijg je te veel dat je zo'n sterke cyclus hebt. Dus, eigenlijk is

het heel vreemd dat ze die munt hebben opgericht om dat aan te pakken, terwijl dat niet het probleem is waar ze mee bezig zijn.

SP1: Oké.

SP2: Dus ja, dat is voor mij best wel tegenstrijdig. Snap je?

SP1: Voor mij ook. Ja, toen ik ... We hebben natuurlijk het daar ook ... Toen we elkaar belden, gaf je dat ook al aan hè.

SP2: Ja.

SP1: En wat ik ook heel erg bijzonder vind, is dat er ook ... Er is niet echt een strategie of zo. Er is ... De motieven die zijn wat onduidelijk, oprichter is nog nooit gevonden, ja, dat soort dingen.

SP2: Ja.

SP1: Ja, intrigerend. Laten we ... Ja, vind ik het.

SP2: Ja.

SP1: Welke ethische problematieken zie je in de bitcoinhandel?

SP2: Nu? De koersmanipulatie. Dat is gewoon, ja, koersmanipulatie is echt een dingetje. Je hebt Bitcoin Whales. Nou, dat is dus gewoon één iemand die vreselijk veel van een bepaalde munt, misschien nog niet van de bitcoin, maar van de wat kleinere cryptovaluta, die hebben er dan heel veel in handen en die kunnen dan alleen de koers beïnvloeden. Wat in normale financiële markten niet mag. Daarbij heb je ook nog pump en dump groepen. En dat zijn gewoon groepen die via Whatsapp of Telegram communiceren en die geven dan aan van: "Oh, we gaan een bepaalde munt kopen. Iedereen moet gaan kopen". En op het moment dat ze dan zien dat er genoeg mensen zijn ingestapt, gaan ze dat extern communiceren. Bijvoorbeeld via Twitter. En dan zie je dus dat externe mensen die gaan het kopen. Op het moment dat ze zien dat die prijs flink omhoog gaat dan gaan ze alles verkopen. En dan, dat is pure koersmanipulatie. En dat mag gewoon niet in normale financiële markten.

SP1: Nee. Gelukkig niet.

SP2: En dat gebeurt daar dus gewoon wel.

SP1: Ja. Welke compliance risico's worden er nu genomen? Of zijn er nu volgens jou.

SP2: Ja, eigenlijk, want bij compliance is het dat je je aan bestaande wetgeving houdt.

SP1: Klopt.

SP2: Maar, er zijn geen wetten.

SP1: Klopt. Maar, hoe kijk jij daarnaar?

SP2: Ja, ik vind sowieso ...

SP1: Want, er zijn geen wetten geschreven, maar misschien ...

SP2: Ja, maar het is helemaal niet gereguleerd, omdat het decentraal is. En het valt ook niet onder een jurisdictie van een bepaald land of een toezichthouder. En de meeste toezichthouders die gaan zich nu pas verdiepen in hoe ze dit moeten gaan reguleren. En daarbij ...

SP1: Waarom denk je dat ze dat gaan doen? Aan het doen zijn.

SP2: Omdat mensen gewoon de gevaren niet inzien van hoe riskant het is. En het vreemde is dus ook dat, het wordt in de markt gezet als een valuta. Normaal gesproken zou dan de centrale bank daarover gaan. De ECB heeft al gezegd: “We gaan er niks mee doen”.

SP1: Nee. Die hebben hun handen er eigenlijk van afgetrokken hè.

SP2: Ja, precies.

SP1: Of: “We willen ons er niet aan branden”. Ja.

SP2: Juist. Dus, Mario Draghi die heeft ook gewoon gezegd van: “Het is geen valuta, maar het is een beleggingsproduct”. En je ziet dus ook dat nu de Europese beurswaakhonden die gaan zich ermee bezighouden. Zij zien het ook echt als een beleggingsproduct. Dus, dan krijg je ook weer van, zij wilden een probleem oplossen en eigenlijk zijn ze een beetje onderdeel van het probleem, omdat een van de oorzaken waarom de crisis is gekomen, was ook dat er te weinig overheidstoezicht was. En nu zetten zij een product op de wereld wat compleet afhankelijk is van vrije markten. En eigenlijk is het een heel mooi experiment, want voor alle economen wereldwijd is het hartstikke mooi om te zien van: “Oké, wat doen vrije markten ...

SP1: Eigenlijk het mooiste gedrag ...

SP2: Ja.

SP1: Real life gedragsexperiment in ieder geval.

SP2: Ja, precies.

SP1: Ja.

SP2: Dus, het is echt van, hoe werken vrije markten? Nou, zo. En je ziet dat het gewoon ... Het kan niet.

SP1: Nou, zo.

SP2: Het kan niet.

SP1: Oké. Welke aspecten binnen de bitcoinhandel kunnen volgens jou ethisch gezien verbeterd worden? Waar ligt potentie?

SP2: Ja. En ja, gewoon wetgeving. Om mensen te beschermen. Ik vind het ook heel goed in de VS bepaalde banken al hebben gezegd: “Je mag met creditcards geen cryptovaluta meer kopen”, omdat je gewoon en je verliest omdat je het met een creditcard betaalt, want daar moet je gewoon rente op betalen.

SP1: Ja, kosten. Ja.

SP2: Ja. Plus je neemt gigantisch veel risico op die cryptovaluta. Dus, ja, verbieden zou ... Dat vind ik te sterk. Want, ik bedoel, er moet wel wat ruimte zijn. Het kan op zich wel door ontwikkelen tot iets moois. Maar, ja, er zou zoveel wetgeving moeten komen. Het beschermen van de consumenten. Puur de transparantie van die markt. En ik denk dat dat wel de grootste uitdagingen zijn.

SP1: Ja. En als we dan een parallel trekken, zeg maar, met onze bestaande beleggerswereld of aandelenmarkt, want daar word die Bitcoinhandel of cryptovaluta vaak mee vergeleken. Welke bestaande, ja, hier staat dan deugden, maar eigenlijk ethische maatstaven of normen en waarden ken jij in de huidige beleggerswereld?

SP2: Ja, één van de dingetjes die we natuurlijk bij de bank hebben, is bankierseed.

SP1: Ja, precies.

SP2: Ja. Ja.

SP1: ? 0.11.11.6

SP2: Ja, precies. Nee, maar dus ... Bij ons wordt ervan uitgegaan en ook vanuit de toezichhouders dat wij handelen voor de klant. Dus ...

SP1: Het belang van de klant. Ja.

SP2: Ja. Het belang van de klant. Dus, eerst was het, volgens mij, dat we handelen voor de klant en nu in het belang van de klant. Dus, die verandering laat al zien dat we anders in de financiële markten moeten staan. Maar, ja, de ethische aspecten? Ik denk dat het gewoon het belangrijkste is dat ... In de bestaande financiële markten heb je gewoon regels. En je hebt ook druk van collega's. Dus, als je hele rare dingen gaat uithalen dan kun je daar door benadelen worden door collega's of dat heeft effect op jouw toekomstige carrière.

SP1: Zeker transparantie.

SP2: Ja.

SP1: Mensen zien wat je doet. Ja.

SP2: Ja, precies.

SP1: Ja. Ja. En hoe worden volgens jou deze ethische maatstaven in de huidige beleggerswereld gewaarborgd, zeg maar?

SP2: Ja, ook deels dus transparantie. Ik bedoel, je kent waarschijnlijk het verhaal van Martin Shkreli, heet hij volgens mij. Van die ...

SP1: Er gaat nog geen be ...

SP2: Hij heeft die prijs van die medicatie toen ik een keer gigantisch omhoog gegoooid.

SP1: Ja. Ja, ja, ja. Zeker. Ja, daar is een heleboel ophef over geweest. Ja.

SP2: Ja, precies. Maar, puur door transparantie, omdat iedereen dus zag wat hij deed, wordt hij nu gewoon door de wereld uitgekotst.

SP1: Ja.

SP2: Maar ja, in de cryptowereld heb je dat nog niet, omdat iedereen zich kan verstoppen. Dus, het is een deel ook het ... Meer pressure. Je kan geen hele rare trucen uithalen. En daarbij heb je ook gewoon ... Je hebt het belang van de beleggers. Dus, als jij bij een organisatie zit dan moeten jouw belangen een beetje in lijn staan met die van de beleggers en dan kun je niet op korte termijn heel veel geld gaan verdienen en extreme risico's nemen. Terwijl de beleggers meer een lange termijn visie hebben voor de onderneming waar je werkt.

SP1: Klopt.

SP2: En dat mis je heel erg in die cryptowereld. Want ja, wat zijn nou de lange termijn doelstellingen van Bitcoin? Weet niemand.

SP1: Geen idee. Nee. Nee. Ik heb ze nog niet kunnen vinden. Laat ik het daarop houden, ja.

SP2: Ja, het is heel onduidelijk.

SP1: Ja. En dan gaan we dus ... De komende drie vragen die gaan met name ook over de visie van die Alasdair MacIntyre, van die filosoof die ik gebruik. En hij zegt eigenlijk, in elke praktijk, en dat van heel klein tot heel groot en dit is dus de praktijk van cryptocurrencies, dienen er eigenlijk drie ethische maatstaven te zijn. En hij noemt ze deugden, maar die kan je ... Dat is een ander woord voor ethische maatstaaf. Wat is goed. En dan zegt hij: "We moeten rechtvaardigheid hebben. We moeten eerlijkheid hebben. En we moeten moed hebben". Zonder nog, zeg maar, een definitie te geven aan die termen, als ik je gewoon zou vragen van, hoe wordt volgens jou bijvoorbeeld rechtvaardigheid gewaarborgd in de beleggerswereld? Dus dan heb ik het nog steeds over onze huidige financiële sector.

SP2: Ik vind dat heel moeilijk, omdat je geen strikte definitie hebt van wat je bedoelt met rechtvaardigheid.

SP1: Ja.

SP2: Rechtvaardigheid, als ik dan zelf een kader mag schetsen, zou ik denken aan dat één persoon eerlijk handelt voor zichzelf. Misschien heb ik het helemaal fout, maar ja, dat hoor ik straks dan.

SP1: Nee, maar dat is juist het mooie. Dat is misschien ook wel een beetje aan het filosofische. Juist om ... Die geven niet echt een definitie aan een term. En eigenlijk is het meer van, oké, hoe ziet het individu het zelf.

SP2: Ja.

SP1: Dus, hoe inter ... Wat is voor jou rechtvaardigheid en vind jij dat je dat zou kunnen waarborgen? Of, hoe denk jij dat volgens jouw definitie rechtvaardigheid wordt gewaarborgd in de huidige financiële sector?

SP2: Heel veel ook door gewoon pure wetgeving en door druk vanuit managers. Een nadeel van vrije markt is dus dat sommige mensen teveel risico gaan nemen. En dat ze dus bepaalde benchmarks of bepaalde KPI's willen halen en zeggen ze: "Ja, maar we willen zulke ? 0.15.17.2 dus we gaan extreme risico's nemen". En dat mag gewoon niet meer. Je mag niet meer zoveel risico's nemen. En er zijn natuurlijk ook gewoon richtlijnen voor financiële instanties van: "Hier en hier moet je je aan houden". Dus, ja, op individueel niveau, gewoon handelen volgens wat goed zou moeten zijn, denk ik puur dat dat komt door, ja, regels vanuit wetgevers en vanuit toezichthouders.

SP1: Helder. En als je dan kijkt naar eerlijkheid, hoe denk je dat dat wordt gewaarborgd?

SP2: Ja, een deel ook juist omdat je dus vrije markt hebt, want je zou dus kunnen zeggen dat de prijs van bepaalde bedrijven of van aandelen die wordt gereflecteerd door wat het bedrijf waard is en hoe dat bedrijf wordt gezien door andere partijen in de markt. Dus, als je gaat kijken naar eerlijkheid denk ik dat het deels tot stand komt door vrije markten, maar ook deels doordat wij gewoon controle hebben op de handel in aandelen en dat we dus niet ... dat je geen koersmanipulatie hebt. Dus, je kan niet een onderneming in een keer gewoon compleet slopen doordat er een aantal partijen zijn die met die koers gaan lopen spelen.

SP1: Ja. Ja.

SP2: Dus, ik denk dat het juist wel een redelijke balans is tussen vrije markten maar toch toezicht.

SP1: Ja. Ja. En dan, daar zal ik wel wat meer toelichting bij geven, hij spreekt ook over moed. Dat hoofdstuk heb ik, zeg maar, eventjes tien keer moeten lezen om het zelf ook te kunnen vatten. Eigenlijk is deze misschien wel het simpelste. Het komt erop neer dat in elke praktijk een bepaalde moed slash wil nodig is om te kunnen handelen. Een accountant dient kennis te hebben van financiën om daarin te kunnen handelen. En dat omschrijven zij dus eigenlijk als moed. Een stukje bekwaamheid. Hoe zie jij dat ... Dus, ook weer, hoe denk je dat die wordt gewaarborgd in de beleggerswereld? En om jou een stukje wel een beetje in mee te nemen, want ik merkte bij Chris dat hij het ook lastig vond om deze vraag te vatten, denk hierbij bijvoorbeeld aan zorgplicht. Wij zijn op het moment dat de klant dus zelf de kennis niet heeft, maar wel zou willen, dan zijn wij er eigenlijk als tussenpersoon in.

SP2: Ja.

SP1: In verschillende beleggersprofielen van zeer offensief tot aan zeer defensief. Er zijn tal van mogelijkheden. Maar, hoe zie jij dat, zeg maar?

SP2: Ja ... Ik denk dus dat het een deel is dat de mensen die dus werken bij grote financiële instellingen allemaal wel basiskennis hebben van het onderwerp. Bij particuliere beleggers vind ik het wel wat moeilijker, omdat je dus ... Nu is het ook steeds makkelijker en toegankelijker om zelf te kunnen beleggen.

SP1: Ja. Ja.

SP2: Waar ik helemaal geen fan van ben, maar dat is een andere discussie. Terwijl in de cryptomarkt daar kan iedereen instappen. Dus, ik vind eigenlijk dat de toetredingsbarrières te laag zijn in die markt. En ik denk dus juist als we dan gaan kijken van, oké, wat voor vaardigheden en wat voor achtergrond hebben mensen nodig om te kunnen handelen, ja, dat is er niet. Dus ...

SP1: Nee. Helder. Het derde thema zijn we al aangekomen. Dan ga ik kijken van, oké, welke ethische maatstaven denk jij die toepasbaar kunnen zijn in de bitcoinhandel. Maar, allereerst, zie jij een verschil tussen de bestaande beleggerswereld slash aandelenmarkt en de bitcoinhandel?

SP2: Ja, absoluut. Dus, Bitcoin zou dus eigenlijk een valuta moeten zijn. Nou, laten we nu even voor dit gesprek aannemen dat het een beleggingsproduct is. Om het even wat makkelijker te maken. Er is geen toezicht, dus dat is al een dingetje. Daar hebben we het net een paar keer over gehad.

SP1: Ja. Hebben we het over ... Ja.

SP2: Dus, er is geen toezicht.

SP1: Ja.

SP2: Wat er ook echt een groot verschil is, is dat er geen waarde wordt gecreëerd in de markt voor cryptovaluta. Dus, normaal gesproken als jij investeert in een bedrijf dan gaat dat bedrijf groeien, gaat meer produceren, uitbreiden en dergelijken en daardoor gaat hopelijk de aandelenprijs omhoog. Omdat je dus ziet van, oké, de toekomstige prestaties van het bedrijf worden contant gemaakt en dat wordt gereflecteerd in de huidige aandelenprijs.

SP1: Ja.

SP2: Als je daarin gaat handelen, zou je dus kunnen zeggen van: "Nou, ik investeer in die onderneming en ik wil daar iets voor terugkrijgen". Dus jij, eigenlijk heb je, een deel van jezelf investeer je in dat bedrijf en je hebt er dus belang bij dat het goed gaat met het bedrijf.

SP1: Ja.

SP2: Terwijl, ja, in de cryptovaluta wereld wordt er geen waarde gecreëerd. En het is altijd gewoon een herverdeling van inkomsten. Dus, als we met tien man instappen en afhankelijk van wanneer de persoon instapt, kan het bepalen of je wint of verliest. En er komt nooit iets bij. Het is gewoon pure herverdeling. En ik vind het dus ook vervelend dat het gewoon veel te toegankelijk is. De media berichten wekken het idee dat het te vertrouwen is door het beoogde rendement wat behaalt kan worden. Maar als ergens gebrek in vertrouwen is, is dat in de handel van cryptovaluta. Er zijn veel te veel kansen voor cybercriminelen om, ja, mensen te bedotten.

SP1: Ja.

SP2: Van die wallets die worden gehackt. Als je kijkt naar die exchanges die worden gehackt. Er gebeuren zoveel gekke dingen in die wereld en daar zou veel meer toezicht op moeten zijn.

SP1: Ja.

SP2: En als jij ... Bijvoorbeeld bij een beursgang denk ik dat er iets meer randvoorwaarden zijn dan bij een ICO. Weet je wat een ICO is?

SP1: Ja, ICO of IKO?

SP2: Ja, ICO. Initial Coin Offering.

SP1: Ja.

SP2: Nou, je ziet dus ...

SP1: ICO. Ja.

SP2: Ja. Ja. Ik denk, ik hou het lekker in het Nederlands.

SP1: Ja. Nee, maar daarom kon ik hem niet plaatsen. Oh, dat is ook echt weer ? 0.20.35.1 ja.

SP2: Ja, maakt niet uit. Maar, dus bij ... Je ziet dus dat, je hebt trackico.io.

SP1: Ja.

SP2: Dat is een website daar kun je al die ICO's volgen. Maar, je ziet dus dat de mensen de gekste dingen beloven. En dan kun je de Whitepaper gaan lezen, maar het is nog maar de vraag of het gewaarborgd wordt dat wat zij beloven dat dat ook geleverd wordt. En daar zou dus ook wat meer toezicht op moeten zijn en dat heb je dus helemaal niet. Het is gewoon zo vreselijk vrij en ook omdat je daar dus ... Voor de mensen die aan de beleggingskant zitten die hebben geen inzage in wat er aan de achterkant gebeurt. Dus, er is ook niet genoeg transparantie. Terwijl, als jij wilt investeren in een onderneming met een beursgang dan zou je mogen verwachten dat ze bijvoorbeeld jaarrekeningen hebben en balansen en dat je een beetje kunt kijken van ...

SP1: Een stukje informatie waarop je je keuzes baseert.

SP2: Juist.

SP1: Ja.

SP2: En deze informatie kan in sommige gevallen compleet fictief zijn, want ze kunnen opschrijven wat ze willen. En niemand ...

SP1: Ja. Speculatief, ja.

SP2: Ja, precies. Maar, de mensen weten ook niet hoe het werkt. Dus, als je niet weet hoe het werkt en dan kunnen ze wel code delen, ja, als je die code niet kunt lezen ben je gigantisch in het nadeel ten opzichte van de leverende partijen omdat zij dus wel weten hoe die code in elkaar steekt.

SP1: Ja. Wat ik ook wel zie, is dat ik echt een beetje ook het idee heb, dat is het verschil wat ik ook wel merk, in die beleggerswereld, ja, dat weet je, daar stappen mensen mondjesmaat in. Nu wel wat steeds meer, omdat het ook gewoon meer wordt, ja, gepropageerd, vind ik het eigenlijk. Daar ben ik het ook niet helemaal mee eens. Maar goed, dat is nou eenmaal het product ook wat we aanbieden bij de bank. Alleen, bij de bitcoin vind ik wel ... Sorry, ik ben eventjes mijn verhaal kwijt.

SP2: Maakt niet uit. Neem je tijd.

SP1: Ja. Nou, ik was er ... Het is even weg.

SP2: Relax.

SP1: Ja. Maar, dat is jammer, want ik wilde eventjes een punt maken. Oh ja, dat. FOMO. Dat ik ...

SP2: Ja.

SP1: Ja. Fear of missing out hè.

SP2: Ja.

SP1: Dat mensen dus denken dat ze, ja, eigenlijk meedoen met iets revolutionairs. Dus, daarom stappen ze maar in. Ze vertrouwen eigenlijk de experts niet meer, maar wel social media. Een beetje dat idee.

SP2: Ja.

SP1: Ja, dat vind ik echt intrigerend.

SP2: Ja.

SP1: Vind ik echt bizar om te zien. En dat is ook een beetje het gedragsexperiment waar we het net over hadden.

SP2: Ja. Ja, het is dus ... Je zou het in het Nederland Postcodeloterij-effect kunnen noemen.

SP1: Ja.

SP2: Want ja, wat je niet wilt hebben, is dat je in een wijk woont dat iedereen wint op het moment dat de prijs valt en dat jij de enige bent die buiten de prijzen valt.

SP1: Ja. Nee.

SP2: Dat vinden mensen afschuwelijk.

SP1: Ja, natuurlijk.

SP2: Dus, het gaat er niet eens om dat ze zelf er heel veel op vooruit gaan. Terwijl, zeg heel eerlijk, iedereen denkt er weleens over na van: "Stel je voor, ik win de loterij. Wat zou ik allemaal kopen?". Natuurlijk. En het wordt in de media ook zo aangeprezen als het walhalla om heel snel geld te verdienen.

SP1: Ja.

SP2: Dus, waar mensen heel vaak last van hebben, is dat ze immediate gains willen hebben. Dus, op het moment dat ze iets doen, willen ze daar direct voor beloond worden. En je ziet dat dat in de tegenwoordige tijd, op heel veel platforms wordt dat steeds meer gebruikt. Vooral als je kijkt naar mobile gaming. Daar gaan ze mensen heel snel belonen voor gedrag, waardoor we eigenlijk een beetje verslaafd worden hieraan.

SP1: Oh, op die manier. Ja.

SP2: En dat wil je eigenlijk met beleggen ook. Dus, als mensen gaan beleggen, heb je dat ze hele korte beleggingshorizon hebben. Dan kijken ze ernaar en denken ze: "Oh, heb ik al iets verdiend? Heb ik al verdiend?".

SP1: Ja.

SP2: Terwijl, dat staat haaks op wat je wilt in de financiële markt. Want, je wilt dat mensen lange termijn betrokken raken bij een bedrijf.

SP1: Lange termijn visie, etcetera. Ja.

SP2: En ja, dus de fear of missing out is een beetje gebaseerd op ongelijkheidsaversie. Dus, je wilt niet dat anderen het beter doen dan dat jij het doet. Aan de andere kant vind je het wel leuk als jij het beter doet dan de ander. Want, dat vinden mensen weer mooi.

SP1: Mooi. Ja, als we de voordelen ... Ja, juist.

SP2: Kijk, als ik een hele nieuwe auto koop, dat is leuk. Maar, als ik een nieuwe auto koop die beter is dan de auto van mijn buurman, dat is nog veel leuker.

SP1: Oh ja, natuurlijk. En dan even elke ochtend langsrijden.

SP2: Ja. En mensen praten alleen over de successen. Als je op een verjaardag staat, gaat iemand niet vertellen: "Ik heb gisteren € 8.000,- verloren met Bitcoin". Dus, ja.

SP1: Ja. Nee, maar het is vaak ons probleem en mijn succes.

SP2: Ja.

SP1: En niet ons succes, maar mijn probleem.

SP2: Ja, precies.

SP1: Weet je. En daar mogen we ook weleens wat ... Nou, bijzonder. De tweede vraag, vind jij ... Je hebt natuurlijk best wel wat overlappingen hè. Maar, vind jij dat dezelfde ethische maatstaven toepasbaar zijn in de bitcoinhandel en de beleggerswereld?

SP2: Ja.

SP1: Dat die hetzelfde kunnen zijn ook?

SP2: Ja, zeker weten. Want, als het dus ... Als het echt een beleggingsproduct blijft, dus als het niet als een valuta ingezet gaat worden die redelijk stabiel blijft, waardoor je dus de rol die een valuta speelt kan gaan vervullen, dan denk ik dat de huidige regels die er in financiële markten worden gebruikt heel goed gebruikt kunnen worden om te zorgen dat de dingen die nu gebeuren niet meer gebeuren. Dus, ja, koersmanipulatie daar zouden ze echt iets aan moeten doen. Kijk, dat de prijs van die munt compleet tot stand komt door vraag en aanbod dat vind ik niet zo'n probleem. Alleen, het feit dat ze gigantisch aan het markten zijn en gewoon zeggen van: "Ja, we zijn deze munt gewoon aan het promoten" en dat mensen er gewoon instappen puur om geld te verdienen, dat vind ik iets anders.

SP1: Ja.

SP2: Maar, dus de huidige ontwikkelingen of de huidige wetgeving in financiële markten die zouden echt wel toepasbaar kunnen zijn op de handel in cryptovaluta.

SP1: In cryptovaluta. Helder. Dan komen we weer bij de termen of eigenlijk bij de ethische maatstaven van MacIntyre uit. Hoe zou jij dan rechtvaardigheid willen omschrijven in de bitcoinhandel?

SP2: Ja ... Ja, je zou dan verwachten dat mensen ... Dus, dit is even ... Het is best wel moeilijk, omdat sommige cryptovaluta die hebben een bepaald doel en dat zie je dus ook, dat wordt gereflecteerd door de blockchain die eronder ligt. Waar we zeggen van: "Ja, deze munt die is eigenlijk alleen maar om dit principe te faciliteren". Net zoals bij de ? 0.26.25.7 blockchain, die contracten.

SP1: Ja.

SP2: Dus, ja, dan zou je dus kunnen kijken van, oké, wat is het doel van die blockchain? En dat is dus het faciliteren van slimme contracten en bepaalde processen efficiënter in te richten. Dus, als jij dan handelt in die

munt, dat je handelt in lijn met het doel van die blockchain. Dus, als jij wilt dat die contracten makkelijk tot stand kunnen komen, ja, wat wil je dan? Een stabiele munt, geen munt die makkelijk te manipuleren is. Geen marktmanipulatie. Omdat je dan makkelijker die contracten kunt stellen.

SP1: Ja.

SP2: En dat je dan niet gigantisch gaat lopen handelen puur om korte termijn winsten te boeken, omdat dat ...

SP1: Nee, dat is dan niet de doelstelling. Ja.

SP2: Ja. Omdat dus afhankelijk van hoe die contracten zijn geschreven, kunnen bepaalde mensen worden benadeeld die aan de een of andere kant van het contract zitten.

SP1: Ja.

SP2: En wat je dan weer zou kunnen doen en wat nu dus ook al gebeurt, is om wisselkoersrisico af te vangen, dan moet je weer extra dingen gaan doen om dat te kunnen faciliteren. En dat wil je dus niet. En het nadeel is dus ook, zolang wij niet alles kunnen betalen met die valuta, dus dat je nog steeds om moet wisselen in een andere munt, heb je nog steeds dat er wisselkoersrisico zit. Dus, ja, ik zou dan vanuit het oogpunt van een individu zeggen van: "Handelen in lijn met de doelstellingen van de onderliggende blockchain of met financiële stabiliteit".

SP1: Ja, precies.

SP2: En dat is dus ook waar Friedrich Hayek, die heeft daar dan over geschreven, over ...

SP1: Gaf je ook aan over de telefoon, volgens mij, of niet? Of wel? Jij noemde toen een keer, de eerste keer dat we belden, gaf jij een naam van iemand die ook een paper had geschreven. En nu zeg jij die naam en ik ... Want, ik wist even ... Want, ik wilde hem opzoeken, maar ik wist even niet meer wie hij was, maar ...

SP2: Ja. Dus, er zijn er twee die ik wel belangrijk vind. Je hebt Robert Mendel. En dat gaat over optimal currency areas. Dus, kunnen wij een bepaalde munt inzetten voor een heel groot gebied? Nou, hij beschrijft dus ook van, oké, waarom de Europese Unie geen optimal currency area is. Omdat wij allemaal verschillende economieën hebben. En het nadeel ...

SP1: Ja. Verschillende belangen, verschillende ... Ja.

SP2: Ja, maar het nadeel is dus ook dat op het moment dat je conjunctuurschommelingen krijgt, de economie die gaan er anders mee om en normaal gebruik je dus je monetair beleid om die klap een beetje op te vangen.

SP1: Ja. Klopt.

SP2: Je munt te evalueren en dergelijken. Maar, dat kan dus niet als je één munt hebt. Dus, daarom vind ik dat een hele mooie benadering. Je zou ... Ik verwacht dus niet dat er ooit één cryptovaluta komt voor alle betalingsverkeer ter wereld. Dat lijkt me vrijwel onmogelijk, omdat je dus ...

SP1: Ja.

SP2: Intern devalueren van een economie is heel schadelijk. Dat wil je dus voorkomen. Aan de andere kant heb je dus, ja, Friedrich Hayek die had het dus over dat bedrijven valuta gaan aanbieden en dat de sterkste valuta overwint. Dus, een beetje survival of the fittest idee, maar dan met geld. En dat vooral de munt die het meest stabiel is dat die blijft bestaan. Dus, ik denk dat dat wel mooi aansluit hierop, omdat je eigenlijk wilt dat er geen externe autoriteit is die die koers kan beïnvloeden, want dat willen ze juist niet. Gezien de hevige mate van marktmanipulatie in de cryptomuntsector en met name bij de munt Bitcoin, is betreffende munt alles behalve stabiel, laat staan dat deze volgens Friedrich Hayek nog lang bestaansrecht zou hebben. Je wilt eigenlijk

dat er geen externe autoriteit is die die koers kan beïnvloeden, maar er gebeurt momenteel niet anders door verschillende partijen.

SP1: Nee. Daarvoor was er ook een soort van tegenreactie. Ja.

SP2: Ja. Maar, dat ze dus de stabiliteit van de munt kunnen faciliteren doordat de meeste partijen het ermee eens zijn van, oké, dit is de waarde van die munt en we willen hem graag hier houden. Dus, dat zou dan die waarde ? 0.29.40.6

SP1: Yes. Helder.

SP2: Het is wel een heel lang verhaal, dus ...

SP1: Nee, maar dat geeft niet. Ik maak er wel wat van. Ik typ het dadelijk allemaal lekker uit. Of, niet dadelijk, maar volgende week ergens ga ik even zitten.

SP2: Helemaal goed.

SP1: En dan is het aan mij om daar ... Komt allemaal goed. En kijkend naar eerlijkheid, hoe zou je dan die omschrijven? Misschien wel wat overlapping in, maar ...

SP2: Ja, eerlijkheid denk ik dus ook dat je dus niet alleen vanuit jezelf wat goed is voor dat systeem, maar dat je dus handelt ook in het belang van andere mensen die in het systeem zitten.

SP1: Ja.

SP2: En ja, dan denk ik ook wel, het belangrijkste is dat je de koers niet manipuleert.

SP1: Ja.

SP2: Ja, dat vind ik echt heel erg dat dat gebeurt.

SP1: Ja. Ja.

SP2: En het vervelende is ook dat vooral de mensen die het minst geïnformeerd zijn het meest verliezen. En dat zijn vaak de mensen die, ja, misschien wat laag opgeleid zijn of niet goed op de hoogte zijn van wat er gebeurt in die markt hè.

SP1: Ja, zeker.

SP2: Kijk, het is natuurlijk een beetje afhankelijk van hoeveel vermogen je hebt. Als jij niet zoveel te besteden hebt en je denkt van: "Ik zou heel erg blij zijn als ik aan het eind van de maand € 1.000,- extra zou hebben, maar ik moet € 500,- op het spel zetten" of je hebt iemand die € 500,- makkelijk kan missen.

SP1: Ja. Precies. En dat soort mensen die beleggen ook in de huidige financiële sector.

SP2: Juist.

SP1: Ja.

SP2: Dus, je wilt voorkomen dat vooral de mensen die financieel kwetsbaar zijn hierin gaan handelen. En als we dan op een gegeven moment zover zijn dat die mensen dus wel kunnen handelen, maar dat je in ieder geval wilt voorkomen dat zij niet gigantisch verliezen. En dat zou ik dan meer als eerlijkheid zien, dat je de mensen die de minste kennis hebben in ieder geval beschermt tegen de, ja, zeg maar bijna fraude wat gepleegd wordt.

SP1: Ja. Een stukje zorgplicht misschien ook ergens inbouwen bij een instantie of ... Ja. Ja.

SP2: Ja.

SP1: Interessant. En dan kijkend naar de laatste hè. Naar de deugd moed. Dus, de bekwaamheid. Hoe zou jij die, zeg maar, waarborgen? Je gaf het net ... Je gaf net natuurlijk al een inzetje. Ik weet niet ...

SP2: Ja ... Ja, dus de financiële bekwaamheid van mensen, dat is sowieso een heel groot punt. Financiële geletterdheid is niet heel hoog.

SP1: Nee. Onze laatste campagne van Rabobank is niet voor niks ...

SP2: Ja, precies.

SP1: Wathebjelaternodig.nl of zo. Ja.

SP2: Juist. Dus, ja, hoe kun je moed waarborgen in de markt waar iedereen kan toetreden? Vrijwel niet. Dus ja, dan zou je of een intermediair moeten inschakelen die mensen informeert hierover. Maar ja, dat wilden ze dus juist niet. Ze wilden juist doordat het decentraal is dat iedereen kan toetreden. Is ook weer afhankelijk, want je hebt ook private en publieke ? 0.32.11.4

SP1: Ja, ja.

SP2: Maar, dat even terzijde. Ja, je kan wel campagnes starten om mensen te informeren over de risico's of hoe het werkt, maar iedere dag komen er nieuwe cryptovaluta bij, dus je loopt altijd achter. En daarbij dient er vertrouwen te zijn in de markt, door alle partijen. En dat is er niet, dus als een derde partij geen vertrouwen heeft in de markt door alle frauduleuze aspecten, ja hoe kan zo'n derde partij dan een handelaar ondersteunen met het geven van advies? Dus, ik denk dat dit de moeilijkste is van allemaal om, ja, mogelijk te maken.

SP1: Te waarborgen.

SP2: Ja, ja, ja.

SP1: Ja.

SP2: Dat lijkt mij wel. Puur omdat je dus, je kan niet garanderen dat iedereen de vaardigheden heeft om hierin te kunnen handelen. Terwijl, bij die anderen zou je nog kunnen zeggen van, nou ja, als het merendeel mensen zijn met een financiële achtergrond dat zij kunnen waarborgen dat het systeem stabiel is. En als er dan af en toe wat mensen bijkomen die het niet helemaal snappen, oké. Dat zijn waarschijnlijk ook niet de grote institutionele beleggers die heel veel baat hebben bij het systeem, maar meer gewoon de kleine particulier.

SP1: Ja.

SP2: En die laatste, ja, om te garanderen dat iedereen snapt hoe het werkt en de skills ervoor heeft, ik denk niet dat dat kan.

SP1: Ja. Oké. Naast de drie deugden van MacIntyre, welke zou jij, als je er gewoon aan eentje zou kunnen denken, een ethische maatstaaf, welke zou jij dan toepassen?

SP2: Die vind ik moeilijk.

SP1: Is ook moeilijk.

SP2: Ethische maatstaf?

SP1: Ja, of een soort van normen en waarden of een beetje een moraal van heel die handel, zeg maar.

SP2: Ja ... Ja, dan kom je wel af gauw in de hoek van een beetje zorgplicht.

SP1: Ja.

SP2: Toch? Ik bedoel, ja, ethische maatstaven in financiële markten. Kijk, je moet heel eerlijk zijn, niet iedereen is van nature bezig om alles eerlijk in te richten en dat wordt ook vaak door externe prikkels zo geregeld dat het in ieder geval niet helemaal loslaat. Dus, ja, ethische maatstaven.

SP1: Daar is zo'n mooie film toen over gemaakt, toch? Dat er 24 uur, zeg maar, geen overheid, politie of iets ...

SP2: Ja, The Purge.

SP1: Ja. Is een klein beetje wat er kan gebeuren, maar een zijstapje ook, maar ...

SP2: Ja, maar dan op financiële markten.

SP1: Ja, precies.

SP2: Ja, ik bedoel ...

SP1: Ja. Ik zie daar ook wel ... Oké.

SP2: Ja kijk, als ... Ethische maatstaven in financiële markten.

SP1: Ja, wat je net aangaf hè, de zorgplicht, op zich als je ...

SP2: Ja, ik denk dat dat wel het dichtste bij komt. Ik bedoel, voor de rest ... Ja, dat je betrokken bent bij de andere partijen die ook in die markt verkeren. Maar, dan komen we eigenlijk terug op de eerdere argumenten ook van eerlijkheid, dat je in ieder geval probeert om het systeem niet om zeep te helpen voor de kleine mensen of de ongeïnformeerde belegger.

SP1: Die je daar het meest mee schaadt.

SP2: Ja.

SP1: Ja. Helder. Dan zijn we eigenlijk al bij het laatste thema aangekomen. Want, wat we hier eigenlijk hiervoor dus hebben gedaan met die eerste drie thema's is eerst, zeg maar, problematiek bespreken en vervolgens, oké, hoe denken wij dan qua ethische maatstaven die handel in te richten. En nu is het dan wel interessant om te kijken, oké, welke rollen en functies hebben we dan nodig, zodat dus die ethische maatstaven waar we het zojuist over hebben gehad ook worden gewaarborgd.

SP2: Ja.

SP1: En eigenlijk gewoon eerst, welke partijen en instituties zouden volgens jou een grotere rol kunnen pakken in die praktijk van cryptovaluta of Bitcoin?

SP2: Hierbij zou je dus de AFM en de ACM kunnen aanhaken. Omdat er dus een beetje het beschermen van consumenten, maar ook vooral zorgen dat er geen gekke dingen gebeuren op financiële markten. Maar, omdat het niet onder een bepaalde jurisdictie valt en omdat het heel makkelijk is om jezelf, zeg maar, digitaal te verplaatsen wereldwijd ...

SP1: Ja, precies.

SP2: Door middel van VPN's kun je dus ervoor zorgen dat je in Paraguay zit of in Mexico en dat je dan zegt van: "Nou, ik ga vanuit daar handelen". Dus, misschien als je op die manier die transacties inricht dat je nog steeds niet onder jurisdictie valt van de Nederlandse toezichthouders. Dus, dan zouden er internationaal toezichthouders moeten zijn of alle nationale toezichthouders zouden samen moeten werken om dit tegen te ...

SP1: Te waar ...

SP2: Ja. Of te waarborgen, ja.

SP1: Ja.

SP2: En dus, vooral de toezichhouders die de consumenten beschermen dan en zich bezighouden met financiële markten. Maar ja, die zouden dus met z'n allen samen moeten gaan werken puur omdat het niet geografisch gebonden is. Terwijl, als jij een beurs hebt in Amsterdam of je hebt een beurs in New York dat is iets makkelijker dan de blockchain die ...

SP1: Dat valt onder één jurisdictie.

SP2: Ja.

SP1: Ja, die er ...

SP2: Waar zit die?

SP1: Duizenden heeft. Ja, precies. Ja, waar zit die? Ja, inderdaad, overal en nergens. Ja, en welke institutie zou volgens jou rechtvaardigheid kunnen waarborgen? Of bij wie ligt die rol? Bij de personen zelf? Of bij een ... Is er, wat je net zei, een soort van overkoepelende organisatie of ...

SP2: Ja, de autoriteiten van financiële markten dan. Die moeten er gewoon voor zorgen dat mensen netjes handelen vanuit zichzelf.

SP1: Ja.

SP2: En ik denk dat ze ... Nu is het zo makkelijk om te frauderen in die markt en zonder dat je eigenlijk ervoor gestraft wordt. Het is eigenlijk een beetje, ja, naming and shaming.

SP1: Ja.

SP2: Dus, het zou op zich niet verkeerd zijn, omdat je dan ziet van, oké, wat zijn de repercussies van koersmanipulatie en beursfraude? En eerst gewoon op de vingers tikken van: "Dit mag niet". En dat is ook een beetje het nadeel, je kan transacties natuurlijk niet omkeren. Dus, je moet een nieuwe transactie de andere kant op doen, waardoor het ook weer moeilijker is om alles in de gaten te gaan houden.

SP1: Ja. Tracering.

SP2: Ja. Het voordeel is wel dat die lecture is publiek, dus ze kunnen wel alle transacties zien. En als ze dan zien dat mensen hele gekke dingen doen en je kan dat koppelen aan een wallethouder dan zou het misschien wat makkelijker worden.

SP1: Ja.

SP2: Maar ja ...

SP1: Oké. Mooi. En ... Ja, nee, ik vind het interessant. En eerlijkheid, bij wie ligt die rol of taakfunctie?

SP2: Ja, die ligt dan vooral bij de wat grotere partijen die beleggen hierin.

SP1: Heb je het dan over de whales die je net aanhaalde? Of ...

SP2: Ja, bijvoorbeeld. Dus, zij die een groot deel in handen hebben of de mensen die financiële voorkennis hebben. Maar ja, het nadeel is, kennis heeft hier ook niet zo heel veel te maken. Kijk, als je normaal een

aandeel prijst dan kun je zeggen van: “Nou, ik kijk naar de waarde van een onderneming en bijvoorbeeld de waarde van die markt of waar die markt naartoe gaat”.

SP1: Ja.

SP2: En hier, niemand heeft een idee wat dit doet. Dus, of financiële kennis hier een enorm verschil gaat maken, ja, weet ik dus niet.

SP1: Nee.

SP2: Maar ja ...

SP1: En die, want jij pakt ... Dan pak je hem eigenlijk ook samen met het stukje moed, met de bekwaamheid. Je zegt: “Financiële kennis heeft niemand”. Nogmaals, er zit ook wel weer wat overlap in, maar toch, als je één institutie zou moeten kiezen als die rol, zeg maar, ingekleed zou dienen te worden, bij wie ligt daar dan de verantwoordelijkheid?

SP2: Ja, nu is bijvoorbeeld de AFM ook al bezig met het informeren van mensen bij beleggingsrisico's, dus dan kom je ook wel weer snel bij de AFM uit.

SP1: Bij een toezichthoudende rol?

SP2: Ja.

SP1: Ja.

SP2: En dan vooral die zich bezighouden met de financiële markten, want zoals bij ...

SP1: Ja.

SP2: Kijk, de ACM is eigenlijk vooral bezig met consumentenproducten, maar ja, als het zo supertoegankelijk is, moeten zij zich er dan ook niet mee gaan bemoeien? Maar, het meeste komt toch nog steeds allemaal bij de, ja, financiële toezichthouders.

SP1: Ja. Helder. En hoe zou je de onderlinge samenwerking nu van de verschillende partijen en de bitcoinhandel willen omschrijven?

SP2: Niet. Het is er niet. Ja.

SP1: Het is niet dat zij elke ochtend een company song met z'n allen aan het zingen zijn? Hetzelfde moraal en we gaan ervoor.

SP2: Nee. Ik bedoel, de Europese beurswaakhonden die waren er dus al mee bezig over hoe ze moeten gaan reguleren. Het kabinet in Nederland is al bezig om dingetjes aan te pakken. Nou, Facebook, Google en Twitter die gaan advertenties al verbieden. Of die hebben het verboden. Dus, iedereen doet een beetje zijn eigen dingetje.

SP1: Ja.

SP2: Het is niet dat er één Nexis is waar alle experts samenkomen van: “Nou, we gaan die cryptovaluta aanpakken”, maar iedereen kijkt gewoon van: “Oké, hoe kunnen wij ons steentje bijdragen?”. Maar, dat doen ze wel onafhankelijk van elkaar heb ik het idee.

SP1: Ja.

SP2: Ik denk wel dat ze leren van elkaar. Dus, als je ziet dat de een het doet, zie je wel dat de andere partijen gewoon volgen, omdat ze zien dat net zoals bij advertenties wat voor effect dat kan hebben op die

koersen en het aantal mensen dat instappen. Dus, het feit dat ze dat nu allemaal aan het blokkeren zijn, zag je dus ook dat toen dat werd aangekondigd dat Bitcoin redelijk onderuit ging. Want ja, dat ...

SP1: Ja, dat is echt wel interessant. Je hebt zo'n coin market cap. Daar zie je natuurlijk ook welke valuta, zeg maar ...

SP2: Ja.

SP1: Oh, u kent de site, denk ik, of niet?

SP2: Ja.

SP1: Ja. Maar, daarin zie je dus ook een beetje de koersontwikkeling van zo'n Bitcoin. Dus, ik dacht: "Nou, even een leuk grafiekje in mijn thesis plaatsen", dus ik had van februari 2015 tot aan 2018 gepakt. En dan zie je hem eigenlijk de hele tijd zo en dan december had hij zijn piek van 20.000 dollar afgerond. En toen echt in januari kelderde hij echt gewoon, ja, knoerthard, zeg maar ...

SP2: Ja.

SP1: Ja.

SP2: Maar, dat komt dus ook omdat ...

SP1: En toen waren ook dus die negatieve berichten. Of, in ieder geval waren er geen positieve berichten meer. Laat ik het zo zeggen.

SP2: Ja. Maar ja, dat komt dus ook omdat op het moment dat je handelt in zo'n product dan gaat het niet meer over: "Wat is de achterliggende waarde?", maar meer van: "Verwacht ik dat er na mij een persoon komt die meer bereid is te betalen voor dit ding dan wat ik ervoor heb betaald?".

SP1: Ja.

SP2: En ik denk dat gewoon rond de twintig k mensen hem een beetje begonnen te knijpen van: "Ja, ik weet niet of mensen nog dat ding gaan kopen", ja.

SP1: Ja.

SP2: Dus, dat ze op een gegeven moment toen zijn gaan verkopen en dat er meer partijen dachten van: "Oh shit, hij gaat nu gigantisch onderuit. We stappen snel uit".

SP1: We moeten er nou ... Ja, precies. Ja. Een beetje een bubbel mechanisme zie ik daar wel in, ja.

SP2: Ja. Ja. Dus, veel mensen weten ook niet of het een echte bubbel is geweest, omdat ze zeggen van: "Ja, maar anders was hij misschien nog verder in elkaar gedonderd. En is het een val geweest?".

SP1: Ja. Misschien komt die klap nog.

SP2: Dus ... Maar, het is ook weer niet ... Er zijn zelfs ...

SP1: Nee. ? 0.42.00.8

SP2: Ja. Er zijn ook economen die ontkennen het ontstaan van bubbels, maar dat is ook weer een andere discussie.

SP1: Ja. Ja.

SP2: Nou, die zeggen dus gewoon: “Ja, het is gewoon een normale reflectie van vraag en aanbod in de markt. Heel simpel”, dus ja ...

SP1: Ja. Dat is hoe dat het werkt. Ja.

SP2: Ja. Maar ja, dat is een beetje meer ...

SP1: ? 0.42.14.9

SP2: Je lift mee op die euforie. Iedereen is positief. Leuk. En geld verdienen.

SP1: Ja. Revolutionair.

SP2: En iedereen verdient geld. Ja. En de verhalen die je hoort op verjaardagen en dan wordt je helemaal gek. Dus, iedereen stapt in en dat heeft niks meer te maken met de rationele gedachte van: “Ik verwacht dat hier nog iets terug uit te krijgen”. Nee, het is meer van: “Ik ga heel veel geld verdienen”.

SP1: Het is gewoon gokken.

SP2: Ja, tuurlijk.

SP1: Ja. Ja, precies. Ja. Laatste vraag. Welke uitdagingen zie jij met betrekking tot het implementeren van bijvoorbeeld nieuwe rollen en functies?

SP2: Ja, dus eerst, hoe moet je het ... Hoe leg je het aan banden? Puur omdat er geen, ja, jurisdictie is waar het onder valt. Dus, dat is al een heel groot probleem. Hoe ga je voorkomen dat mensen het niet via andere kanalen gaan doen? Je kan heel makkelijk ... Je hebt die handelsplatforms en je kan heel makkelijk jouw geld omzetten in digitale valuta en daar gaan handelen. En dan verdwijnt het ergens in de vergetelheid, want als je een wallet naar een wallet naar een wallet, dan kan niemand die betaling meer traceren.

SP1: Nee.

SP2: Dus, ik denk dat het belangrijkste is, eerst in kaart krijgen van, oké, hoe kunnen we dit gaan wetgeven en daarna pas gaan bezighouden van, wat moeten we dan gaan doen. Want, we kunnen wel allemaal bedenken van: “We gaan dit en dit doen om het op te lossen”, maar ja, als we het juridisch niet goed in kunnen richten, ja, dan zijn we nog steeds nergens.

SP1: Nee. ? 0.43.31.6 Nee.

SP2: Ja. Dus, ik denk dat dat de belangrijkste stap is.

SP1: De grootste uitdaging is.

SP2: Ja.

SP1: Ja. Helder. Dit was hem al.

SP2: Oké. Nou ...

SP1: Hij is al klaar. Ik zal deze ook even op pauze zetten nu.

